

פרק יט: איסור קבלת לשון הרע

(א) מקור האיסור, (ב) 'למיחש' צריך, (ג) דברי ה"חפץ חיים", (ד) שמיעת לשה"ר

(א) מקור האיסור

(א: א) בתורה: לא תשא שמע שוא

פרשת משפטים: (שמות פרק כב): ... פ (כד) אם כסף תלוה את עמי... (כה-כו) אם חבל תחבל שלמת רעך... ס (כז) אלהים לא תקלל, ונשיא בעמך לא תאר: (כח-כט) מלאכה ודמעה לא תאחר, בכור בניך תתן לי... (ל) ואנשי קדש תהיון לי, ובשר בשנה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אתו: ס (פרק כג): (א) לא תשא שמע שוא, אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס: ס (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעת, ולא תענה על רב לנטת אחרי רבים להטות: (ג) ודל לא תהדר בריבו: ס (ד) פי תפגע שור איבך או תמרו תעה, השב תשיבנו לו: ס (ה) פי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו, עזב מעזב עמו: ס (ו) לא תטה משפט אבינך בריבו: (ז) מדבר שקר תרחק, ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע: (ח) ושתד לא תקח... (ט) וגר לא תלחץ... (י) ויש שנים תזרע את ארצך... (יד) שלש רגלים תחג לי בשנה... פ =פרשה פתוחה =פרשה סתומה

לא תשא שמע שוא,

אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. שמות כג א

❖ בהבנת הפסוק ודברי המפרשים יש לשים לב לשלושה נושאים: (א) האם הפסוק מדבר על בית דין ודיינים או גם לכל אדם (ב) מה פירוש "שוא" (ג) מה פירוש 'לא תשא' האם הכוונה לקבלה או גם לדיבור

אונקלוס: לא תקבל שמע דשקר¹, לא תשוי ידך עם חייבא למהוי ליה סהיד שקר.

תרגום יונתן: עמי בני ישראל לא תקבלון מילי שיקרא מגברא דייכול קורצין בחבריה קדמך, ולא תשוי ידך עם רשיעא דיהי סהיד שקר.

1. **אונקלוס:** נחלקו המפרשים בהבנת דברי אונקלוס, האם כוונתו הפסוק מדבר על כל אדם (לאיסור קבלת לשון הרע) עיין רש"י, או על דיינים ובעלי דין, עיין דינא דחיי לקמן. ועיין עוד רבינו בחיי באן, ובשעריתשובה ש"ג סימן מב. דברי התרגום מובאים גם במהרש"א וערוך לנר לקמן בגמראמכות-פסחים, ועיין ביאור רס"ג לגרי"פ פערלא. ==ע"ל לשון המהר"ל נתיבה צניעות פ"ב שהתרגום מתרגם כל לשון שמיעה - קבלה (למשל: שמע ישראל, קבילו ישראל), ואולי נפק"מ גם לכאן??.

רש"י: לא תשא שמע שוא, כתרגומו לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע, ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו (מכילתא): אל תשת ידך עם רשע, הטוען את חבירו תביעת שקר שהבטיחהו להיות לו עד חמס.

רס"ג: לא תשא, לא תקבל דבר שקר.

פסוק זה מתפרש לארבעה פנים: (א) שלא לקבל לשון הרע כמו שאמר סנבלט (נחמיה ו' ו) בגוים נשמע וגשמו אומר וכי'. (ב) שלא יקבל אדם סיפור של שקר כמו שקבל יהושע מן הגבעונים. (ג) שלא ישמיע בעל דין דבריו לדיין עד שיהא בעל דינו עמו. (ד) שלא ישמע הדיין מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו. [מפירושו של רס"ג לתורה, הוצאת הרב קאפח] משלי יז ד: מרע מקשיב על שפת און שקר מזין על לשון הוות, [המרע מקשיב לדברי און ומאזין אל השוא...] יודע שהוא שקרן ושומע לו, וכבר הזהיר ה' מלקבל שקר שנאמר לא תשא שמע שוא. [מפירושו רס"ג למשלי]

אבן עזרא: לא תשא שמע שוא, בפירושו הקצר: שלא יוציא מלבו² דבר שוא להוציא דיבה. בפירושו הארוך: שלא יוציא מלבו דבר שוא, ולא יזכיר דבר שלא נתברר.

רבינו מיוחס: לא תשא שמע שוא, אזהרה למקבל לשון הרע ואפילו הוא אמת, אבל לחוש בו מותר, שהרי מצינו נביאים שחשו בו, וכגון שיש בו מיתה או עונש, אבל אין בו חשש מיתה³ אסור להכניסו בלבו כלל.

רבינו בחיי: לא תשא שמע שוא, לא תקבל שבועה ממי שיראה בעיניך שיעבור עליה עד שתחקור הדבר היטב שמא לשוא הוא נשבע⁴. דבר אחר לא תשמע דברי בעל דין אחד שמא שוא הוא מדבר עד שיבא בעל דין חבירו ואם אולי ישקר בדבריו יכחישנו, וכן אמר שלמה (משלי יח יז) צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו, ודעת רבותינו ז"ל שהכתוב הזה אזהרה למקבל לשון הרע וכן אמר התרגום – לא תקבל שמע דשקר.

הפסוק מדבר על דיין

רבינו אברהם בן הרמב"ם: לא תשא שמע שוא וגו', פשטיה דקרא שלא יקבל בעל התורה את השקר אלא כמו שאסורה עליו (אמירת) השקר אסורה עליו קבלת השקר, ובכללו מה שביארה הקבלה שלא ישמע הדיין דברי אחד מבעלי הדין לפני שיהא בעל דינו עמו, וגם בעל הדין לא ישמיע דבריו לדיין אלא בפני בעל דינו כמו שנתבאר בשלימות בהלכה.

...מדבר שקר תרחק (פסוק ז): ...וזה על כמה פנים, אחד מהם שלא ישמע טענת אחד מבעלי הדין לפני בוא השני, כמו שהקדמנו, כפלו כאן על פי מה שביארו ז"ל מפני שאפשר שהראשון משקר בטענתו וישתקע בלב הדיין שטענתו אמת (ככתוב) (משלי יח יז) צדיק הראשון בריבו.

רשב"ם: לא תשא שמע שוא, כמו שהערך מוזהר לא תענה ברעך עד שקר, כמו כן הדיינים מוזהרין שלא לקבל עדות ולשמוע שקר, אלא ודרשת וחקרת, ואפילו אם יש שני עדי שקר לא תצטרף עמהם להעיד כמותם ואע"פ שיגמר [-הדין] על פיהם כי אין מכחישם.

2. אבן עזרא: מפרש תשא' לשון הוצאה, לא יוציא מלבו, והיינו להמציא דבר שקר, ולהפיצו. לפי"ז לא מדובר בקבלה אלא בסיפור ועיין. -להשוות עם פירושו בפסוק לא תשא שם ה' א' לשוא, ועוד מקומות ??

3. ר' מיוחס: לכאורה ס"ל שרקבחשנפשות אופגיעה בגוף מותר לחשוש ולא בסתם הפסד ממון, ויש שיטות כאלו בסוגיא דנדה לקמן, ועיין קונטרסו של ר"ל יבוביץ באריכות.

4. ר' בחיי: עיין מכילתא שאבא חנן מפרש הפסוק בענין שבועה ועיין ערוך לנר מכות לקמן.

רלב"ג: לא תשא שמע שוא, וזאת האזהרה היא לדיין, [וזה יתבאר מ]האזהרות הנלוות לזה, ועוד כי אם ישמע איש אחר שמע שוא לא יזיק⁵, אבל האזהרה היא לדיין שלא ישמע דברי אחד מבעלי דין שלא בפני בעל דין אחר כדי שלא יחקה בדמיונו מה שהוא שקר, כי זה יהיה סיבה אל שלא יוכל להאמין היפך הדברים ההם ויצא מפני זה המשפט מעוקל, והנה קראה התורה זה הענין 'שמע שוא' כי ברוב יהיו כמו אלו הדברים דברי שוא ולולי זה לא היה מקדים האיש ההוא להטעים דבריו לדיין.

תשא היינו בדיבור, שלא ישא שקר על שפתינו

רמב"ן: שמות כ ז: לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, כבר נתפרש זה הכתוב בדברי רבותינו (שבועות כא.) שהוא אוסר להשבע בשם הנכבד לריק... ועל דרך הפשט יאסור עוד שלא ישא על שפתי השם הנכבד על חנם⁶, כלשון (שמות כג א) לא תשא שמע שוא, (תהלים טז ד) ובל אשא את שמותם על שפתי, כי הדיבור יקרא כן בעבור שישא בו קול, וכן (זכריה ט א) משא דבר ה', וכן (ישעיה ג ז) ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש, שישא קולו לאמר כן. ובאמת שגם זה אסור ונקרא בלשון חכמים מוציא שם שמים לבטלה...

ר"י בכור שור: לא תשא, על פיך, שמע שוא, לא תשא שמותם על פיך⁷ כלומר לא תוציא מפין דבר שקר אפילו ביחודי, וכל שכן שלא תשת ירך עם רשע להצטרף עמו לעדות שקר וחמס כי אז יבוא לידי מעשה, ורבותינו דרשו לא תשא שמע שוא, שלא תקבל לשון הרע.

... (ז) מדבר שקר תרחק, הרחק מעליך דוברי שקרים וזכילים שעליו כבר הזהיר לא תשא שמע שוא, ואז ונקי וצדיק אל תהרוג, כי השקרנים גורמים להרוג נקיים וצדיקים...

חזקוני: לא תשא שמע שוא, על פיך, דוגמא (תהלים טז ד) ובל אשא את שמותם על שפתי, פירוש אל תוציא מפין דבר שקר. אל תשת ירך עם רשע, וכל שכן אני מזהירך שלא תצטרף עם רשע בעדות שקר וחמס.

הכתב והקבלה: שמע שוא, אזהרה למקבל לשון הרע (מכילתא). מילת שוא יש לו שתי

הוראות, הא' שקר, הב' חנם ללא יועיל, ולשתי לשונות אלה לא ידעתי לכוין ענין לשון רע, שהוא המדבר בגנות חבירו אף שהוא אמת, דכשהוא שקר הנה הוא מוציא שם רע (עיין רמב"ם רפ"ז מדעות ובכ"מ שם, ובפירושו למשנה ספ"ק דאבות).

ונראה לדעתי כי שם שוא משותף בהוראתו לענין יום שואה ומשואה (צפניה א טו) שפירושו לרש"י חורבן ושממון, ומזה אמר (איוב טו) אל יאמן בשוא נתעה כי שוא תהיה תמורתו, שוא הראשון ענין כזב ושקר, והשני ענין חורבן ושממון, וטעמו ההולך תעה בדרך שוא ושקר לא יאמן כי גמולו ותמורתו יהיה חורבן ושממון.

והנה כלל ענין חורבן ושממון הוא קלקול שלמות הדבר, שחסר בו ענין מה עד שאינה בשלמותו הראוי אליו, כמו עריכם יהיו חרבה (בחקותי כו), שלמות העיר איננה רק כשיש בה יושבים, וכשהיא ריקה מהם נקראת חרבה. שלמות ההרים והגבעות היא להיותם מרעה לבהמות וכשהם חסרים צמיחות הדשאים עד שאינם ראויים למרעה הבהמות נקראו חרבה,

5. רלב"ג: צ"ע לא למה 'לא יזיק' הרי מקבל לשה"ר על אדם בשר, ואולי כוונתו שאיש פרטי לא יושב בדין ולא יוכל להוציא ממון על פישמועה, ואולי כוונתו רק על איסור שמיעה שאסור לדיין אפילו לשמוע בעל דין לבד וזה לא שייך באדם פרטי.

6. רמב"ן: ברבינו בחיי כאן בהביאו דברי הרמב"ן מוסיף: 'והזכיר לא תשא ולא אמר לא תשבע לפי שהוא כולל עוד שלא ישא אדם על שפתינו...'

7. בכור שור: כוונתו להוכיח מפסוק תהלים טז ד שפירוש לא תשא היינו בדיבור עיין חזקוני בסמוך

כמו אחריב הרים וגבעות (ישעיה מב), שלמות בני המדינה היא להתחבר במסחרם עם שכניהם סביבותם וכשהם חסרים מזה נאמר (שם ס) והגויים חרב יחרבו, וכן פן תהיה הארץ שממה (שמות כט) כלומר מקולקלת בהחסר בה שלמות יושביה.

ולהיות שאין לך דבר המקולקל בעצמותו ומקלקל כל הענינים המחוברים אליו כמו השקר והכזב, לכן ישמש שם שוא גם על הכזב והשקר. ולהיות שהדבר המקולקל ומחוסר בו שלימתו, אין בו התועלות המקווה ממנו, לכן ישמש שם שוא גם על החנם ושליית התועלת. כלל הדבר כל המקולקל ומחוסר שלמותו נקרא שוא, אמר (ישעיה ל) להנפה בהנפת שוא, אם נקבי' אינם דקים וקטנים היא מחוסרת שלמות הראוי לנפה (מאנגעלהאפטע שווינגע). שלמות המנחה היא כשהמקריב מכוין בה כוונה רצויה, וכשהיא חסרה משלמות זה הנה היא מקולקלת, ואמר עלי' (ישעיה א) לא תוסיפו הביא מנחת שוא, וכן כל מעשה מקולקל המחוסר שלמות האדם המעלה נקרא שוא. (מאנגעלהאפט, טאדעלהאפט),

מזה אמר (תהלים לה) השיבה נפשי משואיהם, כי ידבר מכאב לב על לישנא בישא שהשונאים משמיעים עליו, כאמרו בחנפי לעגי מעוג חרוק עלי שנימו, לכן התפלל המשורר החסיד השיבה נפשי משואיהם. כלומר שסייענו השי' להשיג המדרגה הנשגבה והיא, למצוא משיבת נפש ונחת רוח בכל דברי גנות שמוציאים עליו שונאיו (לאסס מיינע זעללע זיך לאבען פאן איהרעם טאדעל), משואיהם, כלומר מדברי גנות שלהם. שלא ירגיש נפשו מאומה ולכבו לא יכאב כלל ממה שמגנים אותו ופוחתים כבודו, בלשון הרע, אבל ישמח ויהנה בזה. (והיא המדרגה הנפלאה שהשיגה אחד מן החסידים המעולים, שזכר הרמב"ם בפירושו למשנה מאד מאד הרי שפל רוח, פ"ד דאבות)

וכן כאן שמע שוא פירושו שמע גנות (געריכט דעס טאדעלנס) דבור המשמיע קלקול בן אדם, יודיע בו פחיתות שלמות חבירו להיותו מקולקל במעשיו, והוא לשון הרע.

ורש"י פירש שמע שוא כתרגומו שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע, לא ידעתי, דלשון הרע אסור אף כשהוא אמת, ועוד מנין יודע שהוא שקר, ואם ידע אין צריך לאזהרה כי מי זה יקבל ויאמת דבר, שהפוכו נתברר לו: ובשבת (לג:) מייתי לשון הרע מקרא כי יסכר פי דוברי שקר, וזה צריך ביאור.

פנים יפות: לא תשא שמע שוא, פירש רש"י אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע וכו', מה שכתב לשון שוא, היינו דבר הניכר שהוא שוא שהיה בענין כלומר [אולי צ"ל: שיהיה בעיניו כאומר] על האבן שהוא עץ כפירוש רש"י בפרשת יתרו (כ ז) בפסוק לא תשא,

ועוד יש לפרש לשוא לשון חנם, כמו לשוא יגעת⁸, לענין קבלת הרכילות, שהיה דרכם להאכיל לבעלי רכיל כדכתיב (תהלים לה טז) בחנפי לעגי מעוג וגו', כפירוש רש"י שם, ובגמרא גיטין נו. אכל קורצא ביה מלכא, ובזה יש לומר שהוא אומר שקר בשביל הנאתו, אבל כשהוא אומר רכילות בחנם אין לחשוד אותו בשביל הנאתו אפילו הכי לא יקבל ויהיה בעיניו כשקר גמור, וגבי אזהרת הדיין פירושו כפשוטו שטענתו בחנם כיון שאין מי כנגדו שם הרי השמיע על חנם.

רש"י הירש: מכללות תוכנם של פסוקים א-ב אתה למד שגם המצוה הראשונה לא תשא [שמע] וגו', פונה בראש ובראשונה אל בית הדין, נציגותו של הכלל. המצוות האמורות בשני הפסוקים מחייבות את בית הדין לנהוג בדרך שתמנע אותם ככל שאפשר מלהוציא דין מעוות. לפיכך מדברות המצוות האלה בהליכי הדיון בבית הדין על כל שלביהם: שמיעת הצדדים והעדים (פסוק א), קביעת הדין והוצאת פסק הדין (פסוק ב).

8. פנים יפות: בישיבה מט ד: ואני אמרתי לריק יגעתו וגו', אולם מצאנו כמה פסוקים בספר ירמיה כדברי המחבר ששוא פירושו חנם: (ירמיה ב ל) לשוא הכיתי את בינכם מוסר, (שם ד ל) לשוא תתיפי, (ו כט) לשוא צרף צרף, (יח טו) לשוא יקטירו, (מו יא) לשוא הרבית רפאות.

לא תשא שמע שוא, משמעו הקונקרטי של 'נשא' הוא לקחת וליטול, ובהשאלה ביחס לחיי הרוח לקבל דבר לתוך תחום המחשבה, לתשומת הלב וכו'. מכאן 'נשא ראש' – לספור, ובהוראה מיוחדת לגבי בית הדין 'נשא פנים' – לקבל את פני הצדדים, דהיינו את אישיותם לתוך תחום המחשבות והשיקולים, להתחשב באישים ולא רק בעניין גופו. 'נשא שמע', לקלוט את הדברים המושמעים, דהיינו את היגדי הצדדים, לתוך תחום המחשבה, הווה אומר: לשמוע מסירת דברים כהווייתם.

בדין האזרחי אפשר לקבוע דברים כהווייתם, בהעדר עדים, גם על ידי שמיעת דברי הצדדים המתדיינים, ואילו בדין הפלילי אין הולכים אלא אחר היגדי העדים בלבד. המצוה הראשונה אמורה לגבי שמיעת דברי הצדדים, והיא מטילה חובה על הדיין להישמר ככל שאפשר מקבלת דברים שאינם אמת 'אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו' (סנהדרין ז:), ולא יטה לב הדיין לדברי הצד האחד ולא יקבע הדיין לעצמו דעה מוטעית על העניין הנידון. ומכלל זה אזהרה גם לבעל הדין: 'אזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו' (שם).

(ואם כי איסור זה חל בראש וראשונה על שמיעת דברים בבית הדין, למדו אותו גם ביחס למשא ומתן בין אדם לחברו: 'כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע... ראוי להשליכו לכלבים, דכתיב לכלב תשליכון אותו, וסמיק ליה לא תשא שמע שוא'. הדיבור הוא פנינת מעלתו של האדם, וכל המשתמש בו לרעה, מקפח את כבוד האדם שבו ויורד מתחת למדרגת הבהמה).

העמק דבר: לא תשא שמע שוא. שאין בו תועלת, והיינו דאיתא בפסחים דף ק"ג דתלמיד שראה דבר עבירה אם הוא מהימן לרביה כבי תרי לימא ואם לא לא לימא, שהוא שמועה בלי תועלת והרי זה שמע שוא. פירוש: אל תקשיב לדבר שממילא לא תוכל לקבל וממילא הוא שוא, שמועת חינוך.

פירוש הפסוק לדעת המכילתא שהוא אזהרה ללשון הרע

בירורי המדות: מכילתא שם: לא תשא שמע שוא, לשון הרע שהוא שמע שוא שלא לתועלת. דבר אחר אזהרה לדיין, שגם זה שמע שוא שלא לתועלת אחר שאין בעל דין השני עמו, ורש"י ז"ל מפרש במסכת שבועות שלא בפני בעל דין טוען שוא ושקר.

מלבי"ם: לא תשא שמע שוא, מענין לקיחה כמו (מיכה ב ב) [וחמדו שדות וגזלן] ובתים וְנִשְׂאוּ, שמקבל לשון הרע, וכן הוא בפסחים (ק"ח) והביאו הסמ"ג בסימן י, וכן שלא יקבל דברי בעל דין אחד, ושלא ישמיע דבריו לדיין, מענין התחלת הדיבור כמו (ישעיה ג) ישא ביום ההוא לאמר לא אהיה חובש, אמר בסנהדרין (ז) ושבועות (לא) לא תשא – לא תשיא. (ועיין ברמב"ם פ"א מהל' סנהדרין). ור' אלעזר מפרש מענין שבועה כמו (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, (מלכים א ח) ונשא בו אלה, אם משביעו ושומע השבועה לא יהיה שבועת שוא בשלא יענה אמן.

◀ בענין לא תשא אם פירושו קבלה או דיבור, עיין לקמן: מהרש"א וערוך לנר בגמרא פסחים ק"ח

==== סיכום מפרשי התורה

הנושאים העקריים בפירוש הפסוק:

(א) מצוה לדיין או לכל אדם (לשה"ר) / במפרשי התורה ובאחרונים בדעות מוני המצוות רמב"ם וסמ"ג, איזה חלק הוא העיקר ואיזה הטפל, כעת אני זוכר דינא דחיי ??

(ב) "תשא" דיבור או שמיעה / מפרשי התורה / מהרש"א (תשא לשון קבלה) וערוך לנר (תשא לשון דיבור) בגמרא מכות לקמן = "להרים" "לקבל" לעצמו או לאחרים =

(ג) "שוא" מה פירושו: שקר, דבר לא מבוסס או ללא תועלת, דבר שלא היה ולא נברא ביאור המילה "שוא"

(א) בתנ"ך, עיין רשימת פסוקים בדף: מנחת שוא, חבלי שוא, נפת שוא, לשאו תיפי, לשוא יקטירו, לשוא הרבתי רפואות, חזון שוא, החוזים שוא, אלות שוא, חבלי שוא, שוא שקד שומר, ועוד ועוד

(ב) **מכילתא דרשב"י**: יתרו כז: אין שוא אלא דבר שלא היה ולא נהיה ולא עתיד להיות
(ג) **מלבי"ם**: יתרו: שקר יש בו הטעיה שמטעה אנשים לחשוב שהדבר אמת, שוא לא היה ולא נברא.

(ד) **רד"ק שרשים**: שוא: ...ענין מילה זאת כענין שקר, אך לפעמים ענינה כענין חנם, כמו שקר שפעמים ענינו ענין חנם, אך לשקר שמרתי, והכל ענין אחד כי השקר הבל ותוהו ודבר שאינו...

בירורי המדות: שוא מתפרש או כדבר ללא תועלת או כשקר
רש"י הירש: שוא = ללא צורך וללא תוצאה (תועלת)
העמק דבר: שוא = אין בו תועלת

רשב"ם: בעניני בית דין, שוא היינו לא מבוסס, ותשא היינו דיבור
אבן עזרא: מדובר על דיבור... ושוא היינו "דבר שלא נתברר"
ר"א בן הרמב"ם: מטעם איסור שקר

(א: ב) מקור האיסור בחז"ל ובפוסקים

מכילתא: משפטים (קצו): לא תשא שמע שוא, הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע. דבר אחר, הרי זה אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו שנאמר (שמות כב ח) עד האלהים יבא דבר שניהם. דבר אחר, הרי זה אזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין עד שיהא בעל דינו עמו שנאמר (דברים יט יז) ועמדו שני האנשים.

אבא חנן [אומר] משום רבי אלעזר להביא שבועת הדיין שתהא באמן שאם אינו עונה אמן אחריו עושה אותו שבועת שוא.

◀ מפרשי המכילתא **בירורי המדות, ומלבי"ם** מובאים לעיל אצל מפרשי התורה

שבות יהודה, ומדרש אליעזר מובאים לקמן ב"אחרונים"

(ג) דרשת רבי אלעזר בן עזריה / ראוי להשליכו לכלבים

לא תעשה לך וסמך ליה את חג המצות תשמור. ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים דכתיב לכלב תשליכון אותו וסמך ליה לא תשא שמע שוא וגו' קרי ביה נמי לא תשיא:

[בפסחים מופיעים רק שתי המימרות האחרונות]

מכות כג. אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה מנין לרצועה שהיא של עגל דכתיב ארבעים יכנו וסמך ליה לא תחסום שור בדישו.

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה דכתיב לא תחסום שור בדישו וסמך ליה כי ישבו אחים יחדו.

ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדים כאילו עובר עכו"ם דכתיב אלהי מסכה

מכות כג. פסחים קיח. ואמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר, ראוי להשליכו לכלבים דכתיב (שמות כב) לכלב תשליכון אותו, וסמך ליה לא תשא שמע שוא וגו', קרי ביה נמי לא תשיא.

רשב"ם: פסחים: המקבל לשון הרע, שמקבלו ומאמינו על חבירו, אע"ג דלקבוליה לא מבעי ליה, למיחש ליה מיבעי כדמפרש במסכת נדה (סא.). וקרי ביה לא תשיא, נראה בעיני דלא גרסינן ליה⁹, דכולהו משתמע מלא תשא שכשמספר או מעיד הרי נושא בפיו שמע שוא.

9. רשב"ם: השהו עם דברי רב כהנא (שבועות לא, סנהדרין ז) ...לא תשא - לא תשיא, ולציין שבשאיילתות סימן קכט ובסמ"ג ל"ת י גרסו כבגמרא. אולם רשב"ם כאן מוחק הגירסא מסברא, ומהרש"א (מכות, מובא בסמוך) משיג עליו ועיין רבינו חננאל (פסחים) שהשמיט המילים 'קרי ביה' וכו', ועיין עיר הצדק לקמן, ומצוות המוסר עמ' 166.

ריב"ן: מכות: אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, היינו מעיד עדות שקר¹⁰.

מאירי: מכות: כל המספר לשון הרע והמקבלו וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו אחר מיתתו לכלבים, שכל כיוצא בזה אינו בצורת האדם העצמית ואינו ראוי להקרא אדם אחר המות נמשל כבהמות נדמה¹¹.

מהרש"א: מכות: כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד כו' ראוי להשליכו כו', לפי מ"ש שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, שאפילו כלב הזה שאינו בן דעת לא יחרץ לשונו, וזה האיש החורץ לשונו לדבר בחבירו ישראל, וגם המקבל ממנו, על כן ראוי במידתו להשליכו לכלבים הללו. ופירש רשב"ם פרק ערבי פסחים (פסחים קיח). קרי ביה לא תשיא, נראה בעיני דלא גרסינן ליה דכולהו משתמע מלא תשא, שכשמספר או מעיד הרי נשא בפיו שמע שוא, עכ"ל, אבל בכל נוסחות גמרות שלנו בהך דרשה, ובפרק קמא דסנהדרין (ז). ובפרק שבועת העדות (לא). איתא כן 'קרי ביה לא תשא', משום דתשא אינו מלשון נושא כפיו, אלא מלשון קבלה, וכן תרגומו בכל מקום תשא – מקבל, ולהכי צריך למדרש על המספר ועל המעיד לא תשיא, שלא תגרום להתקבל [ממך] לשון הרע, וק"ל. עיין ערוך לנרבסמך

ערוך לנר: מכות: בגמרא קרי ביה לא תשיא. המהרש"א בחידושי אגדות הביא הרשב"ם שמחק זה, דהכל נשמע מלא תשא כשמספר ומעיד, והוא קיים הגירסא משום דהתרגום תרגם תשא לשון קבלה ולכן דרש על המספר והמעיד לשון לא תשיא ע"ש.

ולענ"ד קשה אם נאמר כן דלא תשא קרינן גם כן לא תשיא, אם כן גבי (שמות כ ז) לא תשא את שם אלקיך לשוא, גם כן נימא הכי שמי שתובע את חבירו ונשבע הנתבע שלא לומר ושבועתו שקר שיתחייב התובע, מפני שגם שנשבע לשקר, וכן כיוצא בזה. ועוד דכיון דכתיב לא תשא מהיכי תיתי לומר קרי ביה לא תשיא.

ולכן לולא דבריהם היה נלענ"ד לקיים הגירסא, איפכא מפירוש המהרש"א, דודאי לא תשא הוא לשון דיבור כמו (תהלים טז ד) ובל אשא את שמותם על שפתי, וכמו (שמות כ ז) לא תשא את שם אלקיך לשוא, אכן מדכתב התרגום, שכל דבריו דברי קבלה מדברי רבי אליעזר ורבי יהושע, 'לא תקבל', ע"כ שקבלו שגם מקבל לשון הרע הוא בכלל זה. ואפשר דילפי כן מדכתיב שמע שוא, ולא תשא הוא לשון מדבר, ושמע לשון שמיעה, ולכן שניהם בכלל, השומע והמדבר, ולענין שומע קרינן לא תשיא, דהיינו שעל ידי שמקבל גורם שחבירו מדבר ועובר על לא תשיא, ואם כן בכלל זה המספר והמקבל, אכן המעיד עדות שקר לפי מה שכתב הריב"ן יליף מסיפא דקרא אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס.

איסור שמיעת בעל דין שלא בפני חבירו - שבועות לא. סנהדרין ז.

שבועות לא. תנו רבנן... מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין (חבירו) קודם שיבא בעל דין חבירו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. מנין לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, תלמוד לומר מדבר שקר תרחק. רב כהנא מתני מלא תשא (שמות כג א) – לא תשיא.

10. ריב"ן: לכאורה כך היתה גירסתו בגמרא והיינו שסוף הפסוק הוא המקור למעיד עדות שקר ולא נלמד מ"לא תשיא", עיין דינא דחיי (ד"ה וכתוב בתריה), ערוך לנר וגר"פ פערלא בסמוך.

11. מאירי: ולפי"ז הכוונה להשליכו לכלבים אחר מיתה; עינים למשפט.

לו כי על ירבעם עצמו אמר שימות בחרב להגדיל קצפו עליו וירבעם לא קבל לשונו הרע ולא הרע לעמוס על זה:

מאירי: פסחים פז: ולעולם יזהר מלשון הרע הן שלא לאמרו הן שלא לקבלו, דרך הערה אמרו מפני מה זכה ירבעם בן יואש לימנות עם מלכי יהודה, כלומר שנכתב בפרשה אחת עם עזיהו יותם, מפני שלא קבל לשון הרע, כדכתיב וישלח אמציה כהן בית אל אל ירבעם מלך ישראל קשר עליך עמוס וכו', אמר חס ושלום לא אמר אותו צדיק כך ואם אמר שכינה אמרה לו ומה אעשה לו:

מהרש"א: פסחים פז: שלא קבל לשון הרע כו', קרי ליה לשון הרע לפי שכבר הובטח יהוא לאמר (מלכים ב י ל) בני רבעים ישבו לך על כסא [ישראל], וגם עמוס לא ניבא שיהרג ירבעם בן יואש אלא שאמר וקמת על בית ירבעם בחרב, דהיינו שיהרג זכריה בנו של ירבעם, וזה אמציה אמר לשון הרע לשקר לירבעם כי כה אמר עמוס בחרב ימות ירבעם גו', ועל זה אמר ירבעם ח"ו שיאמר אותו צדיק כן עלי שאהרג שהרי אני בני שלשים מיהוא, ואם אמרו שאהרג כמו שאמרת לי מה אעשה שכינה אמר ליה כן ושמא יגרום החטא לחזור מהבטחת בני רבעים ישבו וגו', וק"ל:

❖ בחפץ חיים ח"א כלל ו ס"כ לומד מכאן דבמקום שיכול לדון את חבירו לכף זכות ולא דנו נחשב מקבל לשון הרע.

עונש המקבל לשון הרע: הורג שלשה... והמקבלו

=חסר==גמרא ערכין טז. "ולמקבלו"...
ירושלמי פאה "שאל שקבלו"...
לשון הרמב"ם "והמקבלו יותר מן האומר" גם בסמ"ג
רבינו יונה בעונש המקבל ??
ארח מישרים ביאור אות כג למה המקבל יותר גרוע
עיינ מפרשי סמ"ג רבינו העשיל, מהרש"ל...

דרך ארץ שלא לעשות מעשה על פי דברי יחיד

שמות רבה: כי תשא: פרשה מו סימן א: ויאמר ה' אל משה פסל לך (שמות לד א) הה"ד (איוב יא) ויגד לך תעלומות חכמה, אתה מוצא בשעה שאמר לו הקב"ה לך רד כי שחת עמך היה תופס בלוחות ולא היה מאמין שחטאו ישראל, אמר אם איני רואה איני מאמין, שנאמר (שמות לב) ויהי כאשר קרב משה אל המחנה, שלא שברן עד שראה בעיניו, אי להם לבני אדם שהם מעידים מה שאינם רואים, אפשר שלא היה משה מאמין בהקב"ה שאמר לו כי שחת עמך, אלא הודיע משה דרך ארץ לישראל אפילו שיהא אדם שומע דבר מן יחידי נאמן אסור לקבל עדותו לעשות דבר על פיו אם אינו רואה¹².

12. שמות רבה: שאינו רשאי להאמין ליחיד לעשות מעשה, אבל מותר להאמין לשום אל לבו; פירוש מהרז"ו. ב"מסורת המדרש" כאן שציין לירושלמי תענית (ד ה), ח"ל: "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות, אמר רב חלקיה בשם ר' אחא מיכן שלא יהא אדם דן אומדות".

ראשונים: איסור קבלת לשון הרע

רמב"ם

רמב"ם: ספר המצוות: לא תעשה רפא: שהוזהר הדיין שלא לשמוע דברי אחד מבעלי הדין שלא בפני בעל דינו, והוא אמרו יתעלה (משפטים כג) לא תשא שמע שוא, לפי שעל הרוב יהיו דברי הבעל דין שלא בפני בעל דינו שוא, ולפיכך הזהיר הדיין מלשמוע אותם הדברים כדי שלא יהיה בדעתו מושג בלתי נכון ובלתי אמת. ולשון מכילתא לא תשא שמע שוא אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין עד שיהא בעל דינו עמו, אזהרה לבעל דין שלא ישמיע את דבריו לדיין עד שיהא חבירו עמו. ובאזהרה על ענין זה עצמו אמר (שם) מדבר שקר תרחק כמו שהתבאר ברביעי משבועות (לא). ובכלל לאו זה אמרו עוד אזהרה למספר לשון הרע, ומקבל לשון הרע, ומעיד עדות שקר, כמו שנתבאר במכות¹³ (כג.).

רמב"ם: יד החזקה: הלכות סנהדרין: (בפרטי המצוות): ... (כז) שלא לישא שמע שוא...

סנהדרין כא ז: אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין קודם שיבוא חבירו או שלא בפני חבירו, ואפילו דבר אחד אסור שנאמר (דברים א טז) שמוע בין אחיכם, וכל השומע מאחד עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא, ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע ומעיד עדות שקר, וכן בעל דין מוזהר שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, וגם על זה וכיצא בו נאמר (שמות כג ז) מדבר שקר תרחק.

מפרשי היד

כסף משנה: אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין וכו', בפ"ק דסנהדרין (ז):

שמוע בין אחיכם ושפטתם... ובפרק שבועת העדות (לא) תניא מנין לדיין שלא ישמע... וקשה שנראה מפשט לשון רבינו שאיסור הדיין נפיק מלא תשא אבל לא איסור הבעל דין, דאי לא ליערבינהו וליתנינהו.

ונ"ל שרבינו רצה להביא שתי הדרשות, דרשת מדבר שקר תרחק ודרשת לא תשא, והקדים לא תשא להיותה יותר מפורשת לדרשה בדיין ולא בבעל דין משום דנפיק מלא תשיא, וההיא אסמכתא היא, ולהכי לא ערבינהו אלא כתב וכן בעל דין מוזהר וכו', וכן בעל דין נפיק מהאי קרא, וכתב 'וגם על זה' כלומר בין על אזהרת הדיין בין על אזהרת הבעל דין נאמר מדבר שקר תרחק, ומה שכתב או שלא בפני חבירו כלומר שאפילו בא חבירו ואח"כ יצא אסור להשמיע דבריו שלא בפניו. עיין שבות יהודה לקמן

13. רמב"ם: לציין שבמנין המצוות לרמב"ם לא נכנס 'מדבר שקר תרחק' כמצוה בפני עצמה בתרי"ג.

בשיטת הרמב"ם בכלל יש לציין א) ברשימת המצוות ריש ספר היד מביא מצוה זו רק לענין שמיעת בעלי דינים ואין זכר לענין קבלת לשון הרע. ב) הרמב"ם ביד החזקה (הלכות דעות) אינו מזכיר כל עיקר איסור קבלת לשון הרע, ומזכירו רק בדרך אגב בהלכות סנהדרין (פרק כא). וגם אינו מזכיר את ההיתרים של למיחש (גמרא נדה) ודברים הניכרים (גמרא שבת).

לחם משנה: וכן בעל דין מוזהר וכו', קשה על הרב כסף משנה שתמה דאמאי לא קאמר רבינו דבעל דין עובר משום לא תשא דקרי ביה לא תשיא, אמאי לא קשיא ליה דעובר נמי משום שמוע בין אחיכם דר' חנינא דמפיק דיינן מהתם מפיק נמי בעל דין דקאמר קרי ביה שמע.

לכך נראה ודאי כוונת רבינו דבתחילה כתב הדרשות הפשוטות, כדכתב הרב כסף משנה, ושמוע בין אחיכם ולא תשא פשטא דקראי הוי אזהרה לדיין, ולכך כתב רבינו גבי דיינן, אבל בעל דין דנפיק מקרי ביה שמע קרי ביה לא תשיא כתב אח"כ רבינו ז"ל וכן בעל דין מוזהר וכו', כלומר אתרי קראי דכתב תחלה הוא מוזהר, מקרא דשמוע דקרי ביה שמע, ומקרא דלא תשא דקרי ביה לא תשיא.

רמב"ם: פירוש המשנה: אבות א טז: ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, [בתו"ד]... וכיון שהזכרנו לשון הרע בחלק הדיבור האסור, הריני מבארו... ולשון הרע הוא סיפור מגרעות בני אדם ומומיהם... והאומר חוטא והשומעו חוטא. אמרו (ערכין טז) שלשה לשון הרע הורגת, האומר והשומעו ושומרין עליו, ואמרו המקבלו יותר מן האומר.

נחשב לילאו שבכללות'

ספר המצוות: שורש ט: בענין לאושבכללות ביחס למנין התרי"ג: ...ודמיון זה הלאו גם כן, כלומר 'לא תאכלו על הדם', אמרו 'ולפני עור לא תתן מכשול' כי הוא גם כן כולל ענינים רבים כמו שנבאר, וכן אמרו 'לא תשא שמע שוא' הנה הוא גם כן כולל ענינים רבים כמו שנבאר¹⁴...

נחשב לילאו שאין בו מעשה'

סנהדרין יח א: אלו הן הלוקין... וכן כל העובר על לאו שיש בו מעשה כגון אוכל בשר בחלב או לובש שעטנז, אבל לאו שאין בו מעשה כגון הולך רכיל, ונוקם ונוטר, ונושא שמע שוא, אינו לוקה.

יראים, סמ"ג, סמ"ק

יראים: סימן קצב: לא תשא שמע שוא: בישן אינו: הנוסח כאן לפי"תועפות ראם": הזהיר היוצר בפרשת ואלה המשפטים שלא יקבל אדם לשון הרע דכתיב לא תשא שמע שוא¹⁵, ואמרינן (נדה סא.) האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מקבלינן מיחש חיישינן לה. ואם אדם רואה בחבירו דברים וענינים שנראה שהדבר אמת רשאי להאמין (ולא לקבל) [ולקבל] כדאמרינן בשבת פרק במה בהמה (נו.) לא קבל דוד לשון הרע אלא דברים ניכרים חזא ביה במפיבושת.

סמ"ג: [בסימנים בתחילת הספר:] לא תעשה י: לא תשא שמע שוא, אזהרה למקבל לשון הרע, ואזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעלי דין עד שיבוא בעל דין חבירו.

14. עיין מאירי ב"מ קטו לקמן, לציין לדינא דחיי (ל"ת י) שמקשה על החינוך שכתב שאין לוקין שאין בומעשה הרי בין כך הוי לאושבכללות כמו שכתב בהרמב"ם שורש ט, עיי"ש. גם צ"ע מש"כ בשלפני עור הוי לאושבכללות הרי הכל ענין אחד של נתינת מכשול וצ"ע.

15. יראים: סמ"ג ל"ת י בסמוך נמשך אחריו. להעיר שאחרונים (דינא דחיי ומשנת חכמים) כתבו שלסמ"ג עיקר הפסוק אזהרה למקבל לשון הרע דלא כרמב"ם שעיקר הפסוק הוא לבעלי דינים, לציין שלא ראו דברי יראים השלם שלא נדפס בימיהם שמפורש להדיא שכך עיקר הלאו ולא מזכיר בכלל ענין בעלי דינים. [גם החפץ חיים בפתחה ללאון לא הזכיר את היראים כי עדיין לא נדפס].

לא תעשה י: שלא יקבל אדם לשון הרע: דכתיב בפרשת משפטים (שמות כג א) לא תשא שמע שוא וגו', וגרסין בפרק ערבי פסחים (פסחים קיח). אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע [וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר בחבירו] ראוי להשליכו לכלבים שנאמר (שמות כב ל) לכלב תשליכון אותו, וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס¹⁶, קרי ביה לא תשא וקרי ביה לא תשיא. עוד דרשין מיניה בשבועות (לא). ובסנהדרין (ז): אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו.

גרסין בנדה פרק האשה (סא). אמר רבא האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי, למיחש ליה מיבעי, דכתיב (ירמיה מא ט) והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר היכה בידי גדליה בן אחיקם, וכי גדליה בן אחיקם הרגן והלא ישמעאל הרגן, אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

ואם אדם רואה בחבירו צדדים ועניינים שנראה הדבר אמת, רשאי להאמין ולקבל, כדאמר בשבת פרק במה בהמה (נו). לא קיבל דוד לשון הרע מאי טעמא דברים נכרים חזא ביה במפיבושת...

סמ"ג: לא תעשה רח: לא תקח שוחד: ...אסור לדיין לשמוע דברים מבעלי דינין זה שלא בפני זה שנאמר (דברים א טז) שמוע בין אחיכם, ואם עבר ושמע עובר משום (שמות כג א) לא תשא שמע שוא, ובכלל לאו זה אזהרה למעיד עדות שקר, ומקבל לשון הרע, ומספר לשון הרע, והזכרתיו למעלה (ל"ט י) אצל לא תלך רכיל, וכן בעל דין מוזהר שלא שמיע דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו קרי ביה לא תשיא.

◀ עיין לקמן בדברי אחרונים (דינא דחיי, שבות יהודה, מדרש אליעזר ומשנת חכמים) בביאור שיטת הסמ"ג ובהבדל בין הסמ"ג והרמב"ם מה עיקר כוונת הפסוק, אזהרה לבעלי דינים ודיין או איסור קבלת לשון הרע.

סמ"ק: [לאוין התלוין בדינין]: סימן רלד: שלא לשמוע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו כדכתיב (שמות כג) לא תשא שמע שוא, ובכלל זה שלא לקבל לשון הרע, וכל המקבלו והמספרו ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לא תשא שמע שוא קרי ביה לא תשיא וסמ"ק ליה לכלב תשליכון אותו, ואמר רבא (נדה סא) דלמיחש ליה מיהא מבעי, ואם ראה אדם בחבירו מענייניו שנראה הדבר אמת ראוי (להאמין) [להאמין] ולקבל כדאמר בשבת (נו) שקבל דוד לשון הרע משום דברים נכרים חזא ביה במפיבושת.

רבינו יונה

רבינו יונה: שערי תשובה: חלק ג סימן מב: לא תשא שמע שוא, הוזהרנו בזה שלא לקבל לשון הרע, וכמו שאמר התרגום: לא תקבל שמע דשקר.

שם: סימן ריא: והנה כת מספרי לשון הרע נחלקה לששה חלקים: החלק הראשון, כאשר יתן מום באדם והמום לא יהיה בו, ופעמים כי תחת יופי יתן דופי. והנה זה לבו יקפץ¹⁷ פיו מידת שתי הכיתות הרעות, שהם כת שקרים וכת מספרי לשון הרע. והנה הוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע, אולי הנה הוא שוא ודבר כזב, שנאמר (שמות כג א) לא תשא שמע שוא¹⁸. ואמר שלמה עליו השלום (משלי יז ד) מרע מקשיב על שפת און שקר מזין

16. סמ"ג: ממה שהביא הסמ"ג סיום הפסוק דייקו אחרונים שכך היה גירסתו בגמרא וס"ל שמעיד עדות שקר נלמד מחלק זה של הפסוק וכ"ה בריב"ן מכות יג. ד"ה אל תשת, עיין גר"פ פערלא ובתורה שלמה כרך יח עמוד 150 - מתוך הערת המגיה של סמ"ג הרצאת מכון ירושלים.

17. סימן ריא: ביאר ב"זה השער": לביגרום לפיו לקפוץ להגיד לשון הרע.

18. בספר אורחות צדיקים (שער לשון הרע, לפי נוסח דפוס ראשון, שמקור דבריו הם דברי רבינו יונה כאן):

על לשון הוות, פירוש שתי כתות מקבלות לשון הרע: האחת, איש מרע ובעל זדון, מלשון (ישעיה ט טז) כי כולו חנף ומרע, כי הוא חושד בכשרים ואוהב למצוא פגם ואשם על חבירו וקלון על כבודו, והיה כשמעו כי יגיד עליו רעו לשון הרע, זדון לבו השיאו להאמין כי הדברים כנים. והכת השנית, איש שקר, גם הוא מאזין ומאמין על לשון הוות, כי אחרי אשר לא ירחק מדבר שקר, לא יחוש אם תקבל נפשו כזב ואם תשא שמע שוא, על כן ימהר לקבל לשון הרע. 'שקר מזין' כמו איש שקר, וכן (ירמיה ט ה) שבתך בתוך מרמה, בתוך אנשי מרמה. וכן (תהלים קט ד) ואני תפלה, איש תפלה¹⁹.

סימן ריב: ודע כי כאשר יודה השומע על לשון הרע, אחת דתו ומנת מדיו עם המספר לשון הרע, כי יאמרו אמור הנה קבלו השומעים את הדבר, ואות הוא כי הנה אמת הנה נכון, גם אם הטוה אוזן השומע והראה את נפשו כמקשיב קשב ומאמין לדברים ההם בפני בני אדם, גם זה עוזר לרעה וגורם קלון לחבירו ומחזק ידי המביא את דיבתו רעה אל הבריות.

ואמר שלמה עליו השלום (משלי כה, כג) רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר, פירוש כאשר רוח צפון תפזר העבים ותמנע הגשם, כן פנים נזעמים ימנעו לשון הרע, כי בראות המגיד את פני השומע והנם זועפים, יחדל קול המון גשם דבריו, אבל אם יראה כי השומע ישמע לו, ישתה כמים עולה ולא יחשוך פיו משקריו, והיה כזה יום מחר, כי שנה באולתו לספר תמיד לשון שקר, ושב לשונו אחר גשם כזביו. תחולל מלשון חלילה, וכן (במדבר ל ג) לא יחל דברו, לא יבטל. וכן (בראשית ד כו) אז הוחל לקרא, אז נמנע²⁰.

מביא דברי ר"י בתוספת הסבר, וז"ל: כת מספרי לשון הרע... מי שהוא אומר רע על בני אדם שכן עשו לו, ולפעמים יאמר דופי על אדם כשר ונקי, אז הוא משקר וגם מספר לשון הרע, והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע אולי הוא שקר, ומי שמספר לשון הרע גם הוא מקבל לשון הרע, עכ"ל. לכאורה הרגיש בקושי בדברי רבינו יונה, שהביא אזהרת קבלת לשון הרע (ולא עצם איסור הדיבור), שבסיפורו מוכיח שקבל את הדבר לאמת, אלא שעדיין צ"ע. ועיין זרע חיים ?? בשיטת רבינו יונה באריכות.

19. לציין לדברי רבינו יונה בפירושו לפסוק זה (משלי יז ד) שדומה מאד, ולציין ליד הקטנה <?> שמפרש קצת אחרת עיי"ש

20. סימנים ריא ריב: א) ב"חפץ חיים": לשה"ר כלל ו הג"ה לסעיף ג. מרחיב הביאור בענין זה וכותב: ובאמת נוכל לראות זה בחוש, שמי שהוא שומע לשון הרע, אף שאין בדעתו לקבלה, הוא נותן יד לפושעים על ידי זה, כי אם פעם אחת יראה אשר השומע ישמע לו, לא יחשוך פיו מזה תמיד והיה כזה יום מחר ישנה עוד באולתו לספר תמיד דברי גידוף על חבירו ולהעליל עלילות עליו, לא כן אם היה משיבו 'אין רצוני לשמוע דבר שלא ראיתי בעצמי', או לפחות היה מראה לו פנים זעומים עבור זה, על ידי זה היה שומר את עצמו על להיבא שלא לספר בגנות של חבירו, בראותו כי סיפורו לקלון יהיה לו, שיחזיקו אותו לבעל לשון הרע עבור זה, וכמו שזכר ברבנו יונה במאמר רי"ב, עכ"ל.

ב) ב"זה השער" מסכם דברי רבינו יונה בלשון זה: יש ב' דינים בקבלת לשון הרע. א' שלא נאמין בלבנו שהסיפור הוא אמת, כי על ידי זה יבוזה בעינינו מי שנאמר עליו, אפילו אם לא יסכים לו בפירוש לסיפורו, ועל חלק זה בא עיקר האזהרה ד'לא תשא' כמו שכתב רבינו בסימן ריא ובסימן ריג.

ב' מה שרבינו מחדש בסימן הזה (ריב), דאם מודה בפירוש על לשון הרע, הרי חוץ מה שעובר על קבלת לשון הרע אם מאמין לדבריו, יש לו חלק נמי בעון סיפור לשון הרע, כי יאמרו אמור מדקבלוה שומעים את הדבר סימן הוא שזה אמת מה שסיפר, ונמצא דגורם בזה בזיון להאיש שסיפר עליו. ולפי זה אם אפילו בלבו לא קבל את הלשון הרע ולא עבר על לא תשא, מכל מקום יש לו עון על השמיעה והודאה, כאשר נתבאר. וכן פסק החפץ חיים כלל ו' סעיף א' וז"ל: אפילו אם לא יסכים לו בפירוש לסיפורו, דאל"ה הרי הוא שונה את העון בכפליים שהוא מספר ומקבל.

[ומה שכתב] גם אם הטוה אוחן השומע, כלומר שרק הטוה אונן לשמוע, ונדמה למספר ולשומעים שגם הוא מאמין לדבריו אף שלא הסכים בפירוש על לשון הרע, וגם לא קבל הלשון הרע בלב שאינו עובר בלא תשא, מכל מקום הוא עוזר לרעה, ונטפל לעושה עבירה כעושה עבירה' כדתנן בסוף מכות.

[ומה שכתב] 'וגורם קלון' וכו', הוא גורם ב' דברים, א' שחבירו מתגנה על ידי שהראה כאילו הוא נמי מאמין, ב' שמסייע ידי עוברי עבירה, דמחזק את ידי המספר לשון הרע לספר גם בפעם אחר, עכ"ל.

4 חפץ חיים כלל ו' סעיף א' במ"ח א, ב (ד"ה ומצאתי ברבינו יונה) / מביא דבריו.

סימן ריג: עוד אמר שלמה עליו השלום (משלי כו כח) לְשׁוֹן שֶׁקֶר יִשְׁנָא דַּקְיוֹ, פירושו האיש העניו ודכא ושפל רוח ישנא את לשון שקר, לא יאבה לו ולא ישמע אליו²¹, כי העניו חפץ ביקר הבריות וצר לו על בשתם וקלונם. וי"ו דכיו' במקום ה"א השורש, כ-וי"ו עניו. ויש מפרשים בעל לשון שקר ישנא מדכיו ומוכיחיו, ולא יוסיף להביא אליהם דיבת בני אדם רעה, והנה הוזהרנו במה שכתוב (שמות כג א) לא תשא שמע שוא, שלא נאמין בלבנו סיפור לשון הרע להחזיק במחשבתנו כי הדברים אמת ולהבזות בעינינו את מי שנאמרו עליו.

...סימן רכה: וחייב האדם להסתיר הסוד אשר יגלה אליו חבירו דרך סתר אף על פי שאין בגלוי הסוד ההוא ענין רכילות, כי יש בגלוי הסוד נזק לבעליו וסבה להפר מחשבתו, כמו שנאמר (משלי טו כב) הפר מחשבות באין סוד, והשנית, כי מגלה הסוד אך יצא מדרך הצניעות והנה הוא מעביר על דעת בעל הסוד,

ואמר שלמה עליו השלום (שם כ יט) גולה סוד הולך רכיל, רצונו לומר אם תראה איש שאיננו מושל ברוחו לשמור לשונו מגלוי הסוד, אף על פי שאין במחשופו הסוד ההוא ענין רכילות בין אדם לחבירו, תביאהו המדה הזאת להיות הולך רכיל שהוא מארבע כתות הרעות, אחרי אשר אין שפתיו ברשותו לשמור. עוד אמר (שם יא יג) הולך רכיל מגלה סוד, רצונו לומר אל תפקיד סודך למי שהולך רכיל, כי אחרי אשר איננו שומר שפתיו מן הרכילות אל תבטח עליו בהסתר סודך, אף על פי שמסרת דבריך בידו דרך סוד וסתר, והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע, שנאמר (שמות כג א) לא תשא שמע שוא, ונאמר (משלי כט יב) מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים, ופירושו חז"ל (מדרש תהלים נד) כאשר המושל מקבל לשון הרע ודברי רכילות יעשו משרתיו רשעים והולכי רכיל למצוא חן בעיני אדוניהם.

והנה לאלה שלשת החלקים אשר זכרנו כיוונו בזכרם רבותינו ז"ל (סוטה מב). "כת מספרי לשון הרע".

ספר היראה: [עמ' לט הוצאת הגר"ב זילברן]: קמ: ואם ישמע מוציאי דיבה על איש לא ישמע להם ולא יאמין להם כי שמא הם שונאיו, אלא יעשה עצמו כמאמין

ואל יאמין²².

21. **סימן ריג:** א) כתב באן ב"זה השער": אפשר דבאלהוסיף בזה דאפילו על שמיעה לבד, שמטה אונולשמוע, אף שאין דעתו לקבל את הדבר, נמי אסור, דצריך לשנוא את הלשון שקר. נובאמת החפץ חיים כלל וסעיף ב' חידש בזה חידוש גדול שבאופן זה עוברים בלאו דלא תשא וכתב הטעם דשמא ירשמוה דברים בלבד, ומקור לדבריו מביאמשבועות (דף לא) דאסור לדיין לשמוע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו, ומביא דברי החרדים דכתב כן (אמנם לא מביא דברי רבינו אלו) וכתב ח"ל לומצאתי ברבינו יונה במאמר רי"ג שכתבוהוזהרנו מן התורה שלא נאמין וכו', ומשמע לכאורה מדבריו דעל השמיעה לבד אין איסור, אך יש לדחות בפשיטות... [מביא המשך דברי חפץ חיים], עכ"ל.

ב) עוד פירוש בפסוק עיין רש"י משלי: מי שמקבל לשון הרע שונא את הנדכאים תחתיו שכן על לשון הרע רדף שאול לדוד והרג נוב:

22. **ספר היראה:** עיין 'מקור היראה' כאן ובהערות שם עמ' פ"ג שהכוונה לא יאמין כלל, עיי"ש. וע"ע בספר אהל יוסף (ביאור לספר היראה לרב יוסף אשכנזי, וילנא תרכ"ה, עמוד עז: עח). שדן באריכות בדברי רבינו יונה ומסיק שכאן מייירי ששמע מרבים ושם שמע מיחיד עיי"ש. ועיין ספר חסידים סימן סד (בסמוך): ... כל מי שנתקוטט עם אדם והגיד עליו מה שלא הגיד מעולם, אל תאמן לו, כללו של דבר אל כל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך אלא עשה עצמך כמאמין ואל יאמין, עכ"ל. ובפירושו קדמון שם: ר"ל שתעשה עצמך כמאמין בפני זה שאומר לך דברים אלו להוציא הדברים מלבו ולא יגיד לאחרים, אבל באמת ולא תאמין כנ"ל, עכ"ל. וזה דלא כהבנת מקור היראה שם. להעיר האם יש לדקדק מלשונו "כי שמא הם שונאיו", שאם יודע בודאי שאינם שונאיו שאו מותר להאמין, ויש לעיין.

חינוך, ספר חסידים וראשונים

ספר החינוך: מצוה עד: שלא לשמוע טענת בעל דין שלא בפני בעל דינו: שלא ישמע הדיין טענת האחד שלא בפני בעל דינו, שנאמר (שמות כג א) לא תשא שמע שוא, והטעם לפי שבני אדם ידברו דברי שוא שלא בפני בעל דינם, וצווה הדיין על זה כדי שלא יכניס בנפשו כזביו של אחד מהם, וכן בא במכילתא שאזהרה זו של לא תשא וגו' על זה נאמרה. ועוד אמרו שם שהיא אזהרה גם לבעל הדין שלא יטעון גם הוא טענותיו לדיין שלא בפני בעל דינו, ואפילו ירצה לשמוע אותן הדיין, ועל זה נאמר גם כן (פסוק ז) מדבר שקר תרחק. ועוד אמרו ז"ל (מכות כג.) שזה הלאו כולל מספר לשון הרע ומקבלו ומעיד עדות שקר.

שורש המצוה ידוע, כי השקר נתעב ונאלח בעיני הכל, אין דבר מאוס ממנו, והמארה והקללות בבית כל אוהביו, מפני שהשם יתברך אל אמת וכל אשר אתו אמת, ואין הברכה מצויה וחלה אלא במתדמים אליו במעשיהם, להיותם אמיתיים כמו שהוא אל אמת, ולהיותם מרחמים כמו שידוע שהוא רחום, ולהיותם גומלי חסדים כמו שהוא רב החסד, אבל כל מי שמעשיו בהפך מדותיו הטובות, והם בעלי השקר שהם בהפך מדותיו ממש, כמו כן תנוח עליהם לעולם מה שהוא הפך מדותיו, והפך מדת הברכה שהיא בו היא המארה והקללה, והפך שמחה והשלוש והתענוג שהם אתו הוא הדאגה והקטטה והצער, כל אלה חלק אדם רשע מאלהים.

ועל כן הזהירנו התורה להרחיק מן השקר הרבה, כמו שכתוב מדבר שקר תרחק, והנה הזכירה בו לשון ריחוק לרוב מיאוסו מה שלא הזכירה כן בכל שאר האזהרות, ומצד הריחוק הזהירנו שלא נטה אוזננו כלל לשום דבר שנחשוב שהוא שקר, ואף על פי שאין אנו יודעין בבריא שיהא אותו הדבר שקר, וכעין מה שאמרו ז"ל (חולין מד:) הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. ובאמרי מדות בהקב"ה יתעלה, אני נמשך בדבר אחר דברי רבותינו ז"ל שיחסו אליו ברוך הוא שם מדות על צד המקבלים, אבל הוא ברוך הוא לגדלו ויחודו מצד עצמו אין לייחס אליו מדות, כי הוא וחכמתו וחפצו ויכלתו ומדותיו אחד בלי שום שיתוף ופירוד בעולם.

מדיני המצוה, מה שאמרו ז"ל (שבועות ל:) שכל דיין שידוע בדין שהוא מרומה שחייב להסתלק ממנו, ולא יאמר אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר העדים, והשבחים הגדולים שמשבחים חכמים בבקשת האמת והרחקת השקר בדין, ויתר רובי הפרטים, מבוארים בסנהדרין ובמדרשים כמו כן.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים אבל לא בנקבות לפי שאינן דנות ולכך אינן בכלל אזהרה זו שלא לקבל טענת בעל דין אחד שלא בפני בעל דינו, אבל מכל מקום בכלל לאו זה הן שלא יטעימו טענותן לדיין שלא בפני בעל הדין, וכן מוזהרות להרחיק מכל שקר כמו האנשים. ועובר עליה הרי הוא כעובר על מצות מלך אבל אין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה.

♦ מותר לשמוע כדי להוציא הדברים הכבדים מלבו אולם לא יאמין

ספר חסידים: סימן סד: לא תשא [שמע שוא], אזהרה למקבל לשון הרע, אפס אם יבוא איש אצלך צועק על חבירו [פארמא: או מפני ששונא אותו או] מפני שהוא הוכיחו בפניך, ולבו חרה לו ואומר כי זה שהוכיחו עושה כך וכך, ואומר עליו דברים שלא כהוגן, ואתה יודע בזה כי אחר שיגיד לך לא ילך להגיד אחרים, כי אינו חושש להודיע לרבים, אך להוציא הדברים מלבו שהם כבדים עליו להגיד – מצוה לשמעו, ומה שתוכל לתקן כנגד חבירו לחבבו תעשה ותתקן [פארמא: אם תוכל להכריע חבירך לכף

זכות], ותאמר לו פלוני אוהב אותך ולמה אתה מדבר כדברים האלה, אם יקבל מוטב, ואם לאו אע"פ ששמעת לדבריו אל תאמין ואל תגיד לאחרים להסירם מלבו²³, שאותן האחרים יהיו מקבלי שמע שוא ויאמינו לו, ומה יעשו ילכו ויגידו לאותו האיש הלעז שזה הוציא עליו ויבא גם הוא להתקוטט עמו נמצא שהמריבה באה על ידך על אשר לא שמעת אליו,

אבל אם הוא מגיד גם לאחרים, כי הוא מתכוון להוציא עליו שם רע, לא תאבה לו ולא תשמע אליו אלא גער בו והוציאו מלפניך בנזיפות ותלך לאותן שסיפר אליהם ותאמר אל תאמינו לו ששקר הוא מדבר על רעהו.

הביאו החפץ חיים כלל ומקור חיים אות ד.

אזהרות: לרבינו אליהו הזקן: ...זכור משמוע שוא, תשב ריב תחקרהו, מלשא לשוא שם ה' תיקרהו:

רס"ג: עשרת הדברות: לא תגנוב: ...המלשין שת פיהו לא תשא שמע שוא במילולים, לכן ינוגע בעור הבשר מיד ובהרת להסגיר פעמים או בפשיונה להכלים, וסת יועיל מוציא שם רע כי יצטרע בשאתו עד פרחת בכולו להשלים, נכוננו ללצים שפטים ומהלומות לגו כסילים.

אזהרות: לר"ש אבן גבירול: חלק ל"ח: י, (ח, ט) וסור משמע שוא והאמן בשוא, ולא תשא לשוא שמותיו היקרים:

זוהר הרקיע: לתשב"ץ: שם: לא תשא שמע שוא, פירוש במכילתא שהיא אזהרה לדיין שלא ישמע אחד מבעלי דינין עד שיהיה בעל דינו עמו, וגם כן אזהרה לבעל דין שלא ישמע דבריו לדיין עד שיהיה חברו עמו כדי שלא יטעימו לדיין טענות של שקר. ובפרק ד' משבועות (לא) דרשו זה מאמרו מדבר שקר תרחק, על כן כתבתיה מצוה עשה (לעיל חלק עשה באות נט) שזה הפסוק הוא מצות עשה באה במנין, והזהיר בזה בלאו ועשה. ויש בכלל לאו זה אזהרה למספר לשון הרע ומקבל לשון הרע ומעיד עדות שקר כמו שהתבאר במכות.

ועל זה סמך לזה 'האמן בשוא', כלומר כשתסור משמע שוא תהיה נאמן וחזק בשווי ובאמיתות, מפני זה אמר זה בלשון צווי ואם הוא (אולי צ"ל שהוא) לאו להתרחק משקר לפי שהוא נתינת טעם אל הלאו נמשך המשורר לכוונת התורה שחזק הלאו זה במצות עשה באמרו מדבר שקר תרחק²⁴.

'ולא תשא לשוא', ענין נשיאת שוא הוא הנשבע לשנות את הידוע לאדם כגון על עמוד של אבן שהוא של עץ, וכן הנשבע לאמת הידוע כגון על עמוד של אבן שהוא של אבן וכיוצא בו. וכן הנשבע על ביטול מצוה או הנשבע על דבר שאי אפשר לקיימו, שכל זה בשעה שיצאה מפיו שבועה, יצאה לשוא.

23. ספר חסידים: כאן יש דיון בנוסח ספר חסידים ועיין מפרשים (פירוש קדמון, ברית עולם) == ובנוסח פארמא: ואם לאו שמע דבריו ואל תאמן ואל תגיד לאחרים מה שזה מגיד עליו שאם לא תקבל דבריו ילך ויגיד לאחרים ויהיה בושת ויאמינו לו, או יאמרו להבירו ויתקוטט עמו, אבל אם מגיד לך וגם מגיד לאחרים אל תשמע לו ותגער בו ותאמר לאותם שהוא אומר להם שקר מדבר על חברו, ע"כ.

24. זוהר הרקיע: =הלשון מגנוגם, כי אולי כוונת המשורר לסור מלהאמין בשוא, וע"ע פירוש נר מצוה (לר"מ פיזאנטי, צילום) שדן בדברי זוה"ר ומפרש (וכנראה גורס) והאמן בשוא, והיינו רק כששניהם עומדים לפניך בשוא, ואולי כך פירש בדברי זוהר הרקיע כאן ועדיין צ"ע.]

לא תשא שמע שוא יש בה גם אזהרה למקבל לשון הרע ובלן הוי לאו שבכללות

מאירי: בבא מציעא קטו: ...וממה שצריך שתדע בכלבול ענינים אלו הוא, שכל אלו שאין לוקין עליהם יש מהם שאין נמנין בכלל המצות, כגון לאו לא תאכלו על הדם, לפי מה שראיתי במנינם אצל גדולי המחברים, ואזהרות שבו לא נאמרו אלא דרך רמז, וכן לא תשא שמע שוא, שפירשו בו אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין אחד עד שיבא השני, וכן יש בו אזהרה למקבל לשון הרע ולמעיד עדות שקר ולבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבא חבירו, ולא ראיתי שהכניסוהו בכלל המצות, ומכל מקום אני תמה לדעת זה למה הכניסו לפני עור לא תתן מכשול שהוא בא לכמה ענינים וכו' ...

המוציא דיבה עובר משום לא תשא שמע שוא, וכן כל השומע ממנו

שו"ת הרא"ש: כלל יז סימן ד: שאלה: ראובן אומר שיש לו תרעומת על שמעון שחייב לו מעות, ועוד שעושה לו דברים שלא כהוגן והוציא עליו דיבה רעה, ואומר שרוצה להתרעם ממנו בדיני עובדי אלילים (מכחישי השם). בא שמעון לבית דין והזמין לראובן ואמר לבית דין הנני מזומן לירד לפניכם לדין ולהתחייב בכל אשר תחייבו אותי, ומעתה תתרו בו שלא יוציא עלי אלו הדיבות ושלא יתבעני בדיני עובדי כוכבים. יראה כי ראובן אינו אלא כמוציא דיבה ולעז על שמעון, ועובר משום לא תשא שמע שוא²⁵, וכן כל השומע דבריו, ואם יתרעם עליו בפני אומות עובדי אלילים יש לו דין מסור לענשו בידים, ואם יגזם ויאמר אלך ואומר לפני האנסיין דבר שיוכל לבא ממנו הפסד לשמעון, משעת דיבורו יצא מכלל ישראל בני ברית, ונתן רשות לכל יראי השם וחרד על דברו לענשו. אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

אם לא מאמין בכולה מאמין בחציה

רש"י: בראשית רבה²⁶ נו ד: לא תיעול מילא כולא, תיעול פלגא, כשאומרים לו לאדם דבר אחד של לשון הרע, אף על פי שאינו מאמין בכולה, מאמין בחציה, שאם לא יכנס הדבר באזניו כולו, יכנס חציו.

אחרונים: באיסור קבלת לשון הרע

מהר"ל: נתיב הלשון פ"ז: ...ובפרק ערבי פסחים (ק"ח). אמר ר"א בן עזריה כל המספר לשון הרע והמקבל לשון הרע... ראוי להשליכו לכלבים... וכן המקבל לשון הרע גם כן דינו ומשפטו כך, כי המקבל יש לו משפט האומר בכל דבר שכן אמרו (סוכה לה:): כי השומע הוא כמו העונה²⁷, ובפרט כאשר השומע שייך אל הדבר כמו העונה כמו

25. שו"ת הרא"ש: צ"ע למה מביא פסוק זה ועיין מש"כ לעיל בפרק ראשונים ??

26. רש"י לבראשית רבה: זה לשון המדרש שם: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי, בא לו סמאל אצל אבינו אברהם אמר ליה סבא סבא אובדת לבך בן שניתן לך לק' שנה אתה הולך לשחטו... וכיון שלא הועיל ממנו כלום בא לו אצל יצחק אמר לו בראדעלובתא הולך הוא לשוחטך, א"ל על מנת כן, אמר ליה אם כן כל אותן הפרגויות שעשת אמך, לישמעאל שניאיה דביתה ירותא, ואתה אינך מכניס בלבך, כד לא תיעול מילא תיעול פלגא, הה"ד ויאמר יצחק אל אברהם אבי אבי, למה אבי אבי ב' פעמים, כדי שיתמלא עליו רחמים...

27. מהר"ל: =להסביר קצת והשווה עם אשל אברהם בוטשטש (או"ח ריד) צילום שלא לענות בפה כאשר שומע חשד על חבירו...

שהוא בענין זה, שהרי אין סיפור לשון הרע בלא מקבל לשון הרע, ומפני כך שניהם יש להם משפט אחד...

חרדים: פרק כא: מצוות לא תעשה מן התורה התלויות בלב ואפשר לשמרן בכל יום: **ס"ק כד:** לא תשא שמע שוא תרגומו לא תקבל, הזהיר שלא לקבל ולהאמין רע על חבריו, ובשעה שדוד המלך ע"ה האמין לציבא ואמר למפיכוש אתה וציבא תחלקו את השדה יצאת בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות, מיהו אעפ"י כן אם יאמרו לו פלוני רוצה להורגך ולהזיקך יש לו לחוש ולהשמר, וכן אמרו רוצה פלוני להרוג או להזיק פלוני יש לו להודיעו שישמר, סמ"ג ממנין תרי"ג: ובכלל אזהרה לדיין שאם שגג ושמע דברי אחד מבעלי דינין קודם שבא חבריו שירחיק הדבור מלבו ולא יאמין כלל ובבואם לפניו שניהם יהיו שוין לפניו:

פרק כג: מצוות לא תעשה שבתורה התלויות באזנים: **ס"ק ג:** לא תשא שמע שוא דהוזהרנו בו שלא לקבל לשון הרע כלומר שלא להאמין בלב אם כבר שמע כדכתיבנא לעיל, גם בכלל לאו זה שלא לשמוע באזניו שום לשון הרע ודברי גנות על חבריו, והוזהרנו בזה נמי במצוות עשה שנאמר (דברים כג יד) ויתד תהיה לך על אזניך, כדכתיבנא לעיל (פרק יא ג, נעתק בסמוך) דיכוף אצבעו באזנו כדי שלא ישמע, ענף מצוה:

[וזה לשונו שם:] **פרק יא:** מצוות עשה מן התורה התלויות באוזן: **ס"ק ג:** ויתד תהיה לך על אזניך (דברים כג יד), דרשו בפ"ק דכתובות (ה) אל תקרי אזניך אלא אוזניך, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו, ופרש"י אצבעו שהיא שפועה כיתד, והביאה סמ"ג²⁸, ענפי מצוה:

פרק כג: **ס"ק ד:** גם בכלל לאו זה אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם בוא בעל דין חבריו ולעיל כתבנו דיש בכללו נמי אם כבר שמע הדיין בשגגה איזה דבור ממנו שירחיקנו מלבו ולא יאמין כדי שלא תהיה דעתו נוטה אחריו אלא בבואם יחדיו יהיו שניהם שוים לפניו, ענפי מצוה:

פרק כד: מצוות לא תעשה מן התורה התלויות בפה בקנה ואפשר לשמרן בכל יום: **ס"ק לג:** לא תשא שמע שוא, אמרו ז"ל דקרינן נמי לא תשיא, אזהרה לכל אדם שלא יספר לשון הרע. (ענף מצוה): **(ס"ק לד)** ואזהרה נמי לבעל דין שלא ישמיע דבריו לדיין עד שיהא חבריו עמו. (רשב"ץ, ענף מצוה):

◀דברי ספר חדרים (פרק כג ס"ק ג) הם המקור החזק של החפץ חיים לאסור שמיעת לשון הרע עיין ?? ??

מפרשי המכילתא (מובא לעיל עמוד ???)

שבות יהודה: מכילתא: [לא תשא שמע שוא, הרי אזהרה] למקבל לשון הרע, ופירוש לא תשא, לא תקבל, ולזה כיון רש"י בחומש, וכן תרגם יונתן 'לא תקבלון מילי דשקרא מגברא דייכול קורצין בחבריה', וקורצין תרגומו של רכיל הוא. ובפסחים דף קיט אמר רב ששת משום ראב"ע כל המספר לשה"ר וכל המקבל לשה"ר וכל המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים וכו' וכתב בתריה לא תשא וגו' וקרי ביה לא תשיא,

28. חרדים: בסמ"ג לאמצאתי, אולם עיין ספר החינוך מצוה תקסו לתקין יתד במחנה, שמסיים: ...וזה הפסוק הואיל שבא לידיו נכתוב עליוהו מדרש שמסכו לו חז"ל בגמרא שאמרו למאהאצבעותיו של אדם עשויין כיתידות, כלומר שהן משופין, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יתן אצבעו לתוך אוזנו שנאמר ויתד תהיה לך על אזניך אל תקרי אזניך אלא אוזניך.

דכולהו משמע מלא תשא וכו' ע"ש. וכן משמע הכא [במכילתא] מדקתני לקמיה דבר אחר אזהרה לבעל דין שלא ישמיע וכו', ולא קתני קרי ביה לא תשיא, אבל רש"י בפרק קמא דסנהדרין דף ז': ובפרק שבועת העדות דף לא, גריס לה, וכן הוא גירסת הסמ"ג.

ומה שכתב רשב"ם שכשמספר או מעיד וגו', אע"ג דעדות שקר בהדיא כתיב אל תשת ידך וגו', ההוא אזהרה למקבל פיסולי עדות הוא, אבל למעיד גופיה מלא תשא נפקא לן, אבל ריב"ן חתנו של רש"י בפרק הלוקין דף כג. פירש דמעיד מ'אל תשת ידך' נפקא לן, ועיין מה שכתב שם הרב חידושי אגדות (מהרש"א) שם ע"ש.

האם דרשה דאורייתא או רק אסמכתא

דבר אחר אזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו וכו', בילקוט לא גרסינן בבא זו, וכן משמע לכאורה מדלא קתני נמי אזהרה למספר לשון הרע, משום דתנא איירי בדאורייתא, אבל מספר לשון הרע ובעל דין המשמיע דבריו, תרוייהו נפקא לן מדקרי ביה לא תשיא, ואינו אלא אסמכתא.

אבל הרמב"ם פרק כ"א מהלכות סנהדרין כתב: אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין קודם שיבוא חבירו... שנאמר שמוע בין אחיכם, וכל השומע מאחד עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא, ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע ומעיד עדות שקר, וכן בעל דין מוזהר שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, וגם על זה וכיוצא בו נאמר מדבר שקר תרחק.

וממה שכתב 'ובכלל לאו זה' וכו', מוכח דעיקר הלאו הוא לדיין ואידך אסמכתא הוא, דאי כולהו אסמכתא ליערבינהו ולתנינהו, ותו דאם כן גופיא דקרא למאי אתא, ועיין מה שכתב הרמב"ם בספר המצוות לאוין מ"ה, ובמה שכתב הרא"ם פרשת ראה גבי לא תתגודדו ע"ש. ==להביא כאן תמצית דבריהם ==

וראיתי לו שם בלאוין רפ"א שכתב הזהיר השופט שלא ישמע אחד מבעלי דין וכו' והוא אומר לא תשא וכו', ולשון מכילתא לא תשא וכו' אזהרה לדיין וכו' ואזהרה לבעל דין וכו' ובכלל לאו זה גם כן אזהרה למספר לשון הרע וכו' ע"ש. הרי שגורס כגירסתנו כאן ושעיקר הלאו לדיין ולבעל דין, ומספר לשון הרע נכלל בו על דרך האסמכתא, וקצת נראה דלא גרס כאן הרמב"ם אזהרה למקבל לשון הרע.

נמצינו למדין דאפילו מאי דנפיק מלא תשיא, דאורייתא הוא, אלא דסבירא ליה להרמב"ם דמכל מקום עיקר קרא לדיין ובעל דין, דבר הלומד מענינו דכתיב אל תשת ידך וגו' שהוא אזהרה לדיין שלא לקבל עדות הפסולין.

ובסוף פרק הנחנקין דף פט אמרינן והאיש אשר לא ישמע, קרי ביה לא ישמיע וקרי ביה לא ישמע ומחייבין מיתה בידי שמים ע"ש,

וצריך עיון על מה שכתב מרן כסף משנה שם דאזהרת בעל דין דמלא תשיא, אסמכתא היא ע"ש, דאם כן לא הוה ליה להרמב"ם לומר וכן בעל דין מוזהר וכו', אלא וכן בעל דין שלא ישמיע דבריו וכו', דנהוי משמע דקאי וכן בעל דין אמה שכתב ובכלל לאו זה אזהרה וכו', אי נמי הוה ליה לומר בכלל לאו זה אזהרה לבעל דין וכו' ולמקבל לשון הרע, אך מדפלגינהו וכתב לשון 'מוזהר' מוכח דארישא דעובר בלא תעשה קאי, וכן מוכח מלשונו בספר המצוות הנזכר.

ומה שהקשו דאם כן ליערבינהו, יש לומר דאי ערבינהו והיה כותב ?? ובכלל לאו זה וכו', לא הוה אתי שפיר לכתוב אחר זה 'וגם על זה וכיוצא בו נאמר מדבר שקר תרחק' דהוה משמע דקאי נמי אמקבל לשון הרע וכו', ואין לומר דמכל מקום הוה ליה לכתוב וגם על זה וכו' קודם אבכלל לאו זה וכו', דלא אתי שפיר לכתוב אחר מדבר שקר תרחק ובכלל לאו זה, אבל בספר המצוות שם דסדר הלאוין הוא מונה, כתב מדבר שקר תרחק קודם ובכלל לאו זה, ובא זה וגילה על דבריו שבחיבור, שהרי שם ערבינהו ותנינהו לדיין ולבעל דין ע"ש, וההיא דהנחנקין נמי קשיתה למרן ז"ל.

ובסמ"ג לאוין י' עשה עיקר הלאו במקבל לשון הרע וכו', וכתב ועוד דרשינן מיניה לדיין וכו', ולא הזכיר בעל דין ע"ש, ומשמע דס"ל שהוא כולל למקבל לשון הרע ודיין, אבל בעל דין דנפקא לן מלא תשיא אינו אלא אסמכתא, ודמייתי התם למספר לשון הרע מלא תשיא, מימרא דרב ששת הוא מעתיק, וטעמו משום דבמכילתין אקדמיה למקבל לשון הרע ברישא. שוב ראיתי לו בלאוין רי"ו דמייתי לבעל דין מלא תשא ואע"פ שכתב שם אסור לדיין וכו' ובכלל לאו זה אזהרה למעיד שקר ולמקבל לשון הרע וכו', לשון הרמב"ם העתיק כמנהגו, וליה לא סבירא ליה כי כבר גילה דעתו בלאוין י' וכדכתיבנא. וראיתי לרב דינא דחיי הניח צריך עיון ע"ש, ותימא עליו שהוא עצמו בלאוין פ"א גבי שאר כסות ועונה כתב שהסמ"ג תפס לשון הרמב"ם כמנהגו וליה לא סבירא ליה ע"ש.

שוב ראיתי מה שכתב הרמב"ם פרק י"א מהלכות גירושין בכלל לאו זה שכל אשה שזנתה תחת בעלה נאסרה עליו ולוקה עליה ע"ש.

מדרש אליעזר: פירוש הר"ר אליעזר נחום (מרבתי של החיד"א) למכילתא: לא תשא שמע

שוא הרי זו אזהרה למקבלי לשון הרע, בפרק הלוקין ובפסחים אמרו כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר לחבירו ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו וכתוב בתריה לא תשא שמע שוא קרי ביה נמי לא תשיא, ומכלתין לא הזכיר אלא המקבל, שלא תפס אלא פשוטו של מקרא שאירי במקבל כדכתיב לא תשא, ואזהרה דמעיד עדות שקר בהדיה כתיבא אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, וכתוב לא תענה ברעך עד שקר, אבל בש"ס דקעסיק בעונשין דראוי להשליכו לכלבים הזכיר מעיד עדות שקר.

אבל מכל מקום יש כאן מקום שאלה לפי הגירסא שלפנינו, דדריש בסמוך תשא ותשיא אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין קודם שיבוא בעל דינו, ואזהרה לבעל דין עצמו שלא ישמיע דבריו עד שיבא בעל דינו עמו והוא נפקא לן מלא תשיא וכמ"ש בפ"ק דסנהדרין י' אמר ר' חנינא אזהרה לב"ד שלא ישמע דברי בעל דין קודם בעל דין חבירו, ואזהרה לבעל דין שלא יטען דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו וכו', רב כהנא אמר מהכא מלא תשא לא תשיא, ופרש"י לא תשא לא תקבל שמע שוא אזהרה לדיין, וקרי ביה אזהרה לבעל דין לא תשיא ע"כ,

אבל ראיתי בילקוט דלא גריס כי אם אזהרה לדיין, ונראה שזה היה כוונת רש"י ז"ל [-ע"ה"ת] שכתב ז"ל לא תשא שמע שוא כתרנומו לא תקבל שמע דשקר, אזהרה למקבל לשון הרע, ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו ע"כ, הרי שלא הזכיר לא המספר ולא המשמיע דבריו לדיין וכו', כאמור בש"ס, בעבור שתפס דברי מכלתין שהן פשוטו של מקרא, שאין מוזכר בו כי [אם] המקבל והדיין, וגם לפי הש"ס צריך לומר כי מה שהזכיר המספר והמשמיע אינו אלא על דרך אסמכתא בעלמא, כי מה הכרח יש לקרות גם כן לא תשיא.

ואולי נאמר דכיון דמצינו שהשוה הכתוב השומע והמשמיע גם יחד לפי דברי מכלתין שדורש עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעון וכו', דמשמע דהכי קאמר אם לא יבא דבר שניהם ביחד אין לדונם ולהרשיעם כי צדק הראשון בריבו, וכן ועמדו שני האנשים לפני ה', והם הבעלי דינים לדברי מכלתין, לפני ה' אלו הדיינים, ומשמע דהכי קאמר ששניהם יחד יעמדו לדין, לא זה קודם זה, והוא צווי לבעלי הדין, אם כן מסתברא דכשם דלענין העשה דעד האלקים יבא דבר שניהם ועמדו שני האנשים, הם שוין, גם לענין הלאו הם שוין, ואין זה כדאי.

ומדברי הרמב"ם ז"ל בפרק כ"א מהלכות סנהדרין נראה דעיקר קרא אתי לדיין, וכולהו הנך, דהיינו אזהרת בעל דין ומקבל לשון הרע והמספרו, כולהו אסמכתא נינהו, שכתב ז"ל: אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין קודם שיבא חבירו או שלא בפני חבירו,

ואפילו דבר אחד אסור, וכל השומע מאחר עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא, ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע ומעיד עדות שקר, וכן בעל דין מזההר שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, וגם ע"ז וכיוצא נאמר מדבר שקר תרחק ע"כ. וכן נראה מדברי הכסף משנה ז"ל שם.

אמנם מה שכלל גם כן בכלל זה מעיד עדות שקר, לא ידעתי מהו, דהא אזהרה דידיה בהדיה כתיבא דאל תשת ידך עם רשע לא תענה ברעך עד שקר, וכן כתב הרב ז"ל בפרק י"ז מה' עדות וז"ל וכל המעיד מפי אחרים הרי זה עד שקר ועובר בל"ת שנא' לא תענה ברעך עד שקר ע"כ, ובגמרא לא הזכירו מעיד עדות שקר אלא שראוים להשליכו לכלבים דסמיך ליה לכלב תשליכון אותו, לא לענין אזהרה, וצריך ישוב.

שיטת הסמ"ג לעומת הרמב"ם

דינא דחיי: סמ"ג לאוין י: דכתיב לא תשא שמע שוא, הרב המחבר [-הסמ"ג] סובר שעיקר אזהרת הפסוק אתא שלא יקבל לשון הרע, ומה שאמרו בסנהדרין שבא להזהיר לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא חבירו, הוא שנכלל גם כן בלאו זה, אבל עיקר הפסוק אתא שלא יקבל לשון הרע. וכן נראה ממכילתא שאמרו: לא תשא שמע שוא, הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע, דבר אחר הרי זו אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין עד שיבוא בעל דינו, דמשמע דעיקר קרא אתא לאזהרה שלא יקבל אדם לשון הרע. וממ"ש בפרק ערבי פסחים כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכו' ראוי להשליכו לכלבים וכו', נראה גם כן שעיקר הפסוק אתא לאזהרה שלא יקבל לשון הרע. ולא עוד אלא שנראה משם שאזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דינו קודם שיבוא חבירו, לא נפיק מהאי קרא, שאם כן למה לא אמרו גם כן שכל דיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו ראוי להשליכו לכלבים.

אבל הרמב"ם ז"ל בספר המצות סימן רפ"א במצות ל"ת, ובהלכות סנהדרין פרק כ"א, וכן הסמ"ק בסימן רל"ח, כתבו שעיקר הפסוק להזהיר שלא ישמע הדיין דברי בעל דין קודם שיבוא חבירו, אלא שבכלל זה נכלל גם כן אזהרה למספר לשון הרע והמקבלו כו'. וסמוכות שלו ממ"ש בפ"א מסנהדרין ובפ"ד ממסכת שבועות אזהרה לב"ד שלא ישמע דברי בע"ד קודם שיבוא חבירו, ואזהרה לבע"ד שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו, רב כהנא מתני מלא תשא, לא תשיא. ולפי דבריו צריך לומר שבפרק ערבי פסחים, המחודשות נקט, אותם שהם נכללים בלאו זה, אבל אותם שהם מפורשות בפסוק לא הוצרך לבאר. וראיתי להרב המחבר ז"ל בלאוין ר"ח כתב כדברי הרמב"ם ז"ל ולא ידענא מאי אידון ביה.

ואונקלוס שתרגם לא תקבל שמע דשקר, אין הכרח בדבריו, שדבריו יסבלו ב' הדברים, שלא יקבל לשון הרע ושלא ישמע דברי בע"ד קודם שיבוא חבירו, שזה מביאו לשמוע שקר, שהמטעים דבריו קודם שיבוא בעל דינו אינו בוש מדבר שקר כמ"ש רש"י בפרק שבועות בעדות. וכן נראה מדברי רש"י בפרשת משפטים שבדברי אונקלוס אפשר לפרש ב' הדברים. מיהו הא דמפקינן גם כן מהאי קרא אזהרה לבע"ד שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא חבירו ושלא להעיד שקר כמ"ש הרמב"ם בספר המצות, אי אפשר לומר שלזה כיון אונקלוס, שהוא תרגם לא תקבל שמע דשקר, דמשמע דמזהר לדיין, וכל זה הוא אזהרה לבעל דין ולעד, לא לדיין.

וקרוב אלי לומר שאונקלוס לא כיון אלא למ"ש שהיא אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בע"ד קודם שיבוא חבירו, מפני שמביאו לשמוע שקר, וזהו שתרגם לא תקבל לשמע דשקר, דאי פירושו גם כן שלא יקבל לשון הרע, מה לי שיהא שמע דשקר מה לי שיהא שמע פתגם ?? כיון שהוא לשון הרע, אבל מה שתרגם לא תקבל יתישב יותר באזהרת לשון הרע מאזהרת דיין, וזה נראה בעיני יותר.

וכתוב בספר משמרת מצות להחכם השלם הרב אחי נר"ו: הזהירנו משמוע טענות בעל דין אחד שלא בפני בע"ד חבירו והוא אמרו לא תשא שמע שוא וכו', ולחייבם בעשה הזהיר על אלו מדבר שקר תרחק כמ"ש התשב"ץ ז"ל ע"כ. ואמת הדבר שכן כתב התשב"ץ ז"ל בפירושו האזהרות, וגם בסוף ספרו הכניסם במנין מצות עשה, וכן הרב המחבר ז"ל מנאה למצות עשה בעשין ק"ו, אבל החכם השלם אחי נר"ו כיון שהוא הולך על סדר הרמב"ם ז"ל היה לו לבאר שהרמב"ם ז"ל לא מנאו למצוה, וגם הרמב"ן ז"ל לא השיג עליו ולא שסתם דבריו שנראה שאין מי שיחלוק על זה וכולם שוים למנותה למצוה בפני עצמה.

וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא, אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, הא דכתב הרב המחבר ז"ל אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, סיומא דקרא הוא דנקט, ולא שבא לומר דמאל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס נפיק המעיד עדות שקר לחבירו, דהא קרא דאל תשת ידך עם רשע אתי לאזהרה שלא נקבל עדות רשע אפילו עדותם אמת, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות עדות פרק י' והרב המחבר לאוין רי"ד, ועוד אי מאל תשת ידך עם רשע להיות עם חמס נפיק המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים, מ"ש דנקט הני תלתא ולא נקט נמי לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על ריב לנטות וכו', דסמיכי לכלב תשליכון אותו, אלא ודאי שהרב המחבר סיים הפסוק, אבל אין דעתו דמיניה נפיק המעיד עדות שקר, או שטעות סופר נפל בדברי הרב המחבר וצריך למחוק אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס.

וכן בפרק ערבי פסחים ובפרק אלו הלוקין אמרו וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא ותו לא, ומשום הכי נקט הני תלתא ותו לא, משום דהני תלתא הם נכללות בלאו דלא תשא שמע שוא כמו שיתבאר, והוא סמוך לו ממש, דסיים לומר לכלב תשליכון אותו וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא, אבל אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס אינו סמוך לו דא"כ נימא שכל האזהרות שבפרשה נסמכות לו. אבל רש"י ז"ל בפרק אלו הלוקין כתב אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס היינו מעיד עדות שקר.

קרי ביה לא תשא וקרי ביה לא תשיא, פירוש קרי ביה לא תשא כפשוטו והיא אזהרה שלא יקבל לשון הרע, וקרי ביה לא תשיא שהיא אזהרה למספר ולמעיד עדות שקר בחבירו. ורשב"ם כתב בפרק ערבי פסחים וקרי ביה לא תשיא נראה בעיני דלא גרסינן ליה דכלהו משתמע מלא תשא שכשמספר או מעיד הרי נושא בפיו שמע שוא.

משנת חכמים: דעות סימן ח: שלא להיות כרוכל... ועון גדול הוא על המקבל לשון הרע, ואזהרתו מלא תשא שמע שוא, והסמ"ג מנאו ללאו זה כאן, והרמב"ם מנאו בהלכות סנהדרין דילפינן מיניה שלא ישמע הדיין לאחד מבעלי דינים קודם שיבוא חבירו...

יבין שמועה: (בתוך דבריו): ...ובאמת הא דיש בו איסור דאורייתא שלא לשמוע [דברי בע"ד שלא בפני בעל דינו], ולמדו מלא תשא וגו', לא מבעיא לדעת הרמב"ם דמנה לאו זה בהלכות סנהדרין וע"כ ס"ל דעיקר האזהרה אתא שלא ישמע הדיין וכו', לכן הביא לאו זה בהלכות סנהדרין, אלא דאף להסמ"ג שמנה לאו זה כאן וס"ל דעיקר אזהרה היינו שלא לקבל לשה"ר לכן הביא בהלכות דעות, מכל מקום י"ל דתרתו שמעינן מיניה, ועיין בספר המצוות להרמב"ם סימן רפא שכתב הזהיר השופט וכו', משמע דפשוטיה דקרא אדיין קאי, שלא ישמע, כן נראה...

יבין שמועה: (בסוף הסימן): הסמ"ג שהביא כאן הלאו דלא תשא שלא לקבל לשון הרע, והרמב"ם הביא דין זה בהלכות סנהדרין דעיקר הלאו אזהרה לבית דין שלא ישמעו טענת הבעל דין שלא בפני חבירו, ומשמעות דורשין איכא בינייהו, דלהסמ"ג ס"ל דעיקר קרא אתי שלא לקבל לשון הרע, ולהרמב"ם ס"ל דעיקר קרא אתי לאזהרה לבית דין שלא ישמעו טענות צד אחד, ויבואר בזה בס"ד בכללים באריכות חילוק דעות שביניהם, ויבואר עוד בלאוין שלפנינו בס"ד.

במפתחות מוסיף: (ה) הנה למדו מלאו דלא תשא שמע וכו' שלא לקבל לשון הרע ושלא לשמוע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו, והסמ"ג מנאו בהלכות דעות והרמב"ם מנה בהל' סנהדרין, ועיין במחברים שהבאתי שלא לפסול הדיין בדיעבד כששמע דברי אחד, ויש לומר דלהסמ"ג עיקר קרא שלא לקבל לשון הרע, ודיין שלא ישמע דנקטו מלאו זה היינו לאסמכתא, לכן תפס במניינו להביא הלאו בהלכות דעות, משא"כ להרמב"ם עיקר קרא אדיינין קאי, לכן הביא במניינו בהלכות סנהדרין, כן נראה קצת.

הלאו דלא תשא שמע שוא נאמר רק בלשון הרע ולא ברכילות

משנת חכמים: דעות ח: שלא להיות כרוכל: והיינו שטוען דברים והולך...ועון גדול הוא על המקבל לשון הרע, ואזהרתו מלא תשא שמע שוא, והסמ"ג מנאו ללאו זה כאן והרמב"ם מנאו בהלכות סנהדרין דילפינן מיניה שלא ישמע הדיין לאחד מבעלי דינים קודם שיבוא חבירו. וחומר עון זה שהוא גורם לאדם נפשות וסמכו ענין לו לא תעמוד על דם רעך וגו'.

צפנת פענח: ... (י) בארתי הטעם דלשון הרע חמור מרכילות שיש בו שני לאוין שהוא לא תשא וכו' ולא תלך רכיל, וגם נענש המקבל לשון הרע דקרינן לא תשיא. (לט) לשון הרע חמור מרכילות דעל לשון הרע עובר בב' לאוין משא"כ ברכילות.

יבין שמועה: (ב) == עיקר דבריו מובאים בפרק ג' "אזהרה מנין" וצריך לראות בפנים את כל הקטע ולכן לא כפלתי להביאו שוב == ונראה שעיקר ראיותיו הם שדברי ראב"י בפסחים נאמרו על "לשון הרע" ונקט שהכוונה דוקא לשה"ר ולא רכילות, ועוד עיי"ש ==

יד הקטנה: דעות ט: לשון הרע: ... (ח) המקבל לשון הרע הוא בכלל בעלי לשון הרע, ואמרו אשר בכלל אזהרות הלאו של לא תשא שמע שוא, כבר נכנס בה גם כן אזהרה למקבל לשון הרע, וכך אמרו במכילתא: לא תשא שמע שוא הרי זו אזהרה למקבל לשון הרע מנחת עני: (יד) הסמ"ג בלאו י' וכן מביאה הרמב"ם בספר המצוות לאו רפ"א. וענינו, כי כל דיבור האסור הנמאס והנתעב אע"פ שהוא אמת נקרא שוא ושקר, כלומר שאין בו ממש ויסוד ואין טוב נמצא בו כי אם רע, כענין שנאמר (תהלים כד) אשר לא נשא לשוא [נפש], וענינו לענינים רעים, וזאת היא אמרו יתברך לא תשא שמע שוא, ירצה שכאשר הדיבור הנתעב אסורין לדברו כמו כן אסורין לשמעו ולקבלו²⁹, ואמרו כל המקבל לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו, וכתיב בתריה לא תשא שמע שוא, ואמרו דוד על שקיבל לשון הרע נחלק' המלכות וירבעם מפני שלא קיבל זכה לימנות עם מלכי (ישראל ו) יהודה. (טו) ביאור הדבר.

ארה מישרים: סימן ח: שלא לילך רכיל: סעיף יג: גם המקבל לשון הרע, שמאמין להאומרו, עובר בלאו שנאמר (כו) לא תשא שמע שוא.

ביאור: (כו) לא תשא, מפשיה דקרא ומהתרגום משמע שאינו עובר אלא אם כן שהנאמר הוא שקר אכן מסתמא איכא גם שקר כמו שכתב הכסף משנה פרק כא מסנהדרין לענין המטעים דבריו לדיין שלא בפני בעל דינו והוא הדין בלשון הרע שלא בפני הנאמר עליו, ועי' סעיף טו.

עיר הצדק: סמ"ג ל"ת י: לא יקבל אדם לשון הרע דכתיב לא תשא שמע שוא, ואמר רב ששת משום רבי אליעזר בן עזריה... ועיין פסחים ק"ח. דגרסתינו קרי ביה לא תשיא, [והרשב"ם שם] כתב דלא גרסינן ליה לדעתו [כולהו משתמע] מלא תשא...

29. יד הקטנה: לציין ל"הכתב והקבלה" בביאור ענין שוא. דברי יד הקטנה מובאים בחפץ חיים כלל ו במ"ח סקכ"א בהגה"ה, ובח"ב כלל ו במ"ח סק"ח.

וכוונתו דנושא בפיו דברים המסורים לשמיעת האוזן, ומכל שכן דהשומע והמקבל איכא למישמע מלשון תשא 'שמע', וכפירוש רש"י על התורה והתרגום עיי"ש.

ובסמ"ג גריס עוד אחר תיבות לא תשא שמע שוא: 'אל תשב ידך עם רשע להיות עד חמס', ע"כ, משמע דלא דרשו מלא תשא רק להמקבל והאומר לשון הרע, ועיין ברב"ע [אבן עזרא] שכתב שהוא אזהרה שלא יוציא מלבו דבר שוא להוציא דיבה עכ"ל, והרשב"ם [-על התורה] פירש כמו שהעד מוזהר לא תענה ברעך עד שקר כמו כן הדיינים מוזהרין שלא לקבל עדות ולשמוע שקר אלא ודרשת וחקרת ע"כ, ודבריו נכונים מכח הסמיכות ומכח הלשון.

ביאור רס"ג: לגרי"פ פערלא: לא תעשה לה: לא תענה שוא ותשא שמעו: כתיב בפרשת

משפטים לא תשא שמע שוא, והוא אזהרה לדיין לא ישמע דברי אחד מבעלי הדין עד שיהא בעל דינו עמו, וגם אזהרה לבעל דין שלא ישמע דבריו לדיין שלא בפני בעל דינו, כדאיתא במכילתא (פרשת משפטים), וגם אמרו שם שהיא אזהרה למקבל לשון הרע, עיי"ש ובפרק שבועת הדיינין (לא), ומנאו גם הרמב"ם (בסה"מ לאוין רפ"א) והביא שם המכילתא וסוגיא דפרק שבועת העדות, וכתב שם עוד שבכלל לאו זה גם כן אזהרה למספרי לשון הרע והמקבלו והמעיד עדות שקר, והוא על פי מאי דאמרינן (בפ"ג דמכות כג.) אמר ר"ש משום ראב"ע כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים דכתיב לכלב תשליכון אותו, וסמ"ך ליה לא תשא שמע שוא וגו', קרי ביה נמי לא תשיא עיי"ש, וכן כתב החינוך (מצוה עד), והרשב"ן (בזהר הרקיע לאוין סי' י" עיי"ש).

אבל מפירוש רש"י שם [ריב"ן] שכתב וז"ל: אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, היינו מעיד עדות שקר עכ"ל, נראה דס"ל דעדות שקר אינה בכלל לאו דלא תשא שמע שוא, אלא אסיפא דההוא קרא סמ"ך, דכתיב אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס, וכן מתבאר מדברי הסמ"ג (לאוין י) שמסיים שם בהדיא כוליה קרא עיי"ש, ונראה שכן היתה גירסתו בגמרא שם, וכן נראה מדברי הסמ"ק (סימן רל"ג) שלא הביא שם אלא כל המספר לשון הרע והמקבלו ראוי להשליכו לכלבים עיי"ש, והיינו משום דמהך לאו דלא תשא שמע שוא דמיירי ביה התם ליכא למשמע אלא הנך תרתי בלבד.

אבל הרשב"ם ז"ל (בפרק ערבי פסחים קיח.) כתב דגם מעיד עדות שקר נפקא לן מלא תשא שמע שוא עיי"ש, ובסמ"ג (לאוין ר"ח) נמשך אחר דברי הרמב"ם דכל הני תלתא נפקי מלאו דלא תשא שמע שוא עיי"ש, ודבריו סותרים זה את זה, אע"פ שהסמ"ג גופיה שם הראה מקום למש"כ כאן עיי"ש בדבריו, והוא תימא, ומיהו בלא"ה דברי הסמ"ג אלו סותרים זה את זה גם מצד אחר, כמו שתמה כבר הר"ב כנסת הגדולה בדינא דחיי כאן עיי"ש. ועכצ"ל דשם לא העתיק אלא לשון הרמב"ם ז"ל כדרכו, אבל אין דעתו כן אלא כמש"כ לעיל (בלאו י').

והנה לפרש"י והסמ"ג וסמ"ק עכצ"ל דמאי דמייתי עדות שקר מקרא דאל תשת ידך עם רשע, אין זה אלא אסמכתא בעלמא דרך דרש של אגדה, אבל עיקר קרא אפילו בעדות אמת מיירי, וכמו שיתבאר לפנינו בסמוך, וזה נראה דעת רבינו הגאון ז"ל, דלדעת הרמב"ם וסייעתו דקרא דלא תשא שמע שוא כולל נמי אזהרה לעדות שקר א"כ לפי דרכו של רבינו הגאון ז"ל דאחר שמנה לאו הכללי שוב אינו מונה לאו שבא להזהיר על אחד מפרטי הכלל, א"כ כאן כיון שהוא מונה לאו דלא תשא שמע שוא, שוב לא היה לו למנות לאו דלא תענה ברעך עד שוא, אבל לפרש"י והסמ"ג וסמ"ק ניחא שפיר.

ואמנם גם לפי זה עדיין צריך עיון לכאורה, דלפי דרכו ז"ל [-של הרס"ג] אחר שמנה לאו דלא תשא שמע שוא למה מנה לקמן (לאוין ס) לאו דלא תלך רכיל, שהוא אזהרה למספר לשון הרע, וכבר נכללה אזהרה למספר לשון הרע בלאו דלא תשא שמע שוא כמבואר

במכילתא ובגמרא שם. אבל גם זה לא קשה מידי דלאו דלא תלך רכיל כולל נמי אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה כדאמרינן בפ"ד דכתובות (מו.) ובספרא (פרשת קדושים פ"ד) וכ"כ בסמ"ג (לאוין ט) ובסמ"ק (סי' קכ"ד) וביראים (סי' מ"א) והרשב"ץ (בוה"ר לאוין סי' ל"ב) עיי"ש, ומשום זה הוצרך למנות, ובלא"ה לפמש"כ הרמב"ם ז"ל (בפ"ז מהלכות דעות) לשון הרע ורכילות שני ענינים מיוחדים וחלוקים בפני עצמם הם, ואין זה בכלל זה, ועי' מש"כ בזה הר"ב כנסת הגדולה בדינא דחיי (לאוין ט) עיי"ש היטב.

◀ כאן שייכים דברי ה"חפץ חיים" בענין איסור קבלת לשון הרע ומובאים לקמן עמוד ?? ??

נספח: "פנים נזעמים לשון סתר" על פי המפרשים

==== לסדר המפרשים לפי הסיכום === ספ"ל לבן

רוח צפון תחולל גשם, ופנים נזעמים לשון סתר:

משלי כה כג

רש"י: שם: רוח צפון תחולל גשם, תוליד ותברא את הגשם. ופנים נזעמים, תחולל לשון סתר, לשון הרע גורם שיהיו פני הקב"ה נזעמים, וכן דמיון פתרון המקרא – רוח צפון עשויה לחולל גשם, ולשון סתר עשויה לפנים נזעמים.

רס"ג: שם: כמו שהרוח הצפון מסלקת הגשמים, כך הדברים הרכים לפנים הזועמים. חלילת הגשם הוא השבתתו, ופירשתי לשון סתר הדברים הרכים... כך הסוד והדברים הרכים משקיטים החרון ומטיבים הפנים הזועמים...

אבן עזרא: תחולל, דבק בפסוק פנים ואחור, והוא מן חלילה כלומר תמנע. פירוש אחר: מן (איוב לט א) יחולל איילות, (מ"ב ג יט) כענין תכאיבו באבנים, (תהלים צד ד) ראתה ותחל הארץ, (תהלים כט ח) יחיל ה' מדבר קדש, כלומר אחזה חיל. וכך פירושו: רוח צפון היא תביא חול לגשם ותכריעהו עד שיכלא ולא ירד על הארץ, כי תפזר העבים לפאות, וכן פנים נזעמים יחוללו לשון סתר, שמדבר הרכילות בסתר יתנו לה הפנים חיל, בהראות הזעם בהם, עד אשר ימנענה מן הרכילות, וזה דרך מוסר שלא יקבל אדם לשון הרע:

רלב"ג: רוח צפון, הנה כמו שהרוח הצפונית תברא הגשם בירושלים, כי היא תביא שם האידים העולים מהים כי הים הוא צפוני לה, כן לשון סתר שיספר אדם לחבירו דברי רכילות, יברא פנים נזעמים ויחדשו, והנה הזהיר בכאן מזה הדיבור המגונה בזה האופן:

רבינו יוסף קמחי: ספר חוקה: רוח צפון תחולל גשם, תמנע הגשם, מלשון חלילה, ופנים נזעמים תסיר ותמנע [אותם] לשון סתר, דברים בהצניע שלא בפני אדם, שידבר לו אחד מנאמניו ויוכיחהו בסתר, ישוב מקצפו. ולשון סתר בכאן לשון שבת.

פירוש אחר, כשהמלך או השר זעום פנים כנגד המלשין וגוער בו, פעם אחרת לא יבוא לפניו, והפנים נזעמים יסורו לשון סתר, ולשון סתר יהיה גנאי כמשמעו בכל מקום.

מאירי: שם: ידוע שרוח צפוני הוא הרוח הזך המונע את הגשם, והוא שנאמר עליו (איוב לו כב) מצפון זהב יאתה, כלומר שהוא זך כזהב, ונקרא בלשון לועזית שיר"ץ, ואם כן תחולל מלשון (בראשית מד ז) חלילה לעבדיך, כלומר תמנע הגשם ותפסיקהו, והוא הערה ואזהרה שלא לקבל לשון הרע ורכילות, ולהרהיק המביא דיבה וסכסוך על שום אדם, והענין כמו שרוח הצפוני תמנע הגשם ותפסיקהו, כן פנים נזעמים ימנעו לשון סתם, ר"ל שאותו שיביאו לפניו הדיבה והסכסוך יִרָאָה להם פנים נזעמים, כמי שקשה בעיניו כשיביאו שום דיבה לפניו וכל שכן שלא יקבל דבריהם... ויש מפרשים תחולל כמו מכאיב, מלשון (ירמיה ו כד) חיל כילודה, והענין הוא כראשון בגשם, כלומר שתכאיבנו שלא יוכל לרדת...

ויש מפרשים: (רס"ג) לשון סתם, מענה רך, ונקרא כן להיות הדיבור נמוך ושלא בצעקה וצווחה, כאילו הוא נסתר, ואמר שבמענה רך ישיבו פנים נזעמים כענין (משלי טו א) מענה רך ישיב חימה.

ויש מפרשים תחולל ענין יצירה, מלשון (תהלים צ ב) ותחולל ארץ ותבל, כלומר שהוא סיבת הגשם, וכן פנים נזעמים לשון סתם, כלומר שהם סיבות ללשון סתם, כי בראות הרכיל שהוא מאמין לדבריו, עד שישבו פניו נזעמים, יתמיד בכך. והוא נאות, אלא שאין לומר שרוח צפון תסובב הגשם, אלא שאפשר להיות כן במקומות ידועים.

ר' יוסף נחמיאש: שם: טעם תחולל כמו תמנע מגזירת חלילה, כלומר רוח צפונית מונעת הגשמים כי מפזרת העננים בכל פאות, וכן פנים נזעמים מונעים לשון הרע הנאמר בסתם, וכן אמרו במסכת יומא (מד.) קטורת מכפרת על לשון הרע, יבוא דבר שבחשאי ויכפר על דבר שבחשאי, כי כשיבוא הרכיל לדבר לשון הרע ומראה לו האחר שכנגדו פנים נזעמים, ימנע מלדברו. כלל הדברים אזהרה שלא לקבל לשון הרע.

דבר אחר, כמו שהרוח הצפון תמנע הגשמים כן לשון סתם מונע פנים נזעמים, כי הזועם והכועס ובא חבירו ומוכיחו בסתם על מידת הכעס, לא זו מוכיח עד שמסיר כעס מלבו. וכן דרשו חז"ל בפרק א' מתענית (ז:): תחולל מענין המניעה, וז"ל: אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר רוח צפון וגו'.

ויש מפרשים תחולל מגזירת (תהלים צ ב) ותחולל ארץ ותבל, מענין הבריאה והלידה, כלומר רוח צפון תביא ותוליד הגשם, כן לשון הרע יחולל ויוליד פנים נזעמים, שיחרה אף השם בו. דבר אחר, לשון סתם יוליד פנים נזעמים, כי הרכיל יקבוהו עמים וזעמוהו (יזעמו) לאומים, אין אדם מקבלו בסבר פנים יפות. דבר אחר, פנים נזעמים יוליד לשון סתם, כי האדם שפניו נזעמים ידעו בני אדם פני לשון סתם, שיגון מסתתר בלבו, ולכך פניו זועמים. דבר אחר, פנים נזעמים יולידו לשון סתם, כי המראה לחבירו פנים נזעמים ישתדל האחר להכותו בלשון כדי להודיע מומיו.

מנורת המאור: (ר"י אבוהב) פרק שלישי: אות נג: המקבל לשון הרע הוא סיבה למספרים אותו כי מאחר שרואים שמקבלו בסבר פנים יפות מרגילים עצמן בדבר... וגם מצינו במדרש משלי רוח צפון תחולל גשם וגו', כמו שהרוח הצפונית משברת העבים ומפזרתן ולא ימטירו, כך כשאדם מספר לשון הרע לחבירו אם יראה לו השומע פנים נזעמים הוא מחולל ומדכאו ופוסק דבריו הרעים בפיו ולא יניחנו לספר לשון הרע.

תענית ז: אמר רבי שמעון בן פזי אין הגשמים נעצרין אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר (משלי כה כג) רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר.

רש"י: תחולל, תבטל כמו (במדבר ל) לא יחל דברו, כדאמרינן ביבמות (עב). דרוח צפון ברור הוא ומביא אורה לעולם, מה שגשמים נעצרין ופנים נזעמיין שמראה הקב"ה שאינו מביא מטר לעולם, מפני לשון שקר, רכילות. ופשט המקרא; כשם שרוח צפון תחולל גשם, כך פנים נזעמים מפני לשון שקר.

סיכום

באיזה ענין מדובר בפסוק

קבלת לשון הרע: א) פנים זעומות מונעים לשה"ר: אבן עזרא, שערי תשובה, ר"י קמחי (פירוש ב) (זעמת פני השרימנעלשה"ר), מאירי פ"א ימנע לשה"ר. ב) פנים זעומות יגרמו לעודלשה"ר כירואה שהוא מקבל דבריו, מאירי פ"ג, מי שיש לו פנים זעומות יודעים שכל דבריו הם לשה"ר, ר"י נחמיאש פ"א.
דיבור לשון הרע: א) המדבר לשה"ר יביא פנים זעומות להקב"ה, רש"י ור"י נחמיאש פ"א. ב) לשון הרע גורם סיכסוך וזעם בין אנשים, רלב"ג
תוכחה: תוכחה בסתר תועיל, ר"י קמחי פירוש א'.
כעס: מענה רך ישקיט הכעס, רס"ג (מאירי פירוש א', ר"י נחמיאש פירוש א')

פירוש "תחולל"

יביא ויברא: רש"י, רלב"ג, מאירי פ"ב בשם מפרשים, ר"י נחמיאש פ"א
שובר ומפסיק: רס"ג, רש"י תענית פ"א, אבן עזרא, רבינו יונה ש"ת, ר"י קמחי, מאירי פ"א, ר"י נחמיאש פ"ב

למיחש מבעי (ב)

(ב: א) מקור הדין בגמרא ופוסקים

פרשת גדליה בן אחיקם

בספר ירמיה (פרק מ) מסופר שאחר חורבן הבית והארץ, נתן מלך בבל רשות לשארית העם להישאר בארץ והפקיד עליהם את גדליה בן אחיקם. העם התאספו במצפה עם ירמיהו הנביא, וגם התאספו היהודים אשר ברחו לעמון ולאדם ושאר מקומות והתיישבו במצפה. יוחנן בן קרח היה אחד השרים של גדליה שם. ואח"כ כתוב -

לְרַמְיָהוּ אֶת גְּדַלְיָהוּ, וְאִישׁ לֹא יָדַע: (ה) וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְׂכָּם מִשְׁלוֹ וּמִשְׁמֵרוֹן שְׂמָנִים אִישׁ מְגֻלְחֵי זָקָן וְקַרְעֵי בְּגָדִים וּמִתְגַּדְּדִים, וּמִנְחָה וּלְבֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית ה': (ו) וַיֵּצֵא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה לְקִרְאָתָם מִן הַמִּצְפָּה הַלֵּךְ הַלֵּךְ וּבָכָה, וַיְהִי כַּפְגֵּשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בָּאוּ אֵל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם: (ז) וַיְהִי כַּבּוֹאָם אֵל תּוֹף הָעִיר, וַיִּשְׁחָטֵם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה אֵל תּוֹף הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ: (ח) וַעֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ כִּם וַיֹּאמְרוּ אֵל יִשְׁמַעְאֵל אַל תִּמְתְּנוּ כִּי יֵשׁ לָנוּ מִטְּמָנִים בַּשָּׂדֶה חֲטִיִּם וְשַׁעֲרִים וְשָׁמֶן וְדָבָשׁ, וַיִּחַדְדֵל וְלֹא הִמִּיתָם בְּתוֹף אַחִיקָם: (ט) וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמַעְאֵל אֵת כָּל פְּגָרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֲסָא מִפְּנֵי בַעֲשָׂא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אִתּוֹ מִלֵּא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים: (י) וַיִּשְׁבֹּב יִשְׁמַעְאֵל אֵת כָּל שְׂאֵרֵי הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֵת בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֵת כָּל הַנְּעָמֹת הַנְּשֻׂאִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים אֵת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם, וַיִּשְׁבֹּב יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּלְךְ לְעֵבֶר אֵל בְּנֵי עַמּוֹן:

ירמיה פרק מ: ... (יג) וַיּוֹחֲזֵנוּ בֶן קֶרַח וְכָל שְׂרֵי הַחֲזָלִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה, בָּאוּ אֵל גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה: (יד) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַיָּדַע תְּדַע כִּי בַעֲלִים מְלֶכְךָ בְּנֵי עַמּוֹן שָׁלַח אֵת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה לְהַכְתִּיף נַפְשׁוֹ, וְלֹא הָאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם: (טו) וַיּוֹחֲזֵנוּ בֶן קֶרַח אֶמֶר אֵל גְּדַלְיָהוּ בַסֶּתֶר בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אֵלְכָה נָא וְאָכַה אֵת יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וְאִישׁ לֹא יָדַע, לָמָּה יִכְבֶּה נַפְשׁוֹ וְנִפְצוּ כָּל יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלָיךְ וְאָבְדָה שְׂאֵרֵי יְהוּדָה: (טז) וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם אֵל יוֹחָזָן בֶּן קֶרַח אַל תַּעֲשֶׂה אֵת הַדְּבָר הַזֶּה, כִּי שָׁקֵר אַתָּה הִבֵּר אֵל יִשְׁמַעְאֵל:

ירמיה פרק מא: (א) וַיְהִי בַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה בֶן אֱלִישָׁמַע מִנְּרַע הַמְּלוּכָה וְרַבֵּי הַמֶּלֶךְ וַעֲשֶׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ אֵל גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם הַמִּצְפָּתָה, וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו בַּמִּצְפָּה: (ב) וַיָּקָם יִשְׁמַעְאֵל בֶּן נְתַנְיָה וַעֲשֶׂרָה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ וַיִּכּוּ אֵת גְּדַלְיָהוּ בֶן אַחִיקָם בֶּן שֹׁפָן בְּחֶרֶב וַיָּמָת אִתּוֹ, אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ כְּכָל בְּאֵרֶץ: (ג) וְאֵת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ אֵת גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה וְאֵת הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁם, אֵת אֲנָשֵׁי הַמְּלַחְמָה הִכָּה יִשְׁמַעְאֵל: (ד) וַיְהִי בַיּוֹם הַשֵּׁנִי

הוספות ועיונים בפרשת גדליה בן אחיקם: (א) אחיקם אביו הציל את ירמיה (פרק כו?) ושפן סבו עורליאשיהו ???, ומובן לפי"ז למה ירמיהו הצטרף אליו. (ב) בפי חז"ל ראש השנה יח: נקרא צדיק כי שם נאמר על צום השביעי (צום גדליה) "ללמדך ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו, עיי"שובמהרש"א. ג) לפי "סדר עולם" ובפשוטות לשון הגמרא גדליה נהרג בג' בתשרי אולם דעת רד"ק ורבינו ירוחם שנהרג בראש השנה והתענית נקבעה בג' תשרי עיין גם בית יוסף ??? ד) מה היו המניעים של ישמעאל בן נתניהו: בפסוק עצמו "מזרעה מלכה" ורד"קומלבי"ם שם שקנא בגדליה שמינהו מלך בבל, (רביאביגדור מילר מרחיב הדבר לשנאה של בית המלכים הרעים לחוג החרדים והנביאים), גם עשה שותפות עם מלך מואב להדיח את גדליה ושרי הכשדים עיין בפסוק (מ יד) כי בעליס מלך עמון שלח את ישמעאל בן נתניה להכותך נפש. ==אולי צריך להביא כל לשון הגמרא בראש השנה יח: בענין צום השביעי ומיתת צדיקים עם מהרש"א ???

נדה טא. תנא הוא הבור שמילא ישמעאל בן נתניה חללים דכתיב (ירמיהו מא) והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה, וכי גדליה הרגן והלא ישמעאל הרגן, אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מבעי, מיחש ליה מבעי. הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא, אתו לקמיה דרבי טרפון, אמרו ליה לטמרינן מר, אמר להו היכי נעביד אי לא אטמרינכו חזו יתייכו, אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי, זילו אתון טמירו נפשיכו. [-עיינן המשך הגמרא להלן עמוד ??]

רש"י: מיחש ליה מיבעי, ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם.

תוספות: אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא כו', פירש בקונטרס ושמא הרגתם ואסור להצילכם ובשאלתות דרב אחאי (פרשת שלח; מובא בסמוך) מפרש שמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך³⁰ והיינו מיחש מיבעי ליה למיחש שיש לחוש ללשון הרע להאמינו לגבי זה שיזהר שלא יבא לו הפסד ולא לאחרים.

רא"ש: שם סימן ה: אמר רבינא האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מבעי למיחש ליה מיבעי... פירוש רש"י למיחש מיבעי ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם. ותימא הוא לפרש כן וכי אם יצא קול על אדם שחטא בשביל קול בעלמא יהא אסור להציל נפשו, ונראה דברי רבינו אחאי שפירש בשאלתות (פרשת שלח) אם הרגתם חייבתם ראשי למלך שהתרה מלקבל רוצחין, וכענין זה דוקא יש לחוש ללישנא בישא היכא שיכול לבוא לידי היזק לו או לאחרים * אם לא יחוש לו, כהך עובדא וכההיא דגדליה בן אחיקם, אבל בענין אחר אסור אפילו לחוש ללשון הרע ולהאמינו כלל. [בתוספות הרא"ש: יכלל וכלל].

מעדני יו"ט: רא"ש שם: [לבוא לידי היזק לו] * או לאחרים, וכן כתבו התוספות, וממילא משמע דכמו דמבעי ליה לחוש אם יכול להיות שיבוא היזק לעצמו הוא הדין נמי אם יכול להיות שיבוא היזק לאחרים, דמאי שנא, דבודאי שיש לאדם לחוש להיזק של אחרים כמו שיש לו לחוש להיזק של עצמו וכלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך, ועובדא דגדליה העלה עליו הכתוב כאילו הרג לכל הנהרגים ביד ישמעאל ואע"פ שהו"ל לחוש לעצמו, לא הזכיר הכתוב להא, והזכיר שלא היה חש לאחרים.

שאלות: פרשת וישב: שאילתא כח: שאילתא דאסיר להון לדבית ישראל לאישתעווי לישנא בישא חד על חבריה... כי היכי דאסיר ליה לאישתעווי, הכי אסיר לקבוליה, דאמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבלו וכל המעיד עדות שקר לחבירו ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לא תשא שמע שוא, וסמין ליה לכלב תשליכון אותו, קרי ביה נמי לא תשיא.

וכי אסיר לקבוליה למעבד ביה מעשה אבל למיחש ליה מיבעי, דאי אמרין ליה 'פלגיא קא מהדר בתוך למקטלך או לצעורך', מיבעי ליה לנטוריה נפשיה מיניה, דאמר מר האי לישנא בישא אע"ג דלקבוליה לא מבעי, למיחש ליה מיבעי, דהכי אשכחן בגדליה בן אחיקם דאמר ליה יוחנן בן קרח עליוה ישמעאל בן נתניה ולא חש למילתיה ואיענש דכתיב והבור

30. תוספות נדה: ** כן כתב ברא"ש בסמוך. להעיר שבנוסח השאלות פרשת שלח שלפנינו אין מילים אלו ר"ג ו"גורמיתון צערא לדילי נמי". ויש לעיין במשמעות הדבר.

אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליה, וכי גדליה הרגן והלא ישמעאל הרגן, אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש ואיענש והעלה עליו הכתו' כאילו הרגן....

שם: פרשת שלח: שאילתא קכט: שאילתא דאסיר להון לדבית ישראל לאישתעווי לשון הרע וכי היכי דאסיר לאשתעווי הכי אסיר לקבוליה, דהכי אשכחן במרגלים דבדיל לשון הרע דאישתעו להון לדבית ישראל וקבלוה ישראל מינייהו איענשו עלה דמילתא... כאן מביא ענין המרגלים... ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר על חברו ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו וסמך ליה לא תשא שמע שוא קרי ביה נמי לא תשיא.

ברם צריך למימר אמור רבנן אסור לקבולי לשון הרע למיעבד ביה מעשה אבל למיחש ליה בעי לפרהווי ליה אי לא, מי אמרינן כי אסיר לקבוליה למיעבד ביה מעשה אבל למיחש ליה בעי לפרהווי נפשיה מיניה, היכי דמי כגון דאמרו ליה פלניא קא מסגי בניכלא בהדך, מי בעי למיחש ליה ופרהווי נפשיה מיניה או דילמא אי חייש קא חשיד ליה ואמר מר החושד בכשרים לוקה בגופו@, ואסיר.

@בספר חלקת בנימין עמוד קצ מדויק מכאן דס"ל שמותר להסתפק ממש דאל"כ אין כאן חשד, עיי"ש.

ת"ש דאמר רבא האי לישנא בישא אע"ג דלקבוליה לא מיבעי למיחש ליה מיבעי דכתיב והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליהו וכי גדליהו הרגן והלא ישמעאל הרגן אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו הוא הרגן, הנהו בני גלילא דנפק קלא עלייהו דקטלו נפשא אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו ליה אטמירנן מר, אמר להו אמור רבנן לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי ליה למיחש ליה מיבעי, דילמא איתא למילתא ולא מסתייעא מילתיכו וגרמיתון צערא לדילי נמי, איזילו אתון אטמירו נפשיכו.

מאירי: נדה שם: לשון הרע אף על פי שאסור לקבלו כמו שביארנו במקומו מכל מקום כל שיש בו מקום חשש סכנה ראוי למי שספרוהו לו שיחוש עליו ויזהר מאותו שספרו לו עליו, דרך הערה אמרו והבור אשר השליך שם ישמעאל... אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח... מעלה עליו הכתוב כאילו הרגם, וכן אמרו בבני גלילא דנפק עליהו קלא דקטול נפשא ואתו לקמיה דר' טרפון אמרו ליה לטמירנן מר ואמר להו אנא לא מטמירנא לכו, דהא אמור רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיהא מבעי, כלומר ושמא הדבר אמת ואיני רוצה לסכן עצמי, אלא זילו אינכו וטמירו נפשיכו, וגדולי הרבנים מפרשים למיחש ליה מבעי שמא הדבר אמת ואסור להשתדל בהצלחתכם, וכן מצינו באברהם שחשש לדבריו של עוג וערך מלחמה על פיו כדכתיב ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי, ואמרו עליו זה עוג שפלט מדור המבול, ר"ל שברח לארץ ישראל שלא נשטפה בדור המבול כדכתיב ולא גושמה ביום זעם, וכן הביאנו בזבחים (קיג).

◀ עיין יראים, סמ"ג, רבינו יונה לעיל עמוד ??

◀ עיין השמטת הרמב"ם דברי הגמרא כאן

◀ עיין לעיל רבינו מיוחס שמות כג א, ורשב"ם בפסחים קיח

עמודי שלמה: ביאור מהרש"ל לסמ"ג ל"ת י: שהיה לו לחוש לעצת יוחנן כו': פירוש שהזהיר אותו ואמר אני אהרוג אותו ולא הניחו גדליה ואמר שקר אתה דובר עליו ולא רצה להאמין כלל ולהשמר ממנו והיה לו לומר לא תהרגנו אלא נשמור ממנו את עצמנו, ודו"ק.

מהרש"א: נדה: אשר הכה ביד גדליה כו' וכי גדליה הרגן כו', מילתא באנפי נפשיה הוא ואגב דמייתי רישא דהאי קרא מפרש ליה כולו, וקאמר שהיה לו לחוש לעצת יוחנן כו', גם כי יפה עשה שלא קיבל דבריו של יוחנן להרוג את ישמעאל מכל מקום לא היה לו לומר ליוחנן שקר אתה דובר אלא היה לו לחוש לעצמו להשמר ממנו שלא יהרגנו, וק"ל.

דינא דחיי: סמ"ג לאוין י: אע"ג דלקבולי לא מיבעי, להאמינו אמונה אומן, למיחש ליה מיבעי, על הספק ישים בלבו שמא אמת הוא וישמור מכל צדדיו, כענין גדליה שהיה לו למיחש לדברי יוחנן בן קרח ולשמור עצמו מישמעאל, וכהנהו בני גלילא דאמרינן בנדה פרק האשה דנפק עלייהו קלא דקטיל נפשא אתו לקמיה דרבי טרפון א"ל ליטמרינן מר, א"ל היכי נעביד אי לא אטמרינו חזו יתיכו אטמריכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי לא מיבעי מיחש ליה מיבעי, זילו אתון טמרו נפשיכו, שחשש רבי טרפון לאותו לשון הרע שמא אמת הוא ונשמר עצמו שלא להטמינם פן יודע הדבר למלך ויהרגהו כמו שפירש בשאלתות דרב אחאי, ולפרש"י חשש שמא אמת הוא ונשמר שלא לחטוא להצילם.

וכי גדליה בן אחיקם הרגם והלא ישמעאל הרגם וכו', אע"פ שכוונת הפסוק הוא אשר הכה את האנשים שהופקדו ביד גדליה בן אחיקם, מכל מקום מדלא פירש כן בפירוש דרשנין שמתוך שהיה ליה לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן.

◀נוסח כל התשובה נדפסת בפרק ?? עיי"ש. בענין ר' אהרן שהיה נרדף בעירו מפני לעושה הוציאה עליו אשה אחת, ועל ידי זה סבל מבזיונות, והסכימו הקהל שלא לקרותו בתורה, והרעיש עליהם מהר"ק שעון גדול הוא להאמין לדברי האשה

מהר"ק: שורש קפח: ...ואע"ג דאמר האי לישנא בישא אף על גב דלקבוליה לא בעי למיחש מיהא בעי, דבר פשוט הוא לפני כל יודעי דת ודין דלא אמרו למיחש ליה כדי לעשות שום מעשה נגד מי שמספרים עליו לישנא בישא, כדמוכח בהדיא בנדה פרק האשה (נדה סא). דגרסינן שם [הנהו בני] גלילא נפק עלייהו קלא דקטילא נפשא, אתו לקמיה דרבי טרפון אמרו לטמרינהו מר, אמר להו היכי אעביד ליה לא ליטמרינהו הא קחזו לכו ליטמרינהו הא אמרו רבנן וכו', זילו אייתו איטמרו נפשיכו,

ולא מיבעיא לפירוש השאלתות שפירשו הא אמור רבנן כו', ושמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם את ראשי למלך, דודאי פשיטא שיש לדקדק דהא אי לא הוה עליה אימת דמלכותא היה מצילם, וכל שכן שלא היה מענישם מפני חששא דלישנא בישא, אלא אפילו לפירש"י שפירש שמא הרגתם ואסור להצילכם, מכל מקום דבר פשוט הוא דלא חשש אלא שלא לעשות מעשה ההצלה דשמא הרגו אבל לעשות להם שום עונש לא עלה על לבו, שהרי השיאם עצה להסתיר עצמם כדמשמע התם דאמר להו זילו אייתו איטמרו נפשיכו, ופשיטא שאם היו ראויין להענש, לא עונש רבא ולא עונש זוטא, שלא היה משיאם עצה אלא היה מסתלק מהם לגמרי, אלא ודאי פשיטא ופשיטא דלקבולי לא בעי לענין עשיית שום מעשה ולא שום ביוש לא קטן ולא גדול, [דאם כן קרינן ביה 'לקבוליה' ולא 'למיחש'], וזה פשוט וישר.

==דבריו הובאו בשו"ת בית אפרים יו"ד סימן א' (ומשום לפתחיתשובה יו"ד סימן קיט סק"ד==עיי"ש אם יש דברים להעתיק כאן להשלים הענין ??

מסילת ישרים: פרק כ: במשקל החסידות: ...והנה מה שצריך להבין הוא כי אין לדון דברי החסידות על מראיהן הראשון, אלא צריך לעיין ולהתבונן עד היכן תולדות המעשה מגיעות, כי לפעמים המעשה בעצמו יראה טוב ולפי שהתולדות רעות יתחייב להניחו, ולו יעשה אותו יהיה חוטא ולא חסיד.

הנה מעשה גדליה בן אחיקם גלוי לעינינו, שמפני רוב חסידותו שלא לדון את ישמעאל בן נתני' לכף חובה, או שלא לקבל לשון הרע, אמר ליוחנן בן קרח שקר אתה דובר על ישמעאל, ומה גרם, גרם שמת הוא, ונפזרו ישראל, וכבה גחלתם הנשארה, וכבר ייחס הכתוב הריגת אנשים אשר נהרגו אליו כאילו הרגם הוא, וכמאמרם ז"ל (נדה סא) על הפסוק את כל פגרי האנשים אשר הכה ביד גדליה.

הדין של "למיחש" נלמד מסברה

ארח מישרים: סימן ח: שלא לילך רכיל: סעיף יג: גם המקבל לשון הרע, (כד) (כה) שמאמין להאומרו, עובר בלאו שנאמר (כו) לא תשא שמע שוא. סעיף יד: אכן כשגם שאסור לקבל לשון הרע, מכל מקום לא לבד שמותר אלא שצריך לחוש (כז) לו, להיות נזהר ונשמר מן הנאמר עליו שלא יגיע לו או לאחרים הפסד ונזק על ידו.

ביאור: (כז) לחוש, מה דאמרינן בנדה שם דמיחש ליה מיבעיה, לא ממעשה דישמעאל בן נתניה גמר, דאי מהתם מצינו לדחויי דשאני התם דפיקוח נפש נגעה בו דאפילו ספק דוחה שבת החמורה עי' ס"ק ח, ועל כן היה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח, משא"כ בעלמא, אלא מסברא אמרינן כן, וטעמא כיון שאנו מצוין להציל ממון וגוף חברינו כמו שהבאתי שם, אם כן צריך למיחש ללישנא בישא שלא יעבור על עשה והשבותו לו, ובמקום סכנה על לא תעמוד על דם רעך, כיון שאינו עובר על לא תשא אלא במקבלו שמאמין אבל לא אם אינו רק חושש לו, ועי' ס"ק כד. ומעשה ההוא הביא לדמיון שכבר היה מעשה שהיה ממש בדברים הנאמרים ועל שלא חש להם נעשה ונגמר המעשה הרע ונאשם גם הנאמר לו.

מהר"ץ חיות: גמרא אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא למיחש מיבעי, אע"ג דרבי טרפון קדים הרבה לרבא בעל האומר דבר זה דלמיחש מיבעי, ע"כ צריך לומר דגם בזמן קודם היה נודע מאמר זה מדרש המקרא אשר הכה ביד גדליה ורק רבא הזכיר הנשכחות, ועי' תוס' חולין ב: ד"ה אנא.

== למה רבי טרפון לא הציל בני הגליל ==

בדעת רש"י

חתם סופר: זילו אתון טמרו נפשיכו, לפרש"י צריך לומר דהכי קאמר היה מן הראוי שאפילו אי טמרו נפשיכו, להגיד עליכם ולגלות מצפוניכם אל המלך אלא כיון דהאי לישנא בישא לא בעינן לקבולי אי אפשר למסור אתכם, ומכל מקום משום חששא בעלמא דלמיחש מיבעיא לא בעינא למיעבד עובדא להצילכם בידיים. ובלאו הכי נמי לר' טרפון קשה למסרם למלכות אפילו אי הרגו בודאי דהא רבי טרפון חייש שמא במקום סייף נקב [הוה] כדאמר ספ"ק דמכות, כתבתי זאת כי לא הבנתי דברי בעל חוות יאיר סימן קמ"ו היטב.

ערוך לנו: בתוספות ד"ה אטמרינכו, ואסור להצילכם, הרא"ש הוסיף בזה וז"ל ותימא הוא לפרש כן וכי אם יצא קול על אדם שחטא בשביל קול בעלמא יהא אסור להציל נפשו ולכן כתב שנראה לו פירוש רב אחא, ולענ"ד י"ל שגם כוונת רש"י כפירוש השאלות, ומה שכתב ואסור להציל אתכם, אין הפירוש שעל פי דין תורה אסור להצילכם,

אלא על פי חוק המלכות וא"כ אכנס בסכנה, או אפילו על פי דין תורה על ידי זה אסור להצילכם אם אבוא לידי סכנה משום ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, דחייו קודם לחיי חבירו כדאמרינן בבבא מציעא (סא).

דברי יציב: חו"מ סימן עט: ... (יח) בש"ס נדה ס"א ע"א, הנהו בני גלילא... ופרש"י מיחש ליה מיבעי, ושמא הרגתם ואסור להציל אתכם עכ"ל. ובתוס' בשם השאלתות... וכן ברא"ש שם, והקשה על פרש"י וכי אם יצא קול על אדם שחטא בשביל קול בעלמא יהא אסור להציל נפשו עיי"ש. ואולי י"ל בדעת רש"י דכיון שמדין המלכות אין להטמינו, ודינא דמלכותא דינא כשהדין על פי היושר והחוק, עיין חו"מ סי' שס"ט ס"ח וסי"א, לזה כיון דלמיחש מיבעי הוי על פי יושר ואסור להטמינו מחמת הקול ודו"ק.

אם יודעים בבירור שרצח - אין להצילו

מהרש"ל: תוספות ד"ה אטמרינכו, ובשאלתות דרב אחאי מפרש כו', נ"ב: אין ראיה מכאן להציל ההורג אפילו בעת שבטלו דיני נפשות מכל מקום אסור להציל וכן יאבדו כל אויבי ה' וידינו אל תגע בהם, אלא להכי שרי להציל דספק הוי וספק נפשות להקל, ועוד שמעמידים האדם על חזקת כשרותו ואימור בודאי לא הרג, ודו"ק.

ר"א שטיין: לסמ"ג ל"ת ט: ...בנדה פרק האשה אמר רבא, לשון האשרי לשם: הנהו בני גלילאה דנפק... פרש"י שמא הרגתם ואסור להציל אתכם... ונראה דברי רב אחאי שפירש בשאלתות... עכ"ל. ובתוספות לשם הביאו גם לשון רש"י ושאלתות ולא הכריעו ביניהם כמו שעשה האשרי, ואף לפי האשרי משמע שאסור להציל רוצח ודאי מדקאמר וכי בשביל קול בעלמא יהא אסור להציל נפשו, משמע הא אם היה יודע שעשה הרציחה, הוי פירוש רש"י נחא.

רע"ק איגר: הא אמור רבנן האי לישנא וכו', ברא"ש הקשה על רש"י דתימה לומר דמשום קלא בעלמא יהא אסור להצילו, משמע דבבירור גמור אסור להצילו.

נקודות לבירור בסוגיא

יעב"ץ: תוספות ד"ה אטמרינכו וכו', ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך, אינו ברור, דאם כן כי נמי לא הרגו מצי לאשתמוטי בכה"ג מפני הסכנה כי היכי דהויא סכנתא לגבי בני גלילא גופייהו דהא קבעי לאטמורי [שהם מפחדים שמלכות יהרגם אפילו אם באמת לא הרגו ואם כן ממה נפשך מכניסים את ר"ט לסכנה], ואי הכי מאי איריא משום דליחש ללישנא בישא מיבעי, וק"ל.

המשך הגמרא בנדה / לימוד מאברהם ועוג

נדה סא. (המשך) ויאמר ה' אל משה אל תירא, מכדי סיחון ועוג אחי הוו דאמר מר סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו, מאי שנא מעוג דקמספתי ומאי שנא מסיחון דלא קמספתי, אמר רבי יוחנן אר"ש בן יוחי מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו, אמר שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי, ואמר רבי יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול.

תוספות: זה עוג שפלט מדור המבול, ...ומייתי ליה משום דמחזי כלישנא בישא, דאמר במדרש עוג אמר בלבו אלך ואומר לאברהם וילחם וימות ואשא שרה אשתו,

אפילו הכי היה ירא משה שמא תעמוד לו זכות אברהם.

תוספות הרא"ש: ...ותימא מה שייך לאיתווי הכא, וי"ל משום דאיירי בלישנא בישא שיש לחוש, וכן עוג כיוון לרעה מה שהגיד לאברהם שנשבה לוט כי אמר בלבו אלך ואגיד לאברהם וילחם עם המלכים ויהרגוהו ואשא שרה אשתו ואפילו הכי ירא משה שמא תעמוד לו זכות של אברהם.

מאירי: [נעתק כולו לעיל בסמוך] לשון הרע אף על פי שאסור לקבלו כמו שביארנו במקומו מכל מקום כל שיש בו מקום חשש סכנה ראוי למי שספרוהו לו שיחוש עליו... וכן מצינו באברהם שחשש לדבריו של עוג, וערך מלחמה על פיו, כדכתיב ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי, ואמרו עליו זה עוג שפלט מדור המבול ר"ל שברח לארץ ישראל שלא נשטפה בדור המבול כדכתוב ולא גושמה ביום זעם וכן הביאזה בזבחים (קיג).

ערוך לנר: בגמרא ויאמר ד' אל משה, הא דמייתי זה כאן כתבו התוספות דדמי להא דלעיל בהא דמיחזי כלישנא בישא, ולא זכיתי להבין מה לישנא בישא שייך בזה, ולולא דבריהם היה נלענ"ד שבתחלה מייתי הא דגדליה שניתן בו דופי על שבטח ולא נתיירא מפני ישמעאל, ואח"כ מייתי הא דר' טרפון שנתירא ולא רצה להטמין לבני גלילא, להשמיענו שכדין עשה שהיכא דשכיח היזקא צריך לירוא ולא לכנוס בסכנה, ושוב מייתי הא דמשה שבו היו שניהם יחד שמפני סיחון לא נתיירא ומפני עוג נתיירא, ובשניהם כדין שמפני סיחון לא נתיירא שבטח בהקב"ה שאמר לו להלחם, אבל מפני עוג נתיירא לא מפני גבורתו אלא מפני זכותו.

(ג) מספר "חפץ חיים"

באיסור קבלת לשון הרע ודין למיחש

הקדמה: [ד"ה ולבד] ...ולבד זה חסרה להרבה אנשים ידיעה בענין איסור קבלת לשון הרע, שאיסורו הוא אפילו להאמין בלב לבד, רק לחוש מיבעי, ועוד הרבה ענינים כיוצא בזה בענין קבלת לשון הרע ורכילות אשר אי אפשר לבארם פה...

פתיחה: [ד"ה ומתחילה] ...ומתחילה צריך לידע הכללים... גם אין חילוק בין מספר למקבל כמו שנבאר הכל לקמן, ומקבל מקרי במה שמאמין בלבו להסיפור שמספר לו חבירו אפילו אין מסייע לו בהסיפור רק שמאמין בלבו להסיפור לשון הרע ורכילות ששמע, בזה מקרי נושא שמע שוא ועובר על ידי זה אלאו דלא תשא שמע שוא...

❖ המספר או מקבל לשון הרע עובר בלאו "לא תשא שמע שוא"

חפץ חיים: פתיחה לאוין ב: מקור חיים: (ב) ועובר נמי (ב) המספר או המקבל בלאו דלא תשא שמע שוא (שמות כג א), וקרי בה נמי לא תשיא, ואם כן לאו זה כולל לשניהם.

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

באר מים חיים: פתיחה ל"ת ב: (ב) ועובר נמי וכו', כן איתא להדיא בפסחים (ק"ח). עיי"ש, וכן כתב הרמב"ם להדיא בפרק כ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז' וז"ל: אסור לדיין שישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכו' שנאמר לא תשא שמע שוא ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע וכו'. וכן כתב גם כן כלשון הזה בספר המצוות שלו מצוה רפ"א.

(ובסמ"ג לאוין י' משמע דעיקרו דהאי לאו קאי לענין לשון הרע עיי"ש, וכן משמע במכילתא כהסמ"ג שזה לשון המכילתא לא תשא שמע שוא הרי זה אזהרה למקבל לשון הרע, דבר אחר הרי זה אזהרה לדיין שלא ישמע מבעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו משמע דעיקר קרא אתי אזהרה לקבלת לשון הרע (עכ"ל). ועיי' בספר דינא דחיי לבעל כנסת הגדולה שהאריך בזה),

ופשוט הוא דלאו זה כולל אפילו לשון הרע על דבר אמת, כיון דלאו זה כולל נמי שלא ישמיע דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו כדאיתא בשבועות (לא). ובסנהדרין (ז':), ושם בוודאי אפילו על אמת אסרה התורה ואעפ"כ קראתו התורה שמע שוא, או משום השומע שלא ידע את הדבר הזה שהוא אמת ואתה משיאו להאמין דבר שהוא אסור להאמין, או משום שהתורה ירדה לסוף דעת המספר שכיון שהוא מספר טענותיו שלא בפני בעל דינו אי אפשר שלא יערב בתוך הטעמת דבריו דבר שאיננו אמת כל כך, ועיי' בשבועות (לא). ברש"י ד"ה שמע שוא,

ואם כן פשוט הוא דהוא הדין לענין לשון הרע, וקל וחומר בזה, שבזה בוודאי לא יבוא בעל דין שכנגדו להכחישו ולהראותו שמה שסיפר עליו איננו אמת כל כך, על כן בוודאי לא יבוש לערב בתוך הסיפור דבר שאיננו אמת כדי להטעים את הדבר לפני השומע, וכן כתב בספר יד הקטנה בפרק ט' מהלכות דעות שלו דלאו זה כולל בכל גווני עיי"ש.

ולאו זה כולל נמי להמקבל גם כן כנ"ל ובין על לשון הרע ובין על רכילות כמו שמבואר בהדיא בשערי תשובה לרבינו יונה במאמר רי"ג ובמאמר רכ"ה עיי"ש, וידוע דאיסור לשון הרע הוא בפניו ושלא בפניו כדלקמן, הרי דלאו זה כולל בכל השמונה אופנים.

לשה"ר כלל ו:

בכלל זה יבואר איסור קבלת לשון הרע ושמיעת לשון הרע, ואיך יתנהג אדם בענינים אלו לכתחילה, וגם אם נתפס בחבורה רעה של בעלי הלשון איך יתנהג לצאת בזה על פי התורה, ועוד הרבה ענינים, ובו י"ב סעיפים:

לשה"ר: כלל ו: מקור החיים: סעיף א: אסור לקבל לשון הרע מן התורה, בין שהוא מהדברים שבין אדם למקום או מהדברים שבין אדם לחבירו, דהיינו (א) שלא נאמין בלבנו שהסיפור הוא אמת, כי על ידי זה יבוזה בעינינו מי שנאמר עליו. ואפילו אם לא יסכים לו בפרוש לסיפורו, דאי לאו הכי הרי הוא שונה את העון בכפליים, שהוא מספר ומקבל. והמקבל עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא, ואמרו חכמינו ז"ל במכילתא שזו היא אזהרה למקבל לשון הרע, ולבד שאר לאוין ועשין המצטרפים לזה כמו שכתוב לעיל בפתיחה עיין שם. ואמרו חז"ל שכל המקבל לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לא תשא שמע שוא וסמך לה לכלב תשליכון אותו, עוד אמרו שגדול עונש המקבלו יותר מן האומר:

◀ סעיפים ב' עד ו' בענין "איסור שמיעת לשון הרע" נעתקו לקמן עמודים 52-48

סעיף ז: ודע דכשם שכתבנו בשם הפוסקים דמן התורה אסור להאמין דברי גנות שמספרים על חבריהם, כן הדין אפילו אם יודע שהדברים שסיפר לו הוא אמת אך יש בהם לצדד לכאן ולכאן, והמספר לו דן אותו לכף חוב ועל ידי זה הוא מגנה אותו, וידוע דמצוה להשומע לדון אותו לכף זכות (והוא דינא דגמרא בשבועות (דף ל) ומצות עשה דאורייתא לכמה פוסקים), והעובר על זה ואינו דן אותו לכף זכות והוא מסכים להמספר בגנותו, לא די שעבר על בצדק תשפוט עמיתך, אלא הוא גם כן נכלל (כ) בשם מקבל לשון הרע, כיון דעל ידי שלא דן אותו לכף זכות, ממילא נשתרבע עליו הדברי גנות:

סעיף ח: וכל זה אפילו אם הסיפור היה על איש בינוני אשר דרכו ליהזר מן החטא ופעמים יכשל בו, וכל שכן אם הסיפור היה על איש ירא אלהים שעליו שייך יותר מצות עשה דבצדק תשפוט עמיתך (כמבואר ברמב"ם פרק א' דאבות משנה ו', ובשערי תשובה לרבנו יונה במאמר רי"ח) והוא עובר על זה ודן אותו לכף חוב ומסכים להמספר בגנותו, בודאי עובר על איסור קבלת לשון הרע* [עיין הגה"ה בהערות].

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

כלל ו: סעיף א: (א) שלא נאמין וכו', שערי תשובה ג ריג, רשב"ם פסחים קיח. ספר חרדים. **כי על ידי זה יבוזה וכו'**, מלשון רבינו יונה שם, ונראה לי שכוונתו הוא כי אם הוא רואה שאם יאמין עליו שעשה או שדיבר דבר פלוני לא יהיה לו עליו צד זכות, הוא מצווה שלא להאמין להמספר כדי שלא יתבוזה פלוני בעיניו. אבל אם יש עליו צד זכות בלאו הכי, כגון שנוכל לומר שהדין עמו או שלא ידע את איסורו, וגם בענין דיבור נוכל למצוא אלו צדדי זכות, וגם עוד צד זכות שלא כיון בדיבורו למה שאמר עליו המספר וכיוצא בזה, בכל אלו איננו מצווה להרחיק את דברי המספר מכל וכל ולחשוב עליו ששקר דיבר על פלוני, רק בדרך כלל שלא יתקבל ברעיוני גנות על מי שסיפר וכו"ל. **עובר בלא תעשה**, סמ"ג ל"ת י, ורמב"ם הנ"ל, וביאור דברי כסף משנה שם.

סעיף ז: (כ) בשם מקבל לשון הרע, כשם שדבר זה נחשב לשה"ר אצל המספר כן בודאי הוא הדין לענין המקבל. ומביא ראיה מגמרא פסחים פז לענין ירבעם בן יואש, ומשאל שלא דן את אחימלך לזכות שנחשב מקבל לשון הרע.

דוגמה לקבלת לשון הרע - היוצא מבית דין חייבומתרעם על הדיינים

הגה"ה: ועתה נבאר מה שנכשלין בזה בעונותינו הרבים בענין קבלת לשון הרע בלי ראות, ואציר ציור אחד וממנו יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה. והוא מה שמצוי כשאחד יוצא מבית דין חייב והוא מספר לחבירו ומסדר דברי זכותו לפניו לאמר, ראה בעצמך איך שהדין עמי ובית דין פסקו מהיפך להיפך, ואם היה בא דין שלי לפני רב פלוני ופלוני שהוא מפורסם לחכם, בודאי היה מבין האמת עם מי ולא היה פוסק פסק מהופך ומקולקל כזה. ומדבר עוד על הבית דין עבור זה דברי חירופין וגידופין אשר אין להעלות על הכתב. ואם חבירו משיבו אינני מאמין שיפסקו כן, יאמר לו ראה את הפסק וקרא אותו היטב ותראה בעצמך אשר לא ברעת ובהשכל נעשה, והוא מראה את הפסק וקורא אותו פעם אחרי פעם, ובכל פעם

סעיף ט: כשם ששייך איסור קבלת לשון הרע באם המספר סיפר לו על אחד שעשה עתה דבר שאינו הגון, שנצטוינו על זה שלא להחליט בלבנו שהדבר אמת וכנ"ל בסעיף א', כן שייך גם איסור קבלת לשון הרע לענין שאר חלקי איסור לשון הרע שביארנו לעיל, (כגון לבזותו (כא) במעשה אבותיו או במעשיו הראשונים, כיון שהוא (כב) מתנהג עתה כשורה, או בחסרון חכמה, הן בתורה והן בעניני עולם, וכנ"ל בכלל ד' וה' וכיוצא בזה), בכל דבר שהוא גנות עליו, שנצטוינו גם כן שלא להתקבל דברי המספר לפנינו להתבזות על ידי זה בעינינו את מי שנאמרו עליו. כללו של דבר (כג) כל דבר שיש על המספר איסור עבור דיבורו, (כד) יש על המקבל איסור עבור קבלתו:

סעיף י: אף על פי שביירנו דקבלת לשון הרע, דהיינו להחליט בלבנו שהדבר אמת, אסור מן התורה, מכל מקום אמרו חז"ל דלחוש מיהו בעי. וביאור הדבר, דצריך לקבל את הדבר (כה) בדרך חשש בעלמא, היינו רק כדי לשמור את עצמו ממנו שלא יגיע לו היזק על ידו, ולא יהיה זה הדבר אפילו בגדר ספק, דמעמידין לאדם בחזקת כשרות, ולכן מחויב עדיין (כו) להיטיב עם הנידון בכל הטובות שציותה התורה לשאר אנשים מישראל, כי לא נגרע ערכו בעינינו על ידי הלישנא בישא לשום דבר, * [עייני הגה"ה בסמוך] רק שהתורה התירה לחוש ללישנא בישא לענין לשמור את עצמו ואת אחרים ממנו, ועל כן כתבו הפוסקים

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

הוא מתפלג יותר ומוצא גם כן בהפסק דברים אשר לא נראו לו לפי דעתו, [כידוע שפסקי בעלי בתים אינן שוין לפסקי התורה הקדושה], עד שנחלט בעיני שניהם שהרב או הבית דין שבעיר הזאת אין להם שקול הדעת לידע איך לפסוק דין על בוריו:

ועתה נבוא לענינו, ראה איך בשאט נפש עבר על לאו דלא תשא שמע שוא, ועל עשה דבצדק תשפט עמיתך, ועוד שארי לאוין המבוארין לעיל בפתיחה, ואילו היה השומע הולך בדרך התורה הקדושה, כשבא אחד לפניו בענין כזה, בודאי החיוב מוטל עליו אם יכול להוציא אף מלב הבעל דין שלא יהיה לו תרעומת על הבית דין ולהרחיב לפניו בדברי אמתלאות שעל הבית דין אין שום עולה חס ושלום שהם פוסקין כפי המבואר בתורה הקדושה על פי הטענות, ואין לו לדיין אלא מה שענינו רואות...

ואם רואה שדבריו לא יועילו, על כל פנים יש לו להתחזק על עצמו שלא לקבל לדברי הגנות והתרעומת של חבירו שהוא מתרעם על הבית דין שבעיר, כי האיסור של קבלת לשון הרע והמצוה דבצדק תשפט עמיתך הוא נאמר אפילו על סתם אנשים מישראל, וכל שכן על מי שמוחזק בעיר לתלמיד חכם ובדידיה המצוה דבצדק תשפט הוא אפילו אם הדרך לכף חוב מכריע הרבה יותר מלכף זכות...

והעובר על דברינו אלה, דהיינו שמחליט בלבנו אחר סיפורו של חבירו שהרב או שהבית דין לא דנו את הדין יפה וטעות היה בהוראה זו, בלי דרישה וחקירת טעם הדבר מהבית דין עצמם, עובר על כמה גופי תורה, ובפרט על איסור קבלת לשון הרע ועל לאו דלא תשא עליו חטא לפירוש הרמב"ם. וכל הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו מן השמים לכף זכות:

סעיף ט: (כא) במעשה אבותיו, על פי דיוק ברמב"ם דעות פרק ז הלכה ב' וג'. ובהג"ה מוסיף דמשמע מסתימת לשון הרמב"ם אפילו אם המקבל יודע בעצמו ג"כ שכך וכך עשו אבותיו, ושכן כתב בספר יד הקטנה שכל דיבור הנמאס נכלל באיסור שמיעת לשון הרע. ומוסיף שהבא לגנות את חבירו במעשה אבותיו הרעים הוא באמת שקר ושוא כי בן לא ישא בעוון אבותיו.

(כב) מתנהג עתה, עיין כלל ד' במ"ח ס"ק ג'. (כג) כל דבר שיש על וכו', כולל כל ציורי לשון כמו על ידי כתיבה, או אם לפי הנראה לא יוכל לבוא היזק להנידון ע"י דיבורו.

(כד) יש על המקבל, פירוש בזה בודאי יש על המקבל איסור. ופעמים הרבה יש שעל המספר אין איסור, כגון בדברים שבין אדם לחבירו וכוונתו כדי לקנא לאמת, ועל המקבל יש איסור אם הוא מאמין בהחלט כי הוא אינו יודע אם אמת הוא.

סעיף י: (כה) בדרך חשש בעלמא, ולא בגדר ספק דמעמידין לאדם בחזקת כשרותו. כאן מאריך להוכיח דבריו ומביא הגמרא בנדה סא, רש"י, ותוספות שם, ובמהרש"ל שם על התוספות כתב שכאן מותר להציל את האנשים שיצאו עליהם קול רציחה כי הקול הוא רק ספק וספק נפשות להקל, ועוד שמעמידים לאדם בחזקת כשרות ואימור בודאי לא הרג, עכ"ל. וכתב שמוכח ברא"ש שם כתירוך ב' של מהרש"ל דמעמידין לאדם בחזקת כשרות. ומביא עוד גמרא כתובות לו: דקול נחשב רק חשש בעלמא ולא ספק ממש. ולכן נקטינן כתירוך ב' של מהרש"ל.

(כו) להיטיב עם הנידון, אפילו אם המספר אומר שאדם זה שהוא מספר עליו יצא מכלל עמיתך, אסור להאמינו כלל.

דמה שמותר לחוש היינו היכא שיוכל לבוא לידי היזק (כט) לו או לאחרים אם לא יחוש לו, (דבר זה דלאחרים צריך ביאור רחב, ועיין פה בבמ"ח ולקמן בחלק ב' כלל ט' כי שם נרחיב בזה בע"ה), אבל בענין אחר אסור לחוש ללשון הרע ולהאמינו כלל. *

*** הגה"ה:** ולא מבעי היכא דבלאו הלישנא בישא הוא כשאר אנשים מישראל, אלא אפילו אם בלאו הכי גם כן נתחזק בעיר לאדם רשע על ידי מעשיו הרעים, אך שעל ידם לא יצא עדיין לגמרי מכלל שאר אנשים מישראל, כגון (כז) להשיב לו אבדה וכדי לתן לו צדקה או לפדותו וכיוצא בו, ועתה נשמע עליו עוד מאנשים שיצא לגמרי מכלל עמיתך, כגון דשביק היתרא ואכיל איסורא, כיון שלא נתברר דבריהם בבית דין רק שאמרו אנשים בדרך סיפור בעלמא (כח) אין לקבל דבריהם לאמת כדי למנוע את עצמו על ידי זה מפדיונו, אם נשבה וכיוצא בו.

סעיף יא: ויש הרבה דברים שנכשלין בו העולם בענין לחוש וראוי לדבר בזה הרבה אך אין כאן מקום להאריך בו, ואכתוב אותן אם ירצה ה' לקמן בכלל האחרון. אך כללו של דבר דמה שאמרו דצריך לחוש ללישנא בישא, היינו רק לענין לשמור את עצמו מהנדרון, אבל לא ח"ו (ל) לעשות לו שום מעשה או לגרום לו שום הזק או ביוש עבור זה, גדול או קטן, אפילו אם הלישנא בישא עליו על ידי עד אחד כשר, שהעיד עליו כן בבית דין, לא מהני רק לשבועה. ויותר מזה (לא) שאפילו רק לשנוא אותו בלב עבור זה, אסור גם כן מן התורה, וכל שכן שאינו יכול לפטור את עצמו על ידי הלישנא בישא (לב) מהחויבין שהוא מחויב להנדרון * [הגה"ה בהערות]:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

(כט) לו או לאחרים, פירוש 'לו' כמו אצל ר' טרפון שהיה חשש סכנה מהמלך, ו'לאחרים' היינו כמו אצל גדליה שאחרים היו בסכנה. ומביא דברי מעדני יו"ט שם. ומסיק לעיין היטב בסוף במ"ח אות ל' ושם כתב שדוקא אם לא יגיע להנידון שום היזק מזה רק הם ישמרו עצמם, אבל אם יראה לפי ענין השומעים שהם יקבלו הדבר לאמת גמורה ויזיקו או יביישו להנידון, או יסובב מזה מחלוקת, אז אין לו לספר כלל, דכמו שאני מצווה לאהוב את זה כך אני מצווה לאהוב את שכנגדו. ויותר מזה שמצוי שהשומע יריע עמו יותר מכפי הדין שהיה מחוייב הנידון על זה אפילו אם אמת הדבר, על כן צריך להזהר מאד המגלה ענין כזה לראות את הנולד ושב ואל תעשה עדיף.

בהג"ה: (כז) להשיב לו אבידה, כגון שהוא מומר לתיאבון דעדיין בכלל ישראל. וראיות לכך.

בהג"ה: (כח) אין לקבל דבריהם אמת, על פי גמרא גיטין מו: שרב אמי לא הסכים לפדות אדם שאמרו עליו שהוא מומר להכעיס דשביק היתירא ואכל איסורא, ורש"י שם כתב שהיו עדים שהעירו עליו כך שאכל נבילות להכעיס. ומדייק החפץ חיים שאם לא היו עדים ורק בדרך סיפור בעלמא לא היה רב אמי מקבל דבריהם. ומסתפק שם בהבנת לשון רש"י (עיי"ש שמאריך בזה גם מגמרא נדה סא ועיין גם בהג"ה שם ד"ה ואם נאמר), ובסוף מסיק שדעתו נוטה שמדי ספק לא נפיק ואם אין עדים אין למנוע לפדותו עכ"פ משום ספיקא דאורייתא של לא תעמוד על דם רעך.

סעיף יא: (ל) לעשות לו שום מעשה, על פי תשובת מהר"ק שורש קפח (מובא לעיל במקורות ??). המשך דברי במ"ח מובאים לעיל בסמוך בבמ"ח ס"ק כ"ט.

(לא) שאפילו רק לשנוא אותו, על פי שו"ת מהר"ק הנ"ל, ורשד"ם חיו"ד סימן רטו.

(לב) מהחויבין שהוא מחוייב להנידון, כגון שהוציאו לשה"ר על אחד ממשרתיו שגנב ממנו והוא מקבל הדבר לאמת גמורה ועל ידי זה מעכב לשלם את שכירותו, דענין למיחש הוא רק חשש בעלמא והיאך יפטור עצמו על ידי זה מחוייב. וראיה מגמרא כתובות.

הגה"ה: ... כגון שיש בעיר אנשים שמוחזקים לעניים וצריך לתן להם צדקה, וארע שאחד הוציא עליהם דיבה שהם באמת אינם עניים אך שעושים עצמם כעניים כדי לרמות בני אדם, ועל ידי הדיבה מונעים אחר כך הרבה אנשים מליתן להם את קצבתם אשר נהגו בהן מאז ומקדם: ועל פי דין תורה הוא עוולה רבה, כי דבר זה נכנס בכלל מקבל לשון הרע ממש, כי אם היה הולך על פי התורה שאין להאמין לשון הרע רק לחוש, לא היה פוטר את עצמו לעת עתה מן העני הזה כי עדיין הוא עומד בחזקתו שנתחזק מקדמת דנא לאיש עני, כל זמן שלא נתברר בהפכו, ומחוייבין אנשי העיר לפרנסו, וגדולה מזה אמרו הרי שבא ואמר פרנסוני אין בודקין אחריו, וכל שכן בזה שנתחזק עד עתה לאיש עני, היתבטל חזקתו וחויבו מאנשי העיר עבור זה המוציא דיבה, ורק צריך לחוש לדברי המספר ולדרוש אחר זה היטב, ובודאי כל זמן שלא יתברר הדבר לאמתו אין רשאים לפטור את עצמן מדין חיוב צדקה, ועל זה וכיוצא בזה אמרו רז"ל על פסוק אל תגזל דל כי דל הוא, שקאי על הרגיל לתן צדקה לעני אחד ופוסק ואינו נותן לו, נקרא עבור זה גזול הדל:

סעיף יב: ואם כבר עבר ושמע לשון הרע והאמין בלבו, בין שהוא מחלקי הגנות שבין אדם למקום ובין שבין אדם לחבירו, (לג) תיקונו, שיתחזק להוציא הדברים מלבו שלא להאמינם, ויקבל על עצמו על להבא שלא לקבל עוד לשון הרע על אדם מישראל, ויתודה על זה, ובוזה יתקן הלאוין והעשין שעבר על ידי קבלת לשון הרע כמבואר לעיל בפתיחה, (לד) אם עדיין לא ספר לאחרים:

רכילות כלל ה:

בכלל זה יבואר איסור קבלת רכילות ושמיעתו בכל פרטיו, וגם אם נכשל בזה כיצד יתקן החטא הזה, ובו ד' סעיפים:

רכילות: כלל ה: מקור החיים: סעיף א: כשם שאסור לקבל לשון הרע מן התורה כך (א) אסור לקבל רכילות מן התורה שגם היא בכלל לשון הרע. דהיינו, שלא יאמין בלבו שמה שסיפר לו שכך וכך עשה לו פלוני או דיבר עליו פלוני הוא אמת. והמקבל עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא, לבד שאר לאוין ועשין המצטרפין לזה כמבואר לעיל בפתיחה עיין שם. ואמרו חז"ל שלשה לשון הרע הורגתן, האומר והמקבלו ומי שנאמר עליו, (כמו שידוע מענין דואג שנטרד מעולם הבא בסיבת הרכילות ונהרגה נוב עיר הכהונים אשר נאמר עליהם הרכילות, ונהרג שאול אחר כך עבור שקיבל את הרכילות), והמקבלו יותר מן האומר. ואמרו חז"ל שכל המספר לשון הרע והמקבל לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לא תשא שמע שוא וסמך לה לכלב תשליכון אותו:

סעיף ב: ואף על שמיעת רכילות בלבד (ב) גם כן יש איסור גדול כמו בלשון הרע, וכנ"ל בחלק א' [כלל ו' סימן ב'], אף דבעת השמיעה לא נגמר עדיין בדעתו אם יאמין או לא. ומכל מקום איסור קבלה חמור ממנו, דלענין שמיעה היכא דהוא מבין מתחלת הסיפור שתהיה ידיעת דבר זה נוגע לו על להבא אם אמת הוא, כגון שהוא רואה שחבירו רוצה לספר לו איך שפלוני רוצה להזיקו בגופו או בממונו וכיוצא בזה, בודאי (ג) מותר לשמוע לכתחלה כדי לידע איך לחוש ולהשמר ממנו. אבל לקבל בהחלטה אסור מן התורה בכל גווני רק דרך חשש בעלמא, וכדי שיזהר את עצמו בלבד, כמו שאמרו חז"ל דלישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מבעי למיחש מבעי, ועיין לעיל בהלכות איסורי לשון הרע בכלל ו' תראה איך להתנהג בענין השמיעה לצאת ידי שמים, והוא הדין כאן:

סעיף ג: ואם הוא רואה בחבירו דברים הניכרים שהוא רוצה להזיקו בגופו או בממונו, אפילו לא שמע עליו עד עתה דבר זה משום אדם, מכל מקום מותר לדרוש ולחקור אחר זה אצל אנשים אם מחשבתו להזיקו בענין פלוני ופלוני (ד) כדי לידע (ה) איך להשמר ממנו, ואין לו לחוש שעל ידי זה יסובב שיספרו בני אדם בגנותו:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סעיף יב: (לג) תיקונו שיתחזק, כמו איסור גזל, כשמשיב הגזילה עוקר את הלאו מעיקרו, ובכל זאת צריך ודוי וקבלה להבא. (לד) אם עדיין לא, ואם סיפר אין לו תקנה עד שיפייס להנידון או שיוציא הדבר מלב השומעים.

רכילות כלל ה: סעיף א: (א) אסור לקבל רכילות מן התורה, רמב"ם סנהדרין כא ז אזהרה למקבל לשון הרע וכו', ושם לשון הרע כולל רכילות, ומוכיח זה מכמה מקומות. וכן מוכח מרבינו יונה בשערי תשובה.

סעיף ב: (ב) ג"כ יש איסור, (ג) מותר לשמוע, הכל כמבואר בחלק לשה"ר כלל ו בבמ"ח ב' וג'.

סעיף ג: (ד) כדי לידע, נלמד מק"ו מדין דברים הניכרים בגמ' שבת נו. והוסיף דאפשר דאפילו לא ראה עליו דברים הניכרים רק שמע מאחד שפלוני רוצה להזיקו, גם כן מותר לדרוש ולחקור אצל אנשים איך להשמר ממנו, דאף דלענין לחוש די לו אפילו אם לא שמע רק מאחד מכל מקום כשישמע מהרבה אנשים יחוש יותר. אך יזהר של יקבל דבריהם בהחלט רק ישמור את עצמו ממנו.

(ה) האין להשמר ממנו, ויותר נ"ל דאפילו שמע רק דברים הניכרים במקצת שיש לפלוני שנאה עליו שמתור לדרוש ולחקור אצל אנשים לידע סיבת הדבר. ואין לחוש פן יספרו בגנותו אך יזהר שלא יקבל

הערה לסעיף ג': סעיף זה לא מדבר על קבלת לשה"ר מאדם אחר שמספר לו, אלא בשראה בעצמו דבר ויש לו דברים ניכרים שרוצה פלוני להזיקו, שמוטר לו לסמוך על פי זה ולחקור ולדרוש כדי שלא יגיע לו היזק.

סעיף ד: ודע עוד דכל הכללים שכתבנו לעיל בחלק א' בכלל ו' אצל קבלת לשון הרע לענין לחוש (ו) כן הוא הדין בענין לחוש אצל רכילות. ולכן צריך לזהר מאד כששמע שאחד דבר עליו או עשה לו כך וכך או רוצה לעשות לו כך וכך, שלא להאמין בדבר רק בדרך חשש בעלמא, דהיינו לשמור את עצמו ממנו ולא בגדר ספק, דמעמידין לאדם בחזקת כשרות ומסתמא לא עשה לו רעה ולא גינהו. ועל כן אסור לעשות לו שום מעשה או לגרום לו שום היזק או ביוש עבור זה, לא גדול ולא קטן, ואפילו רק לשנוא אותו בלב, אסור גם כן מן התורה, וכל שכן (ז) שלא לפטור את עצמו על ידי הרכילות ממה שהוא מחויב להגדון. ומחויב הוא גם כן עדיין להיטיב עמו בכל הטובות שציוותה התורה לשאר אנשים מישראל, כי לא נגרע ערכו בעינינו על ידי זה לשום דבר. וכלל כתבו הפוסקים דאין מותר לחוש רק לענין לשמור את עצמו על להבא שלא יבוא לידי היזק ממנו, אבל בענין אחר אסור לחוש כלל:

סעיף ה: ומזה תראה כמה נואלו הרבה מבני אדם שטבעם תמיד לדרוש מחבריהם מה דיבר פלוני אודותם, ואפילו אם מידיעת דבר הזה אין נפקא מינה להם על להבא, וכשהם אינם רוצים לגלות להם מפצירים בהם הרבה עד שמגלים להם מה שדיבר פלוני אודותם, ויש באלו הדברים ענין גנאי עליהם, ומקבלים את הדבר לאמת גמורה ועל ידי זה נעשו שונאים גמורים. והנה אם נבוא למנות את גודל הקלקולין וחשבון הלאוין והעשין שרגיל לעבור מי שמוטבע במידה המגונה הזאת, קצרה היריעה מהכילם, ועיין לעיל בפתיחה ותבין את דברינו, כי באמת איסור קבלת לשון הרע ורכילות הוא אפילו אם אחד סיפר להם מעצמו דבר שנוגע לו על להבא, ציוותה התורה שלא להאמין בזה רק לחוש, וכשאינן נוגע על להבא אסורה אפילו השמיעה לבד וכנ"ל בסעיף ב', ועל אחת כמה וכמה לעמוד על חבירו ולהפצירו עד שיבוא המספר לכלל סיפור רכילות והשומע לאיסור קבלת רכילות, דאסור, והוא חוטא ומחטיא את חבירו. על כן צריך האדם מאד מאד להתרחק מלדרוש ענין כזה, אם לא שברור לו שנוגע לו הדבר הזה על להבא לידע היאך לשמור את עצמו מפלוני:

סעיף ו: ודע דיש עוד חילוק באיסור קבלת רכילות וכמו שאבאר, שאפילו אם נתברר לו שהוא אמת מה שסיפרו לו שאחד דיבר עליו, או עשה מעשה נגד רצונו, (ח) אך יש בדבר הזה לשפטו לצד הטוב ולצד הזכות שלא היתה כוונתו להקניטו בזה, רק ענין אחר שלפי הענין ההוא לא יהיה תו עוולה עליו, וידוע דמצוה מן הדין לדון אותו לכף זכות, והוא על ידי שלא רצה לדון אותו לכף זכות ממילא נשתרבע עליו ענין זה לעוולה מה שדיבר עליו או עשה מעשה נגדו, ונקט לה בלבו עליו עבור זה, לכן נקרא משום זה בשם מקבל רכילות, (ועיין לקמן בכלל ו' ס"ג בהערה מה שצירנו שני ציורים לענין קבלת רכילות והכל בא על ידי זה שלא דן אותם לכף זכות):

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

דבריהם בהחלטה רק ישמור את עצמו. וקצת ראיה לזה מענין דוד ומפיבושת עיי"ש.

סעיף ד: (ו) כן הוא הדין, כמו שנתבאר בחלק לשון הרע הסברות והראיות שייך כאן ברכילות.

(ז) שלא לפטור, פירוש, אפילו היה לו היזק בממון וסיפרו לו שהוא עשה לו ההיזק, אין לו לפטור את עצמו משום זה מהממון שהוא מחוייב להנידון. ומה שכתב שמחוייב עדיין להטיב עמו בכל הטובות וכו', היינו אפילו אם היה לו היזק ע"י מלשינות וסיפרו לו על אחד שהוא עשה לו, דאסור להאמין. ולענין אם רק גינה אותו שלא בפניו, אפילו אם נתברר לו שהדבר אמת, עדיין מחוייב להטיב עמו ולהלוות לו כשאר ישראל ואם ימנע עובר בלא תקום ולא תטור דגנות שלא בפניו לא נחשב "צערא דגופא" להתיר נקימה ונטירה.

סעיף ו: (ח) אך יש בדבר לשפטו לצד הזכות וכו', ואירי שהכף חוב אין מכריע יותר, דאף דמצוה איכא שלא להכריעו לחוב מכל מקום אם עבר על זה אינו בכלל לשון הרע, אבל אם הזכות והחוב שווים אין לו להחליט לגנאי ולבוזין, ונלכד ברשת מספר לשון הרע, עיי"ש.

סעיף ז: ואם כבר עבר וקיבל רכילות (ט) תיקונו, שיתחזק להוציא הדבר מלבו שלא להאמינם. ואפילו אם קשה לו הדבר לחשוב שהמספר בדה את כל הדברים מלבו, יחשוב אולי הוסיף המספר, או גרע איזה פרט מהמעשה או איזה תיבות מהדיבור שאמר פלוני עליו, או אמר בניגון אחר שעל ידי זה נשתנה הענין משוב לרע, ויקבל על עצמו על להבא שלא לקבל עוד לשון הרע ורכילות על אדם מישראל, ויתודה על זה. ובזה יתקן האיסור שעבר אם לא סיפר הדבר עדיין לאחרים:

מקומות נוספים בדברי החפץ חיים

מותר לחקור ולדרוש לפני שנכנסים לשותפות

לשה"ר: כלל ד: מקור החיים סעיף יא: ודע עוד עיקר גדול בענינים אלו, אם אחד רוצה להכניס את חבירו בעניניו, כגון לשכרו למלאכתו או להשתתף עמו או לעשות שידוך עמו וכל כהאי גוונא, אפילו לא שמע עליו עד עתה שום רעה, אפילו הכי מותר לדרוש ולחקור אצל אנשים על מהותו וענינו, אף דיכול להיות שיספרו לו גנותו, אפילו הכי מותר כיוון דכוונתו לטובת עצמו לבד, כדי שלא יצטרך אחר כך לבוא לידי היזק ולידי (מד) מצה ומריבה וחילול ה' ח"ו. אך נראה לי שצריך שיודיע למי ששואל מאיתו עליו שרוצה לעשות שידוך עמו או כל עניני השתתפות וכנ"ל, ובזה לא יהיה עליו שום חשש איסור, לא מפני שאלתו, שהוא אין מתכוון לגנותו רק לטובת עצמו כאשר ביארנו, (אך ייזהר שלא יאמין את תשובתו בהחלטה מפני קבלת לשון הרע רק דרך חשש בעלמא לשמור את עצמו),

וגם אין לו שום איסור מפני תשובת חבירו דנימא דעבר בזה על לפני עיור לא תתן מכשול, כי אף אם יספר עליו חבירו את עוצם גנותו אין הוא עושה בזה איסור גם כן, כיון שגם הוא אינו מתכוון בתשובתו לספר גנותו של חבירו, רק הוא אומר האמת בכדי להיטיב עם זה השואל מאתו עצה בענין זה, כאשר ביארנו במקום אחר דזה מותר מן הדין, אך מאוד ייזהר שלא לגזם את הדבר יותר מכפי שהוא יודע את בירור הדבר, ועוד איזה פרטים הנצרכים לזה, ועיין לקמן בכלל ט' בהלכות רכילות מענין זה:

אבל אם לא יודיע לחבירו את סיבת דרישתו ויעשה עצמו כמתנכר כדי שיודע לו בטוב מהותו של אותו האיש, נראה פשוט דעובר בזה על לפני עור, שעל ידו יעשה חבירו איסור אם יספר עליו דברים של דופי, אפילו אם אמת הוא, כאשר ביארנו במקום אחר דאיסור לשון הרע הוא אפילו על אמת לכל הפוסקים, ולא ניתן להאמר רק אם מכוון שעל ידי סיפורו בגנותו (מה) יצמח מזה טובה לאחר, אבל בלאו הכי לא, ואף שעל ידי סיפורו

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

(ט) תיקונו, מקורו לעיל בחלק א כלל ו סעיף יב ובבמ"ח שם.

לשה"ר כלל ד: (מד) מצה ומריבה, ראה מגמרא שבועות דף לט. שצריך לדקדק מתחילה שלא למסור ממונו ביד מי שאינו נאמן, והכוונה שהיה לו לדרוש ולחקור אחרי מהותו של שותפו אם איש נאמן הוא ולא למהר ולהשתתף עמו. ואין סברא שתכריח אותו התורה להשתתף עם איש אשר לא נדע מתמול שלשום את מהותו בלי דרישה וחקירה. וגם יוכל לבוא אח"כ למריבות גדולות.

(מה) יצמח מזה, כמבואר לקמן כלל י ובחלק רכילות כלל ט'

(מו) והוא לגנותו נתכווין, וזה שגורם לחבירו לספר לשון הרע בלי כוונה לתועלת דומה לנתכווין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר תלה דצריך כפרה. ועוד נוכל לומר דמקרי עלה בידו בשר חזיר כי בענינים אלו העיקר הוא הכוונה, וכדברי רש"י בבא מציעא דף נח: "הוא לגנותו התכוין".

נסבב טובה לאחר מכל מקום (מו) הוא לגנותו התכוון, על כן צריך לעשות כמו שכתבנו *
[הגה"ה בהערות:

לשה"ר: כלל ח: מקור החיים סעיף ו: ודוקא אם שמע מהם בעצמו דברי אפיקורסות אבל אם אחרים אמרו לו, אסור לסמוך על זה לגנותם, בין בפניהם ובין שלא בפניהם, וגם אין לו להחליט דבר זה בלב כדין איסור קבלת לשון הרע וכן"ל בכלל ו', רק

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

לא לברר אצל שונא

הגה"ה: עוד זאת צריך לזוהר מאוד, שלא ידרוש את מהותו וענינו אצל מי שהוא משער שהוא שונאו, ואפילו איננה שנאה גמורה רק שגם הוא באותו אומנות ובאותו עסק, כידוע בעונותינו הרבים, שכל אומן וכו', כי מלבד שלא יבוא לו שום תועלת מזה, דרגיל הוא לשקר לגמרי או לפחות לגזם את הדבר מחמת שנאתו, עוד הוא מביאו בזה ללשון הרע גמורה, כי הוא בודאי יכוון בתשובתו מחמת שנאה, הגם שיאמר לך בפיו שתשובתו איננה מחמת שנאה, רק שלא יוכל לראות ברעה שיגיעך על ידי זה אבל בלבו לא כן יחשב:

הגה"ה: ואל ישיב עלי הקורא שהוא דבר שקשה מאוד לעמוד בו שכיון שהשואל יגלה לו שהדבר נוגע לו לאיזה ענין לא ירצה להשיב לו כלום. אף אני אשיב לו, לו יהי שהדבר כן, וכי מותר להושיט כוס יין לנזיר בשביל שישתכר מעות או שאר הנאה, וכן הכא בענינינו דהלא איסור לשון הרע על כל פנים איננו גרוע משאר איסורי התורה, וכי בשביל שיגיע לו מזה תועלת יביא את חברו לאיסור (וכבר ביררנו לעיל בפתחה באות ד' דלאו דלפני עיור הוא אפילו אם אינו רוצה שחברו יעשה איסור רק כיון שהוא מכין לו סיבת העבירה עובר בלאו זה):

ואולם באמת אין אנו צריכין לתשובה זו כלל, שכאשר יבוא לחברו ויאמר לו אחי אמור לי ענין אחד שאני רוצה לדרוש מעמך, ולא תגזם את הדבר רק תאמר לי כפי מה שאתה יודע, ולא יהיה עליך איסור אם תגלה לי כי כוננת שנינו הוא רק לתועלת ולא לגנות למי, ואני מבטיחך שלא יודע ממני דבר, ואחר כך יציע לו את הענין, בודאי ישיב לו האמת בזה. ורוב העולם נכשלים בזה בעונותינו הרבים בענין שידוך וכדומה שרוצים לידע עצם מהותו של המשתתף עמם, ורוצים לדרוש ולחקור, הם מתנכרים ועושין עצמן כאילו אין נוגע להם מזה שמץ דבר, ועושין בזה איסור שמביאין את חבריהן ללשון הרע, ועוד יותר עושין שאין מתחילין לשאול על מי שרוצים להשתתף עימו, רק על אנשים אחרים, הכל כדי שלא יבינו שיש להם שום נגיעה בזה, ומתוך זה מביאין לחבריהם לדבר לשון הרע גמורה על הרבה אנשים שאין שום תועלת נצמח מזה, על כן צריך לעשות כמו שכתבנו. אך בעצם הדין איך להשיב ומתי להשיב וכל פרטי יתבאר לקמן אי"ה בחלק ב' כלל ט' בארוכה:

[אין לדרוש על קרובו בעיר אחרת ללא תועלת]

וכן יקרה כמה פעמים שאחד דורש על בנו או קרובו הדר בעיר אחרת את מצבו וענינו, ובתוכם שואל גם כן על תורתו אם הוא לומד עדיין או לא, הנה על פי דין הוא כן, אם דעתו בשאלתו הוא כדי שיהיה מזה תועלת על להבא, דהיינו אם יודע לו שפרש מן התורה יזרזנו על להבא, בודאי מותר ונכון הדבר, וגם הנשאל צריך להשיב לו האמת (וכזה איתא בערכין ט"ז ע"ב הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי וכו'), ובלבד שיודיענו השואל מתחילה שהוא קרובו ורוצה לידע האמת, שבזה יוסר עון לשון הרע מן המשיב ולפני עיור מן השואל,

אבל מה שרגילין העולם כשאחד עוקר דירתו מעירו לעיר אחרת, ואחר כך כשרואה את אחד מעירו הראשונה הוא חוקר ודורש אחר כל אנשי העיר בכלל, ובפרט על מצבם ותהלכותם בדברים, שבין אדם למקום ובבין אדם לחבירו, אם הם לטובה או לרעה, ובפרט שואל על בני בעלי בתים בעלי תורה אשר היו לפניו, האם לומדים עדיין תורה או פרשו הימנה, ובסיפור כזה אין שום היתר מהיתרים הנ"ל, כי השואל אין כונתו כדי שילך אחר כך ויוכיח את אנשי עירו הישנה, ובפרט המשיב לו בודאי אין כונתו לזה, וסיפור כזה הוא מעורב בלשון הרע מראשו ועד סופו, כי הוא דורש אחר כל אחד ואחד מאנשי עירו, ויש לו מידה מיוחדת על כל אחד ואחד איך לתארו ביראת ה' יתברך ואיך להגבילו במידותיו:

הבט נא וראה למעלה בפתחה כמה לאוין ועשין עובר, כשמספר או מקבל לשון הרע על אחד מישראל, ובפרט בהסיפור הנ"ל כל שיתרבו האנשים בעיר, ויתרבה הסיפור, ירבו הלאוין והעשין עליו, ועל כל אחד ואחד יצטרך ליתן דין וחשבון, על כן השומר נפשו ירחק מזה עד מאד:

צריך לו לעת עתה לחוש לעצמו (יב) וגם להזהיר לאחרים בסתר, שלא יתחברו לעת עתה עימהם, עד שיתברר הדבר. וכל זה דוקא בשמיעה בעלמא אבל אם (יג) מוחזקין בעיר לאפיקורסים דינו כאילו מכירם בעצמו:

שם: סעיף יג: ועתה נבאר דין קבלת לשון הרע: ענין קבלת לשון הרע שהזהירה לנו התורה מזה, דהיינו שלא להאמין בלב שהדבר אמת. ואין צורך לנו להאריך ולבאר את מהותו של המקבל ואת האיש שהוא מקבל עליו, כי כמעט לא נמצא בו חילוק. אלא כלל הדברים בקיצור הוא כך, כל איש ישראל מצווה שלא לקבל לשון הרע על (כו) שום אדם מישראל חוץ מעל אפיקורסים ומלשינים וכיוצא באלו אותם שיצאו מכלל עמיתך:

שם: סעיף יד: גם אין חילוק באיסור קבלת לשון הרע בין אם הוא שומע מאנשים אחרים או מאביו ואמו ואנשי ביתו, ויותר מזה (כו) מציינו בתנא דבי אליהו פרק כ"א שאם רואה אדם לאביו ולאמו שמדברים דברים יתירים כגון לשון הרע וכדומה, לבד שמוזהר שלא לקבל דבריהם, אלא הוא צריך גם כן למנוע אותם מזה, (וייזהר שיהיה זה בדרך כבוד וכמו שכתבתי בבאר מים חיים). ואם החריש להם נענש הוא והם עבור זה בעונש גדול. ואמרינן במסכת שבת (נד:): כי מי שיש לו למחות באנשי ביתו...

לא לקבל אפילו מאשתו

רכילות: כלל ז: סעיף ה: ולענין איסור קבלת רכילות דינו הוא כמו בלשון הרע בחלק א' בכלל ח' בסעיף י"ג י"ד עיין שם. על כן יש ליזהר מאוד שלא לקבל רכילות משום אדם ואפילו מאשתו. וכאשר נתבונן היטב נמצא שבמה שהוא מקבל רכילות מאשתו במה שסיפרה לו שפלוגי דיבר עליו כך וכך, לבד העוון העצמי של קבלת רכילות, הוא מביא לעצמו על ידי זה צרות רבות, כי בראותה שבעלה מקבל דבריה בסבר פנים יפות, תספר לו תמיד מענינים כאלו, ומביאתו על ידי זה לידי כעס ומצה ומריבה ודאבון נפש, על כן הנכון מאוד לבעל נפש לגעור באשתו כשמספרת לו מענינים כאלו:

קבלת לשה"ר ורכילות גורמת לקטטות ומבטלת השלום

שמירת הלשון: ח"א שער הזכירה: פרק יב: יבואר בו ענין הזהירות מעון לשון הרע ורכילות: ודע עוד דמי שרוצה לזכות במידת השלום צריך לשמור את עצמו גם כן מענין קבלת לשון הרע ורכילות, דמלבד עצם העונש שיש על זה כמו שאמרו חז"ל כל המקבל לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים... ==לבדוק מה נשמט == עוד בא האדם על ידי שנאת חנם וקטטות ומריבות לבסוף. כי מכיון שמקבל את הדבר תחילה לאמת שפלוגי דיבר עליו או עשה לו ענין פלוגי ופלוגי, כמעט אי אפשר לאדם שימנע עצמו מלצער אחר כך את חבירו ולהתקוטט עימו עבור זה, ולבסוף נסבב הדבר שעל ידי זה נעשים שונאים גדולים שכל אחד רוצה לבלוע דמו של חבירו ושמה לאידו. וכל זה נעשה על ידי הקבלה שקיבל את הדבר מתחילה לאמת גמור.

ואילו היה הולך בדרך התורה לא היה בא לזה, כי כשבא אחד אצלו וסיפר לו איך שפלוגי עשה לו וסיפר עליו כך וכך, יש לו לחשב בדעתו אולי הדבר שקר מעיקרו, או הוסיף בו מעט שקר, ועל ידי זה נשתנה הדבר בכלול, או אפילו אם המספר לא הוסיף בזה הענין

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

לשה"ר כלל ח: סעיף ו: (יב) וגם להזהיר, כמבואר ברא"ש ומעדני יו"ט נדה (דף סא) שצריך לחוש גם לאחרים. (יג) מוחזקין וכו', עיין כלל ז סעיף ה ובמ"ח ס"ק ח.

סעיף יג: (כו) שום אדם מישראל, ואפשר דאפילו על בעלי מחלוקת שי"א שמותר לספר עליו לשה"ר גם כן אין לקבל לשון הרע דאינו יוצא מכלל עמיתך בשביל זה, ואף שהוא איסור גדול יש מקום לטעות. ורק לענין סיפור התירו כדי להשקיט המריבה, אם לא שהלשון הרע שנשמע עליו הוא מעין המחלוקת ומהמחלוקת ניכר שהלשון הרע הזו היא אמת. ועיין כלל ז' בענין דברים הניכרים.

סעיף יד: (כו) מציינו, מביא לשון תנא דבי אליהו. וכתב אך יזהר שלא לומר להם שעברו על דברי תורה אלא יאמר בלשון רכה ודרך כבוד.

כלל אולי לא סיפר כל הענין כמות שהוא וגרע בו איזה תיבות, או אמר בניגון אחר, ועל ידי זה נשתנה הדבר לגמרי או לחשב איזה צד זכות אחר על האיש, שבשגגה היה הענין וכיוצא בזה, ומימילא לא היה בא הדבר לידי קטטה ומריבה ולידי שנאת חיים: * הגה"ה

* הגה"ה: אך בענין כזה היצר הרע שרוצה שיקבל האדם לשון הרע בא אל האדם ומסיתו לאמר: איך אחשד את המספר שיאמר דבר אשר לא היה ושיקר מעיקרו, או יוסיף בה מעט מן השקר ויעבור על מדבר שקר תרחק, אף אתה השב לו: טוב לי לחשוך את המספר הזה שאמר דבר שקר על חבריך משאמין מה שסיפר לי. כי הלא אם היית רואה אדם שהוא לובש שעטנז ומקיף פאת ראשו וזקנו, ואחר כך היה בא אליך ומספר על אחד מחבירך שדיבר עליך איזה רעה, בודאי לא היית מקבל את הדבר לאמת, והיית משיב לו לך ממני לא אאמיןך על חברי, אחרי שהופקר אצלך שאר לאוין דאורייתא בודאי הותר לך גם איסור שקר. והלא אף בעניננו כן הדבר, שזה המספר אפילו אם כדבריו כן הוא, עבר על לאו דאורייתא לא תלך רכיל, שהוא איסור גדול עד מאוד, והוא אפילו על אמת כמבואר בכל הפוסקים, אם כן חשוד הוא גם כן לבדות שקר מעיקרו מלבו, או על כל פנים לערב בתוך הענין מעט מן השקר ועל ידי זה נשתנה הדבר מראשו לסופו:

שמירת הלשון: ח"ב: פרק טז: ...וראה עוד, שמטהרתו [-של המצורע] יש להתבונן על גודל חטאו, שהצריך הכתוב ליתן מיתר השמן אשר על כפו על ראש המיטה, מה שלא מצינו כן בשום מקום, והוא מפני שעבר בודאי על קבלת לשון הרע גם כן, ואיסור קבלת לשון הרע הוא מפני שמאמין בדעתו ללשון הרע בהחלטה, שעבר בזה על לאו דלא תישא שמע שוא, וכמו שביררנו דבר זה בספר חפץ חיים בשם הראשונים, ואם כן בודאי מלאה דעתו פגמים וגנות על כמה אנשים, ולזה הצריכה התורה לטהר את ראשו וכדי שמכאן ולהבא לא ילך בדרך הזו עוד, וידין הכל לכף זכות:

השגות על שיטת החפץ חיים בענין "לחוש" בקבלת לשון הרע

פאת שדך: לגרש"ד מונק ח"א סימן כט: שאלה: היאך אפשר לצאת ידי שמים באיסור קבלת לשון הרע שאסור להאמינו: תשובה: פסק בספר חפץ חיים הלכות לשה"ר כלל ו' סעיף י' על מ"ש האי לישנא בישא וכו' למיחש מיהא בעי, שאין פירושו שיחזיק הדבר בספק שמא הוא אמת אלא יקבל הדבר בדרך חשש בעלמא לשמור עצמו מהיזק. אבל חילוק זה הוא דחוק, ובבמ"ח ס"ק ד' כתב דהתם מיירי שלבו נוטה קצת שהדבר אמת, (ויחזיקו כדי לברר), וקשה להבין דבר זה היאך לבו נוטה קצת שהוא אמת ומכל מקום אין לו ספק שמא הוא אמת, וכי מי יאמר זכיתי לבי להזהר בחילוקים דקים כאלה.

ועיקר הדבר צריך עיון טובא, שהרי הוכיח אדוננו שם בכמה ראיות דאיסור קבלת לשה"ר נאמר לא רק בשמיעת האוזן אלא אף בקבלת והאמנת הלב, וכל טעמו שהחמיר שלא להחזיק הדבר בספק שמא הוא אמת אינו אלא משום דאוקי גברא בחזקת כשרות, וקשיא טובא נהי דאין עושיין מעשה מספק משום דאוקי גברא בחזקת כשרות מכל מקום בלבו רשאי לחשוב דאפשר שהדבר הוא אמת, דמאי שייכא חזקת כשרות בהאמנת הלב, נהי דגזירה תורה בגזרת המלך דאוקי מילתא אחזקיה מכל מקום אין כאן סברא שנתברר הדבר אלא גזירת הכתוב דילפינן מבית המנוגע או הלכה למשה מסיני כמ"ש בפ"ק דחולין, ואין עושיין מעשה ואין פוסקין פסק על הספק, ובשעה שאנו דנין ומוריין הלכה למעשה נותנים לו דין כאילו נתברר שלא נשתנה ואע"ג דאפשר דכלפי שמיא גליא שנשתנה באמת, וא"כ לא שייכא חזקה כלל בהאמנת הלב.

(וממו"ר הגאון ר' יחיאל שלעזינגער זללה"ה שמעתי ראייה שאין זו סברא שנתברר הדבר, שהרי הזורק גט לאשתו ספק קרוב לו ספק קרוב לה מעמידין אותה בחזקת אשת איש ואטו נימא כיון שעד עכשו היתה אשת איש נתברר הדבר שהגט נפל קרוב לו, ובאמת הוא דבר פשוט ואין צריך שום ראייה).

ועוד אם אדם כשר אמר לבעל שאשתו זנתה ולא מהימן ליה כבי תרי אבל לבו נוקפו שמא אמת הוא ומבקש לגרשה, אטו נימא ליה דאיסורא קעביד (לולא חרם דר"ג). ואמנם

רמ"א פסק בשם מהרי"ק שאינה נאסרת על פי אחד אלא אי מהימן ליה אף בשאר דברים, אבל בנמוקי יוסף שלהי נדרים יש הגהה ארוכה מר' מרדכי הלוי ומפקפק בזה, ואף מהרי"ק לא מיירי אלא בחיוב לגרשה ולא אם רשאי. (וגיסי הר"ר מרדכי קרטמן שיחי' השיב דלענין אשתך זנתה מותר לחוש אף לדברי בעל חפץ חיים, שהרי מותר לחוש לשמור עצמו מהיזק ואף מילתא דאיסורא בכלל היזק).

ואין זו סברא כלל לומר דמאן דמהימן כבי תרי יהא מותר להאמינו, ומאן דלא מהימן כולי האי נחזיקנו לשקרן בודאי ויהא אסור להסתפק שמא אומר אמת, והרי לבו של אדם אונסו להחזיק הדבר בספק שמא הוא אמת.

(וגם עיקר ההיתר להאמין למאן דמהימן כבי תרי או להאמין לשה"ר בדברים הניכרים לאו מקרא ילפינן, ואין זו קולא שהקילה תורה באיסור קבלת לשה"ר, אלא טעמא כיון שכן הדעת נותנת שהדברים הם אמת הרי לבו של אדם אונסו להאמין בהם ולא שייך כלל לאסור קבלת לשה"ר כי האי גוונא).

וכבר הצעתי ספק זה לפני אדונינו בעל חזון אי"ש זללה"ה והשיב (בעל פה ע"י שליח) מי יכול לעמוד בזה אין זה אלא לומדות עכ"ל, הרי אמר להדיא שאי אפשר לעמוד בזה, אלא שלא הכריע אם הוא מותר מעיקר הדין, ואולי לא רצה להורות נגד הספר חפץ חיים דמאריה סיעיה.

ועיין מה שכתב עליו בתשובות והנהגות לגר"מ שטרנבוך ח"א תקנה, עלי באר עמ' קס, ובורע חיים ?? ??, ובח"ח הוצאת דרשו עמוד ??

(ד) שמיעת לשון הרע

(א) חידוש החפץ חיים לאסור אפילו שמיעה

לשה"ר: כלל ו: מקור החיים: סעיף ב: אף על (ב) שמיעת לשון הרע לבד גם כן יש איסור מן התורה, אף דבעת השמיעה אין בדעתו לקבל את הדבר, כיון שמטה אזניו לשמוע, אך יש חילוק בין שמיעה לקבלה בכמה ענינים, דבשמיעה אין איסור רק אם אין הדבר נוגע לו על להבא, אבל אם הדבר נוגע לו על להבא, אם אמת הוא, כגון שהוא מבין מתחלת הסיפור שהוא רוצה להראותו בסיפורו אך שפלוני אינו איש מהימן וכהאי גוונא, והיה בדעתו מתחלה להכניסו בעסקו או להשתתף עמו או לעשות שידוך עמו וכל כהאי גוונא, (ג) מותר לכתחילה לשמוע כדי לחוש לזה ולהשמר ממנו, כיון דמה שהוא רוצה לשמוע, אין כוונתו לשמוע גנותו של חברו, רק הוא רוצה להציל את עצמו כדי שלא יבוא אחר כך לידי היזק או לידי מצה ומריבה וכהאי גוונא.

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

לשה"ר כלל ו: סעיף ב: [-אות זה נעתקבשלימותו-] (ב) שמיעת לשון הרע וכו', דבר זה אבאר בעז"ה היטב את מקור מוצאו מגמרא ופוסקים ולא אתעצל מלבאר כל הסברות והספקות שהיה לי בדין זה בתחילה כדי שעל ידי זה יהא רווחא שמעתא ועל ידי זה יתבאר הרבה מהספיקות שיפלו תחת סוג הזה.

ואען ואומר, בדין זה של שמיעת לשון הרע ובעת השמיעה אין בדעתו לקבל, מדרבנן לא קמבעי לי דאסור וראיה מכתובות (ה) דדרש בר קפרא ויתד תהיה לך על אונך אל תקרא על אונך אלא על אונך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו וכן אמר ר' אלעזר שם ע"ש, ות"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים שהם נכוות תחלה לאיברים אלמא דאף שמיעה בעלמא אסור, כי קמיבעי לי לענין אם יש בזה איסור דאורייתא של לא תשא שמע שוא דזה הדרשא של ויתד וכו' משמע דאסמכתא בעלמא היא, וקרא אתא לגופיה ונמנה לעשה גמורה וכמו שמפורש ברמב"ם בהלכות מלכים פרק ו', (תדע דאסמכתא היא לפי מה שנבאר לקמן בכלל זה ראה מפסחים דף כ"ה דאם ישב בחבורת אנשים והתחילו לדבר דברי לשון הרע והוא לא ניחא ליה בשמיעת אלו הדברים אך שאי אפשר להשמט מהם מטעם הידוע לו די בזה מן התורה ע"ש, אם כן מה שאמר הכא דצריך להניח אצבעו באזניו אסמכתא בעלמא הוא):

ולחיפך אין להביא ראיה דשרי מדאורייתא מדאיצטריך האסמכתא דיתד וכו', דנוכל לאמר בפשיטות דהגמרא קמ"ל יותר רבותא דלא מיבעי לכוין לשמוע דאסור, אלא אפילו דצריך לעשות מעשה בהפכו להראות שאינו רוצה לשמוע דברי שטותם. ועוד דהגמרא סתמא קאמר דבר שאינו הגון וכולל גם שאר חלקי הדיבורים שאינם הגונים שאינם לשון הרע, וכמו שביאר הרמב"ם כל חלקי הדיבורים בפ"א דאבות, ונוכל לומר דכולל נמי דברים בטלים, והוא מה שמביא אחר כך ת"ר לעולם אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים וכו' אבל לשמוע לשון הרע גמורה אימא דמדאורייתא אסור:

וגם אין להביא ראיה ממה שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות דיעות וז"ל כל אלו הם בעלי לשון הרע שאסור לדור עמהם בשכונתם וכל שכן לישב עמהם ולשמוע דבריהם, ומשמע דאף על השמיעה לבד יש איסור מדלא קאמר ולקבל דבריהם, דאפשר דמדרבנן קאמר:

ומצאתי ברבינו יונה במאמר רי"ג שכתב והוזהרנו מן התורה שלא נאמין וכו', ומשמע לכאורה מדבריו דעל השמיעה לבד אין איסור, אך יש לדחות בפשיטות דהוא כולל אפילו היכא שהדבר שסיפר לו חברו נוגע לו על להבא אם אמת הוא וכמו שצייירתי בפנים בסעיף ב' דבדואי מותר לשמוע לכתחלה כדי לחוש לזה ולהשמר ממנו בלבד, וכמ"ש בנדה ס"א האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש מיהו בעי, ובדואי דמותר לשמוע לכתחלה בענין זה כיון דמה שהוא רוצה לשמוע אין כוונתו לשמוע גנותו של חברו רק שהוא רוצה להציל את עצמו שלא יבוא אחר כך לידי היזק ולידי מצה ומריבה וכה"ג וכנ"ל בכלל ד' ס"א ע"ש, ולזה כתב רבינו יונה דאפילו בכה"ג הקבלה בהחלט אסור מן התורה,

והוא הדין היכא דאין נוגע לו שום טובה מהשמיעה רק על ידי שמיעתו יסובב טובה

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

וכן ממ"ש רבינו יונה במאמר רכ"ה לענין רכילות וז"ל והוזהרנו מן התורה שלא לקבל לשון הרע וכו' גם כן אין ראייה דשמיעה בעלמא מותר לכתחלה, דאפשר גם כן כונתו אפילו היכא שהסיפור נוגע לטובתו כגון שפלוגי רוצה להזיקו בגופו או בממונו וכל כה"ג דבודאי מותר לשמוע לכתחלה כדי לחוש לזה ולהשמר ממנו אפ"ה אסור לקבל בהחלטה וכו"ל.

וכן אין להביא ראייה מחז"ל דבכל מקום נקטו לשון 'מקבל' לשון הרע ולא 'שומע', דאפשר מילתא פסיקתא נקטו לכלול אפילו היכא דמותר לשמוע וכו"ל, אפילו הכי לקבל אסור. ומטעם זה גופא נימא לך דמגמרא דשבת (נ) דאמרינן שם ודוד מאי טעמא קבל לשון הרע ולא קאמר מאי טעמא שמע, גם כן אין ראייה כלל, דשם היה הדבר נוגע לו לעצם מלכותו וכמו שכתוב בקרא. והוא הדין אם מכויין בשמיעתו תועלת לאחריני גם כן שרי (וכמו שמוכח מהרא"ש בנדה ס"א לענין לחוש עיין במעדני יו"ט שם אם כן ה"ה בזה). אבל היכא דאינו מכויין בשמיעתו שום תועלת לא לו ולא לאחריני אימא לך דמדאורייתא אסור אפילו השמיעה לבד:

וחפשתי ומצאתי בעזה"י ראייה ברורה לדין זה דאסור מן התורה, והוא ממה דגרסינן בשבועות (לא) אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכו' רב כהנא מתני מלא תשא ולא תשיא, והרי זה הפסוק גופא דרשו בפסחים (ק.יח.) לענין לספר לשון הרע ולקבל, וכן איתא ברמב"ם פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ז' דהוא כללם נמי בחדא מחתא, וז"ל שם: אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין קודם שיבוא חבירו או שלא בפני חבירו, ואפילו דבר אחד אסור שנאמר שמוע בין אחיכם, וכל השומע מאחד עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא שמע שוא ובכלל לאו זה אזהרה למקבל לשון הרע ומספר לשון הרע [* הגה"ה] ומעיד עדות שקר, וכן בעל דין מוזהר שלא ישמע דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו וכו' עכ"ל.

* הגה"ה: קשה לי הא לשון הרע מלא תלך רכיל נפקא כדאיתא בפרק ז' מהלכות דעות והוא בכלל רכיל וגדול ממנו ובשלמא בגמרא איכא למימר דמשום הכי דרשו מלא תשיא כדי למיסמכיה ללכלב תשליכון אותו כדי לדרוש מזה שראוי להשליכו לכלבים אבל הכא קשה וצ"ע.

ואם כן כי היכי דלענין דיין אסור אפילו לשמוע לבד כדי שלא יכניס צורת הדברים לאזניו, ושוב יהיה קשה להוציא הדברים מלבו וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצות מצוה רפ"א, כן הוא הדבר בזה. ואין לומר דשם היינו טעמא דאמרינן דכוונת התורה בלאו דלא תשא לאסור בכל גוונא שלא יכנס הדבר לאזניו ויבוא להטות הדין מה שאין כן בענין שמיעת לשון הרע, דזה אינו, כיון דאסרה התורה האמנה בלב בגנותו של חבירו וכמו שכתבנו לעיל בשם ר' יונה וזה עוולה בעצמותו, אם כן הוא הדין דאף לשמוע אסור שלא יבוא לידי האמנה בלב, ומנין לנו לחלק בזה, אחת, דהלאו דלא תשא כולל שניהם וכו"ל, ועוד דבאמת קל וחומר הוא מהתם, ומה התם דאחר כך יבוא בעל דין חבירו ויכחישונו ואפ"ה אסרה התורה השמיעה משום דצדיק הראשון בריבו ושוב קשה אחר כך להוציא דבריו מדעתו וכל שכן בזה דלא יבוא השכנגדו להכחישו בהמעשה שסיפר דאסור גם כן השמיעה,

ואין לומר דשאני התם דכיון דבדעתו להיות דיין בדבר יוקבע הדבר בדעתו ולכן אסרה התורה אפילו השמיעה לבד, מה שאין כן בענינינו אפשר דלא חיישינן שיוקבע בדעתו על ידי שמיעה לבד, גם זה אינו, דאף בשלא היה דעתו מתחלה להיות דיין בדבר נפסק גם כן בח"מ בסמ"ן י"ז סעיף ה' דאם נתרצה מותר, ופירש באורים ותומים דהיינו שהודיע לבעל דין ונתרצה בדבר ואי לאו הכי לא, ואפילו אם היו מקילינן בדין של האורים ותומים אין ענין לנידון דידן, דהתם לענין לישב עתה בדין כיון דידוע שלא עשתה השמיעה שום רושם של אמנות הדברים בלבו מותר לישב, ועל השמיעה אין בידו איסור כיון דבשעת מעשה לא היה בדעתו לישב בדין (ואין להקשות היכי שרי שם לשמוע מאחד על חבירו מה שעשה לו נגד הדין, דזה אינו, דלשון הרע מענין זה יש הרבה אופנים דמותר לשמוע וכמו שכתבנו בסעיף ב' וכמו שנבאר אי"ה לקמן בדין לשון הרע שבין אדם לחבירו) מה שאין כן הכא דאיירינן לענין לשמוע לכתחלה ושאיין בהשמיעה ההיא שום תועלת אף השמיעה לבד אסורה מן התורה ובעל לשון הרע נקרא עבור זה:

וכן נראה מפשטא דלישנא דפרקי דרבי אליעזר וז"ל בצוואתו לבנו הורקנוס בני אל תשב בחבורת האומרים גנאי מחבריהם כי כשהדברים עולים למעלה בספר נכתבין וכל העומדים שם נכתבין בשם חבורת רשע ובעלי לשון הרע ע"כ, הרי שלא קאמר וכל מי שקיבל דבריהם רק סתם וכל העומדים שם וכו', משמע דאף בשמיעה לבד נכתב למעלה בספרן של רשעים ונכלל להקרא עבור זה בשם אנשי רשע ובעלי לשון הרע.

ואחר כך מצאתי בהדיא בספר חרדים דגם שמיעת לשון הרע לבד נכלל בלאו זה של לא תשא שמע שוא, ואולי מקורו הוא מכל מה שכתבנו, וז"ל בפרק שלישי במצות לא תעשה שבתורה התלויות באזנים: לא תשא שמע שוא דהוזהרנו בו שלא לקבל לשון הרע כלומר שלא להאמין בלב אם כבר שמע כדכתיבנא לעיל, גם בכלל לאו זה שלא לשמוע באזניו שום לשון הרע ודברי גנות על חבירו וכו' ע"כ:

לאחרים, גם כן מותר, כגון שרוצה לשמוע דבר זה (ד) כדי לחקור אחר כך אם אמת הוא ולהוכיח לפלוני על זה, ואולי על ידי זה יהיה סיבה שישוּב החוטא מחטאו או שישׁיב את הגזלה לבעליו או שיפסיד למי שחירף וגידף וכיוצא בזה, דמותר, והטעם כנ"ל. אבל לקבל, דהיינו, להחליט הדבר בלבו שהוא אמת (ה) אסור בכל גווני:

סעיף ג: ואל יהיה לפלא בעיני הקורא, אם כן איך נוכל לצאת בזה ידי שמים, כיון שגדרת עלינו את הדרך דאפילו השמיעה לבד בגנות חבירו אסור, ופן יהיה נוגע לי זה בעניני עסקי וכיוצא בזה. תשובה לדבר, הרוצה לצאת ידי שמים בעניני השמיעה, יתנהג כך, אם איש אחד בא אליו ורוצה לספר לו על חבירו, והוא מבין שרוצה לספר עליו דברי גנות, ישאלנו מתחילה אם הענין שאתה רוצה לספר לי יהיה נוגע לי על להבא, או שאוכל לתקן את הדבר בהוכחה או כיוצא בזה וכנ"ל, אם יאמר אליו שנוגע לו על להבא, או שהוא יכול לתקן את הדבר וכנ"ל, מותר לשמוע, ולא יאמין לעת עתה רק לחוש, עד שיתברר הדבר, אבל אם יבין מתשובתו שלא יהיה תועלת מזה, או שיבין שהוא רק דברי חירופין וגידופין בעלמא, שהוא מעליל עליו עלילות ברשע ומגנה אותו מחמת גודל שנאתו אותו, אסור אפילו לשמוע: * הגה"ה בהערות:

סעיף ד: ולפעמים (ו) מצוה לשמוע מה שאחד מספר דברי גנות על חבירו, כגון שהוא משער שעל ידי שמיעתו את הענין בשלמות יהיה אחר כך בכוחו להראות לפני המספר או שאר השומעים שאין המעשה כן כמו שנאמר עליו או שאר עניני זכות: ** הגה"ה בהערות:

ועוד יש אופן אחר גם כן דמצוה לשמוע, כגון אם בא אחד לפניו לקבול על חבירו מאיזה דבר שעשה נגדו, והוא מכיר בהמספר שבזה שיתן אוזן לדבריו יהיה יכולת בידו להשקיט

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

(ג) מותר, וזה מותר רק בשני אופנים (א) אם נוכל לומר שגם המספר מכווין לתועלת ולא מצד שנאה, דאי לאו הכי הרי הוא מכשיל בשמיעתו למספר הזה, וגם המספר מתוך שנאה אינו נוהר ג"כ ביתר הפרטים המבוארים לקמן (ב) אם התחיל לספר דבר זה לפני אנשים אחרים קודם בואו, דבאופן זה לא עבר בלאו דלפני עור וכדלעיל בפתחה ל"ת ד.

(ד) כדי לחקור, ודע דכאן מיירי שלבו נוטה קצת שהדבר אמת, דאי לאו הכי אינו מחוייב להאמין כלל שיהא מחוייב להוכיחו, כאשר ביארנו בשם רבינו יונה. (ה) אסור בכל גווני, על פי גמרא נדה סא.

* הגה"ה: ובאמת נוכל לראות זה בחוש שמי שהוא שומע לשון הרע אף שאין בדעתו לקבלה, הוא נותן יד לפושעים על ידי זה, כי אם פעם אחת יראה אשר השומע ישמע לו לא יחשך פיו מזה תמיד, והיה כזה יום מחר ישנה עוד באולתו לספר תמיד דברי גדות על חבירו ולהעליל עלילות עליו, לא כן אם היה משיבו אין רצוני לשמוע דבר שלא ראיתי בעצמי, או לפחות היה מראה לו פנים זעומים עבור זה, על ידי זה היה שומר את עצמו על להבא שלא לספר בגנות של חבירו, בראותו כי סיפורו לקלון יהיה לו, שיחזיקו אותו לבעל לשון הרע עבור זה, וכמו שזכר ברבנו יונה במאמר ר"ב:

סעיף ד: (ו) מצוה לשמוע וכו' להראות לפני וכו', כעין זה בגמרא עבודה זרה (יח): לדעת רבי נתן שמותר ללכת לאיצטדיון (מקום שמנגחין את השור - נגד אנשים - ואין בזה משום מושב ליצים כדעת תנא קמא), מפני שצווח ומציל, ומפרש רש"י אם רואה שיגחיו יהודי צועק ומתחנן להם ומצילו, והוא הדין כאן יכול לשמוע את הסיפור כדי להצדיק את המדובר או ללמד עליו זכות.

* הגה"ה: וזה גם כן באמת עצה היעוצה בענין שאם נכשל באיסור שמיעת לשון הרע, תיכף יחפש עליו בכל כוחותיו זכות בפני המספר, וישתדל להוציא מה שיש בלבו עליו, ועל ידי זה יתקן את האיסור למפרע [עיי' לקמן סעיף יב (ז) תיקון למי שנכשל באיסור קבלת לשון הרע]. וכל זה בסתמא, אבל אם הוא מכיר את רוע טבעו של המספר שכל מה שיכריעהו לכף זכות, הוא יגנהו יותר, בודאי השתיקה בשעת מעשה טוב יותר בזה, ורק אחר כך כשילך המספר מאת השומעים, מצוה שיסביר אחד מהשומעים לפני שאר השומעים את כל הענין לזכות, ולהשתדל עבור זה להוציא מלבם הגנות שנאמר עליו, כדי שלא יתפשו הוא והם לעתיד לבוא בשם חבורה של אנשי רשע ובעלי לשון הרע:

בהגה"ה: (ז) תיקון למי שנכשל וכו', שם בסעיף יב מדובר על אחד שהאמין לסיפור לשה"ר, וכתב שיתחזק להוציא הדברים מלבו ויקבל על להבא לתקן הלאו דלא תשא שמע שוא, אמנם בסעיף זה (כאשר שומע להוציא מלב המספר) יש גם עבירה של לפני עור שעל ידו עבר המספר באיסור לשה"ר, אבל אם ישתדל להוציא השנאה גם מלב המספר הרי תיקון לאו זה גם כן, כי משום זה מותר אפילו לכתחילה לדרוש מחבירו סיבת השנאה שיש לו על חבירו אם הוא משער שבירו לתקן הדבר.

את אפו מעליו, ולא ישוב עוד לספר לאנשים אחרים, (כי אולי האחרים יאמינו לדבריו ויהיו מקבלי לשון הרע), ובזה יתרבה השלום בישראל. אך בכל ההיתרים שאמרנו בענין השמיעה, יזהר בנפשו מאד שלא יאמין בעת השמיעה בהחלט רק לחוש לזה בלבד, כדי שלא ילכד גם הוא ברשת עוון קבלת לשון הרע:

* איך להתנהג לענין שמיעה כאשר נמצא בחבורה שמדברים לשון הרע

סעיף ה: ועתה נחזור לענינו הנ"ל, דמה שכתבנו בסעיף ב' דאפילו שמיעת לשון הרע הוא איסור תורה, היינו לילך ולשמוע, אבל אם ישב בחבורת אנשים שנתקבצו (ח) לענין מה, והתחילו לדבר דברים אסורים, והוא משער (ט) שדברי תוכחתו לא יועילו להם מאומה, תלי בזה, (י) אם אפשר לו לילך ממסיבתם, או להניח אצבעו באזניו, מצוה רבה הוא עושה בזה, כמו שאמרו חז"ל בכתובות (דף ה), אבל אם אי אפשר לו להשמט ממסיבתם ומשער בעצמו שצעה זו דהנחת אצבעו באזניו גם כן קשה לו מאד (יא) מפני שילעגו עליו, ובודאי לא יעשה צעה זו, על כל פנים יראה אז לורז את עצמו ולהעמיד על נפשו בעת צרה כזו וללחום מלחמת ה' עם יצרו, כדי (יב) שלא ישל על כל פנים באיסור דאורייתא של שמיעת וקבלת לשון הרע. ולזה צריך ג' פרטים שיזהר בהן מאד וינצל על ידי זה על כל פנים מהאיסור תורה, שיש בהעוון הנ"ל:

(א) יחליט בנפשו בהסכם גמור (יג) שלא להאמין להדברי גנות שמספרין על חבריהם: (ב) (יד) לא יהיה ניחא לה בשמיעת סיפוריהם האסורים האלה: (ג) (טו) גם יעמיד על עצמו שלא להראות לפני המספרין שום תנועה שיראה ממנה שהוא מסכים לדבריהם, אך ישב כאבן דומם. ואם יוכל להראות לפנייהם פנים נזעמים שיבינו ממנו שהוא אינו מסכים לדבריהם ההבלים בודאי הוא טוב יותר:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סעיף ה: (ח) לענין מה, לאפוקי אם יודע ענין קבוצתם שהוא לליצנות או לשה"ר אף שבתחילה הם עוסקים באכילה ושתייה וכיו"ב, בודאי אסור לו לכנס לתוך חבורתם.

(ט) **שדברי תוכחתו וכו'**, דאם היה מועיל תוכחתו בודאי הוא מחוייב בה, ואפילו אם הוא משער שלא יועיל אבל לא יזיק חייב להוכיח, וכאן מדובר שהוא משער שאם יוכיחם יוסיפו עוד לגנות יותר.

(י) **אם אפשר לו,** החיוב לעזוב את חברתם הוא חיוב גמור, אבל העצה של הנחת אצבעות באזניו אינו חיוב גמור, ועיין סעיף ו לקמן.

(יא) **מפני שילעגו עליו [בודאי לא יעשה צעה זו],** כי לכאורה צעה זו קשה מאד כי יחזיקו אותו כשוטה ופתי וקיי"ל בברכות יט: דבאיסור דרבנן כבוד הבריות דוחה אפילו בקום ועשה, כי אם לא יאמין ולא יהיה ניחא ליה ביארנו לקמן שהוא רק איסור דרבנן, אולם אפשר דאין לסמוך על היתר זה כאן (עיין בפנים), על כן העצה הטובה לצאת כל הספיקות הוא לקום ולצאת מזאת החבורה.

(יב) **שלא ישל עכ"פ וכו'**, דהך דרשה דויתד וכו' היא אסמכתא והיא מצוה מדרבנן בעלמא

(יג) **שלא להאמין,** דאל"ה תיכף עובר בלאו דלא תשא שמע שוא.

(יד) **לא יהיה ניחא ליה וכו'**, על פי סוגיא דפסחים כה: בדין הנאה הבאה לאדם בעל כרחו, לפי מה דקיי"ל כרבי שמעון שדבר שאינו מתכוין מותר, ולפי הסבר הר"ן שמדובר שהנאה באה ממילא לאדם ולא הלך לשם כדי להנות, יוצא להלכה שגם אם 'אפשר' ללכת בדרך אחרת (וכ"ש אם 'אי אפשר' לו), אם אינו מתכוין להנאה מותר לו ללכת דרך אותו מקום. וכן לענין שמיעת לשון הרע כיון דלכתחילה לא בא לחבורה בשביל שמיעה רק לענין אחר, וגם עתה לא ניחא ליה בשמיעת הדברים, לא עבר על איסור שמיעה. ואינו נחשב לפסיק רישא (דקיי"ל דבשאר איסורים פסיק רישא דלא ניחא ליה הוא איסור דאורייתא) שזה רק כאשר עושה מעשה, אבל כאן שעל ידי השמיעה אינו עושה שום מעשה ובעת הליכתו לישיב בין החבורה עדיין אינו מוכרח שידברו לשה"ר, אבל כיון דאינו ניחא ליה, שרי. [כאן מאריך בהגה"ה להסביר ולבסס את דבריו (בדברי הש"ך וחכמת אדם ועוד) עיי"ש].

ואין להקשות על יסוד זה מגמרא בבא בתרא נז: לענין המסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה דאם איכא דרכא אחרינא נקרא רשע, דנראה לומר דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן, צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו בעל כרחו ויבוא לידי הרהור.

(טו) **גם יעמיד על עצמו [שלא להראות שום תנועה שהוא מסכים],** דאם כן אפילו אם בלבו אינו מאמין הרי הוא בכלל מסייע לדבר עבירה, וגם עובר באיסור חנופה.

סעיף ו: במה דברים אמורים אם בעת שישב ביניהם לא דיברו או דיבורים האסורים, וגם עתה אינו יכול להשתמט מהם, אבל אם בעת שהוא רוצה לישב ביניהם (טז) כבר התחילו לדבר דבורים האסורים, או שהוא (יז) יכול להשמט ולילך מאיתם, והוא מתעצל בזה, או שהוא מכיר מכבר לאלו האנשים בטבעם שהם מבעלי הלשון שתשוקתם תמיד לדבר מגנות חבריהם והוא הולך ויושב ביניהם, אף שלא יסיע לדבריהם כלל ולא ניחא לה בהם, אף על פי כן פושע מקרי כמותם, (יח) שעבר על דברי חז"ל שצוו להתרחק משמיעת דברים שאינם הגונים. וכל שכן (יט) אם הוא מכוין לשמוע את דבריהם, גדול עונו מנשוא, ויחקק עבור זה למעלה בספר הזכרונות בשם איש רשע ובעל לשון הרע, וכדאיתא בפרקי דר' אליעזר בצואת ר' אליעזר הגדול שצוה לבנו הורקנוס, וזה לשונו: בני אל תשב בחבורת האומרים רע מחבריהם כי כשהדברים עולים למעלה, בספר נכתבים, וכל העומדים שם נכתבים בשם חבורת רשע ובעלי לשון הרע, על כן צריך האדם להתרחק מאד מאד מחבורה רעה כזו:

סעיפים ז - יב: -נעתקו לעיל בסוף פרק "למיחש" (עמוד ??)

_____ קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות _____

סעיף ו: (טז) כבר התחילו לדבר וכו', דכיון דבשעה שהוא עושה מעשה, דהיינו בעת שהוא מקרב עצמו לישב ביניהם, כבר התחיל האיסור והוא אינו אוטם אזניו א"כ הוא פסיק רישא ממש. == יש כאן הגה"ה שצריך לסכם ==

(יז) יכול להשמט וכו' או שהוא מכיר וכו', דכיון שעל פי דין (הגמרא בכתובות) לכתחילה צריך לעשות מעשה להיפך, והיינו שיניח אצבעו באזניו, והוא מתעצל בזה, אף דלא ניחא ליה בשמיעתם, פושע מקרי שעבר על דברי חז"ל. מלבד מה שכתבנו בהגה"ה הקודמת דהיכא שמכירם שהם בעלי לשון קרוב שהוא עובר על עשה של 'זבו תדבק'. ואינו דומה למבואר בגמרא כתובות נא: גבי נשים שנשבו שאם יש להן אפשרות לברוח ומעצמן מתעכבות שהן אסורות, דשם אין סיבה להן להישאר, משא"כ בענייננו אין עיקר כוונתו לישב איתם משום שמיעת לשון הרע ומתעכב משום ענין אחר, ולכן אפילו אם יוכל בפועל להישמט מהם כיון דעכשיו לא ניחא ליה, מותר להשאר. אף שמצוה עליו לעזוב או להניח אצבעו באזניו.

(יש בענין זה שתי הגהות (ד"ה ולבד זה, וד"ה ואין להקשות) שלא הובאו כאן ועיי"ש)

(יח) שעבר על דברי חז"ל, כמבואר בגמרא כתובות דף ה שאם ישמע דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו, ובענייננו גם תיכף לילך מהחבורה וזה עדיף בזמננו לעשות.

יש חילוק בין ג' המקרים שהוזכרו כאן == == לסכם ==

(יט) אם הוא [מכווין לשמוע] וכו', ועובר באיסור שמיעת לשון הרע מדאורייתא, ואם מאמין עובר משום לאו דלא תשא שמע שוא, מלבד שאר הלאוין המבוארים בפתיחה.

יניח אצבעותיו באזניו / דין או רק מידה טובה

כתובות ה. דרש בר קפרא מאי דכתיב (דברים כג יד) ויתד תהיה לך על אזנך, אל תקרי אזנך אלא על אוזנך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון [דף ה:] יניח אצבעו באזניו,

והיינו דאמר ר' אלעזר מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתידות, מאי טעמא אילימא משום דמחלקן כל חדא וחדא למילתיה עבידא, דאמר מר זו זרת זו קמיצה זו אמה זו אצבע זה גודל, אלא מה טעם משופות כיתידות, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו.

תנא דבי רבי ישמעאל מפני מה אוזן כולה קשה והאליה רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה, ת"ר אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהן נכוות תחלה לאיברים.

רש"י: יניח אצבעו, שהיא שפוייה כיתד. מאי טעמא, כלומר במאי דומות כיתידות. אי נימא דמחלקן, שמחולקות זו מזו ואינן מחוברות יחד. חדא חדא למילתיה, קושיא היא כל אחת יש בה צורך ואף בצורכי גבוה. זו זרת, מן הקטנה מודדין זרת של חושן. זו קמיצה, מאצבע שאצל הקטנה מתחילין לקמוץ חופה שלש אצבעות על פס ידו הקמיצה והאמה והאצבע וקומץ. זו אמה, מהגדולה מודדין אמת בנין ואמת כלים. זו אצבע, למתן דמים של חטאת דכתיב ביה באצבעו. זה גודל, לבהן יד דאהרן ודמצורע. משופות, אגוישיד"ש בלעז. אליה, בשר שבסוף האוזן. נכוית תחילה לאברים, רכות ודקות ליכוות מכולם, והכי נמי אמרינן במסכת עבודה זרה (לה) האי עובד כוכבים דחריך רישא שרי למיכל אפילו מריש אודניה ואף על פי שממהר ליבשל.

מאירי: לעולם יהא אדם נזהר שלא לישב במושב ליצים שלא להשמיע לאזנו דבר שאינו הגון ודברים בטלים שלא יהו מושכות אותו ומבטלות הימנו תלמוד תורה, דדך צחות אמרו ויתד תהיה לך על אזניך אל תיקרי אזניך אלא אזניך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעותיו באזניו:

חינוך: מצוה תקסו: להתקין יתד במחנה, להיות לכל אחד מבני החיל יתד תלויה עם כלי מלחמתו, או כלי אחר שראוי לחפור בו... פירוש אזנך כלי הזין... וזה הפסוק הואיל ובא לדינו נכתוב עליו המדרש שסמכו לו ז"ל בגמרא שאמרו למה אצבעותיו של אדם עשוין כיתדות, כלומר שהן משופין, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יתן אצבעו לתוך אזנו, שנאמר ויתד תהיה וגו', אל תקרי אזנך אלא אזנך.

פסקי ריא"ז: כתובות: פ"א ה"ב: ב. והשומע דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזנו שלא ישמע, ורמז בו הכתוב ויתד תהיה לך על אזניך, אל תקרי אזניך אלא אוזניך.

שערי תשובה: שער ג סימן סו: ומדברי רבותינו על חוש השמע (כתובות ה:) אל ישמיע אדם לאזניו דברים בטלים שהם נכוים תחילה לאברים, ועל המאזין לכל פה דובר נבלה נאמר (משלי כב יד) שחזה עמוקה פי זרות...
==לכאורה לא למד שמדובר בענין שמיעת לשון הרע, ועיין.

מנורת המאור: (ר"י אבוהב) פרק שלישי: אות נג: המקבל לשון הרע הוא סיבה למספרים אותו כי מאחר שרואים שמקבלו בסבר פנים יפות מרגילים עצמן בדבר, ועל כן הזהירו

רבותינו שלא לקבלו כדגרסינן בפרקא קמא דכתבות (ה.) דרש בר קפרא מאי דכתיב ויתד תהיה לך על אזנך...

לשון מליצית להזהיר על מידה טובה

מורה הנבוכים: חלק ג פרק מג: ...ונחלקו בני אדם בדרשות לשני חלקים, החלק האחד ידמה שהם אמרום על צד ביאור ענין הפסוק ההוא, והחלק השני הוא מבזה אותם ויחשבה לשחוק אחר שהוא מבואר נגלה שאין זה ענין הפסוק, והחלק הראשון נלחם ונתגבר לאמת דרשות לפי מחשבתו ולשמרם ויחשוב שהם ענין הפסוק ושמשפט הדרשות כמשפט הדינין המקובלים,

ולא הבינה אחת משתי הכיתות שהם על צד מליצת השיר אשר לא יספק ענינם על בעל שכל, והתפרסם הדרך ההוא בזמן ההוא והיו עושים אותה הכל כמה שיעשו המשוררים מזמרי השיר, אמרו רז"ל תני בר קפרא ויתד תהיה לך על אזניך, אל תקרי אזניך אלא אזניך מלמד שאם ישמע אדם דבר מגונה יתן אצבעו בתוך אזנו, ואני תמיה אם זה התנא אצל אלו הסכלים כן יחשוב בפירוש זה הפסוק, ושזאת היא כוונת זאת המצוה ושהיתד הוא האצבע ואזניך הם האזניים, איני חושב שאחד ממי ששכלו שלם יחשב זה, אבל היא מליצת שיר נאה מאד, הזהיר בה על מידה טובה, והוא כי כמו שאסור לומר דבר מגונה כן אסור לשמעו, וסמך זה לפסוק על צד המשל השיר, וכן כל מה שיאמר במדרשות אל תקרי כך אלא כך, זהו ענינו...

הקשר לתחילת הפרשה, שגם שם מדובר גם על דיבור רע

מהרש"א: אל תקרי אזנך, דלפי פשוטו הוה לי למימר על זיונך, ודריש ליה דקאי ארישא דמילתא דכתיב ונשמרת מכל דבר רע גו', שדרשו בו במסכת עבודה זרה בפרק קמא (כ:) ונשמרת מכל דיבור רע³¹, והזהיר על השומע שיניח אצבעו כו' מלהשמע:

כלי יקר: דברים פרק כג יד: ויתד תהיה לך על אזנך, במסכת כתובות (ה.) דרש בר קפרא מאי דכתיב ויתד תהיה לך על אזנך אל תקרי אזנך אלא אזניך... אך דברי בר קפרא צריכין ביאור כי מה ראה על ככה להוציא הפסוק מפשוטו מכל וכל ואין לו קשר לא למעלה ולא למטה, ומה שדרש אזנך לשון אוזן הוא דבר שאין האוזן יכול לשמוע:

והקרוב בעיני שראה לדרוש פסוק זה אמה שנאמר כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע, ודרשו חז"ל (ספרי תצא ק"ט) דיבור רע, דהיינו שישמור עצמו מלשון הרע, ובילקוט (רמז תקלג) מביא על זה פסוק בשוט לשון תחבא (איוב ה כא). וטעמו של דבר פירש הרמב"ן כדי שלא ירבה ביניהם מחלוקת ויכו ביניהם מכה רבה יותר מן האויבים. והיה קשה לבר קפרא שנאמר ונשמרת מכל דבר רע דיבור רע, ולא פירש במה יהיה נשמר ממנו על כן ראה לומר שפסוק ויתד תהיה לך מבאר מהות השמירה, והיא כדרך שנאמר בשוט לשון תחבא, והיינו שיחביא ויסתיר את עצמו כמסתיר פנים ממנו ולעשות עצמו כלא שומע ולהיות מן הנעלבים ולא מן העולבין שומעין חרפתם ואינן משיבים ובזה ישקיט הריב. כדרך שאמר חכם אחד מעולם לא חרפני אדם כי אם פעם אחד, פירוש שלא השיב למחרפיו ועל ידי זה השתיקו שלא חזר לגלות על ערותו שנית ובזה כיסה את צאתו דהיינו חרפת קלונו שנמשל לקיא צואה בלי ספק, וזה הוא עיקר כלי זיינו של אדם כי בשתיקה ינצח ולא כשישיב לו:

ולהנחה זו יהיה אזנך כפשוטו כלי זיין, ובויו"ו של ויתד נרמז כל דרוש זה כי כל וי"ו מוסיף על ענין ראשון לומר לך שהשמירה מכל דיבור רע של לשון הרע הוא שיניח אצבעו הדומה ליתד לתוך אוזנו וזהו כלי זיינו המצילו משוט לשון, ואמר הכתוב שכדומה לו יש

31. מהרש"א כתובות: = לא מצאתי שם לשון זה, ועיין לעיל לשון ספרי שופטים ועוד ??? = בעיקר דבריו השווה עם כלי יקר

עוד יתד נוסף על סתם כלי זיינו אשר בו יחפור בארץ לכסות צאתו כך הו"ו מרבה בכיוצא בו אצבע הדומה ליתד אשר בו יחפור באוזן לעשות עצמו כלא שומע ובוזה יכסה קלונו וצאתו, כמו שנאמר (משלי יב טז) וכוסה קלון ערום. והאצבע הוא כלי זיינו נוסף על סתם כלי זיינו אשר בהם ילחם בסתם מלחמה שבידיים, אבל במלחמה הבאה משוט לשון אין טוב כי אם להחבא באצבע וזהו כלי זיינו כנגד פי המדבר בלשון הרע ויורו המורים בחץ שחוט לשונם ואין כתריס בעדם כי אם השתיקה, ובדרך זה אין צורך לשנות מילת אונך כי היא כלי זיין כפשוטו. וסמך הצלה זו לפסוק המדבר בכיסוי צואה כי שניהם ענין אחד:

בכלל לאו דלא תשא שמע שוא שלא לשמוע לשה"ר, וגם ענף למצות עשה של ויתד תהיה לך על אונך

חרדים: פרק יא: מצוות עשה מן התורה התלויות באוזן: **ס"ק ג:** ויתד תהיה לך על אונך (דברים כג יד), דרשו בפ"ק דכתובות (ה) אל תקרי אונך אלא אוזניך, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזניו, ופירש רש"י אצבעו שהיא שפועה כיתד, והביאה סמ"ג @ [ג-לא: מצאתי כעת ואולי כוונתו לספר החינוך מצוה תקסז המובא לעיל], ענפי מצוה:

פרק כג: מצוות לא תעשה שבתורה התלויות באזנים: **ס"ק ג:** לא תשא שמע שוא דהוזהרנו בו שלא לקבל לשון הרע כלומר שלא להאמין בלב אם כבר שמע כדכתיבנא לעיל, גם בכלל לאו זה שלא לשמוע באזניו שום לשון הרע ודברי גנות על חבירו, והוזהרנו בזה נמי במצות עשה שנאמר (דברים כג יד) ויתד תהיה לך על אונך, כדכתיבנא לעיל (פרק יא ג) דיכוף אצבעו באזנו כדי שלא ישמע, ענף מצוה:

אין איסור לשמוע לשון הרע אלא ישמע ויחוש

ארה מישרים: סימן ח סעיף יד: אכן כשגם שאסור לקבל לשון הרע, מכל מקום לא לבד שמותר אלא שצריך לחוש (כז) לו, להיות נזהר (כה) ונשמר מן הנאמר עליו שלא יגיע לו או לאחרים הפסד ונזק על ידו.

ביאור: (כח): מכאן משמע שאם שומע לשון הרע אין צריך להסיר אזנו משמוע, אלא ישמע ויחוש לו, ודלא כהחסידי בעל מנורת המאור פרק נג שהביא דרשה דבר קפרא ודר"א ותנא דבי ר' ישמעאל דכתובות ה. על ענין לשון הרע עיי"ש, [-שישים אצבעו באזנו], רק התם איירי בדברים אחרים שאינם הגונים כגון ליצנות וניכול פה וכה"ג עיין שם בבבביתא, שדברים כאלו לא ישמיע לאזניו כלל, אבל לשון הרע יכול לשמוע ולחוש לו אבל לא יאמין. ונראה שבעל מנורת המאור על דברים שאינם להזהיר השומע כתב כן, גם לבלתי לישב ולשמוע דברי בעלי לשון הרע הרגילים לדבר לשון הרע כדלקמן, או אם שומע לשון הרע ממי שידוע בו ששקר דובר, ועיין סימן יא סעיף ו.

== מקורות של גמרא פסחים כה וחכמת אדם ועוד ==

פרק כ: מתי מותר לקבל לשון הרע

(א) דברים הניכרים

פרשת דור ומפיבושת

[א] דוד מבטיח לעשות חסד עם מפיבושת

שואל אבידן, ואתה תאכל לחם על שלחני תמיד: (ח) וישתחו ויאמר מה עבדך, כי פניתי אל הפלג המות אשר כמוני: (ט) ויקרא המלך אל ציבא נער שואל ויאמר אליו, כל אשר היה לשואל ולכל ביתו נתייב לכן אדניך: (י) ועבדת לו את האדמה אתה ויבניך ועבדך והבאת והיה לכן אדניך לחם ואכלו ומפיבושת בן אדניך יאכל תמיד לחם על שלחני, ולציבא חמשה עשר בנים ועשרים עבדים: (יא) ויאמר ציבא אל המלך ככל אשר יצוה אדני המלך את עבדו בן יעשה עבדך, ומפיבושת אכל על שלחני כאחד מבני המלך: (יב) ולמפיבושת בן קטן ושמו מיכא, וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבושת: (יג) ומפיבושת ישב בירושלם כי על שלחן המלך תמיד הוא אכל, והוא פסח שתי רגליו:

שמואל-ב פרק ט: (א) ויאמר דוד הכי יש עוד אשר נותר לבית שואל, ואעשה עמו חסד בעבור הונתן: (ב) ולבית שואל עבד ושמו ציבא ויקראו לו אל דוד, ויאמר המלך אליו האתה ציבא ויאמר עבדך: (ג) ויאמר המלך האפס עוד איש לבית שואל ואעשה עמו חסד אלהים, ויאמר ציבא אל המלך עוד בן ליהונתן נכה רגלים: (ד) ויאמר לו המלך איפה הוא, ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל בלו דבר: (ה) וישלח המלך דוד, ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל מלו דבר: (ו) ויבא מפיבושת בן הונתן בן שואל אל דוד ויפל על פניו וישתחו, ויאמר דוד מפיבושת ויאמר הנה עבדך: (ז) ויאמר לו דוד אל תירא כי עשה אעשה עמך חסד בעבור הונתן אבידן והשבתי לך את כל שדה

[ב] הלשנת ציבא והעברת הנכסים לציבא

[בפרק הקודם (טו) מתואר מרד אבשלום, והחלטת דוד לברוח מירושלים:]

שמואל-ב פרק טז: (א) ודוד עבר מעט מהראש והנה ציבא נער מפיבושת לקראתו, וצמד חמרים חבשים ועליהם מאתים לחם ומאה צמוקים ומאה קיץ ונגבל יין: (ב) ויאמר המלך אל ציבא מה אלה לך, ויאמר

[ג] דוד מחלק את השדה בין מפיבושת וציבא

[אחרי דיכוי מרד אבשלום, דוד כבר חזר לירושלים:]

שמואל-ב פרק יט: ... (כה) ומפיבושת בן שואל ירד לקראת המלך, ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס למן היום לכת המלך עד היום אשר בא בשלום: (כו) ויהי כי בא וירושלם לקראת המלך, ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבושת: (כז) ויאמר אדני המלך עבדי רמני, כי אמר עבדך אהבשה לי החמור וארפב עליה ואלף את המלך כי פסח עבדך: (כח) וירגל בעבדך אל אדני המלך, ואדני המלך כמלאך

ציבא החמורים לבית המלך לרכב והלחם והקיץ לאכול הנערים והיין לשותות היער במדבר: (ג) ויאמר המלך ואיה בן אדניך, ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלם כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי: (ד) ויאמר המלך לצבא הנה לך כל אשר למפיבושת, ויאמר ציבא השתחיתני אמצא חן בעיניך אדני המלך:

האלהים ועשה הטוב בעיניך: (כט) כי לא היה כל בית אבי כי אם אנשי מנת לאדני המלך ותשת את עבדך באכלי שלחנך, ומה יש לי עוד צנקה ולזעק עוד אל המלך: ס

(ל) ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דבריך, אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה: (לא) ויאמר מפיבושת אל המלך גם את הכל יקח, אחר אשר בא אדני המלך בשלום אל ביתו:

[ד] מפיבושת נקרא מריב בעל (מרי בעל)

דברי הימים א פרק ח: (לג) וְגַר הוֹלִיד אֶת קִישׁ וְקִישׁ הוֹלִיד אֶת שָׁאוּל, וְשָׁאוּל הוֹלִיד אֶת יְהוֹנָתָן וְאֶת מִלְכִי שׁוּעַ וְאֶת אֲבִינֶדָב וְאֶת אֲשַׁבְעֵל: (לד) וְכֵן יְהוֹנָתָן מְרִיב בְּעַל, וּמְרִיב בְּעַל הוֹלִיד אֶת מִיכָה:

שם פרק ט: (מ) וְכֵן יְהוֹנָתָן מְרִיב בְּעַל, וּמְרִיב בְּעַל הוֹלִיד אֶת מִיכָה:

בענין מפיבושת וציבא

פסיקתא רבתי: פסיקא כא טו: ...מפני מה נאמרו עשרת הדברות בלשון יחידי, מפני שהיחידים בטלו אותם, אנכי - ביטל מיכה, לא יהיה לך - ביטל ירבעם, לא תשא - ביטל [מקלל, זכור - ביטל] מקושש, כבוד - ביטל אבשלום, לא תרצח - ביטל יואב, לא תנאף - ביטל זמרי, לא תגנוב - ביטל עכן, לא תענה - ביטל ציבא³², לא תחמוד ביטל אחאב הרצחת וגם ירשת.

רס"ג: הרכילות היא על שני אופנים. או בדברי אמת או בדברי שקר. השקר כגון רכילות ציבא במפיבושת בן שאול שדיבר עליו דבריו שלא נמצאו בו כלל, והוא אמרו הנה יושב בירושלים כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי (ש"ב טז ג), אמר עליו שכשראה עניני השלטון מבולבלים, נתאוה למלכות, וכיון שהדבר כן איך הותר לדוד לחלק ביניהם את השדה, ואני אומר שלא נתבאר לנו בבירור כי שדה זו היא של מפיבושת בירושה חלק מאבותיו ואבות אבותיו משבט בנימין, אלא אפשר שבאה לשאול בדיני המלך ועברה אחרי שאול לדוד, ואע"פ שנתן דוד ממנה חלק למפיבושת או ציבא, הרי זה רק חסד מצדו ואינו חייב בכך³³. והרכילות שהיא בדברי אמת...

רש"י: שמואל ב ט: ט) נתתי לבן אדניך, המלך רשאי להעביר נחלה שנאמר (שמואל א ח יד) במשפט המלוכה את שדותיכם ואת כרמיכם יקח ונתן לעבדיו:

רש"י: תהלים: קטז: (י) האמנתי כי אדבר, האמנתי את דברי ציבא שאמר על מפיבושת כשאדבר הנה לך כל אשר למפיבושת, אז אני עניתי מאד, דברתי קשה ונעניתי לך: (יא) אני אמרתי בחפזי, לנוס מפני אבשלום, כל האדם כוזב, ובוגד באוהב בו, כי ראיתי את בני בוגד בי ומבקש את נפשי וכל ישראל גומלים לי רעה תחת טובה, לפיכך האמנתי לציבא ואמרתי אף מפיבושת כוזב ובוגד. כל לשון כזב אינו אלא לשון חסרון מבטח שבטחו עליו...

32. פסיקתא: דעת הפסיקתא שציבא שיקר. הנוסח על פי הוצאת איש שלום. לציין שגם בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב) ואתחנן הנוסח: לא תענה ביטל ציבא שנאמר וירגל בעבדך, בהדר זקנים על התורה יתרו (עין גם תוספות עה"ת עמוד עח) 'ציבא לא תענה'. אולם בילקוט שמעוני ואתחנן (רמז תתל, בשם תנא דבי אליהו) גורס: 'לא תענה ביטל עדי נבות'.

33. רס"ג: מתוך פירוש ר' אברהם בן שלמה לספר שמואל. המלבי"ם כאן (ט ז) כיון לדבר רס"ג וזו"ל: המפרשים נדחקו בזה אם נתן לו חלקו מהו החסד ואם נתן לו חלק אחיו איך העביר נחלה, עיין רש"י ורד"ק. והנכון בעיני שהיה הבדל בין קניני המלך ואחוזתו מנחלת אבותיו שדינו בהם ככל אדם בקנינו ושדה אחוזתו, ובין קניני המלך שהיו לומחוקיהמלוכה. ששדות וכרמים הן ואוצרות שהגיעו לידו בסיבתמלכותו, בעתהועברממלכותו היה של המלך המולך בעת ההיא, כי היה רק לצורך המלכות לא לצורך המלך, וכמ"ש עוד בפרטות אצל כרם נבות, ושאלו היה עני תחלה, ואצר הון ושדות ממשפטי המלוכה, ובעת ניתנה המלוכה לדוד זכה דוד בכל הקנינים שהיו שייכים אל המלכות לצורך המלוכה, בפרט כי כבש בית שאול במלחמה, עכ"ל המלבי"ם.

רד"ק: שמואל ב ט: (ב) ולבית שאול עבד, עבד כנעני היה והיה לשאול ולביתו אחריו כמו שכתוב והתנחלתם אותם לבניכם אחרים, ובני ציבא ועבדיו כולם עבדים לבית שאול כמו שאמר וכל מושב בית ציבא עבדים למפיבשת, כי העבדים הם ובניהם וכל אשר להם היו לאדוניהם, וכן נראה מדברי רז"ל (ירושלמי יבמות ב) כי ציבא עבד כנעני היה, וכן נראה מהפסוקים. וא"ת אם כן מה נתן לו דוד באמרו (טז ד) הנה לך כל אשר למפיבשת, והלא כל מה שקנה עבד קנה רבו, אף על פי כן מצות המלך היה והמלך יכול לקחת מזה ולתת לזה:

... (ד) בלו דבר, שם מקום: ... (ז) שדה שאול, שדה שם כלל לנחלתו, וכן תרגם יונתן אחסנת שאול. ומהו זה החסד אם שלו נתן לו, כי מפבישת יורש היה נחלת שאול ולא היה שם יורש אחר מיהונתן, ובני רצפה בת איה היו גם כן יורשים של שאול ואעפ"י שהם בני פילגש, אם כן היאך היה כח ביד דוד לתת הכל למפיבשת, וא"ת מלך יש לו רשות להעביר נחלה מזה ולתת לזה כמו שכתוב במשפט המלוכה, מה חסד עשה אם נטל משאר יורשים ונתן למפיבשת, אם היה נתן לו משלו זה היה חסד, ועוד שאמר והשיבותי לך מלמד כי קודם זה נטלה ממפיבשת נחלתו ומשאר היורשים, ועוד כי מ"ש במשפט המלוכה ואת שדותיכם ואת כרמיכם יקח כבר כתבנו בפירושים מה שפירשו בו רז"ל כי אינו אומר אלא על פירותיהם לפי שעה... ויתכן לפרש כי דוד זכה בכל נחלת שאול לפי שאיש בשת ובית שאול היו מורדים במלכות כי ידוע היה בכל ישראל כי דוד היה מלך אחרי מות שאול ונמשח על פי ה' ומורד במלכו הוא וכל נכסיו נתחייבו וכן כתוב ואתנה לך את בית אדניך וכיון שהכל שלו ומן הדין זכה בו ואמר להשיב הכל למפיבשת חסד גדול עשה עמו ועוד שנתנו באוכלי שלחנו כל הימים: [-עיי' מלבי"ם ט ז מפרש קצת אחרת]

רד"ק: יט ל: תחלקו את השדה, השדה כולל לכל הנחלה, ובדברי רבותינו ז"ל כשאמר דוד אתה וציבא תחלקו השדה יצאת בת קול ואמרה ירבעם ורחבעם יחלקו את המלכות, כי קבל לשון הרע מפי ציבא ולא קבל הצטדקות מפביבשת לפניו ואמר לו למה תדבר עוד דברך, והכתוב מעיד עליו ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס:

רלב"ג: שם יט: (ל) ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דברך, לפי שקבל דוד זה הלשון הרע מציבא לא יכול לצאת מהאמנתו לגמרי בדברי מפביבשת ולזה שם הענין ממוצע בין האמנה ובין בלתי האמנה, ואמר שהוא וציבא יחלקו את השדה:

רלב"ג: שם יט: (בסוף הענין) ... [התועלת] הס"ג הוא במדות והוא להודיע שראוי להתרחק מלקבל לשון הרע, הלא תראה כי על לשון הרע שסיפר ציבא על מפביבשת ענש דוד מפביבשת ונתן לעבדו את השדה אשר היה לשאול, וכאשר נתבאר שקרות הדברים ההם הוכרח להשאיר מהעונש ההוא קצתם משני ההטבות ?? שהיטיב לו ציבא בעת היותו נרדף, והנה הסכימו ז"ל שעל מה שאמר דוד למפיבשת אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה נענש דוד כשנחלק המלכות קצתו לרחבעם וקצתו לירבעם, והיה זה כן לפי שעוון קיבול לשון הרע קשה מאד הלא תראה מפני מה שקבלו ישראל לשון הרע מאבשלום כנגד דוד מתו כמה נפשות מישראל:

רבינו ישעיה: שם יט ל: אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה, פירוש אמרתי כבר, ויצא מפי 'הנה לך כל אשר למפיבשת' ואיני יכול לחזור אחרי מכל וכל, תחלקו את השדה בין שניכם.

==סיכום: לרלב"ג לא האמין לגמרי למפיבשות ולכן פסק יחלוקו, לפי ר' ישעיה האמין למפיבשות לגמרי רק לא היה יכול לחזור בו מכל וכל... ולפי רש"י בגמרא שבת מה שאמר בתחילה היה רק על תנאי ולא בדרך פסק...

מלבי"ם: (כה) ומפיבושת. כבר בארתי (טז ג) שמה שקבל דוד דברי ציבא היה מצד שני ענינים, א] שהיה נראה כדבריו ממה שלא הלך מפיבושת עם המלך להצטער בצרתו. ב] ממה שלא התיירא לשבת בירושלים והוא מאוהבי דוד. וסיפר פה כי בבואו לפני דוד, ניכר היטב כי עבדו דבר עליו לשון שקר, כי הראיה ממה שלא הצטער בצרתו, נראה שקרותה ממה שלא עשה שער רגליו ושפמו ולא כבס בגדיו מיום לכת המלך עד שובו, כי התאבל ונצטער על צרת אדוניו. וכן הראיה השנית ממה שישב בירושלים בלא פחד ג"כ שקר, כי – (כו) ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך, ר"ל שבאמת ישב מפיבושת עד עתה חוץ לעיר נחבא ונסתר, וכי בא עתה ירושלים בעת שבא דוד ושם קבל פניו. וכאשר כבר נראה צדקתו ושאל לו המלך למה לא הלך עמו, השיב:

(כז-כח) עבדי רמני, שלא די שלא חבש לי החמור, עוד רגל בעבדך. ואין אני צריך להתנצל על שקריו, כי אדוני המלך כמלאך האלהים, שידע הכל מעצמו בחכמתו. ועוד שההתנצלות תהיה כדי להשיב לי השדה ושיחזור המלך מדברו, ואיני רוצה בזה רק ועשה הטוב בעיניך:

(כט) כי, ר"ל אחר שהשדה שנתת לי הוא צדקה, וכן הוספת צדקה וחסד אחר מה ששמתי מאוכלי שולחנך (תחת שכל אנשי שאול היו ראויים למות): איך אבקש צדקה. אחרת שהיא השדה, וכ"ש איך אזעוק, כאילו לקחת ממני את שלי:

(ל) אמרתי, דוד הכיר כי הלשין עליו, רק שדבר המלך אין להשיב, רק פירש דבריו שהיתה כונתו שיחלקו שניהם בשדה, וז"ש אמרתי ר"ל כן היה דעתי, ובזה לא חזר מדבריו, וגם לא היה בזה עול נגד מפיבושת אחר שציבא ובניו עובדים את השדה מגיע להם החצי כאריס היורד למחצה: (לא) ומפיבשת השיב שכל כך ישמח לבו על ביאת מלכו עד שלא ירע בעיניו גם אם יקח את הכל. וחז"ל אמרו שנענש דוד על זה שקבל לשון הרע, ועי"ז נחלקה מלכות בית דוד. ולכן נסמך ענין מפיבושת לענין שמעי, כי שם נשא פשע המורד ומקלל מלכו, ופה האשים לאיש שלומו ובריתו שלא כמשפט:

המספיק לעובדי ה': ר' אברהם בן הרמב"ם: פרק על אריכות אפיים: ...ודוד משיח ה'

לא ביקש להרוג את נבל אלא בשל כעסו עליו... ולא בא לידי

קבלת לשון הרע שאמר ציבא על מפיבושת אלא מחמת כעסו עליו, ובא לידי התנהגות שלא עלתה בקנה אחד עם גודל חסידותו ונדיבותו במה שלא קיבל את הצטדקותו, ואמר אליו למה תדבר עוד דבריך אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה, ואמרו חז"ל בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה יצאה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות...

מחלוקת רב ושמואל האם קבל דוד לשה"ר

שבת נו. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה...

אמר רב, רבי דאטי מדוד, מהפך ודריש בזכותיה דדוד...

אמר רב כי מעיינת ביה בדוד לא משכחת ביה בר מדאוריה, דכתיב (מלכים-א טו ה) רק בדבר אוריה החתי. אביי קשישא רמי דרב אדרב, מי אמר רב הכי והאמר רב קיבל דוד לשון הרע, קשיא.

גופא, רב אמר קיבל דוד לשון הרע דכתיב (שמואל-ב ט ד) ויאמר לו המלך איפוא הוא, ויאמר ציבא אל המלך הנה הוא בית מכיר בן עמיאל [בלן] [בלא] דבר, וכתיב (שם שם ה) וישלח המלך ויקחהו מבית מכיר בן עמיאל [מלן] [מלא] דבר, מכדי חזייה דשקרא הוא כי הדר אלשין עלויה מאי טעמא קיבלה מיניה, דכתיב (שם טז ג) ויאמר המלך (אל ציבא) וְאִיהָ בֶן אֲדוֹנֶיךָ, ויאמר ציבא אל המלך הנה יושב בירושלים וגו'. ומנא לן דקיבל מיניה דכתיב (שם שם ד) ויאמר המלך [לציבא] הנה לך כל אשר למפיבשת, ויאמר ציבא השתחויתי אמצא חן [בעיניך אדני] המלך.

ושמואל אמר לא קיבל דוד לשון הרע, דברים הניכרים חזא ביה, דכתיב (שם יט כה) ומפיבשת בן שאול ירד [לקראת] המלך ולא עשה רגליו ולא עשה שפמו ואת בגדיו לא כבס וגו', וכתיב (שם שם כו) ויהי כי בא ירושלים לקראת המלך ויאמר לו המלך למה לא הלכת עמי מפיבשת, (שם שם כז) ויאמר אדני המלך עבדי רמני כי אמר עבדך אחבשה לי החמור וארכב עליה ואלך את המלך כי פסח (דף נו:): עבדך, (שם שם כח) וירגל בעבדך אל אדני המלך ואדני המלך כמלאך האלהים ועשה הטוב בעיניך, (שם שם ל) ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דברין אמרתי אתה וציבא תחלקו את השדה, (פסוק לא) ויאמר מפיבשת אל המלך גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדני המלך בשלום אל ביתו, אמר לו אני אמרתי מתי תבא בשלום ואתה עושה לי כך, לא עליך יש לי תרעומות אלא על מי שהביאך בשלום, היינו דכתיב (דה"א ח לד) ובן יהונתן מריב בעל, וכי מריב בעל שמו והלא מפיבשת שמו, אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו [-הקב"ה], יצתה בת קול ואמרה לו נצא בר נצא, נצא הא דאמרן, בר נצא דכתיב (שמואל-א טו ה) ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל, אמר רבי מני על עסקי נחל.

אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפיבשת (שמואל-ב יט ל) אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה. אמר רב יהודה אמר רב אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל עבודה זרה, ולא גלינו מארצנו.

◀ צילום הגמרא בסוף החוברת / הערה: בילקוט שמעוני שמואל הפסוקים יותר קצרים

רש"י: בלא דבר, אינו חכם בתורה, והוא מצאו מלא דבר וחכם בתורה. חזייה דשקרא הוה, מתחילה מצאו שקרן בכך. כי הדר אלשין עליה, ציבא על מפיבשת, כשהיה דוד בורח מפני אבשלום, מאי טעמא קיבל מיניה: איה בן אדוניך ויאמר הנה יושב בירושלים, כי אמר היום ישיבו לי את ממלכת אבי.

דברים הניכרים הוא ביה, במפיבושת, כשנהרג אבשלום וחזר דוד למלכותו ובא לפניו, לא עשה רגליו ולא עשה שפמו, כסבור דוד שניכרים דברי ציבא, שנצטער על שחזר דוד ולא קישט עצמו, ועוד היה מצפה [גירסת מהרש"ל: ועד עתה היה מצפה] שכשיושיבוהו במלכות יתנאה ויסתפר, לכך לא קבל דבריו, ואמר לו אתה וציבא תחלקו השדה, והוא השיבו קשה, אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך הלום, הנה שמצטער על שובו, ואם לא שראה בו דברים הניכרים היה חוזר ממה שאמר הנה לך כל אשר למפיבושת, ואף על פי שמהר ואמר לו מתחלה הנה לך כל אשר למפיבושת, אין זו קבלה, כי כל זמן שלא היה דוד שב למלכותו יודע היה שאין מתנתו מתנה³⁴, ולא אמר לו אלא על תנאי, אם יראה אמת בדבריו.

על עסקי נחל, ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה בנחל, נפשות הללו על אחת כמה וכמה, אם גדולים חטאו, קטנים מה חטאו. ולא עבדו ישראל עבודה זרה, שעל ידי שנחלקה המלכות העמיד ירבעם העגלים, שלא יעלו ישראל לירושלים לממשלתו של רחבעם.

מאירי: שבת שם: לשון הרע מידה פחותה ומגונה עד מאד וגורמת להשחתת כל חיבה, והריסת כל מצב, ולא סוף דבר שהאומרה נענש עליה אלא אף המקבלה, דרך הערה אמרו אלמלא לא קבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל עבודה זרה ולא גלינו מארצנו, והוא שציבא הלשין על מפיבושת ודוד קבל עד שאמר אתה וציבא תחלקו את השדה, ודרשו ז"ל באותה שעה יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות, כלומר שנענש על כך מידה כנגד מידה: פוסק כרב ולא מזכיר היתר של דברים ניכרים

פסקי ריא"ז: שבת שם: ד. בוא וראה כמה קשה לשון הרע, כי מפני שקיבל דוד לשון הרע מציבא ואמר למפיבושת אתה וציבא תחלקו השדה, יצתה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו מלכותך, ואילמלא לא קיבל דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו אבותינו עבודה זרה ולא גלינו מארצנו. פוסק כרב ולא מזכיר היתר של דברים ניכרים

רס"ג: הרכילות היא על שני אופנים. או בדברי אמת או בדברי שקר. השקר כגון רכילות ציבא במפיבושת בן שאול שדיבר עליו דבריו שלא נמצאו בו כלל, והוא אמרו הנה יושב בירושלים כי אמר היום ישיבו לי בית ישראל את ממלכות אבי (ש"ב טז ג), אמר עליו שכשראה עניני השלטון מבולבלים, נתאוה למלכות, וכיון שהדבר כן איך הותר לדוד לחלק ביניהם את השדה, ואני אומר שלא נתבאר לנו בבירור כי שדה זו היא של מפיבושת בירושה חלק מאבותיו ואבות אבותיו משבט בנימין, אלא אפשר שבאה לשאול בדיני המלך ועברה אחרי שאול לדוד, ואע"פ שנתן דוד ממנה חלק למפיבושת או ציבא, הרי זה רק חסד מצדו ואינו חייב בכך. והרכילות שהיא בדברי אמת...

מתוך פירוש ר' אברהם בן שלמה לספר שמואל. המלבי"ם כאן (ט ז) כיון לדברי רס"ג ח"ל: המפרשים נדחקו בזה אם נתן לו חלקו מהו החסד ואם נתן לו חלק אחיו איך העביר נחלה, עיין רש"י ורד"ק. והנכון בעיני שהיה הבדל בין קניני המלך ואחוזתו מנחלת אבותיו שדינו בהם ככל אדם בקנינו ושדה אחוזתו, ובין קניני המלך שהיו לו מחוקי המלוכה. ששדות וכרמים הן ואוצרות שהגיעו לידו בסיבת מלכותו, בעת הועבר ממלכותו

34. רש"י: צ"ע שהרי מלך גמור היה, ואולי רש"י לשיטתו שבזמן שברח מפני אבשלום חשב שנפסקה מלכותו, דעיין שמואל ב-יט כב, בזמן שמצאו שמעי בן גרא וקללו אמר דוד "מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן היום יומת איש בישראל? כי הלוא ידעתי כי היום אני מלך על ישראל", וכתב שם רש"י: כי היום אני מלך, עד עכשיו הייתי סבור לא ולול בי אדם גדול כזה אלא אם כן נפסקה מלכותי מאת המקום והוא אמר לו קלל את דוד, אבל עכשיו שהוא מתחרט ידעתי כי מלך אני, עכ"ל. ועיין גם רש"י תהלים קטו, מובא לעיל עמוד 54, שראה שכולם בוגדים בו ולכן חשד במפיבושת.

היה של המלך המולך בעת ההיא, כי היה רק לצורך המלכות לא לצורך המלך, וכמ"ש עובדברטות אצל כרם נבות, ושאל היה עני תחלה, ואצר הון ושדות ממשפטי המלוכה, ובעת ניתנה המלוכה לדוד זכה דוד בכל הקנינים שהיו שייכים אל המלכות לצורך המלוכה, בפרט כי כבש בית שאול במלחמה, עכ"ל המלבי"ם.

חכמת שלמה: מהרש"ל: רש"י בד"ה דברים הניכרים כו', [ולא קישט] עצמו, ועד עתה

היה מצפה כשיבא וישיבוהו במלכות יתנאה ויסתפר, לכך לא קבל דבריו כו', כצ"ל, ונ"ב: פירוש של מפיבושת, ודו"ק. בא"ד והוא השיבו קשה כו', נ"ב: פירוש זה מוכיח על הדברים הניכרים שראה. גמרא: ויאמר לו המלך למה תדבר עוד דברך כו', כצ"ל, ונ"ב: היינו שלא רצה לקבל התנצלות שלו, ומ"ש אמרתי אתה וציבא כו', היינו מה שאמר בתחילה הנה לך כל אשר למפיבושת, כלומר כל אשר למפיבושת יהא לך וברשותך כמו לו, והיינו תחלקו וק"ל, והמפרש בענין אחר טועה, נראה לי.

עמודי שלמה: סמ"ג ל"ת י: ...דברים ניכרים, פירוש שלא עשה את רגליו כדלקמן, והא

דאמרינן אלמלא לא קבל דוד לשון הרע לא נחלק מלכותו לעולם, פליגי הך תרי אהרדי [אגדות חלוקות, מכ"י] כדאיתא לשם להדיא, ודו"ק.

מהרש"א: קבל דוד לשון הרע כו' דכתיב הנה הוא בית כו' וכתוב וישלח כו', פרש"י בלא

דבר אינו חכם והוא מצאו מלא דבר עכ"ל, ובכל הספרים בקרא בלו דבר בו"ו וכן מלו דבר, ונראה לפרש בלו דבר ר"ל שהיה לו דברים עליך דהיינו לישנא בישא, והוא מצאו מלו דבר שהיה נקי מזה מדבר עליו, וניחא השתא דקאמר מכדי דחזייה דשיקרא כי הדר אלשין כו', דלפירש"י קשה מאי כי הדר אלשין³⁵ כו', וק"ל.

דברים הניכרים חזא ביה דכתיב לא עשה את רגליו גו', ופרש"י אע"פ שמקודם זה אמר הנה לך כל אשר למפיבושת אין זו קבלה כו' דלא א"ל אלא על תנאי אם ירצה אמת כו' עכ"ל.

וקצת משמע כן דעל תנאי א"ל כן אם יראה אמת בדבריו, ממה שאמר ציבא אמצא חן בעיניך גו' בלשון עתיד ולא אמר מצאתי חן בעיניך, מיהו קצת דחוק כיון דעיקר מילתיה דרב דקבל לשון הרע הוא מהאי קרא דהנה לך כל אשר למפיבושת מאי קאמר שמואל דחזא ביה דברים ניכרים ממה שנעשה אח"כ, וי"ל דרב נמי דמייתי מקרא דהנה לך כל אשר למפיבושת סמיך אדבתר הכי שהאמין לציבא וא"ל שיחלקו השדה, ואהא השיב שמואל שפיר דדברים ניכרים חזא ביה ופרש"י דהיינו דחזא ביה דברים ניכרים שבא לפניו ולא עשה את רגליו ושפמו כסבור כו'. אבל ממאי דמייתי תלמודא כל הני קראי בדברים שנפלו ביניהם נראה דדברים ניכרים ממש חזא ביה. דממה שלא עשה רגליו גו' עדיין היה מסתפק בו אם על שנצטער על חזרתו כדברי ציבא אם בהיפך שהיה מצטער על שנטרד דוד ממלכותו עד שבא בשלום, וא"ל דוד למה לא הלכת גו' והשיב לו עבדי רמני גו', לפי פשוטו חסר מן הכתוב הרמאות,

ונראה לפרש דוירגל אינו מלשון רכילות אלא מלשון הולך רגל, שאמר כי עבדו ציבא רמוהו שא"ל לחבוש לו החמור כדי לרכוב עליו אחר המלך כי פסח אני וא"א לי להלוך ברגל, אבל הוא לא רצה בכך ולקח החמורים עמו כמפורש בקרא ויאמר ציבא החמורים לבית המלך לרכוב גו' וירגל בי, דהיינו שאלך אני ברגלי בדבר שא"א לי כי פסח אני, ואדוני המלך כמלאך אלקים לידע שהאמת אתי שכן הוא כדברי ולא כדברי עבדי. ובכל הדברים אלו היה דוד מסתפק בדבריהם עם מי האמת, וא"ל למה תדבר עוד דברך גו' שאין אתה מדמה האמת בדברים אם אין לך עדים בדבר שכן הוא, וע"כ אמרתי כמסתפק

35. מהרש"א: עיין ארח מישרים סימן ח ביאור אות כה שמתרץ דברי רש"י דגם מה שאמר שאינו חכם הוי מלשינות שהרי סיפר בגנותו של מפיבושת, ואפילו מוציא שם רע הוי שחמור ממלשין כיון ששקר סיפר שהרי דוד מצאו מלא דבר וחכם בתורה,

שאתה וציבא תחלקו את השדה כי ממון המוטל בספק חולקין. והיה לו למפיבושת לבקש עוד מן המלך אבל אמר בדרך מריבה אחר שאתה נוטל החצי גם את הכל יקח אחרי אשר בא גו', שאין ענין זה לזה, וכי משום שבא המלך בשלום יקח את הכל, וע"כ אמרו שאמר כן בדרך תרעומת ומריבה על מי שהביאך בשלום, דהיינו מריבה כלפי שמיא.

ובאלו דברים ניכרים חזא ביה שלבו כל עמו ודברי העבד אמת הן, ועל כן הניח הדבר במוחלט שיחלקו השדה, והיינו דכתיב וכן יונתן מריב בעל וכי כו', כיון דמצינו בקרא בספר שמואל דהיה לו ליהונתן בן נקרא מפיובושת ובדברי הימים לא חשיב בן ליהונתן רק מריב בעל, אם כן על כרחנו דהיינו מפיובושת היינו מריב בעל, ועל שם שעשה מריבה כו'...

בשעה כו' א"ל רחבעם וירבעם יחלקו כו', והיינו במידה שאמר שיחלקו השדה האדון והעבד, כן יחלקו המלכות המלך והעבד, וק"ל:

מהר"ל: חידושי אגדות: שבת שם: דברים ניכרים [חזא] כו', נראה דמייתי ראייה דמשום דברים ניכרים בלבד עשה דוד, שהרי שאלו למה לא הלכת עמי [מפיובושת], ועל זה אמר דוד הלא אמרתי אתה וציבא תחלקו השדה וגו', אם כן מפני דברים ניכרים שלא הלך עמו עשה דוד ולא שסמך על לשון [הרע].

דינא דחיי: סמ"ג לאוין י: ואם אדם רואה בתבירו צדדים וענינים שנראה הדבר אמת רשאי להאמין ולקבל, בלא צדדים וענינים למיחש ליה מיבעי, לקבולי לא מיבעי, אבל כשרואה הדברים הניכרים שאמת הדבר שסיפר המספר, ולא מלבו הוא בודאם, רשאי לקבלו ולהאמינו אמונה אומן, כמו שהאמין דוד האמנה גמורה.

מאי טעמא דברים הניכרים חזא ביה במפבושת, נראה לי שהדברים הניכרים דחזא ביה הוא מה שמפרש שם בפרק במה בהמה שאמר לו גם את הכל יקח אחרי אשר בא אדוני המלך אל ביתו, אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך בשלום, אבל רש"י ז"ל פירש דברים הניכרים חזא ביה שלא עשה רגליו ולא עשה שפמו, כסבור דוד שנצטער על חזרתו ולא קישט עצמו, ועוד היה מצפה שכשיושיבוהו במלכות יתנאה ויסתפר, ונראין דברי רש"י ז"ל עיקר שהרי קודם שאמר לו מפיובושת גם את הכל יקח וכו' אמר לו דוד אתה וציבא תחלקו את השדה, ואם לאו שראה דוד דברים הניכרים לא היה אומר כן, ולכך צריך לפרש בהכרח דברים ניכרים חזא ביה, לא עשה רגליו ולא עשה שפמו.

שפת אמת: שבת נו: רב אמר קיבל דוד לשון הרע כו' מכדי חזיה דשיקרא הוא כו', עי' פירוש רש"י, ולולי דבריו יש לפרש דמצאו שקרן במה שהחזיק לעצמו בנכסי מפיובושת, דאח"כ כשבא אל דוד כתיב שצוה דוד שיעשה בנכסים עבור מפיובושת, משמע דמקודם החזיק לעצמו, דאם לא כן לא היה דוד צריך לומר לו ועבדת לו את האדמה, [אכן לפירוש הרד"ק שם דמתחילה זכה דוד בנחלת שאול משום דבית שאול היו מורדים במלכות ע"ש, לא החזיק ציבא בנכסי מפיובושת]:

ושמואל אמר כו' דברים הניכרים חזא ביה, פשטא דלישנא משמע דשמואל סבירא ליה דבאמת היה כן שמפיובושת היה סובר שיחזור המלכות אליו [וכן משמע בתוס' ישנים ביומא (כב): דרב נמי ס"ל דברים הניכרים חזא ביה אלא שהיה שקר, מכלל דשמואל ס"ל שכן הי' אמת], ורש"י לא פירש כן:

דברים הניכרים / בראשונים

◀ לציין: שאילתות, רי"ף, רמב"ם, רבינו יונה משייטים כל הנושא של דברים הניכרים. גם בראשונים מפרשי הנ"ך (רד"ק, רלב"ג, רש"י???) כותבים שדוד חטא שקבל לשה"ר כרב, ורק ספר יראים מחדש קולא זו מתוך דברי שמואל, ומשם נעתק לסמ"ג, הגהות מיימוניות, מגן אברהם, שו"ע הרב, יד הקטנה, חפץ חיים, וצ"ע.

רמב"ם: גזלה ואבדה: ה יג: וכן מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה ולקח שדהו או חצרו אינה גזל ומותר ליהנות בה והלוקח אותה מן המלך הרי היא שלו ואין הבעלים מוציאין אותה מידו, שזה דין המלכים כולם ליקח כל ממון שמשיהם כשכועסין עליהם והרי המלך הפקיע שעבודן ונעשית חצר זו או שדה זו כהפקר וכל הקונה אותה מן המלך זכה בה. אבל מלך שלקח חצר או שדה של אחד מבני המדינה דרך חמס שלא כדינן שחקק הרי זה גזלן והלוקח ממנו מוציאין הבעלים מידו.
קריית מלך: לגר"ח קניבסקי שליט"א: הלכות גזלה ואבדה שם: וכן מלך שכעס כו', ע"י שבת נו: אתה וציבא כו' ואף על פי שנענש היינו משום שכעס שלא כדין. אבל מלך שלקח כו', ממעשה דנכות, וכ"ה בחידושי ר"י מיגש ב"ב נד:.

בית יעקב: ר"י בירב: על רמב"ם דעות ו ג: והמקבלו יותר מן האומרו וכו', ברור הוא אם לא היה מקבל זה הלשון הרע לא היה נהרג שום אחד מהם, ויש מי שכתב דדוקא לא יקבל לשון הרע אם לא ראה דבר גנאי מאותו לשון הרע, אבל אם ראה דברים ניכרים רשאי לקבל ולהאמין בו כדאמרינן בשבת פרק במה בהמה יוצאה.

דברים הניכרים / באחרונים

מגן אברהם: קנו ב: ... והמקבלו גרע יותר מהאומרו. [ואם רואה דברים ניכרים רשאי להאמין ולקבל כדאמרינן פרק במה בהמה בדוד ע"ש] [הגהות מיימוניות].

שו"ע הרב: אורח חיים: סימן קנו סעיף י: המרגל בחבירו עובר בלא תעשה... והמקבלו נענש יותר מן האומרו, אלא אם כן הוא רואה דברים הניכרים (שבת נו. יראים סי' קצ"ב, סמ"ג שם, הגה"מ שם אות ד).

הערה חשובה: במקום אחר לכאורה מוכח שהרב חזר בו ממש"כ בשו"ע שלו כאן והכריע שאין לסמוך על דברים ניכרים דעיין בשו"ת שארית יהודה (להר"ר יהודה ליב אחיו של אדמו"ר הזקן ז"ל, בהוצאה חדשה עמוד תיא) וז"ל שם:

...על פי מה ששמעתי מפה קדוש רבינו הגאון אחמו"ר ז"ל [אחי מו"ר (אדמו"ר הזקן)] במה שאמרו חז"ל על דוד המלך ע"ה שלא קיבל לשון הרע משום דדברים הניכרים חזא ביה, ואמר שאין ללמוד מזה קולא לכל אדם לקבל לשון הרע על פי דברים הניכרים, דשאני דוד המלך ע"ה שהיה מלך ישראל ומלך דן על פי אומדנא כמ"ש הרמב"ם סוף פ"ג מהלכות מלכים, עכ"ל.

ובספר שו"ת הרב (להר"ר שלמה הלוי סגל) כותב בהערה שם שזה דלא כמו שכתב בעצמו בשו"ע הרב, ואפשר דפסק כך משום שהרמב"ם לא הזכיר דין דברים הניכרים ועדיין צ"ע, עכ"ל.

נזירות שמשון: או"ח: סימן קנו: מגן אברהם סק"ב: [ואם רואה דברים ניכרים רשאי להאמין ולקבל] כדאמרינן פרק במה בהמה בדוד ע"ש, וצריך עיון דבגמרא משמע דרב סבירא ליה דאסור לקבלו אפילו בדברים ניכרים, וקיי"ל הלכתא כרב באיסורי, ובפרט שהוא מחמיר מנלן להקל כשמואל.

בגדי ישע: במגן אברהם: סימן קנו: אם רואה דברים ניכרים מותר לקבלו וראיתו הוא מדוד שקיבל, וקשה הלא נענש על כך והאיך יביא ראייה שמותר, אלא שהגמרא מתרץ קצת לדוד המלך ע"ה האיך קיבל אבל דבאמת מדנענש שמע מינה שאפילו בדברים ניכרים אין לקבל, וכן ראינו בעינינו שכמה פעמים רואין דברים ניכרים, אפילו הכי שקר מעיקרא הוא, וכפי שהיה המעשה גבי דוד המלך עליו השלום.

באר שמואל: סימן א אות ז: (לר' שמואל רוזנברג, קראקא תרפ"ג): ומה שתמה על מה שכתב המג"א בסימן קנ"ו שאם רואה דברים ניכרים מותר לקבל לשה"ר... ותמה שהרי אמרו אלמלא לא קבל דוד לשה"ר לא נחלקה מלכות בית דוד, אלמלא דחטא, אישטמיטתי גמרא ערוכה דדברי המג"א הם דברי שמואל, ופליגי רב ושמואל התם בהדיא... והני מימרות של חלוקת מלכות בית דוד הם דברי רב לשיטתיה דס"ל דלא חזא ביה דברים הניכרים, דודאי לא פליגי רב ושמואל בזה עצמו אי מותר לקבל בנכרים הדברים, דאם כן היה להם לפלוגי בדרך הוראה לדינא רב אמר אסור לקבל אף בניכרים וכו', אלא ודאי כמו שכתבנו. [ע"ע בסמוך בדברי ארח מישרים מש"כ על מגורת המאור].

ארח מישרים: סימן ח: שלא לילך רכיל: ...סעיף טו: ואם רואה דברים הניכרים רשאי להאמין קצת (כט) אחר ששמע טענת הנאמר עליו, אבל משום שהמלשין אומר דבר אמת בתחילה אין להאמינו משום זה שכך דרכם של מספרי לשון הרע לומר דבר אמת בתחילה כדי שיקובלו דבריהם.

ביאור: (כט) אחר ששמע, כן נראה פשוט שדוקא אחר ששמע טענת הנאמר עליו, שהרי מה שאמר תחילה לציבא 'הנה לך כל אשר למפיבושת' רק על תנאי אמר שאם יראה שהאמת כדבריו כפירוש רש"י שם, ומשפטו החרוץ לא אמר רק אחר ששאל למפיבושת למה לא הלכת עמי ושמע מה שהשיב, וא"כ כיון שכל ראיית הגהות מיימוני אינו אלא מהא אין לנו להתיר אלא בדומה לו לגמרי, ועוד שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק כתיב. גם לקבל ולהאמין לגמרי אין נראה כל כך ראייה משם שהרי דוד אע"ג דחזא ביה דברים ניכרים מכל מקום אמר שיחלקו השדה מטעם ספק כדלעיל ס"ק כד.

ודברי בעל מגורת המאור פרק נג תמוהין שכתב 'ואם בנדון זה שאמרו דברים ניכרים חזא ביה להאמין הדבר יצאה פרצה גדולה כזאת בסיבת קבלת לשון הרע על אחת כמה וכמה' וכו' עכ"ל, והיינו שיצאה בת קול ואמרה רחבעם וירבעם יחלקו המלכות עיי"ש, שזה אינו אלא לשיטת רב שאמר קבל דוד לשון הרע והוא אמר הך דיצאה בת קול אבל לשמואל שאמר לא קבל דוד לשון הרע לא מצאנו שאמר כן, ושמואל הוא דאמר דברים הניכרים חזא ביה. וכן נראה מיומא כב: דדוקא לרב שסבירא ליה קבל דוד לשון הרע אית ליה דאיפרעו מיניה בחלוקת המלכות אבל לא לשיטת שמואל דאית ליה שלא קבל דוד לשון הרע עיי"ש.

ואפשר גם בזה במה שאמר דוד לחלוק השדה ללמד זכות על דוד שלא לבד שהיה ביכלתו לעשות כן שהמלך רשאי להעביר נחלה עיין שמואל ב ט בפירוש רש"י, אלא שבשגם שלא האמין לציבא לחלוטין במה שאמר שמפיבושת אמר 'היום ישיבו לי בית ישראל את מלכות אבי' מכל מקום היה צריך לחוש לדבריו כסעיף יד, ועל כן אמר שיחלקו השדה כדי שלא יהיו למפיבושת כל כך עושר ונכסים לרוב אשר על ידם יכול לפעול נגד מלכות דוד וכסאו.

◀ לציין פאת שדך (בסוף דבריו בסוגריים) שהיתר דברים הניכרים הוא "סברא" ולא נלמד מפסוק עיי"ש.

ברכת אברהם: הרב אברהם ארלנגר: שבת נו: לא קבל דוד לשון הרע... נראה לבאר דיסוד איסור קבלת לשון הרע הוא להאמין למספר מפני שהוא סיפר, והרי אסור לקבל דבריו לאמת רק לחשוש... ונראה דגדר הדברים הניכרים, כמו שאחד

מגלה לי הצופן של כתב סתר מה שכתב אחר על ידי א"ת ב"ש ג"ר וכיו"ב, ושוב רואה הוא הכל כתוב ברור, באופן זה נראה דאין כאן ענין שמאמין לשני אלא דאחרי ששמע את סוד הדבר הרי רואה בעצמו... דאבל אינו 'מאמין' לשני אלא 'רואה' בעצמו על ידי גרמת השני. ולפי זה מובן מאד דאינו מקבל שום דבר רע מהשני ורק נתעורר להסתכל טוב. ודו"ק.

יומא כב: אמר רב הונא... שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתים ולא עלתה לו, שאול באחת מאי היא, מעשה דדואג... דוד בשתים מאי נינהו, דאוריה ודהסתה... והא אמר רב קבל דוד לשון הרע, כשמואל דאמר לא קבל דוד לשון הרע, ולרב נמי דאמר קבל דוד לשון הרע, הא איפרעו מיניה, דאמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר לו דוד למפיכוש אתה וציבא תחלקו את השדה יצאה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות.

רבינו חננאל: דאוריה: דכתיב ואתו הרגת בחרב בני עמון. (ושם גורס בחטא השני: 'ומעשה דתמר', ותמה שם במגיד עיי"ש): **רש"י:** דאוריה ודהסתה: שהוסת למנות את ישראל בסוף ימיו וגרם לבוא עליהם דָּבָר.

תוספות ישנים: ולדברי האומר [רב] קיבל [דוד לשה"ר] וגו',... ובשלמא ממאי דקאמר קבל דוד לשון הרע לא קשיא מידי מקרא (מלכים א טו: ולא סר מכל אשר צוהו ה' רק באוריה החתי), שאינו חשובה כל כך עבירה [-מה שקבל לשה"ר] כיון דדברים הניכרים חזא ביה, ואע"פ ששקר היה, שוגג היה, ואע"ג דחשיב ליה הכא [-בגמרא יומא] עוון, היינו משום דחשיב נמי מעשה דשאול דאגג לעוון ואע"פ ששוגג היה שהיה דורש ק"ו דלעיל. הערה: ס"ל לתוספות שגם רב מודה שהיו דברים ניכרים אבל בכל זאת נחשב מקבל לשה"ר אף שאינו נחשב לחטא גמור, עיין שפת אמת שבת לעיל.

◀ כאן שייכים דברי ה"חפץ חיים" בענין "דברים הניכרים" המובאים לקמן עמוד ?? ??

(ב) 'נאמן כבי תרי' / 'לאפרושי מאיסורא'

=====הארכנו להביא כל הסוגיא דפסחים אע"פ שכבר מופיע לעיל בפרק פירסום עולות, אבל כאן חשוב לענין נאמן כבי תרי וכו' ==ועדיין צ"ע.

(א) עדות עד אחר / נאמן כבי תרי

פסחים קיג: שלשה הקב"ה אוהבן, מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מדותיו. שלשה הקב"ה שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי. כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד, א"ל טוביה חטא וזיגוד מינגד, א"ל אין, דכתיב (דברים יט) לא יקום עד אחד באיש, ואת לחודך אסהדת ביה, שם רע בעלמא קא מפקת ביה.

אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב, מותר לשנאתו, שנאמר (שמות כג) כי תראה חמור שנאך רובץ תחת משאו, מאי שונא, אילימא שונא נכרי והא תניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא נכרי, אלא פשיטא שונא ישראל, ומי שריא למסניה והכתיב (ויקרא יט) לא תשנא את אחיך בלבבך, אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא, כולי עלמא נמי מיסני סני ליה מאי שנא האי, אלא לאו כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר מצוה לשנאתו, שנאמר (משלי ח) יראת ה' שנאת רע.

אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימרא ליה לרביה למשנייה, א"ל אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי לימא ליה, ואי לא לא לימא ליה.

◀ צילום הגמרא בסוף החוברת

רש"י: מותר לשנוא אותו, הרואה דבר ערוה בחבירו יחידי אע"פ שאינו רשאי להעיד מותר לשנאתו:

רשב"ם: חטא, בעבירה: שם רע הוא דקא מפקת עליוה, מאחר שאין אתה נאמן בעדות לא יתקבל עדותך אין לך עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לאו דלא תלך ככ"ל³⁶. דכתיב לא יקום עד אחד וגו', כלומר המקרא מעיד שאי אתה נאמן בעדות זו. מותר לשנאתו, הרואה יחידי דבר ערוה בחבירו אע"פ שאינו רשאי להעיד לו, מותר לשנאתו,

36. רשב"ם: אחרונים עמדו על מחלוקת בין רשב"ם ליריאים (וסמ"ג) בפירוש הגמרא, לרשב"ם המלקות משום לא תלך רכיל, וליראים וסמ"ג משום לא יקום עד אחד באיש. עיין לקמן דברי היראים (סימן רה), סמ"ג (ל"ת ריג), פרשת דרכים, בית דוד, ובאחרונים המובאים בתועפות ראם (מובאים בהמשך). יש לציין לדברי שו"ת הרי"ף בסמוך שכתב 'והאי שם רע הוא דמפיק עליה, וכתיב במוציא שם רע ויסרו אותו', ובפשטות ס"ל כרשב"ם, ומוסיף בהבנת הדבר שאף דאין לוקין על לא תלך רכיל (דלאו שאין בו מעשה הוא כקושית האחרונים הנ"ל) אבל חז"ל כאן דימו הדבר למוציא שם רע שלוקה מן התורה, וכיוונו לזה כמה אחרונים בשיטת היראים וסמ"ג עיין תועפות ראם בסמוך (שמביא מהספרים ווי העמודים, ומעיין החכמה).

שהרי הוא יודע בודאי שהוא רשע. מאי שונא, כלומר מי הוא שונא שאמר הכתוב: ה"ג אי נימא שונא ישראל, כלומר שהוא שונא ישראל, מי שרי למיסנייה, ומסתמא לאו ברשיעי איירי קרא.

מאירי: שלשה הקב"ה שנאן, המדבר אחת בפה ואחת בלב, והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד, והרואה דבר ערוה בחבירו יחידי ומעיד בו, שהרי לא עלתה בידו אלא הוצאת שם רע עליו, ומכל מקום אע"פ שאין ראוי לו להעיד מותר לשנאתו ולהשניאו למי שסומך על דבריו ³⁷ ומאמין בו, והוא שאמר כי תראה חמור שונאך, שונא מאן, אילימא גוי והתניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא גוי, על הדרך שביארנו במקומה בשני של מציצא, אלא שונא ישראל, היכי דמי, אי דלא עבד איסורא מי שרי למשנייה, אי דעבד איסורא כולי עלמא שני ליה, אלא כי האי גוונא דחזא ביה דבר ערוה. מכאן נראה דלא דוקא מהימן כבי תרי, ואולם עיין מאירי קידושין סו לקמן שלענין לפרוש מאשתו צריך דוקא מהימן כבי תרי, ויש לחלק אולי שלענין שנאה סגיכשמאמינו.

♦ בענין נאמנות עד א' לשנוא ולבייש על פיו

שאלות: וישב סימן כו: שאילתא, דאסיר להו לדבית ישראל למישנא חד חברה דכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך... ת"ר לא תשנא את אחיך בלבבך, יכול לא יכנו ולא יקללנו ולא ימרטנו, ת"ל בלבבך, בשנאה שבלב הכתוב מדבר. למימרא דשנאה בעלמא קאסר רחמנא ואע"ג דלא קא עביד מידעם... ודאסיר למשנייה היכא דקא נהיג כשורה, אבל לא נהיג כשורה שרי למשנייה ולמלטייה ולמעבד ביה מעשה, דכתיב ונשיא בעמך לא תאור, בעושה מעשה עמך.

ברם צריך, היכא דהוא ידע ביה דלא קא נהיג כשורה לחודיה וסהדי אחרני ליכא דידעי ביה, מי שרי למשנייה אי לא, מי אמרינן כיון דלאו בר מעבד ביה דינא הוא מישנא נמי לא, או דילמא לענין דינא הוא דאמר רחמנא עד דאיכא שני עדים אבל למשנייה אפילו בכל דהוא ³⁸. ואם תמצא לומר היכא דידע ביה הוה שרי למשנייה, היכא דאמר ליה עד אחד מהו למסמך עליה ומשנייה.

האם אפשר לסמוך על עד אחד לשנוא את חבירו

היכא דקים ליה בגויה לא תיבעי לן דכמאן דידע ביה הוא דמי, מן מעשה דבת רב חסדא (כתובות פה). דסמין עלה [רבא], אמרה ליה ההיא איתתא דחשידא על שבועת שוא ואפכא רבא משבועתא אשכנגדה, אמר כיון דקים לי בה דלא מישקרא כמאן דקא סמכינא אנפשי דמי. כי קא מיבעיא לן עד אחד דלא קים לן ביה, כי איצריך רחמנא שני עדים לחייבוה ממון אבל לחיובי שבועה אפילו בעד אחד, דתניא לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל

יש שהעירו שיתכן שמחלוקת רשב"ם ויראים תלויה בשינוי בגירסאות בש"ס עצמו שלכאורה לרשב"ם היתה גירסא אחרת מהש"ס שלנו שמקדים המשפט 'שם רע הוא דקא מפקת' לפני המילים 'דכתיב לא יקום עד אחד'. וז"ל הגרי"פ פערלא (בביאורו לרס"ג עשין עשה צו, לא יקום עד אחד): ... וכל שכן לפי מה שנראה מדברי הרשב"ם גירסתו היתה 'אמר ליה אין דאת לחודך אסדהת ביה שם רע בעלמא הוא דקא מפקת עליוהי דכתיב לא יקום עד אחד באיש', וכן הוא גירסת הילקוט (בפרשת שופטים) עיין שם, וכזה הוא גירסת ש"ס כת"י כמש"כ בדקדוקי סופרים שם עיין שם, דלפי גירסא זו ודאי מתבאר להדיא דאין האיסור אלא משום מוציא שם רע על חבירו, ובפרט לפי גירסת קצת ראשונים ז"ל דלא גרסי שם כלל מאי דאיתא בגירסא שלפנינו 'דכתיב לא יקום עד אחד באיש', כמש"כ בהגהות דקדוקי סופרים שם עיין שם, דלפי גירסא זו אין שום רמז כלל לסברת היראים והסמ"ג מהתם, עכ"ל הגרי"פ פ. (עיין גם מאמרו של ר' נחום רקובר סיני נא עמוד רג הערה 15).

==להעיר שבנוסח השאלות לגמ' פסחים לא מופיע פסוק לא יקום עד א' באיש ועיין

37. מאירי: מכאן נראה דלא דוקא מהימן כבי תרי, ואולם עיין מאירי קידושין סו לקמן שלענין לפרוש מאשתו צריך דוקא מהימן כבי תרי, ויש לחלק אולי שלענין שנאה סגיכשמאמינו. ועמד בזה נתיבות חיים ??

38. שאילתות: לעיל בשאלתא סי' ב' הוכיח הנצי"ב דעת השאלות דמ"ש בגמ' ב"ק כח. "עביד איניש דינא לנפשיה" היינו דוקא היכא דיכול לברר הדבר לפני ב"ד דהדין עמו, וזה מ"ש כאן בצד הראשון "כיון דלאו בר מעבד דינא הוא", ולפ"ז יהיה אסור לשנאותו כי אין לו עדים, והצד השני הוא דשנאה קיל מהוצאת ממון, עיי"ש בנצי"ב.

חטאת, לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה, ושנאה לשבועה מדמינן ליה וסגיא בעד אחד, או דילמא שנאה נמי כעון וכחטאת דמיא ובעינן שני עדים³⁹.

ת"ש דת"ר (פסחים ק"ג): שלשה הקב"ה שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי, כי הא דטוביה חטא אתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה, נגדיה רבא לזיגוד, אמר זיגוד טוביה חטא וזיגוד מנגד, א"ל אין דלחודך את ושם רע הוא דקא מפקת עליוהי, ואמר רב שמואל בר רב יצחק מותר לשנאותו, אלמא סמיך על נפשיה ושני ליה⁴⁰, דכתיב כי תראה חמור שונאך, מאי שונאך, אילימא שונא עכו"ם והא תניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא עכו"ם, אלא פשיטא שונא ישראל ואי דקא עביד שפיר מי שרי למשנייה הא כתיב לא תשנא את אחיך בלבבך, ואי דאית ביה שני עדים דמיגלייא מילתא שונאך הוא ולא שונא דכולי עלמא הוא, שונא מיבעי ליה למיכתב ביה, כדכתיב (דברים כא) האחת אהובה והאחת שנואה, אלא לאו כי האי גוונא שמע מינה. רב נחמן בר יצחק אמר (מותר) [מצוה] לשנאותו דכתיב יראת ה' שנאת רע. ואי דאית ביה שני עדים צריכא למימר? השתא מעשה עבדינן ביה שנאה מיבעיא, אלא לאו כי האי גוונא ש"מ. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימר ליה לרביה ומשנייה, היכי דמי, אי דידע ביה ברביה דמהימן ליה כי בי תרי וקים ליה, לימא ליה, ואי לא לא לימא ליה.

שמע מינה דעל עד אחד לא סמכינן למימרא, דשנאה נמי כעון וכחטאת דמי, דאמר רחמנא לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, וכן הילכתא.

שו"ת הרי"ף: סימן שב: שאלה: מי שחירף את חבירו באחד מן העבירות חייב להלקותו

ולנדותו עד שיתברר מה שאמר על חבירו או לא. וכן יש בדבר הפרש בין על שאמר על דרך (חובה) [חרפה] ובין שאמר על דרך עדות כגון שנתכוין להעיד עליו, וכן מי שמעיד על אשת איש או פנויה עדות גמורה בדבר והוא עד אחד ולא נמצא עד אחר מלקין אותו משום שהוציא שם רע או לא. תשובה: מי שהעיד יחידי בדבר עבירה או על אשת איש מנגדינן ליה כמ"ש רז"ל במעשה דזיגוד וטוביה.

=== יש עוד תשובה שם וצריך לבדוק אם להעתיקו ===

39. פירוש, בדיני ממונות מצאנו שעד אחד אינו נאמן להוציא ממון אבל נאמן לחייב שבועה, וע"ז מסתפק כאן איך הדין באיסור שנאה, די"ל שעד א' אינו בירור גמור אבל מעורר ספק ולענין שנאה זה מספיק. וישלהוסיף בהסבר, דעד אחד אין בכוחו שיעשומעשים על פיו, להוציא ממון וכיו"ב, אבל יכול לערער נאמנות הבעל דבר, ועד שלא ישבע מקבלים דברי העד אחד. ולפ"ז השאלה כאן לענין איסור שנאה, אם השנאה נחשבת כמומעשה, דהיינו כמושמוזיקו אומוציא ממנו ממון, או שאינו נחשב כמעשה הוקביעות עובדא בממונות רק מערער שמו הטוב ונאמנותו של הבעל דבר, וממילא מתעוררת שנאה בלב כנגדו, אבל אינו כמוזיקו ממש. ומסיק, דאינו נאמן, דדמי להוצאת ממון, והתרת השנאה נחשבת כהיזק והפסד וצריך לזה שני עדים. [ועיין בסוגיא ז' "תשובה על עון השנאה" בענין חיוב הפיוס לחבירו כששב על איסור השנאה, וחילוק בין שנאה גלויה ונסתרת, וכל הענין]. [ולא ברור מה שפירש בזה בנצי"ב דעד א' מעורר חשד וזה גורם לשנאה].

40. מפרש הנצי"ב דזה מדברי השאלות ופושט ספיקו הראשון דהיכא דידע ביה בעצמו דמותר לשנאותו, ומפרש עוד המילים "סמיך על נפשיה" דאע"ג דאפשר להצדיקו בדרך רחוקה דלא חטא, יכול לסמוך על שיקול דעתו ולשנאותו, ולא אמרינן בדדמי. [ובהמשך פושט את הספק השני שאין עד א' נאמן].

רי"ף שם ח"ב: סימן מ: תשובה: מי שהעיד על איש או אשה בדבר עבירה מנגדין ליה כמו שאמרו ז"ל במעשה דזיגוד וטוביה בערבי פסחים, והטעם שאין עדות מתקיימת אלא על פי שנים והאי שם רע הוא דמפיק עליה וכתוב במוציא שם רע ויסרו אותו⁴¹, וכן אין ראוי להשביע לנחשד בדבר אם עשהו אם לאו, אבל אם יתברר בעדים שעשאו אז משביעין אותו שלא ישנה באותה עבירה כדכתיב (נחמיה יג כה) ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים [ואמרטם] ואשביעם באלהים.

יראים וסמ"ג

יראים: סימן רה: (ישן: רמד): לפינוסח"תועפותראם: צוה הקב"ה בפרשת שופטים (דברים יט טו) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, ותניא בספרי (שם) לא יקום עד אחד באיש אין לי אלא בדיני ממונות דיני נפשות מנין ת"ל בכל חטא אשר יחטא, להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה מנין ת"ל לכל עון ולכל חטאת, אין לי אלא [לעדות] איש לעדות אשה מנין ת"ל לכל חטאת אשר יחטא, אם סופנו לרבות אשה מה ת"ל איש (לעון) [לאיש] הוא דאינו קם אבל קם הוא באשה להשיאה דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה.

למדנו מכאן, עד אחד שיודע בחבירו דבר שאינו ראוי להשביעו אינו [רשאי] להעיד עליו דשם ביש הוא דמפיק עליה, כדאמרינן בערבי פסחים (ק"ג): טוביא חטא אתא זיגוד קא מסהיד עליה ביחדי נגדיה רבא לזיגוד, פירוש [משום] לאו דלא יקום עד אחד באיש, [מיהו] ההוא מלקות מדרבנן הוא דהא איתקיש בסנהדרין (לג): מכות ודיני נפשות בגז"ש דרשע רשע, ודיני נפשות אין נוהגין בהן אלא בזמן שסנהדרין נוהגות.

ודוקא שאין בו הפרשת איסור ועבירה, אבל עבר אדם עבירה ויש בו מכשול לאחרים כגון פסולי עדות, והקדשות וזונות שנאסרות לבעליהן, או איסורי מאכלות שחבריו נכשלים בהן, או חטא אדם וגרם להיות נחשד על השבועה, ואיסורי תורה ומצות – מצוה לאדם להגיד ולפרסם, והשומע ישמע והחדל יחדל. ואין בלאו [דלא] יקום עד אחד באיש, כדאשכחן בקדושין בפרק האומר (סו). בההוא סמיא שהעיד שליח שזינתה אשתו וא"ל שמואל אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה, ולא מצינו שגער בו מר שמואל על מה שהעיד ביחדי, ומצינו בגיטין פרק הנזקין (נד): ההוא דאתא לקמיה דרב אמי ספר תורה שכתבתי לפלוני אזכרות שבו לא כתבתיו לשמן וכו', ולא הלקוהו ולא גערו בו, ובכתובות בהכותב (פה). שאמר בת רב חסדא לרבא ידענא דההיא איתתא דחשידא אשבועתא וכו'.

ואם יודע הפרשת איסור כגון זנות או אנוסה שאסורה בבעלה, ויודע בפירוש שהבעל לא יאמין ולא יחוש לדברי אחרים שאינו נכשל בדבר כי אם הבעל אחרי שיודע שעדותו לא יועיל להפרשת איסור, שם ביש הוא דמפיק עלה ולא יותר, וקם ליה בלאו דלא יקום עד אחד באיש, וקם ליה נמי בלאו [תועפות ראם כותב שצריך להיות 'בלאו דלא תלך רכיל'] כמו שפרשתי למעלה. [סימן קצא - לא תלך רכיל]

41. שו"ת הרי"ף: סבירא ליה כרשב"ם שהמלקות משום לא תלך רכיל שהוא אזהרת מוציא שם רע, עיין לעיל הערה ?? ויש להעיר עוד, דלפי הדמיון למלקות של מוציא שם רע, יתכן שהחמירו כך רק במקרים דומים למוציא שם רע החמורים, שנוגעים לאישות וזנות ואולי פסולי ייחוס. וכאן בסוגיא "דבר עבירה" בסתם היינו כנ"ל. ויש לצרף לדברי הרי"ף (בשו"ת הרי"ף, הוצאת מכון ירושלים ח"ג סימן פו) שדין הקורא לחבירו ממזר סופג את הארבעים (קידושין כח). הוא "רק אם היתה כוונתו לאסור אותו מלבוא בקהל אבל אם היתה כוונתו לייחס אליו העזות כמו שהוא מנהג הזקנים כשיראו בחור עו פנים יקראוהו זנימי בהוראת חצוף, על כגון זה אינו חייב מלקות". [ולפי"ז יתורץ קושיית "בעי חיי" (בסמוך) למה בת רב חסדא לא היתה חייבת מלקות, אולם בכמה תשובות מצאנו שדימו חיוב המלקות כאן גם בעבירות אחרות וצע"ע].

סמ"ג: לא תעשה ריג: לא יקום עד אחד באיש: כתוב בפרשת שופטים (דברים יט טו) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, ותניא בספרי (שופטים פסקא מה) לא יקום עד אחד באיש, אין לי אלא בדיני ממונות בדיני נפשות מניין ת"ל לכל עון, קרבנות מניין ת"ל ולכל חטאת, למכות מניין ת"ל בכל חטא אשר יחטא, לכל ולכל בכל לרבות להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה ולרבות את האשה, וכי מאחר שסופינו לרבות לכל דבר מה ת"ל באיש, לומר לך באיש אינו קם אבל קם הוא באשה להשיאה דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה.

ולמדנו מכאן שעד אחד שיודע בחבירו עון, דבר שאין ראוי להשביעו, שלא יקום להעיד עליו, ואם קם והעיד עליו לוקה דשום ביש הוא דקא מפיק עליה, כדאמרינן בערבי פסחים (פסחים ק"ג:) טוביה חטא אתא זיגוד קמסהיד עליה נגדיה רבא לזיגוד, פירש משום לאו דלא יקום, אמנם אותו מלקות מדרבנן היה שהרי במסכת סנהדרין (י.) למדין מכות מדיני נפשות בגזירה שוה דרשע רשע, ודיני נפשות אין דנין אלא בזמן שסנהדרין נוהגת.

ומה שמצינו בקידושין בפרק האומר (סו.) באותו סומא שהעיד שליח שזינתה אשתו, א"ל מר שמואל אי מהימן ליה כבי תרי זיל אפקה, ולא גער ביה מר שמואל על מה שהעיד ביחודי, ובפרק הניזקין (גיטין נד:) גרסינן ההוא דאתא לקמיה דרבי אמי א"ל ספר תורה שכתבתי לפלוני אזכרות שלו לא כתבתים לשמן, ובפרק הכותב (כתובות פה.) דאמרה ליה בת רב חסדא לרבא ידענא בה בההיא אתתא דחשודה אשבועתא ולא גער בה – יש לומר הפרשת איסורא שאני... [=מובא בהגהות מיימוני עדות ה ב]

הסוברים שמודה היראים לרשב"ם שהמלקות הוא משום לא תלך רכיל

תועפות ראם: ביאור ליראים: אות ז בתו"ד: ...והנה מפירוש הרשב"ם שם ד"ה שם

רע, וד"ה דכתיב לא יקום, משמע דעיקר הלאו דלא יקום נאמר רק להורות שאין נאמן בעדותו ביחודי ולא יקבלו בית דין את דבריו, וכן משמע בסה"מ להרמב"ם ל"ת רפ"ח שעיקר לאו זה נאמר רק על בית דין, אולם דעת היראים כאן והסמ"ג אינו כן, כן כתב בספר חפץ חיים בבמ"ח לפתיחה אות י', ובחידושי מהרד"מ לסה"מ שם, ועיין בספר דרך מצותיך ח"ב להמשנה למלך שהאריך בזה.

ובספר מעין החכמה יישב דעת היראים והסמ"ג עיי"ש שכתב בזה"ל: ומה שהקשה עליו דאמאי כתב שלוקה הרי הוא לאו שאין בו מעשה, אפשר לומר דדעת הסמ"ג כיון שטעם האיסור משום לישנא בישא הרי הוא בכלל מוציא שם רע שאזהרתו מלא תלך רכיל, ולוקה על אזהרה זו כדכתיב ויסרו אותו אע"פ שאין בו מעשה, רק אי לאו אזהרה דלא יקום הוה אמינא דזה אינו בכלל לשון הרע משום שראוי לצירוף כשיבוא עוד אחד להעיד על המעשה, אבל אחר שהזהיר הכתוב על זה הרי הוא עובר על לאו דלא תלך רכיל עכ"ל.

וכן כתב הווי העמודים וז"ל: והפרשת דרכים תמה על הסמ"ג בזה דהא קי"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, ולא קשה מידי דבכלל מוציא שם רע הוא כמ"ש דשום ביש מפיק עליה ומוציא שם רע לוקה אע"ג דלא עשה מעשה כמו שפסק הרמב"ם בפ"ג מהל' נערה והסמ"ג עשין ג"ה עכ"ל.

ובזה אומר אני מה שכתב היראים כאן בסוף הסימן י'קם ליה נמי בלאו כמו שפרשתי למעלה, דלכאורה הדברים מיותרים דהרי מקודם לזה כתב וקם ליה בלאו דלא יקום עד אחד באיש, לכן נראה דצריך להיות בסוף י'קם ליה נמי בלאו [דלא תלך רכיל] כמו שפרשתי למעלה [סימן קצ"א], והדברים ראויים לרבינו כמשי"כ המעיין החכמה והווי העמודים.

פרשת דרכים: דרך מצותיך ח"ב: ... == להביא עוד מדבריו וצ"ע כמה == = ודע שהסמ"ג כתב בסימן רי"ג... והנה בדבריו אלו איכא לאתמוהי טובה, חדא דנראה מדבריו דס"ל דאזהרה זו דלא יקום היא אזהרה לעד שלא יעיד כשהוא אחד, והרמב"ם בסימן רפ"ח כתב הזהיר הדיין שלא לכרות הגדרים או לחייב ממון בעדות עד אחד... הרי דס"ל דאזהרה זו אינה אלא לדיין...

חרדים: פרק כד: מצוות לא תעשה מן התורה התלויות בפה בקנה ואפשר לשמרן בכל יום: סימן ל: לא יקום עד אחד באיש, אזהרה לבית דין שלא יחתכו הדין על פי עד אחד, (ממנין תרי"ג). לא: ונראה דגם העד עצמו מוזהר בכך כדאמרינן בפסחים (ק"ג) טוביה חטא וזיגוד מינגד, והרי רב פפא הלכה לזיגוד על שהעיד יחיד על טוביה, ואין עד אחד כשר אלא לענין חיוב שבועה ששנים מחייבים את האדם ממון ואחד מחייבו שבועה, (רשב"ץ, ענף מצוה).

♦ מחלוקת סמ"ג ורשב"ם על מה לקי ונפק"מ ביניהם

בית דוד: חו"מ סי' לה: [להג"ר יוסף דוד פילוסוף אב"ד שלוניקי, שנת ת"ק]... וראיתי הפרש בין סמ"ג לרשב"ם ז"ל באיסור זה של עדות יחיד, דהסמ"ג ז"ל כתב שעובר על לא יקום עד אחד באיש, ורשב"ם כתב שעובר על לא תלך רכיל, ונראה ודאי טעמו של רשב"ם דלא יקום עד אחד באיש הוא אזהרה לבית דין שלא ידונו בעדות עד אחד, לא לעד, וזה שכתב רשב"ם לא יקום כלומר המקרא מעיד שאין אתה נאמן וכו' [-עכ"ל רשב"ם], ועוד דלא יקום עד אחד לא משמע שם רע, וגמרא קאמר שם רע בעלמא קמפקת עליה, לכך פירש משום לא תלך רכיל, ונראה דנפק"מ ביניהם חדא בין פירוש הסמ"ג לפירוש רשב"ם, דלסמ"ג ז"ל אם קראוהו בית דין שיעיד לא לקי משום לא יקום, שהרי בית דין אמרו לו שיעיד, ומה יעשה הוא, ולפירוש רשב"ם לקי משום הקול שהוציא מקודם, שעבר על לא תלך רכיל.

♦ ביאור המשך הגמרא: מהו למימרא לרביה למשניה וכו'.

ובפרק ערבי פסחים שם א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימרא ליה לרביה למשנייה, א"ל אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי לימא ליה ואי לא לא לימא ליה, משמע דצריך שידע בודאי דמהימן ליה כבי תרי כדי שיהא מותר לו לאומרו, אבל על הספק אסור לאומרו, וקשה למה לא גמר ממר שמואל באותו שליח (קידושין סו) ורב אמי באותו שאמר אזכרות לא כתבתי לשמן, שהרי לא היו נאמנין בודאי כבי תרי, ויש לחלק בין אפרושי מאיסורא למשנייה, דלאפרושי מאיסורא אין צריך שידע בודאי שנאמן לו כשנים אלא על הספק שמא יאמן כשנים יש לו לאומרו כדי להציל מאיסור, אבל למשנייה בעלמא לא אלא אם כן יודע בודאי שהוא נאמן לו כשנים. וזה היה ספקו של שואל מהו למימרא ליה למשנייה, כלומר אי חשיב זה כאפרושי מאיסורא או לא, והשיב לו דלא חשיב כאפרושי מאיסורא ומ"מ אי ידע בודאי דנאמן כב' יאמר לו דהוי קצת אפרושי מאיסורא כיון דמצוה לשנאתו.

והנה לשון הגמרא זה סובל ג' פירושים: א': דהאי רביה דקאמר הוא רבו של הרואה, ושאל אם הרואה שמצוה עליו [-לשנאותו] יוכל לאומרו לרבו של עצמו דודאי לשאר בני אדם אסור לשנאותו [ו]לאמר דהוי שם רע, אבל לרבו שודאי סומך עליו יהא מותר לאומרו שיש תועלת באמירתו שישנאהו ויקיים מצוה, והשיב לו אם מהימן הרואה לרבי כב' יאמר לו שאז מצוה על רבו לשנאתו ואי לא מהימן כב' אינו מצוה לשנאתו ולכן לא יאמר לו כי אין תועלת והוי שם רע.

בב': דהאי רביה הוא רבו של החוטא דמסתמא רבו אוהבו כיון שהוא תלמידו ונמצא עובר הרב על מצות שנאת רע יותר מאחרים כי הוא אוהבו אדרבא, והשיב לו שאין קפידא בזה שהוא אוהבו כיון דליכא עדות גמורה עליו, אלא שאם יודע הרואה שרבו של החוטא מאמין את החוטא כשנים, יאמר לו משום דזהו אפרושי מאיסורא גדול שכיון שמאמינו

כב' יבוא לעשות מעשה על פי עדותו לבד, לכך יאמר לו כדי שלא יעשה מעשה על פיו שהוא איסור גדול.

הג': דרביה קמא קאי לחוטא, ורביה תנינא קאי לרואה, ר"ל אי מהימן הרואה לרבו של חוטא כבי תרי, או בהיפך דרביה קמא קאי לרואה ורביה בתרא קאי לחוטא, כלומר אי מהימן החוטא לרבו של רואה כבי תרי.

רבינו יונה: ש"ת: ש"ג: סימן רטו: ודע כי אם יראה איש כי עבר חברו על דבר תורה בסתר והוא גלה על חטאותיו על שער בת רבים, אשום אשם על זה, כי

אולי החוטא ההוא שב מדרכו הרעה, ויגוניו ברעיוניו, ולב יודע מרת נפשו, ולא נכון לגלותם זולתי לחכם צנוע אשר לא יספר ליתר ההמון, רק הרחק ירחיק מחברתו עד אשר יודע אליו כי שב מדרכו הרעה. ואם החוטא תלמיד חכם ואיש ירא חטא, ראוי לחשוב עליו כי באמת עשה תשובה, ואם יתקפו יצרו פעם אחת נפשו מרה לו אחרי כן.

...סימן ריט: ...אבל אם ראה כי נכשל חברו בדבר ערוה או באחת מן העבירות אין ראוי שיעיד על זה חנם, רוצה לומר ללא תוכחת, גם כי יש אתו עד שני להקים דבר, ואם החוטא ירא חטא ראוי לו לדבר על לבו, כי באמת עשה תשובה... אמנם אם החוטא הוא מן האולים אשר משפטם לשנות באולתם, טוב כי יגידו אל השופטים ליסרו להפרישו מן האיסור, אבל אם הוא עד אחד, לא טוב היות האדם לבדו מעיד עד חנם, כי עדותו חנם, לפי שאין סומכים עליו, שנאמר (דברים יט טו) לא יקום עד אחד באיש, לכן מוציא שם רע יחשב⁴²...

סימן רכ: ואמרו רבותינו (פסחים קיג:): כי המעיד יחידי על חברו בדבר עבירה מלקים אותו מכת מרדות, אך יוכל לגלות הדבר בהצנע לרבו ולאיש סודו, אם ידע כי יאמינו דבריו כדברי שני עדים, ואם יש שני עמו ישמעו השופטים דבריהם ליסר החוטא בהצנע, ולא ילבינו פניו ברבים, כמו שנאמר (ויקרא יז יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא.

◀ כאן שייכים דברי יד הקטנה ס"ק כו עיי"ש ==להעתיק לכאן ??

שבלי הלקט: ח"ב: סימן מז: דין ענין תוכחות: ולהרב ר' אברהם ב"ר דוד מצאתי,

הרואה דבר מגונה בחברו חייב להוכיחו... ואם מכיר בו שממנו לא יקבל תוכחת ילך אצל הגדול ממנו. ואם רואה בו דבר ערוה ומהימן ליה לאותו גדול כבי תרי יאמר לו, ואותו גדול יוכיחנו בינו לבין עצמו אבל לא בפני רבים, שהוא לא שמע מפי עדים, אע"פ שמן ההלכה אינו נראה שעל זה הגדול להוכיחנו, שלא נתנו לו רשות לתלמיד לומר לרבו אלא למסנייה, כדגרסינן (פסחים קיג:): מהו למימר ליה לרביה ומסנייה, אמר ליה, אם מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה ואם לא לא לימר ליה.

...ובאה דאמרינן בפסחים מהו למימר ליה לרביה ומסנייה, א"ל אי מהימן עליה כבי תרי לימא ליה ואי לא, לא לימא ליה, לאו דוקא רביה, אלא לכל אדם בין רבו בין חברו, ואי מאמד עצמו דמהימן ליה כבי תרי לימא ליה, ואין בזה משום הרואה דבר ערוה בחברו ומעיד בו יחידי.

רישב"א: שבעות ל: [תלמיד חכם היודע עדות וזילא ביה מילתא לא ליזיל להעיד] אבל באיסורא אין חכמה וגו' לנגד ה', ודוקא במילתא דמקבלין סהדותיה כגון דאיכא אחרינא בהדיה, או במקום שעונשים על פי אחד (נ"א: תלמיד חכם) לעשות סייג לתורה,

42. רבינו יונה סימן ריט: סובר כרשב"ם שהמלקות משום מוציא שם רע, ולא כיראים... שם סימן רכ: דבריו מובאים להלכה בחפץ חיים כלל ד סעיף ה, ובתוספת ביאור בבאר מים חיים שם ס"ק כח ועוד ==לבדוק אם להעתיק כאן מדבריו?? =הערה ברבינו יונה שיש מצוות באופן שאינן פה

הא לאו הכי הוא אסור להעיד יחידי כדאיתא בעובדא דזיגוד וטוביה בפסחים (ק"ג):.

רא"ש: שו"ת: כלל ז סימן ז: ושאלתם: ראובן שנתחייב לשמעון שבועה, ושאל שמעון מן הדיינים שיכתבו לו פתקא, שיחרימו בבית הכנסת אם שום אדם יודע שעבר ראובן על השבועה, כדי שיפסלוהו, אם שומעין לו.

תשובה: חלילה וחס לא תהא כזאת בישראל לבייש בן ברית ברכים, ואף התובע החרם ראוי לנזיפה, שמוציא קול ולעז עליו, שהזכיר עליו שום פסול. כי אף היודע שחבירו עבר עבירה והעיד עליו לבדו לוקה, לפי שאינו נאמן יחיד והוציא עליו קול דברים ושמץ. כדאמרין (פסחים ק"ג) טוביה חטא וזיגוד מנגד, אלא אם יש לו עדים יביאם ויעידו אבל לא נצוה להחרים לו.

רא"ש: שם כלל יז סימן ד: שאלה: ראובן אומר שיש לו תרעומת על שמעון שחייב לו מעות, ועוד שעושה לו דברים שלא כהוגן והוציא עליו דיבה רעה, ואומר שרוצה להתרעם ממנו בדיני עובדי אלילים (מכחישי השם). בא שמעון לבית דין והזמין לראובן ואמר לבית דין הנני מזומן לירד לפניכם לדין ולהתחייב בכל אשר תחייבו אותי, ומעתה תתרו בו שלא יוציא עלי אלו הדיבות ושלא יתבעני בדיני עובדי כוכבים.

יראה כי ראובן אינו אלא כמוציא דיבה ולעז על שמעון, ועובר משום לא תשא שמע שוא***, וכן כל השומע דבריו, ואם יתרעם עליו בפני אומות עובדי אלילים יש לו דין מסור לענשו בידים, ואם יגזם ויאמר אלך ואומר לפני האנסין דבר שיוכל לבא ממנו הפסד לשמעון, משעת דיבורו יצא מכלל ישראל בני ברית, ונתן רשות לכל יראי השם וחרד על דברו לענשו. אשר בן ה"ר יחיאל זצ"ל.

**צריך הסבר כאן למה נקט פסוק לא תשא שמע שוא...

רשב"א: שו"ת חלק ב: סימן קפד: ...ולענין המוציא לקול והוא יחידי וגם הוא העיד על עצמו שלא נתברר אצלו ולהפחיד אותם אמר, הרי זה מוציא דיבה, ואפילו אומר אמת כל שאין שם עד אלא הוא אסור לו להעיד עליהם יחידי, ומדין הגמרא בר מלקות דרבנן הוא וכדאמר בפרק ערבי פסחים ת"ר שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב והיודע עדות לחברו ואינו מעיד לו והרואה דבר עברה בחברו ומעיד בו יחידי, אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי מהו למימר ליה לרביה למשנייה, אמר ליה אי מהימן ליה כבי תרי נימא ואי לא לא נימא ליה, כי הא דטוביה חטא אזיל זגוד אמר לרב פפא, אתייה רב פפא נגדיה, אמר ליה טוביה חטא זיגוד מינגד, אמר ליה אין, דאת לחודך קא מסהדת ביה. ושום ביש בעלמא קא מפקת ביה, וכתוב לא יקום עד [אחד] באיש.

מהרי"ק: שורש קפח: [-עיקר התשובה נעתק בפרק ??? עיי"ש]... וגרסינן נמי פרק ערבי פסחים (ק"ג): טוביה חטא אתא זיגוד הוה קא מסהיד עליה קמיה דרב פפא נגדיה וכו' עד טוביה חטא זיגוד מנגיד א"ל אין את לחודך קא מסהדת ביה שום ביש בעלמא הוא דקא מפקת עלויה. ופירש שם רבינו שמואל וז"ל: 'מאחר שאין אתה נאמן עליו ולא יתקבל עדותך ואין עליך מצוה להעיד הרי אתה עובר על לא תלך רכיל', משמע משם שאין להאמין עד אחד לשום דבר, דאם יש להאמינו לשום ענין לבייש או להרחיק אותו שיהא מעיד עליו שחטא, אמאי נגדיה ואמר ליה שום ביש בעלמא כו', והא שפיר עבד דאסהיד ביה כיון דמהמנינן ליה לבייש או להרחיק ואין כאן משום לא תלך רכיל, אלא פשיטא דלא מהימן מידי אפילו לבייש או להרחיק.

ולא מבעיא דאין לבייש ולהרחיק על פי עד אחד, אלא אפילו לשנאתו בלב מתוך עדות עד אחד אסור, כדמוכח שם בהדיא דגרסינן שם: אמר רב [שמואל ב"ר יצחק] מותר לשנאתו דכתוב כי תראה חמור שונאך כו', עד אי דאיכא תרי סהדי כולי עלמא נמי מסנא סנו ליה מאי שנא איהו אלא לאו כה"ג דחזא ביה איהו דבר ערוה (עכ"ל), הרי לך ראייה ברורה דאע"ג דחזא ביה דבר ערוה דלא מהימנינן ליה למסנייה, דאי מהמנא ליה למסנייה מאי

משני דחזא ביה איהו כו', סוף סוף יקשה כו"ע מסנא סנו ליה כדהקשה מעיקרא, אלא ודאי פשיטא דאפילו חזא ביה דבר ערוה, דדוקא איהו שרי למסנייה, שהרי ידע בו בודאי שהוא רשע כדפירש שם רבינו שמואל מותר לשנאתו הרואה יחידי דבר ערוה בחבירו שאין רשאי להעיד שמותר הוא לשנאתו שאע"פ שאין נאמן בעינינו, לעצמו הוא נאמן, שהרי יודע בו בודאי שהוא רשע עכ"ל, משמע בהדיא דדוקא הוא שידע בו בודאי שהוא רשע מותר, אבל לכו"ע דלא ידעי דודאי אסור למסנייה דעד אחד אינו קם לכל עון ולכל חטאת.

ואפילו היה העד ההוא אדם כשר ונאמן אין להאמינו כלל אפילו למסנייה כדמוכח שם, דאמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אסי מהו למימר ליה לרביה כי היכא דליסנייה, א"ל אי מהימן ליה לרביה כבי תרי לימא ליה ואי לא לא לימא ליה. דבריו מובאים בחפץ חיים כלל ו יא במ"ח לא

כל שכן וכל שכן על פי אשה כזאת אשר פרשה מדרכי בנות ישראל הצנועות דלא מהימנא אפילו כחדא ולא כפלגא דחדא, ואפילו לשנאתו על פיה היה אסור כדפירשתי, ק"ו בן ק"ו שאסור לביישו ולהרחיקו מפני דברי האשה הזאת, והמביישו יבקש רחמים על עצמו בהיות כבוד בני אברהם יצחק ויעקב קל בעיניו, ובודאי כי תועבת ה' יתברך כל עושה אלה ורב עונשו מאד, וכ"ש לביישו ברבים כאשר נעשה להעני הזקן רבי אהרן יצ"ו אשר ביישהו והכלימוהו ועכבוהו שלא לקרוא בתורה בצבור, ואין לך מלבין פני חבירו [ברבים] גדול מזה.

קידושין סו. איבעיא להו אשתו זינתה בעד אחד ושותק מהו, אמר אביי

נאמן, רבא אמר אינו נאמן הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה

פחות משנים.

אמר אביי מנא אמינא לה דההוא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דמר שמואל, יומא חד נגה ליה ולא הוה קאתי, שדר שליחא אבתריה, אדאזיל שליח בחדא אורחא אתא איהו בחדא, כי אתא שליח אמר אשתו זינתה, אתא לקמיה דמר שמואל א"ל אי מהימן לך זיל אפקה ואי לא לא תפיק, מאי לאו אי מהימן עלך דלאו גזלנא הוא. ורבא, אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה, ואי לא לא תפקה.

רש"י: אשתו זינתה בעד אחד, כלומר אמר לו עד אחד אשתך זינתה והוא שותק מהו ליאסר העד עליו. ולא הוה אתי, ההוא סמיא לעת הקבוע לו לפני שמואל. שדר, שמואל שליח בתריה שימהרנו לבוא. מאי לאו אי מהימן לך, האי עד כשאר עד אחד דידעת ביה שאינו מפסולי עדות דלאו גזלנא הוא. אפקה, הואיל ולא הכחישתו.

רי"ף: [איבעיא להו זינתה אשתו בעד אחד מהו] אמר רבא הוי דבר שבערוה ואין דבר

שבערוה פחות משנים וכן הלכה והני מילי בדיני אדם אבל בבא לצאת ידי שמים

אי מהימן ליה כבי תרי מחייב לאפוקה ומיהב לה כתובה

מאירי: קדושין סו. ...[אמר לו אחד אשתך זנתה], אף על פי שהוא שותק לו אינו אסורה

עליו, ואפילו היה אותו עד מוחזק בעיניו כאדם כשר, ואפילו הוא מאמין בדבר,

שמכל מקום אין דבר שבערוה פחות משנים, ומכל מקום אם היה אותו העד מוחזק בעיניו לנאמן בכל דבר כשני עדים אסורה לו לצאת ידי שמים, לא שיהיו מוציאין אותה בית דין מתחת ידו בכך אלא שאם בא לצאת ידי שמים מוציאה, הא כל שאינו נאמן אצלו לכל דבר כשנים אפילו היה מוחזק לו בכשר והגון אינו כלום, ואפילו שתק לו, ואפילו היה הוא מאמין בענין בתוך לבו שכך הוא, שהרי המאמין בעד אחד שאינו גולץ ושהוא כשר והגון מאמין הוא הענין ואעפ"כ כל שאינו מאמינו כשנים אינו כלום...

הערת הרב סופר: רבינו תנא דמסייע למהרי"ק שפסק כדבריו הרמ"א אהע"ז קטו ז ולא כרשב"א, עיי"ש פתחי תשובה סקל"ה וסקמ"בובת שובות רע"ק המצויינות בפ"ת שם:

בעי חיי: שו"ת לבעל 'כנסת הגדולה': חו"מ סימן כ... דאיתא בקידושין פרק האומר ההוא סמיא... אמר ליה שמואל אי מהימן לך כבי תרי זיל אפקה ואי לא לא, ומקשו הכא למה לא הלקה שמואל לאותו העד שהעיד יחידי, גם בפרק הכותב (כתובות פה נעתק בסמוך) אמרה ליה בת רב חסדא קמיה דרבא ידענא בהאי איתתא דחשידא אשבועתא והמנה רבא ואפקה לשכנגדה, ולא מצינו שגער רבא באשתו על היותה מעידה ורק היא יחידה. אלא שהדברים ברורים דההיא דטוביא חטא בא להעיד עליו שכבר עבר עבירה ובא לפסלו או להלקותו, ולזה נגדיה רבא דכיון דאינו נאמן לפסלו או להלקותו משום דהוי עד אחד, שום ביש הוא דמפקת עליו, אבל ההיא דההוא סמיא ובת רב חסדא הוי לאפרושי מאיסורא, בההוא סמיא להוציאה מבעלה שאסורה עליו כיון שזנתה תחתיו ובת רב חסדא כדי שלא תשבוע האשה על שקר, וכמ"ש הסמ"ג בלאוין ריג והגהות מיימוני פ"ד מהלכות עדות והרב בעל המפה בחו"מ סימן כח...

◀ עיין לקמן "יד הלוי" שמוסיף להסביר חילוק זה / עיין כלהתשובה בחלקה הצילומים בסוף החוברת:

כתובות י. ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן אמר ליה פתח פתוח מצאתי, אמר ליה רב נחמן אסבוהו כופרי, מברכתא חביטא ליה, והא רב נחמן הוא דאמר מהימן, מהימן ומסבינן ליה כופרי, רב אחאי משני כאן בבחור כאן בנשוי.

רש"י: אסבוהו כופרי, הלקוהו מלקיות במקלות חריות של דקל שיש בהן עוקצין כמין קוצין כדאמרינן בסוכה (דף לב) ואימא כופרא דרכיה דרכי נועם כתיב. מברכתא חביטא ליה, זונות העיר הזאת ששמה מברכתא חבוטות ושוככות תמיד לפניו לזנות מאחר שהוא בקי בפתח פתוח. בחור לא מהימן, ומסבינן ליה כופרי על שמעיד פניו, נשוי מהימן ולא מסבינן ליה כופרי.

רשב"א: כתובות י. רבי אחאי משני כאן בבחור כאן באלמון, פירש"י ז"ל בבחור אינו נאמן ומסבינן ליה כופרי בנשוי נאמן ולא מסבינן ליה כופרי, ודוקא להפסידה כתובתה אינו נאמן אבל לאוסרה עליו נאמן דאע"פ שהוא פנוי הא קאמר דקים ליה ושויה חתיכה דאיסורא, וכן פירש הראב"ד ז"ל דבחור אינו נאמן, והיינו דמלקינן ליה דכיון שאינו נאמן שם רע הוא דמפיק עלה, ודומה לאותה שאמרו הרואה דבר עבירה בחבירו ומעיד בו יחידי לוקה וכמעשה דזיגוד וטוביה. ור"ח ז"ל פירש שהוא נאמן, והראשון נ"ל עיקר, דהא מעיקרא הוה ס"ד דלא הימניה כלל ואקשינן והא איהו אמר הימנוהו רבנן ופרקינן מהימן ומסבינן ליה כופרי והדר אמרינן אבע"א לא הימניה כדקס"ד וכאן בבחור וכאן בנשוי, כן נראה לי.

מאירי: כתובות י. כל שביארנו בטענת פתח פתוח שנאמן דוקא באדם שכבר הורגל בענינים אלו עד שהדבר מצוי להיות בקי בענינים אלו, ואף על פי שאף בזה אפשר שאינו ברור לו כמו שכתבנו למעלה מכל מקום סתמו שהוא בקי כגון שהיה נשואי כבר או אדם שיודע בכך אבל בחור סתם אינו נאמן שאי אפשר לו בבקיותו זה, ולא עוד אלא שמלקין אותו מדברי סופרים בחריות של דקל וכיוצא בהם על שהעיד בכך, וזהו ענין אסבוהו כופרי, והטעם שמאחר שאינו נאמן אלא כמוציא שם רע ודנין בו כרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחידי (פסחים ק"ג:), כך ראיתיה לכל הפוסקים ולכל המפרשים. ומכל מקום אני מפרש כאן בבחור כאן בנשואי שהנשואי נאמן ולא מסבינן ליה כופרי,

ובבחור נאמן ומסבינן ליה כופרי, ולפירוש זה שלש חלוקות בדבר שאם היה נשאו כבר נאמן ואין בו מרדות, ואם הוא בחור שלא אמרה מתורת בקיאות אלא שכך נראה לו מסברתו אינו נאמן ואין בו מרדות, הא בחור שאמרה בבירור ומתורת בקיאות נאמן ומלקין אותו על שנעשה חשוד ופורץ גדר, והדברים נראים:

רשב"ש: שו"ת סימן תקיא: [בענין מישהוציא שם רע של זנות על אשה, ומסיק שהוא בנידוימתקנת הגאונים]... ובפרק ערבי פסחים אמרו טוביה חטא וזיגוד מנגד, אמר ליה את לחודך קא מסהדת עליה שם רע בעלמא מפקי עלויה וכתוב לא יקום עד אחד באיש, אלמא מוציא שם רע על חבירו חייב מכת מרדות, ואע"פ שיש מפרשים אותה משום דאסהיד יחידי ביה והמלקות לא היה על שם רע, אבל קצת מפרשים כתבו בפ"ק דכתובות (י) גבי ההוא דאתא לקמיה דרב נחמן וכו' ואמר ליה פתח פתוח מצאתי, ואמר רב נחמן אסבוה כופרי, דהא דהלקהו רב נחמן לאו משום דחשוד על העריות הוא אלא משום דהוי מוציא שם רע על בנות ישראל, וכן משמע מדברי הריא"ף ז"ל וכן פירש"י ז"ל וכן כתב הרא"ש ז"ל בפסקיו, על זה [לכן] מן הדין ומן תקנת הגאונים והסכמת האחרונים ז"ל בר נדוי הוא...

===רמב"ם?? שו"ע אבן העזר סימן סח סעיף י בהגהה

כתובות פה. ההיא איתתא דאיחייבא שבועה בי דינא דרבא, אמרה ליה בת רב חסדא ידענא בה דחשודה אשבועה, אפכה רבא לשבועה אשכנגדה, זימנין הוו יתבי קמיה רב פפא ורב אדא בר מתנא אייתו ההוא שטרא גביה א"ל רב פפא ידענא ביה דשטרא פריעא הוא, א"ל איכא איניש אחרינא בהדיה דמר א"ל לא, א"ל אף על גב דאיכא מר עד אחד לאו כלום הוא, א"ל רב אדא בר מתנא ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא, בת רב חסדא קים לי בגווה מר לא קים לי בגווייה, אמר רב פפא השתא דאמר מר קים לי בגווייה מילתא היא, כגון אבא מר ברי דקים לי בגווייה קרענא שטרא אפומיה, קרענא סלקא דעתך, אלא מרענא שטרא אפומיה.

◀ צילום הגמרא בסוף החוברת

רש"י: שם: דאיחייבא שבועה, שהיה אדם תובעה ממון והיא כופרת. בת רב חסדא, אשתו של רבא. לשבועה אשכנגדה, התובע אותה ישבע ויטול כדתנן (שבועות דף מד:): ואלו נשבעין ונוטלין שכנגדו חשוד על השבועה. זימנין, פעם אחרת. כבת רב חסדא, שהאמנת לחשוד את האשה על השבועה. דקים לי בגוה, דלא משקרא. קרענא ס"ד, וכי אחד נאמן להוציא שטר חתום מיד המחזיק בו אפוקי ממונא הוא ותרי בעינן. מרענא, ולא אזדקק לגבות באותו שטר ומקרע נמי לא קרענא ליה.

רי"ף: שם: ההיא איתתא דמחייבה שבועה בי דינא דרבא אמרה בת רב חסדא ידענא בה דחשידא אשבועתא אפכה רבא אשכנגדה... אמר רב פפא השתא דאמור רבנן קים לי בגויה מלתא היא כגון אבא בר מר דקים לי בגויה קרענא שטרא אפומיה קרענא סלקא דעתך אלא מרענא שטרא אפומיה. ולא מפרע מידי מיניה אלא בשבועה אי נמי בשודא דדייני היבנא לההוא דלא איתרע שטריה.

וחזינן לגאון דקאמר דהאינדא לא אפשר ליה לדיין למימר קים ליה בגויה, דלא בריר לן קים לן בגויה היכי הוי, הלכך לית ליה לאורועי שטרא או לאפוכי שבועה אלא בעדות ברורה, ואף על פי כן בעדות אדם נאמן מחמיצין את הדין ודורשין וחוקרין עד שיתברר הדבר ויצא הדין לאמיתו:

ריטב"א: שם: ידענא בה דחשידא אשבועתא, פירשו הגאונים ז"ל שהיתה שומעת ממנה שנשבעת כל היום לבטלה ולשוא.

מאירי: שם: כבר ביארנו בששי של שבועות שמי שהוא חשוד על השבועה אין משביעין אותו שום שבועה בעולם... וכן ביארנו בשביעי של שבועות על חשד זה שאינו חשד עד שיבאו עדים ויעידו שעבר על שבועתו או עבר עבירה פלונית... וכל שכן שפסולי עדות אין עושין את האדם חשוד על פיהם, ומכל מקום אם היה הדיין עצמו יודע שהוא חשוד, רשאי להפכה לשכנגדו על סמך ידיעתו, ולא עוד אלא אפילו העידה אשת הדיין לדיין שהוא חשוד על השבועה, כל שהוא ברור בה שאין משקרת לו, הופכה על פיה, וכן בכנו ותלמידו ובכל שהדיין יודע בודאי ובבירור שהוא יכול לסמוך עליו, והרי זה כדיעת עצמו, הא כל שאין ברור לו בכך אינו עושהו חשוד על פי עד אחד ואפילו היה העד גדול שבגדולים, לא נאמר דבר זה אלא מדין קים ליה בגויה שהוא כדיעת עצמו. וקצת גאונים כתבו שכל שאדם רגיל להוציא שם שמים לבטלה נקרא חשוד:

רמב"ם: הלכות סנהדרין פרק כד הלכה א: יש לדיין לרדן בדיני ממונות על פי הדברים שדעתו נוטה להן שהן אמת והדבר חזק בלבו שהוא כן אף על פי שאין שם ראיה ברורה ואין צריך לומר אם היה יודע בודאי שהדבר כן הוא דן כפי מה שיודע, כיצד הרי שנתחייב אדם שבועה בב"ד ואמר לדיין אדם שהוא נאמן אצלו ושדעתו סומכת על דבריו שזה האיש חשוד על השבועה יש לדיין להפוך השבועה על שכנגדו וישבע ויטול הואיל וסמכה דעתו של דיין על דברי זה, אפילו היתה אשה או עבד נאמנים אצלו הואיל ומצא הדבר חזק ונכון בלבו סומך עליו ודן, ואין צריך לומר אם ידע הוא עצמו שזה חשוד.

וכן אם יצא שטר חוב לפניו ואמר לו אדם שסמך עליו אפילו אשה או קרוב זה פרוע הוא אם סמכה דעתו על דבריו יש לו לומר לזה לא תפרע אלא בשבועה, או אם היה עליו שטר חוב לאחר יתן לזה שלא נפגם שטרו כלל ויניח זה שנפגם שטרו בדברי האחד או ישליך השטר בפניו ולא ידון בו כפי מה שיראה,

וכן מי שבא וטען שיש לו פקדון אצל פלוני שמת בלא צוואה ונתן סימנין מובהקין ולא היה זה הטוען רגיל להכנס בבית זה האיש שמת, אם ידע הדיין שזה המת אינו אמוד להיות לו חפץ זה וסמכה דעתו שאין זה החפץ של מת מוציאא מן היורשין ונותנו לזה האמוד בו ונתן סימנים,

וכן כל כיוצא בזה שאין הדבר מסור אלא ללבו של דיין לפי מה שיראה לו שהוא דין האמת, אם כן למה הצריכה תורה שני עדים שבזמן שיבואו לפני הדיין שני עדים ידון על פי עדותן אף על פי שאינו יודע אם באמת העידו או בשקר.

הלכה ב: כל אלו הדברים הן עיקר הדין אבל משרבו בתי דינין שאינן הגונים ואפילו היו הגונים במעשיהם אינן חכמים כראוי ובעלי בינה הסכימו רוב בתי דיני ישראל שלא יהפכו שבועה אלא בראיה ברורה, ולא יפגמו שטר ויפסידו חזקתו בעדות אשה או פסול וכן בשאר כל הדינין ולא ידון הדיין בסמיכת דעתו ולא בידיעתו כדי שלא יאמר כל הדיוט לבי מאמין לדברי זה ודעתי סומכת על זה, וכן אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה לא בדעת הדיין ולא באומדן המת או הטוען, ואעפ"כ אם העיד אדם נאמן בדבר מכל הדברים ונטתה דעת הדיין שאמת הוא אומר ממתין בדין ואינו דוחה עדותו ונושא ונותן עם בעלי דינין עד שיודו לדברי העד או יעשו פשרה או יסתלק מן הדין.

הלכה ג: ומנין לדיין שהוא יודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר אחתכנו ויהיה הקולר תלוי בצוארי העדים...

מרדכי: כפי המובא בהגהות אשרי חולין פרק א סימן יד: והשווה לדברי מרדכי עצמו ריש חולין: ...והקשה באור זרוע היאך נאמין לשוחט והא עד אחד אינו נאמן באיסורין היכא דאיתחזק איסורא ובהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, ובשלמא היכא שנמצאת הבהמה שחוטת כהוגן אלא שאין יודע אם מומחה שחטה ואם לאו אמרינן רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן, אבל היכא שנתנו לו בשר לאכול ולא ראה בית השחיטה היאך נאמין לו ניחוש שמא הרגה בקופיץ, בשלמא היכא שבעצמו אכל איכא למימר שאינו חשוד לאכול נבילות אבל היכא שאחרים אוכלין ולא הוא היאך נאמין לו, וליכא למימר דמהימן משום דלא עבר אלפני עור לא תתן מכשול כדמוכח באורך, ובאור זרוע לא תירץ כלום.

אבל רבינו אליעזר ממי"ץ תירץ דהא דאמרינן דעד אחד אינו נאמן היכא דאתחזק איסורא היינו דוקא באנשים ריקים ופוחזים דומיא דשנים שהאמינה תורה כמו שהן, ובההיא אין עד אחד נאמן, אבל בעד מהימן וכשר סמכינן עליה, ואפילו אשה כדאמרינן פרק בא סימן ר' ישמעאל מוסר לאמו ור' יוסי ור' יהודה לא פליגי עליה ולא איירי אלא בשאר נשים שהן מן הרוב אבל באמו של ר' ישמעאל מודו, ולהכי סמכינן נמי בשחיטה בכהן המקריב [-שלא פיגל] ובטבילת נדה שאינה יודעת אלא על פי אחרים בכולהו סמכינן אעד אחד. כללו של דבר כל שהוא בחזקת איסור מן התורה אין קטן נאמן ולא אשה ולא גדול דלא מהימן כבי תרי, אבל בדרכבן כגון בשר שנמלח שדם מלוח אינו אלא מדרכבן, כדאמר זעירי במנחות ויין נסך וכיוצא בו, אפילו קטן וכל אדם מהימן כדאמרינן בפרק קמא דפסחים גבי בדיקת חמץ.

ומיהו כל זה לפירוש רא"ם דפירש כל שבידו דבר שעתה בידו לתקן אבל לפירוש רבינו תם דבר שכבר היה בידו לא צריכנא לכולי האי ולרבינו ברוך נראה כיון דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן לא בעינן תרי אף על גב דאיתחזק איסורא. קצתו מדברי רבינו ברוך. מרדכי:

◀ == עיין גמרא ב"ק קיב: שליח בית דין נאמן כבי תרי והסבר היחס לכאן ==

◀ תשובות המהרי"ק בענין זה נעתקו לעיל ???

אפרושי מאיסורא ==

שלחן ערוך: חושן משפט סימן כח א: ...הגה: ועד אחד לא יעיד אלא בדבר ממון שמביא אחד לידי שבועה או בדבר אסור ואפרושי מאיסורא, אבל אם כבר נעשה היאסור לא יעיד דאינו אלא כמוציא שם רע על חברו, (הגהות מיימוני עדות פרק ה).
==== אולי להביא כאן דרכי משה הארוך שקצת יותר מאריך וגם מביא ר' ירוחם ==

יד הלוי: שו"ת ח"ב: חו"מ סימן סז: (לר' יצחק דב הלוי במברגר, אב"ד וירצבורג): על דבר שאלתו דמר בענין עד אחד שראה באחד שעבר איסור, כגון שאכל טרפות, מהו להגיד הדבר להרב מרא דאתרא או לאחרים, או דלמא משום דאית ביה משום לישנא בישא כדאיתא בפסחים קיג: ובשו"ע חו"מ כח א, ופלפל מר בפירוש כוונת רמ"א במה שכתב אם כבר נעשה האיסור לא יעיד.

אומר אני דלענ"ד כוונת הרמ"א פשיטא, דאם האיסור כבר נעשה ואין נפקא מיניה בהודעת הדבר לאחרים, אז לא יגיד, דמה יועיל לו, אדרבה אך למותר היא דהוי לשון הרע. אמנם אם בהודעת הדבר לאחרים יש נפקא מיניה, כגון אם מי שעבר האיסור הוא ממונה על דבר שצריכים אנו נאמנותו ועל ידי עבירה שעשה אבד נאמנותו, או בנידון שמביא הט"ז

ביו"ד סי' א' ס"ק כ"ג [ועיין ב"י יו"ד סימן ל"ט וש"ת תשבץ ח"ב ס' פ"ט], אז יש חילוק – אי מהימן המגיד למי שמגיד לו כבי תרי, פשיטא דמחוייב לגלות אזנו בזה למען הפרישו מאיסורא, ואין חילוק אם להרב או לאחר יגלה, כי לכל מי שיש נפקא מיניה בדבר חייב לגלות לאפרושי מאיסורא. וזה מוכרח, דשורש דברי רמ"א הוא בהגהות מיימוני (פ"ה מהלכות עדות סי' א') והוא מביאה בשם הסמ"ג, ושם נאמרה בפירוש גם ראית מכ"ת מקדושין (דף סו), ועוד הוסיף מפרק הנזקין (גיטין נד) ומכתובות (דף פה), על כן אף אם כבר נעשה האיסור כיון שיש נפקא מיניה לאפרושי מאיסורא להבא, אל יחד הדבר, (ופשיטא שיהא זהיר ברוחו שתהיה כל כוונתו זכה לשם שמים ולא לריב).

אמנם אם מסופק אי מהימן כבי תרי יש סברא לכאן ולכאן, אם נאמר מאחר דמסופק יהיה בשב ואל תעשה, או נאמר הוא יעשה את שלו, השומע ישמע והחדל יחדל, והדעת מכרעת דמחוייב להגיד, ובפרט בנידון של הט"ז הנ"ל. ועיין מר בפסחים שם 'מהו לגלות לדבר' וכו', דהדיקא אי מהימן כו' אי לא מהימן כו' לכאורה סתרי אהדדי, ויש לעיין אי נאמר נעשה וכו' כבכמה דוכתי בש"ס ונאמר אי מהימן יגיד, אי מסופק נעשה כמו שלא מהימן, או נאמר תברא כדמצינו בכמה דוכתי, ומסתבר להחמיר בדאורייתא.

❖ המעיד יחידי בבית דין עובר בלאו דלא יקום עד אחד באיש

חפץ חיים: פתיחה לאוין אות י: מקור חיים: ואם קם (י) והעיד עליו לפני בית דין בדבר איסור ביחידי, כיון שאין יכול לבוא מזה שום תועלת לענין ממון ושבועה ולא לענין לפסול את האיש הזה מחזקת כשרותו, כיון שהוא עד אחד בדבר, אם כן שם ביש בעלמא הוא דקא מפיק עליו, ועובר על ידי זה גם כן על לאו דלא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת, וצריכין בית דין להלקותו עבור זה הדבר.

באר מים חיים: (י) ואם קם והעיד עליו ביחידי וכו' הוא ממ"ש בפסחים (קיג) טוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא נגדיה לזיגוד א"ל טוביה חטא וזיגוד מינגד אמר ליה אין דכתיב לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת את לחודיה אסהדת ביה שם רע בעלמא הוא דקא מפקת ביה, ואף שבפירוש רשב"ם שם בדיבור המתחיל שם רע וכו' הרי אתה עובר על לאו דלא תלך רכיל בעמך, ובד"ה דכתיב לא יקום וכו', משמע דעיקר הלאו דלא יקום נאמר רק להורות שאין נאמן בעדותו ביחידי ולא יקבלו בית דין את דבריו, וכן משמע מספר המצות להרמב"ם במצוה רפ"ח שעיקר לאו זה נאמר רק על בית דין –

מכל מקום העתקתי לאו זה מפני שיטת הסמ"ג בסימן רי"ג והיראים בסימן רמ"ד שזה לשונם: לא יקום עד אחד באיש תניא בספרי אין לי אלא בדיני ממונות דיני נפשות מנין ת"ל לכל עון קרבנות מנין ת"ל ולכל חטאת וכו' וכי מאחר שסופנו לרבות הכל מה ת"ל וכו' ר' יוסי אומר לעון אינו קם אבל קם הוא לשבועה ע"כ לשון הספרי. ולמדנו מכאן שעד אחד שיודע בחבירו עון דבר שאינו ראוי להשביעו שלא יקום להעיד עליו ואם קם והעיד עליו היה לוקה דשם ביש בעלמא קמפיק עליה כדאמרינן בפסחים במעשה הנ"ל דנגדיה רב פפא לזיגוד ופי' משום לאו דלא יקום, אמנם אותו מלקות מדרבנן היה, שהרי במסכת סנהדרין (י) למדין מכות מדיני נפשות בגזירה שוה דרשע רשע ודיני נפשות אין דנין אלא בזמן שסנהדרין נוהגת, עכ"ל הסמ"ג והיראים הנ"ל.

משמע בהדיא מדבריהם דבזמן הבית היה זיגוד חייב מלקות מן התורה משום לאו הנ"ל, והנפקא מיניה בין הדיעות האלו הוא רק לענין מלקות דאורייתא אבל מכות מרדות מדרבנן לכולי עלמא היה חייב כמו שהעתקתי בפנים וראיה ממעשה דזיגוד הנ"ל.

ודע דלאו זה שייך אפילו ברכילות כגון אם הוא קם והעיד עליו לפני בית דין מה שהוא עשה לפלוני או שדיבר על פלוני רעה, והעד יודע שעדותו לא יתקבל בבית דין כדי לחייב עי"ז להשכנגדו אפילו שבועה, או מטעם שאין שייך בדבר זה שבועה, או מטעם שהוא גרמא בעלמא, נמצא דעל ידי עדותו לא יצא שום תועלת רק לעורר

מדנים בין איש לרעהו ע"כ עובר על לאו זה, דכלל כללה לנו התורה שאסור לקום ולהעיד עליו בדבר שלא יבוא תועלת מעדותו בין בבין אדם למקום ובין בין אדם לחבירו רק שיתעורר על ידי זה מדנים עליו, אפילו הוא יודע בעצמו שהדבר אמת.

וכן מצאתי בהדיא בביאור הגר"א על חו"מ בסימן כ"ח שאפילו בדיני ממונות אם לא יבוא מזה תועלת להשכנגדו אף לענין שבועה, אסור להעיד מן התורה, ולא זו שייך אפילו אם הוא יודע בעצמו שהדבר הזה הוא אמת, כמו שמוכח שם בפסחים ממעשה הנ"ל ולמספר (לפי שיטת היראים והסמ"ג) וכ"ש לב"ד שלא יקבלו את דבריו ביחידי שעליהם בוודאי נאמר הלאו זה כמו שכתב הרמב"ם בספר המצות מצוה רפ"ח ובהלכות עדות פ"ה עיין שם. ולא זו שייך כי אם בפניו דאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

◀ כאן שייכים דברי ה"חפץ חיים" בענין נאמן כבי תרי המובאים לקמן עמוד ?? ??

✧ עד אחד לאפרושי מאיסורא צריך לגלות

חפץ חיים: כלל ד: מקור חיים ד בהג"ה: וכל זה שכתבנו באלו הסעיפים הוא בשאין הדבר הזה מועיל לאפרושי מאיסורא, אבל אם הוא (יט) מועיל לאפרושי מאיסורא, כגון, שראה לאשת איש שזנתה, דמן הדין נאסרה עבור זה להבעל, אפלו ראה דבר זה ביחידי, צריך (כ) לגלות (כא) להבעל כדי להפרישו מאיסור, ודוקא אם ראה בעצמו שזנתה, דמן הדין נאסרה על ידי זנות להבעל, אבל אם שמע זה מאנשים אחרים, דמן הדין לא נאסרה על ידי זה להבעל, או שאר אפנים כיוצא בזה - אסור לגלות. (השמטות: ואין להקשות על זה מתוספות כתובות דף ב. ד"ה שאם היה וכו', דיש לתרץ בכמה גווני, אח"כ מצאתי בע"ה בתשובות חמדת שלמה חלק או"ח בסימנים טו יז יח שמוכח שם בהדיא שעל כל פנים אין להתיר יותר מכל מה שכתבנו). ואפלו אם ראה בעצמו שזנתה, לא יגלה רק אם הוא משער (כב) שאפשר שהבעל יאמין לו כבי תרי ויפרוש על ידי זה ממנה, אבל בלאו הכי אסור לו לגלות דבר זה להבעל וכל שכן לזולתו.

באר מים חיים: (יט) מועיל לאפרושי מאיסורא, בחו"מ סימן כ"ח ס"א בהג"ה.

(כ) לגלות, ולענין לגלות לו עם מי זינתה, תלוי בזה אם הוא משער שאפילו אם לא יגלה לו עם מי גם כן יאמינו כבי תרי על עיקר הדבר, לא יגלה לו עם מי דמאי נפקא מיניה מזה, אם כן שם ביש בעלמא הוא דקא מפיק עליה דפלניא, אבל אם הוא רואה שאם לא יגלה לו עם מי לא יאמין לו הבעל מותר לגלות.

(כא) להבעל, ואם הבעל אינו מאמינו אסור לו לגלות שוב דבר זה לשום אדם אפילו לבית דין, תשובת נודע ביהודא מהדורא קמא חלק או"ח סימן ל"ה נעתקבסמוך בקיצור, עי"ש. (כב) שאפשר, תשובת נודע ביהודא שם.

נודע ביהודה: קמא: או"ח סימן לה: תשובה לק"ק פלונית להרב המופלא מוהר"ר פלוני נר"ו אב"ד דק"ק הנ"ל, תק"ל... היודע באשת איש שזנתה תחת בעלה אם מחויב להודיע לבעלה להפרישו מאיסור במקום שיש פגם משפחה יקרה ומיוחסת בישראל ויש להם בנים חשובים אם שייך בזה גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה.

✧ תלוי אם הבעל יאמין לדבריו

...א"כ פשוט הדבר שחייב להגיד לבעל האשה להודיעו שאשתו זנתה שיפרוש ממנה, אלא שעתה איכא לספוקי במה שנסתפק גם מעלתו במכתבו, לו יהיה שחייב להודיע, שמא דוקא במקום שיועילו דבריו בודאי, והמשל כגון חבירו לבוש כלאים דיכול להראות לו, או אם זנתה האשה בשני עדים, אבל כאן הלא גם אם יגיד אולי לא יהיה מהימן בעיני

הבעל כבי תרי ואז לא יועילו דבריו כי אין האשה נאסרת אלא בקינוי וסתירה או בעדים ברורים ומנ"ל שיהיה מוטל עליו בזה להודיע כלל.

נראה שגם זה אינו שהרי כיון שאם היה ברור לו שיאמינו הבעל ויעשה פעולה להפרישו מהאיסור היה חייב להודיעו כנ"ל, א"כ גם עתה שאינו ברור לו איהו מחויב למעבד את שלו, ולא גרע ממצות הוכח תוכיח שאמרו במס' שבת אם לפניך גלוי לפנייהם מי גלוי עיין שם דף נ"ה ע"א.

וכל זה להתלמד במקום אחר כגון איש נכרי היודע באשת איש שזנתה, אבל כאן בעובדא הדין שזהו עצמו הנואף והוא עצמו הוא המכשיל את בעל האשה שהוא בעבירה עם אשתו כל הימים ובא לחזור בתשובה, פשיטא שמחויב להסיר המכשלה אשר הכשיל וכל טעדיקי דאפשר ליה למיעבד שלא יחטא עוד חבירו על ידו מחויב לעשות, והרי על כיוצא בו אמרו במס' חגיגה דף ט: הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם, וא"כ כל זמן שזה נכשל על ידו הוא נטרד ח"ו, ואם בכל מקום שדברו רז"ל כן להגדיל העונש עם כל זה לא לחלוטין אמרו וזה כלל גדול שאין דבר עומד בפני התשובה, אלא שכיוונו בזה שתשובתו חמורה, אבל עכ"פ איהו מחויב לעשות מה שבידו, ואם בעל האשה לא יקבל דבריו אפילו הכי יצפה לתשובה ויקבל בעל הרחמים תשובתו ברחמים.

✧ להודיע לבית דין

אמנם מה שנסתפק מעלתו אם יודיע להבעל ולא יקבל את דבריו אם מחויב לבא לפני בית דין ולהודיע גם להבית דין, הדבר פשוט שסגי שיודיע להבעל לברו וממ"נ אם יקבל הבעל דבריו יפרוש מן האשה וטוב לו, ואם לא יקבל הבעל דבריו ולא יאמינו מה תועלת בפועל ריק שיבוא לפני הב"ד הלא אין הבעל מחויב להאמינו ומה יעשו הב"ד בזה. ולא מבעי' שאינו מחויב לבא לפני הבית דין ואולי אפילו אינו רשאי אח"כ לבוא לפני הב"ד כלל וחייב אפילו מלקות מדברי סופרים דומיא דעובדא דטוביה וזיגוד בערבי פסחים דף קיג: דהוי כמוציא שם רע.

ואף שכתב רמ"א בחו"מ סימן כ"ח סעיף א' בהג"ה דעד אחד דוקא באיסור שכבר נעשה מיחשב מוציא שם רע אבל אם הוא לאפרושי מאיסורא יכול להעיד, והיינו אפילו אם יש ספק אם יאמינו דבריו, ששורש דבר זה הוא מן הסמ"ג ל"ת רי"ג וז"ל: לא יקום עד אחד וכו' ולמדנו מכאן שעד אחד היודע בחבירו עון דבר שאין ראוי להשביע שלא יקום להעיד עליו ואם העיד לוקה דשום ביש הוא דאפיק וכו', ומה שמצינו בקדושין באותו סומא שהעיד השליח שזנתה אשתו וא"ל מר שמואל אי מהימן לך כבי תרי אפקה ולא גער בו מר שמואל על זה שהעיד יחידי וכן בפרק הניזקין וכו' יש לומר הפרשת איסורא שאני עכ"ל הסמ"ג בקיצור.

והרי אפילו בדבר שאינו ברור שיקובלו דבריו גם כן לא גער בו מר שמואל, והרי שם בקדושין שלמר שמואל אמר השליח שאשתו של הסומא זנתה ולא להסומא שהרי כך איתא שם כי אתא שליח אמר אשתו זנתה, ואי להסומא היה מדבר הל"ל אשתך זנתה, אלא ודאי דלמר שמואל הודיע השליח שאשתו של הסומא זנתה ולא גער בו מר שמואל שהיה לו להגיד לבעל ולא להבית דין. יש לומר דשם איתא שהסומא אזיל בחדא אורחא והשליח בחדא אורחא ולא מצאו וכשבא השליח למר שמואל אולי עדיין לא מצא את הסומא והגיד למר שמואל שהיה סבור שהסומא יאמינו, אבל אם העד כבר הודיע לבעל וראה שאינו מאמינו א"כ אין בהגדתו לפני בית דין שום תועלת לאפרושי מאיסורא ושום ביש הוא דמפיק וחייב ללקות...

=====הדנים בנושא זה: הסוברים שאין צריך להודיע לבעל: דברי חיים ח"א סימן לה, כתב סופר אה"ע סימן ז, חמדת שלמה אור"ח סי' יז-יט, שו"ת מהרש"ג ח"ג סימן סה, רב פעלים אה"ע א א (בספר לימוד), באר משה ח"ח סימן רלו, מנחת שלמה תנינא סימן קל, ושם האם האשה מחוייבת לגלות, אבן ישראל אור"ח טז יז יח, תשובות והנהגות ח"ג סימן תי.

בענין נאמן כבי תרי ותלמיד לרבו

אגרות משה: או"ח: חלק א סימן נג: בדבר נאמן לרבו כבי תרי לומר על אחד שראה בו דבר ערוה: כ"ב אדר תשט"ז. מע"כ בני אהובי מר שלו' ראובן נ"י.

הנה מש"כ בס' חפץ חיים כלל ד' סעי' ה' שיכול אחד שיודע בחברו דבר ערוה לומר לרבו שמאמין אותו כבי תרי ומותר רבו לשנוא אותו ולהתרחק מחברתו עד אשר יודע לו ששב מדרכו הרעה, והוא מגמ' פסחים דף קי"ג, נראה פשוט שהוא לא שמאמין לו כבי תרי משום שהוא שומר תורה ומדקדק במצות ומתנהג בחסידות, דבשביל זה אף שהוא גדול מאד אין זה אלא מדין חזקה שהוא כשר לעדות, שמצד חזקה זו יש לו נאמנות רק כדין עד אחד ולא יותר ואסור להאמין לו מה שאומר על חברו, אלא הוא איש שיודע בידיעה גמורה שניסה לו בנסיונות וכדומה שהיה עמו יחד כמה שנים וראה שאינו משקר בשום אופן, את זה רשאי להאמין כבי תרי שהוא ידיעה ברורה לו שאינו משקר ועדיף זה מחזקה בעלמא.

וראיה גדולה לזה מכתובות דף פ"ה שרבא על פי עדותה של אשתו בת רב חסדא שהאיתתא דאיחייבא השבועה היא חשודה אשבועה, אפכה לשבועה אשכנגדה, וזימנא אחרינא העיד ר"פ על שטרא דפריעה הוא, אמר לו רבא אף על גב דאיכא מר עד אחד לאו כלום הוא והקשה ר' אדא בר מתנא ולא יהא ר"פ כבת ר"ח, והשיב רבא בת ר"ח קים לי בגווה דלא משקרא מר לא קים לי בגוויה.

והא זה ברור דר"פ היה גם רבא סובר שהוא גדול טובא מבת רב חסדא, דאם רבא היה סובר שבת ר"ח גדולה מר"פ לא היה מקשה ר' אדא בר מתנא בדרך תימה ולא יהא ר"פ כבת ר"ח, ואף אם היה שייך להסתפק לא היה מקשה בלשון זה אלא בלשון וכי בת ר"ח גדולה מר"פ, אלא ודאי משמע דזה היה ברור לכו"ע אף לרבא שאינה שייכת למדרגת ר"פ ומ"מ אמר רבא דר"פ לא קים לי בגוויה ובת ר"ח קים לי בגווה. והטעם הוא כדבארתי דמה שמכיר רבא שהוא ת"ח גדול והוא מהאמוראים הגדולים שהוא ירא שמים ויש בו כל המעלות ומדות טובות מ"מ כיון שלא מכיר אותו בנסיון, הוא רק מדין חזקת כשרות שאיש כר"פ לא ישקר, ולכן הוא כדין חזקה שיש על כל אדם כשר שהאמינה תורה רק בדין עד אחד, אבל בת ר"ח שמכיר אותה רבא בידיעה ברורה ע"י כמה נסיונות שנזדמן לו שלא משקרא אין זה מדין חזקה אלא ידיעה ודאית שלכן רשאי להאמינה כבי תרי, וזהו גם מה שאמר ר"פ על אבא מר בריה דקים ליה בגוויה.

ולכן גם כאן רק כשמאמין לו רבו כבי תרי באופן זה שיש לו ידיעה ברורה שלא משקר רשאי להאמין לו לשנאתו ולהתרחק מחברתו וממילא רשאי הוא לומר לרבו, אבל לא כשמאמין לו כבי תרי משום דהוא ת"ח ויר"ש שזהו עכ"פ רק מדין חזקה שנאמן רק כדין עד אחד, שאינו נאמן להעיד על אדם שעבר עבירות לפוסלו ולשנאתו.

והנה התם בכתובות (פה) א"ר פפא כגון אבא מר ברי דקים ליה בגוויה קרענא שטרא אפומיה, ומקשה קרענא ס"ד אלא מרענא שטרא, פרש"י ולא אזדקק לגבות באותו שטר ולמקדע נמי לא קרענא, והטעם בזה פשוט דנהי שר"פ יודע שאבא מר בריה לא משקר בידיעה ברורה, מ"מ הא ב"ד אחר שאין מכירין בידיעה ברורה לא את ר"פ ולא את אבא מר בריה אין רשאים להאמין להם אלא מדין חזקה שהוא רק בדין ע"א שאינו כלום אף להרע השטר והיו גובין ע"פ השטר, לכן אי אפשר לו לקרוע השטר, ורק שר"פ שיודע בו שאינו משקר שהוא כיוודע בעצמו שהוא פרוע אינו יכול להזדקק לגבות בהשטר כיון שיודע שהוא דין מרומה.

וא"כ יש ללמד מזה דאף שהרב האמין לו כשני עדים אינו יכול לפסוק עליו שהוא רשע ופסול מאחר דידיעתו הוא רק מידיעת עצמו שלכל העולם הרי גם הוא אינו נאמן יותר מעד אחד.

אך מה שכתב בבאר מים חיים דרבו אסור לגלות אח"כ למי שמאמין לו כדברי שני עדים משום דודאי כשיתודע להשני שלא ראה בעצמו רק ששמע מאחר לא יאמין לו תו כדברי

שני עדים על עצם המעשה מטעם שהמספר הראשון אינו נאמן לו כ"כ, אינו דין מוחלט, דאם המאמין להרב כשני עדים היה מאמין לו גם על זה, שתלמידו פלוני הוא נאמן כבי תרי, יכול לומר, ורק אם לזה לא היה מאמין להרב כבי תרי משום שחושב שהרב אפשר לו לטעות, בזה אסור לו לומר כסברתו בבאר מים חיים.

ועיין בבאר מים חיים בכלל ז' בסעי' ח' (במ"ח ס"ק יד) שכתב הטעם דדבר זה אינו תלוי רק בהשערה ואינו מצוי שהשומע הזה יהיה קים ליה טובא בהשערותו של המספר הזה שלא יפול בו טעות בשום אופן, הרי גם הוא כתב משום שלזה אינו מאמין לו כבי תרי, אבל הכוונה במה שכתב שהוא רק בהשערה, אינה בהשערה מצד צדקתו וחסידותו, אלא שגם זה שמכיר אותו בידיעה ברורה שאינו משקר הוא ג"כ רק השערה דיש לפעמים לחלק דבר מידיעתו שלא שיקר לו בדברים אחרים. אך זה שרשאי הרב לסמוך על זה הוא כענין הוראה שג"כ הוא בדמיון מלתא למלתא ולכן גם אחרים רשאים לסמוך על הרב שהשערותו אמת כמו שסומך על הוראותיו אבל אולי רשאי גם שלא לסמוך על השערותו והוראתו בזה כסברתו בבאר מים חיים.

ולענין מסתבר לחלק בין אדם שהגיע להוראה לאנשים אחרים, ובין הגיע להוראה לרבו שמחוייב לסמוך על הוראתו, דבסתם אנשים שלא הגיעו להוראה אין השערותם ודמיונם ראוי לסמוך, ולכן אף שמאמין לו כבי תרי אסור לו לספר להמאמינו, וניחא מה שאמר בגמ' דמהימן לרביה כבי תרי לימא לו, ולא נצטרך לומר דה"ה לכל אדם, רק אורחיה דמלתא נקט או לומר שנקט רביה משום דצריך שיהיה המאמין לו איש סוד וצנוע כדכתב בבאר מים חיים בכלל ד', אלא משום דלסתם אדם שלא הגיע להוראה אין השערותו ודמיונו ראוי לסמוך ואין האמנתו כדין לכן אסור להגיד לו רק לרבו וכן לכל חכם שהגיע להוראה שיש לסמוך על הוראתו ודמיונו מותר להגיד כשמאמין לו כבי תרי.

אבל יש חילוק בין סתם חכם שהגיע להוראה לרבו ממש, לענין אחרים שאין מכירין את המספר ומכירין את החכם שנאמן כבי תרי, שאחרים שאין מחוייבין לסמוך על הוראתו אפשר אף אם סומך עליו גם בזה אסור, כיון דאם היה אחד מסביר לו שאין לדמות לשאר דברים שלא כסברת החכם לא היה סומך עליו ולכן אין סמיכתו בזה כלום וממילא אסור להגיד לו. אבל ברביה שסמך עליו משום שנאמן לו כבי תרי רשאי לומר לתלמידו אחר שלו שמאמין לרביה כבי תרי אף שאינו מכיר להמספר משום שהוא מחוייב לסמוך על הוראת רבו במה שמדמה לשאר דברים שיוודע בו שאינו משקר, ולענין עצם הגדתו הא נאמן לו כבי תרי, ועדיין צ"ע למעשה בזה.

עכ"פ כשמאמין לו כבי תרי באופן שכתבתי שרשאי היה להאמין לו והאמת היה ששיקר לו משום שנתקלקל מכפי שהיה מכיר אותו רבו, יהיה נידון כאנוס על קבלת לשון הרע ועל שעבר על לא תשנא מאחר שעשה כדין שלא היה מחוייב לחוש לזה.

ומה שאמרתי שאם אחד מתחסד ואינו סומך על סתם חזקת כשרות כדין התורה אלא סומך על איזה אנשים שבחר בעצמו לא מצד שיוודע ומכיר אותם בברור, אלא מצד טעמים קלושים שנדמה לו שהוא יותר נאמן ונמצא שרימוהו יתחשב קצת כמזיד, הוא ג"כ דבר אמת, דכיון שאינו בדרך קים לי בגויה אלא מצד שנדמה לו שמתנהג בחסידות יותר שהוא ג"כ רק מדין חזקה ואין חלוק בינו לאחרים שג"כ נאמנים מדין חזקה, והוא הא לא סמך על דין התורה, איך שייך להחשיבו אנוס על מה שסמך על סברת עצמו, דבשלמא כשעשה כדין התורה שאמרה לסמוך על חזקה ולהאמין לעד אחד על איסורין לא עבר כלום אף שכלפי שמיא גליא דהיה איסור והעד שיקר לו, אבל זה שלא סמך על דין התורה אלא על סברת עצמו אין להחשיבו אנוס, וליכא סתירה כלל לשני הדינים.

אביך אוהבך, משה פיינשטיין

==הערה: לא ראה הגר"מ את דברי החפץ חיים בהל' רכילות כשדון באורך בהיתר זה, כלל ומקור חיים סעיפים ה-ז ושם בבאמ"ח ס"ק יב העתיק דברי מהר"ק ממש ככל אשר כתב כאן הגר"מ. וע"ע שם בסעיף ז כתב שכל זה בזמן התלמוד משא"כ בהידנא וכו', והגר"מ לא התייחס לזה. =ובכלל לא הביא הגר"מ רק כשדיבר החפץ

חיים בהיתר שגאה אבל גם במקום שמדבר בהיתר קבלת לשה"ר, כלל זה הלכה זו ושם בבאמ"ח סקי"ב גם שולח להל' רכילות הנ"ל, וגם זה לא ראה הגר"מ.

ציונים והוספות בענין נאמן כבי תרי

מאמרו של הרב משה לוי מענה לשון ח"ה עמוד יז-יח.

=פאת שדך" לכאן

=חקרי לב = כאן בסוף הקובץ בהוספות

=מהרי"ק סימן פב, בענין עד אחד שמעיד שאשת איש (ילדה בת שתי עשרה) הודתה שזנתה ברצון ועכשיו מכחשת, דודאי אינו נאמן ואין לבית דין להוציאה, אבל גם הבעל לא יכול להוציאה בטענה שמאמין לעד רק אם הוא מכיר את העד הזה וגיס ביה, ומכיר בו שאינו משקר, כעין מה שהאמין רבה לבת רב חסדא, ומביא ראיה משו"ת הרשב"א ועוד. מובא בדרכי משה ובית שמואל, ועיין מה שכתב בשו"ת חמדת שלמה שסמ"ג ואולי רמב"ם חולקים על מהרי"ק, והר"ר אברהם שם השיג עליו, ויש לבדוק==

הגר"מ שטרנבוך ח"ב סימן תל חולק ==

קול התורה, קובץ תורני

ר' מאיר מנחם מגיד, בענין קבלת לשה"ר, ומאת נאמן כבי תרי, חלק נה עמוד סה

מענה לשון, כולל קריית ספר

נאמן כבי תרי, ר' שמריהו גרוסנס, ה עמוד עג

בענין נאמן כבי תרי מביא דברי אגרות משה ח"א סימן נד שהבן יכול לסמוך על אביו חילוני אם נאמן לו לאכול אצלו כשאומר שזה כשר,

ציונים מתוך אוסף הצילומים וספרים מסביב לחפץ חיים

(ג) שאר "היתרים"

(ג: א) מסיח לפי תומו

בבא קמא קיד: משנה: (דף קיד.) נאמנת אשה או קטן לומר מכאן יצא נחיל זה... **גמרא:** (דף קיד:) א"ר יוחנן בן ברוקה נאמנת אשה וקטן וכו', אשה וקטן בני עדות ניהו, אמר רב יהודה אמר שמואל הכא במאי עסקינן כגון שהיו בעלים מרדפין אחריהם ואשה וקטן מסיחין לפי תומם ואומר מכאן יצא נחיל זה, אמר רב אשי אין מסיח לפי תומו כשר אלא לעדות אשה בלבד, א"ל רבינא לרב אשי ולא והרי נחיל של דבורים מסיח לפי תומו הוא, שאני נחיל של דבורים דקנין דרבנן הוא, ודאורייתא לא והאמר רב יהודה אמר שמואל מעשה באדם אחד שהיה מסיח לפי תומו ואומר זכורני כשאני תינוק ומורכבני על כתיפו של אבא והוציאוני מבית הספר והפשיטוני את כתנתי והטבילוני לאכול בתרומה לערב, ורבי חנינא מסיים בה הכי וחבירי בדילין ממני והיו קורין אותי יוחנן אוכל חלות והעלהו רבי לכהונה על פיו, בתרומה דרבנן, ואכתי דאורייתא לא, והא כי אתא רב דימי אמר רב חנא קרטיגנא ואמרי לה רב אחא קרטיגנא משתעי מעשה בא לפני ריב"ל ואמרי לה מעשה בא לפני רבי בתינוק אחד שהיה מסיח לפי תומו ואמר אני ואמי נשבינו לבין העכו"ם יצאתי לשאוב מים דעתי על אמי ללקוט עצים דעתי על אמי והשיאה רבי על פיו לכהונה, בשבויה הקילו.

רש"י: קנין דרבנן הוא, דאין כאן גזל אלא מפני דרכי שלום דהא דהפקר ניהו ותניא (חולין קמא:) יוני שובך ויוני עלייה אין בהן משום גזל אלא מפני דרכי שלום. מרדפין אחריהם, קודם דיבור הקטן דרגלים לדבר דשלו הם. לעדות אשה, שמע מן התינוקות שהיו אומרים הרי אנו הולכין לספוד ולקבור איש פלוני בפרק בתרא דיבמות (קכא:). והטבילוני, לפי שדרכו של תינוק לטפח בשרצים ובטומאות. בדילין ממני, מפני תרומתי. בתרומה דרבנן, בזמן הזה דרבי לאחר חורבן היה ואיכא מ"ד לא קידשה לעתיד לבוא. והשיאה רבי לכהונה, ואף על גב דאיסורא דאורייתא היא משום זונה. בשבויה הקילו, דספיקא בעלמא היא.

מסיח לפי תומו בנאמנות נכרי בטעימת איסור

שולחן ערוך: יורה דעה: צח א: איסור שנתערב בהיתר מין בשאינו מינו כגון חלב שנתערב בבשר, יטעמנו נכרי, אם אומר שאין בו טעם חלב או שאומר שיש בו טעם אלא שהוא פגום, מותר... וצריך שלא ידע שסומכין עליו [היינו שאומר במסיח לפי תומו] ...על פי גמרא חולין צו. צו: שסומכים על קפילא ארמאה היינו נחתום (רש"י) או מבשל (ערוך)

נכרי, לטעום תבשיל שיש בו תערובת איסור לדעת אם טעמו האיסור ניכר.

ט"ז: שם ב: ... והך יטעמנו עובד כוכבים, משמע אפילו לאו קפילא, שכן דקדק ב"י מלשון [הרמב"ם] שכתב עכו"ם ולא זכר קפילא, וא"כ עיקר ההיתר מכח מסיח לפי תומו כמבואר בב"י בשם הרשב"א, ובבדק הבית להרא"ה הקשה על זה דאין מסיח לפי תומו נאמן אלא לעדות אשה שאינו אלא כגילוי מילתא בעלמא...

ונ"ל דהרשב"א והרא"ש [שכתבו שסומכים על גוי מסיח לפי תומו אף דתערובת כזה הוא איסור דאורייתא] ס"ל דהא דאמרינן בהגוזל דאין מסיח לפי תומו נאמן במילי דאורייתא היינו במידי דבעי עדות דוקא, משא"כ באיסור והיתר שפיר מהני, דבזה לא בעינן עדות גמורה אלא באם יש לנו הוכחה סגי, תדע דהא עד אחד נאמן באיסורין להתיר, ואם כן הכי נמי מסיח לפי תומו דמזה יש לנו סברא שאין שם איסור וסגי בזה, והא ראייה שקפילא מהני אפילו באינו מסל"ת מטעם דלא מרעא חזקתו ובמידי דבעינן עדות ודאי לא מהני דבר כזה, אלא ע"כ דבאיסורין לא צריך רק הוכחה. כנ"ל ליישב דעת הרשב"א והרא"ש, אבל לענין הלכה כבר פסק בטור ושו"ע סי' ש"ו לענין בכור דלא מהני מסל"ת, ואם כן לא מהני בשום דוכתא דאיכא איסור דאורייתא:

ש"ך: יורה דעה: שם ב: יטעמנו עובד כוכבים כו', וצריך שלא ידע שסומכין עליו, בבית יוסף פסק דאעובד כוכבים דלאו קפילא סמכין עליה במסיח לפי תומו דוקא, ואקפילא סמכין אפילו אינו מסיח לפי תומו דלא משקר שלא יפסיד אומנותו, ונתבאר לך דכאן מיירי בעובד כוכבים שאינו קפילא ולכך צריך שלא ידע שסומכין עליו. ומכל מקום קשיא לי כיון דפסק בס"ב דמין בשאינו מינו אסור מדאורייתא כל שנותן טעם א"כ איך יהיה עובד כוכבים נאמן במסיח לפי תומו והלא ש"ס ערוכה היא בפרק הגוזל בתרא (ב"ק קיד) דאין עובד כוכבים מסל"ת נאמן באיסור תורה אלא בעדות אשה לבד...

=מקשה קושיית הט"ז ומרחיב להסביר שקשה גם למחבר ... ומביא תרומת הדשן ועוד ... ואח"כ כותב:

ויש שהיו רוצים לתרץ דהא דאמרינן בהגוזל דאין עובד כוכבים מסל"ת נאמן בשאר דברים היינו היכא דאתחזק איסורא משא"כ הכא דלא ידעינן אי אית ביה טעם כלל, ודוחק, ועוד דהתם פרכינן עלה מהא דהתירו שבויה על פי קטן מסל"ת ומשני בשבויה הקלו, והשתא מאי פריך הא בשבויה לא אתחזק איסורא...

לכך נראה לי לחלק דדוקא היכא דליכא למיקם עלה דמילתא הוא דאין עובד כוכבים מסל"ת נאמן באיסור תורה, אבל במין בשאינו מינו כיון דאיכא למיקם עלה דמילתא להטעימו לקפילא סמכין עליה, וחילוק זה מוכח בריב"ש שם (סימן תקלג)...

חוות דעת: שם: ביאורים א: יטעמנו גוי, עיין ט"ז ס"ק ב', עד היינו במידי דבעי עדות דוקא וכו'. ולכאורה תמוהין דבריו מאד דהא בש"ס (ב"ק קיד) פריך שם משבויה ותרומה, ובשבויה ותרומה ג"כ עד אחד נאמן, ולדברי הט"ז בדבר שאין צריך שני עדים ועד אחד נאמן עליו, אף מסיח לפי תומו נאמן, מאי מקשה הש"ס.

ונראה לפרש כוונת הט"ז, דהנה יש הוכחה ברורה דודאי בהא דקאמר הש"ס אין מסיח לפי תומו נאמן אלא בעדות אשה, אינו מוציא שאר איסורין במקום דלא אתחזק איסורא... ועל כרחק לא ממעט אלא מידי דבעי עדות דוקא, כמו שכתב הט"ז.

ופירושו של דברים, דבכל הנך דמייתי התם, דהיינו תרומה ושבויה, מהימן מטעם עדות דוקא, תדע דהא בעי הגדה לפני בית דין דוקא, דהא עד מפי עד פסול בהן כמבואר בשו"ע באה"ע סימן ז' סעיף ב בהגה ע"ש, והוא מטעם דעד הראשון לא הגיד בפני בית דין, אלמא דבעינן הגדה בבית דין דוקא. ואפילו בעדות אשה גופיה, אף דעד מפי עד כשר דמשום עיגונא אקילו, מכל מקום בעינן שיעיד השני בבית דין דוקא, כדמוכח ביבמות (פז) דבעינן דוקא שתינשא ברשות בית דין, ובדאיכא שני עדים קרי לה התם ניסת שלא ברשות בית דין.

וכן בשבויה, למאן דמכשיר עד מפי עד דסבירא ליה דהוי כעדות אשה, בעינן הגדה בבית דין כמו בעדות אשה, דודאי במקום דאכשר רחמנא עד אחד כגון לשבועה ובסוטה, וכן בעדות אשה להירושלמי (סנהדרין ג ט) דמפיק ליה מקרא, וכן גבי קרבן, ודאי דבעי הגדה בבית דין דוקא, דכל זמן שאינו מגיד בבית דין לאו שם עד עליו, כמבואר בחו"מ (סימן כח סעיף א) לענין עד אחד לשבועה, ומסתמא בכל מקום דהימנא רחמנא לעד אחד חד דינא אית ליה, בכל מקום דקרי ליה רחמנא עד בעינן בית דין, דבלא בית דין לא שם עד עליו.

וכן בכל מקום דמהימן עד אחד מדרבנן, כעין דאורייתא תיקנו ובעי בית דין דוקא, כדמוכח מהא דתרומה ושבויה דאין עד מפי עד כשר בהו. ובעדות אשה דהימנוהו אפילו חוץ לבית דין, משום אשה דייקא ומשום עיגונא, מכל מקום תיקנו שיהיה בית דין בגמר ההגדה, שיהא קצת כעין דאורייתא. אבל באיסורין הא דמהימן עד אחד, הן מכח סברת רש"י ביבמות שם (פח, א ד"ה ואמר) והן מכח סברת התוספות (שם ד"ה ברי) מקרא דוספרה (ויקרא טו, כח), לא קרי רחמנא בשם עד כלל ולא מטעם עדות הוא, דהא אין צריך שם הגדה בבית דין כלל.

וזהו כוונת הט"ז דלא אתי לאפוקי רק מידי דבעי עדות דוקא, דהיינו שיהיה שם עדות עליו דבעינן שיגיד בבית דין, מה שאין כן באיסורין דלא בעי עדות כלל רק הוכחה, דהא עד אחד מהימן אפילו בלא בית דין.

ובזה אתי שפיר דברי הרא"ש (בכורות פ"ג סימן ג) במה שכתב גבי בכור שעובד כוכבים מסיח לפי תומו אינו נאמן בעדות בכור לומר שביכרה משום טעם להשביח מקחו, משמע דבלאו האי טעמא מהימן מסיח לפי תומו, משום דזה הוי כשאר איסורין. ומתרומה יש ללמוד דמסיח לפי תומו מהימן, דהא בתרומה אין עד מפי עד נאמן אפילו בתרומה דרבנן, ואפילו הכי מסיח לפי תומו מהימן, ומכל שכן באיסורין דעד מפי עד נאמן מכל שכן דמסיח לפי תומו מהימן.

אבל במקום דאיתחזק איסורא, ודאי דאין מסיח לפי תומו מהימן, דבאיתחזק איסורא בדבר דאינו בידו בעינן שני עדים דוקא, ואפילו במקום דעד אחד מהימן אין מסיח לפי תומו נאמן במידי דבעי עדות, מכל שכן במידי דבעי שני עדים. וסברא דבידו לא שייך גבי מסיח לפי תומו, דסברא דבידו הוא שבידו לעשות כמו שאומר ומסתמא אומר אמת, ומסיח לפי תומו שאינו מתכוין על הדבר לא שייך סברא זו כלל. אבל בלא איתחזק איסורא כי הכא שהיה לו חזקת היתר רק דאיתרע החזקה מחמת שנפל לתוכו איסור, זה לא מקרי איתחזק איסורא, ומהימן במסיח לפי תומו, כן נראה לי:

===== מלא הרועים ערך 'נאמנות עכו"ם' וכו' מסיח לפי תומו =====

◀ כאן שייכים דברי ה"חפץ חיים" בענין מסיח לפי תומו המובאים לקמן עמוד ?? ??

ג: ב) קול שלא פוסק

יבמות כד: הנטען על אשת איש [והוציאוה מתחת ידו, אע"פ שכנס יוציא], אמר רב ובעדים, אמר רב ששת אמינא כי ניים ושכיב רב אמר להאי שמעתתא, דתניא הנטען על אשת איש והוציאוה על ידו ונתגרשה מתחת ידי אחר אם כנס לא יוציא, היכי דמי אי דאיכא עדים כי אתא אחר ואפסקיה לקלא מאי הוי, אלא לאו דליכא עדים וטעמא דאתא אחר ואפסקיה לקלא הא לאו הכי מפקינן, אמר לך רב הוא הדין דאע"ג דלא אתא אחר ואפסקיה לקלא, אי איכא עדים מפקינן אי ליכא עדים לא מפקינן, והכי קאמר דאע"ג דאתא אחר ואפסקיה לקלא לכתחלה לא יכנוס.

מיתיבי בד"א כשאין לה בנים...

ואי בעית אימא הני מתנייתא רבי היא, דתניא רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא רוק למעלה מן הכילה אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא, (דף כה.) מנעלים הפוכים תחת המטה אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא, מנעלים הפוכים ליחזי דמאן ניהו אלא מקום מנעלים הפוכים (תחת המטה א"ר הואיל ומכוער הדבר תצא)

והלכתא כוותיה דרב והלכתא כוותיה דרבי, קשיא הלכתא אהלכתא, לא קשיא הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק, קלא דלא פסיק וליכא עדים כרבי, קלא דפסיק ואיכא עדים כרב.

וקלא דלא פסיק עד כמה אמר אביי אמרה לי אם דומי דמתא יומא ופלגא ולא אמרן אלא דלא פסק ביני וביני אבל פסק ביני וביני הא פסק, ולא אמרן אלא דלא פסק מחמת יראה אבל פסק מחמת יראה מחמת יראה הוא, ולא אמרן אלא דליכא אויבים אבל איכא אויבים הוא דאפקו ליה לקלא.

מועד קטן יח: ואמר רב משום רבי ראובן בן איצטרובילי... אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו, ואם לא עשה כולו עשה מקצתו, ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו, ואם לא הרהר בלבו לעשותו ראה אחרים שעשו ושמח.

מתיב רבי יעקב (מלכים ב יז) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם, התם להכעיס הוא דעבוד. תא שמע (תהלים קו) ויקנאו למשה במחנה לאהרן קדוש ה', רב שמואל בר יצחק אמר מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממשה, התם משום שנאה הוא דעבוד. תא שמע אמר רבי יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו בדבר ואין בו, ואמר רב פפא לדידי חשדון ולא הוה בי, לא קשיא הא בקלא דפסיק, הא בקלא דלא פסיק.

וקלא דלא פסיק עד כמה, אמר אביי אמרה לי אם דומי דמתא יומא ופלגא. והני מילי דלא פסק ביני ביני, אבל פסק ביני ביני לית לן בה. וכי פסק ביני

ביני לא אמרן אלא דלא פסק מחמת יראה, אבל פסק מחמת יראה לא. ולא אמרן אלא דלא הדר נבט, אבל הדר נבט לא. ולא אמרן אלא דלית ליה אויבים, אבל אית ליה אויבים אויבים הוא דאפקוה לקלא.

רש"י: מו"ק: נחשד בדבר, עבירה. להכעיס עבוד, וידעני דלא היה. בקלא דפסיק, לא היה ביה. קלא דלא פסיק, היה ביה. דומי, חשד, כמו לא ישא בת דומה (סוטה כז). אבל הדר נבט, דבתר דפסיק התחיל קלא, נבט נשמע, דמיון כמו במסכת תענית (ד). האי צורבא מרבנן דמי לפרצידיא דתותי קלא, כיון דנבט נבט, ופירוש זה וזה לשון צמת.

מאירי: מו"ק: לעולם יזהר אדם שלא יביא עצמו לידי חשד ולא יספיק לו היותו נקי מפעולות הרע מהשם לבד אלא שיהא נקי מה' ומישראל דרך אזהרה אמרו אין אדם... אא"כ עשאו, ואם לא עשאו כולו עשאו מקצתו, ואם לא עשה מקצתו הרהר בלבו לעשותו, ואם לא הרהר בלבו לעשות ראה אחרים שעשאוה ושמת, כלומר שנהנה גופו והתענג טבעו לשמועת אותן העברות ומה יעשה בעשייתן.

ומכל מקום יצא מכלל זה כל שחושדין אותו מחמת קנאה או שנאה, שאם לא כן לא הנחת בן לאברהם אבינו, וכבר ידעת על אדון הנביאים שחשדוהו הסכלים מחמת קנאתם, וכל שחושדין אותו ונתברר שאין בו פסק הקול, ראוי לו להתעורר על גוף החשד ולהתבונן שמצד עונש הגיע אליו כן, ועל זה הצד אמרו יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו.

(ג: ג) סני שומעניה

מגילה כה: אמר רב אשי האי מאן דסנאי שומעניה שרי ליה לבזויה בגימ"ל ושי"ן, האי מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחיה ומאן דשבחיה ינוחו לו ברכות על ראשו.

רש"י: מגילה שם: דסני שומעניה, שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף: בגימ"ל ושי"ן, בר גיורתא – זונה, שמה סרייא – שם מוסרח, כך הוא בתשובות הגאונים מותר לבזות גם את אמו שילדתו, ורבותי מפרשים גיופא שייטא שטייא. (וברש"י עין יעקב: גייפא שטייא):

רמב"ם: סנהדרין כד ה: וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות והוא שיהיה קול שאינו פוסק כמו שביארנו ולא יהיו אלו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה, וכן מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו.

שיטת הרמב"ם שכל הדין הוא הוראת שעה וכן בסמ"ג לקמן ודלא כספר יראים שבונה מכאן יסוד ביחס לכל חוטא, עיין חפץ חיים.

סמ"ג: ל"ת קע"א: אל תונו איש את עמיתו, ... ומביאה בפרק הזהב שבאונאת דברים הכתוב מדבר... תניא בפרק הזהב לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך, עם שאתך בתורה ובמצות אל תונו, למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא על יראי ה', ואמרינן במדרש שאם הונה אותך אתה רשאי להנותו שאינו קרוי עמיתך, ואמרינן במגילה (כה). האי מאן דסני שומעניה, פירוש שיצא עליו שם רע בודאי, שרי לבזויה בגימ"ל ושי"ן, פירוש גייפא שטייא, פירוש אחר בן גויה או בן שפחה, פירוש אחר גערת

שמתא כמו ששנינו במועד קטן (טז.) ברב יהודה שנדה לאותו תלמיד דסני שומעניה, ואמרינן (שבת ס.) נמי האי מאן דעבר אדרבנן שרי למיקריה עברינא.

סמ"ג: ל"ת ר"ח: [לא תקח שוחד] ... אע"פ שאמרה תורה לא תטה משפט, הרשות ביד בית דין לגדור פרץ להוראת שעה כפי הצורך דתניא בפרק נגמר הדין (סנהדרין מ.) א"ר אליעזר בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה... וכן אמרינן (קידושין פא.) שמלקין על לא טובה השמועה, ואמרינן במגילה (כה:) האי מאן דסני שומעניה שרי לבזוייה כו'.

כסף משנה: שם: וכן יש לבית דין בכל מקום וכו' להלקות אדם ששמועתו רעה וכו', בסוף קידושין (פא) אמר רב מלקין על לא טובה השמועה שנאמר אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע, ופירש"י מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות מלקין אותו ולא טובה השמועה לאו הוא דכתיב בבני עלי אל בני לאו יש כאן על לא טובה השמועה ע"כ. ומלקין אותו אלאו דקאמר, אסמכתא בעלמא הוא, והתם נמי מייתי דמר זוטרא הוה מותיב לה אפסירא אכתפיה ומקרי ליה אל בני, ופירש"י להודיע שעל לאו זה הוא לוקה. ומ"ש והוא שיהא קול שאינו פוסק וכו'. נלמד ממה שאמרו בפרק ב' דיבמות גבי טוען ונתבאר בהלכות אישות פרק כ"א ובהל' סוטה פרק ב':

וכן מבזין וכו'. סוף פרק שלישי מגילה (כה) האי מאן דסני שומעניה שרי לבזוייה בג' ש', בן עכו"ם בן שפחה, וכתב הר"ן דה"מ באיניש דעלמא אבל צורבא מרבנן לא אלא כסהו כלילה וכבר כתב רבינו דיני ת"ח בהל' תלמוד תורה:

◀ כאן שייכים דברי מהרי"ק שורש קפח ד"ה ואם יאמר אדם, בענין נאמנות קול

חפץ חיים: לשה"ר: כלל ז: מקור החיים סעיף ד: והוא הדין אם יצא (ח) קול על אחד שעשה מעשה או שדיבר דבר שלא כראוי על פי התורה, בין שהוא איסור חמור ובין שהוא איסור קל, אפלו הכי אסור לקבלו להאמינו בהחלטה, רק לחוש, עד שיתברר הדבר, ועל אחת כמה וכמה שיזהר מאד אם רוצה לספר את הדבר לאחרים (ט) שלא יכווין להעביר הקול ולגלותו יותר, וכמו שבארנו לעיל בכלל ב' סעיף ג' עיין שם היטב:

סעיף ה: וכל זה שדברנו הוא בסתם איש ישראל, אבל אם (י) נתחזק מכבר בלאו הכי לאדם רשע, מפני שנתפרסם עליו כמה פעמים, שעבר בשאט נפש על איסורין הידועין לכל ישראל שהוא אסור, כניאוף וכיוצא בזה, על איש כזה מותר לקבל לשון הרע:

באר מים חיים: (ח) קול, ממה שכתוב בנדה (סא) הנהו בני גלילא דנפק עלייהו קלא דקטול נפשא אתו לקמיה דר' טרפון א"ל לטמרינן מר וכו' אי אטמרינכו הא אמור רבנן האי לישנא בישא אף על גב דלקבולי לא מיבעי למיחש ליה מיבעי, הרי דגם בקול איתא האי דינא דאיסור קבלת לשון הרע:

ואין להקשות על זה ממה שכתוב בסנהדרין (לא) בההוא תלמידא דנפק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בבי מדרשא בתר עשרין ותרתינן שנין אפקיה ר' אמי ואכריז עליו ואמר דין גלי רזיא, הרי דעל קלא דנפק עליו הוציא והו"ש שמותר להאמין בלבד, עי' בגירסת הרי"ף והרא"ש דלא גרסי דנפק עליה קלא רק דאפיק וכו', משמע דדבר ברור היה, ואף ברמב"ם פכ"ב מהל' סנהדרין בדין זה משמע גם כן דאיירי בדבר ידוע,

ונ"ל דאף לפי גרסתנו כוונת הגמרא בזה דנתברר אחר כך לר' אמי שהוא גילה את הדבר, והא דנקט הגמרא 'דנפק עליה קלא' להשמיענו דמשום דנפק עליה קלא בבי מדרשא דהוא גילה את הדבר אם כן ידעו הכל מעוולה הזו והיה חילול השם בדבר ולכך הוכרח ר' אמי להרחיקו מביהמ"ד, וגם כדי שיתרחקו כל התלמידים עוד ממדה

רעה הזו, וכענין שמצינו במשה רבנו ע"ה דעל מה שאמר אם את כל דגי הים וכו' אף שהוא עון חמור חיסך עליו הכתוב משום שהיה בצינעה, אבל של מי מריבה שהיתה בגלוי לא חיסך עליו הכתוב וכפירוש רש"י בפ' בהעלותך:

ואין להקשות על דברינו ממ"ש בסוף פרק הקורא את המגילה האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויי בגימל ושיין, ועי' ברש"י שם גייפא שטיא ושם מוסרח או בן שפחה בן גיורת, ואם כדברינו שאסור להאמין ולקבל אפילו כששמע מהרבה אנשים או שקול יוצא וכמ"ש בסעיף ג' וד' (וממילא הוא הדין דאסור לשנוא אותו וכמו שכתבתי בכלל ו' בס' י"א דכיון שאסור לקבל אסור לשנוא אותו עבור זה וגם אסור לבזותו לא ביוש גדול ולא ביוש קטן ע"ש), אם כן האיך התירה הכא הגמרא לסמוך על הקול ולבזותו בידים:

דנראה פשוט דסני שומעניה מקרי מי שיוצאות עליו שמועות רעות שעובר עבירות כמה פעמים, פעם יוצא עליו קול שעשה כך ופעם כך, עד שעל ידי זה נתחזק בעיר לחשוד על העבירות הללו, ובודאי כל אנשי העיר לא יטעו תמיד, לכן שרי להסכים ולהחליטו לרע ולבזותו אפילו מי שאינו מכירו בעצם, מה שאין כן אם במקרה נשמע על אדם שעשה דבר שלא כהוגן ולא נתחזק עד עתה לזה, אפילו שמע זה מהרבה אנשים, אסור לסמוך על זה ולשנוא אותו וכ"ש לדבר עליו לשון הרע ולבזותו.

וראה שכל דברינו אלה כולל רש"י במילותיו הקצרות, שז"ל במגילה (כה): ד"ה דסני שומעניה: שיוצאות עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף, הרי שלא כתב שיצא עליו שמועה רעה, רק שיוצאות וכו', משמע דדרך אדם זה מפני מעשיו הרעים לצאת עליו כמה שמועות רעות, וכענין זה פירש רש"י בקדושין (פא) ד"ה מלקין על לא טובה השמועה, וז"ל: מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות, ולא כתב מי שיצא קול עליו שעבר עבירה, משמע ג"כ כמו שכתבתי דדוקא בענין זה אוחזין הקול לממשות קצת אבל בלאו הכי לא וכמ"ש למעלה:

וכמ"ש מוכח גם כן בשו"ע אבן העזר סימן קע"ח סעיף כ' וז"ל אשת איש שטוענת על איש שהוא רודף אחריה והוא מכחיש אין להאמינה כדי לייסרו וכו' ואם הוא מוחזק בעיניהם לחשוד על העריות וכו' וידחוהו בשתי ידיים וכמו שאמרו רז"ל מלקין על לא טובה השמועה עכ"ל. הרי שלא כתב בשו"ע ואם נשמע בעיר שהוא חשוד על העריות סתם אלא ואם הוא מוחזק בעיניהם וכו' ומשמע כמו שכתבנו למעלה, וכן ביו"ד בסימן של"ד סמ"ב וז"ל ואי סני שומעניה כגון שמתעסק בספרי אפיקורסים וכו' או שחביריו מתביישים מחמת שמועתו וכו' הרי שלא כתב שנתביישו, וכן שאר לשונות הכל לשון הוה ולא לשון עבר, להורות שכמה פעמים נשמע עליו שעבר על זה, וכענין שאמרו בסנהדרין י"ז התם כתיב ויתנבאו הכא כתיב מתנבאים שעדיין מתנבאים הן:

וכן משמע גם כן בסמ"ג לאוין (ל"ח קע"א) שכתב גם כן האי מימרא האי מאן דסני שומעניה וכתב על זה שיצא עליו שם רע בודאי, ומוכח שכונת הסמ"ג דודאי על קול בעלמא אין לסמוך שיהא מותר לבזותו כדמשמע מגמרא דנדה הנ"ל.

וגם מכתובות (כו): בגמרא ואתא עד אחד ואסקיניה משמע גם כן דקול גרע מעד אחד כמו שפירש"י שם וא"כ כיון דאמרינן בפסחים (קיג): במעשה דטוביה דעל דברי עד אחד אין לסמוך כלל חרץ מלענין שבועת ממון כל שכן על קול בעלמא, על כן הוסיף הסמ"ג תיבת בוודאי, ופי' שנתברר על ידי כמה דברים מכוערים שרואין בו תמיד, והוא כעין דברים הניכרים לענין זה או שנשמע עליו תמיד וכנ"ל לפירוש רש"י.

וכן אין להקשות על דברינו ממ"ש במו"ק (טז) ברבי שדרש ואמר שדברי תורה יהיה בסתר נפק ר' חייא ודרש בשוקא שמע רבי ואיקפד ונזף עי"ז לר' חייא התם נמי איירי שנתברר לרבי ששמועתו הוא אמת או דמותו להאמין משום דמילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי כדאמרינן בר"ה (כב):

(ט) שלא יכיון להעביר הקול וכו', ולא שייך על זה היתירא מטעם שכבר נתפרסם הדבר באפי תלתא דכבר ביררנו לעיל בכלל ב' בשם הרמב"ם דכיון שהוא נתכוין לגלות הדבר יותר אסור:

(י) נתחזק וכו' כמה פעמים וכו', ובדבר שמוחזק לנו עד עתה שנתפקר בזה, ובא אחד וסיפר שעבר עתה עוד הפעם על זה, ודאי דמותר להאמין, אחרי דנתחזק עד עתה בעבירה זו. ואפילו באיסור אחר שלא נתחזק עד עתה גם כן נראה דמותר להאמין עליו, אחרי דיצא מכלל עמיתך. וראיה לזה ממה שביארנו לעיל בסק"ח המימרא האי מאן דסני שומעניה וכו' שהתירו רז"ל בכה"ג אפילו לחרפו ולבזותו ועל כרחך שאיננו בכלל עמיתך כמו שכתב בעל ספר יראים במצוה סימן ו [ק"פ בחדש] וכמו שנפסק בחו"מ בדין אונאת דברים בסימן רכ"ח בשם הנמ"י, וה"ה לספר עליו תועבותיו שלא בפניו וכמש"כ לעיל בכלל ד', וכל שכן לקבל עליו לשון הרע לבד שמוותר. ואף על פי שיש לדחות דלענין קבלת לשון הרע לא נזכר בתורה עמיתך מכל מקום לא מסתברא להחמיר במקבל יותר ממספר:

הגה"ה: ואם נשמע עליו רק פעם אחת שעבר עבירה של ניאוף וכו"ב מאיסורין המפורסמין לכל, אף שהיה קלא דלא פסיק דהיינו יום ומחצה לעזו עליו כל העיר, וגם אין לו אויבים בעיר שנוכל לומר עליהם שהם הוציאו הקול [דאל"ה לא מתחשב קלא דלא פסיק וכההיא דיבמות כ"ה ע"א] צ"ע אם זה בכלל סני שומעניה שיהא מותר לבזותו עבור זה, או אפילו לקבל דבר זה ולהחליט בלב שהיא אמת, ואין ראיה מיבמות כ"ה הנ"ל דשם הוא מדרבנן בעלמא כמבואר בפוסקים:

ולכאורה מדברי רש"י הנ"ל במגילה משמע שאין זה בכלל סני שומעניה דאל"ה לוקמיה אפילו בשמועה אחת רעה אך שהיא קלא דלא פסיק. אך מדברי הרמב"ם פרק כ"ד מהלכות סנהדרין הלכה ה' לכאורה לא משמע כן דז"ל שם וכן יש לב"ד וכו' להלקות אדם ששמועתו רעה והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות והוא שיהא קול שאינו פוסק כמו שביארנו ולא יהא לו אויבים ידועים שמוציאים עליו את הקול [פי' דאם יש לו אויבים אמרינן מסתמא שהם הוציאו הקול כן מוכח ביבמות כ"ה בגמרא וכן פסקו האחרונים באה"ע בסי' י"א עיי"ש] וכן מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו עכ"ל הרי דמתיר הרמב"ם לבזות אותו מחמת קלא דלא פסיק לבד, ומשמע מסתימת לשונו לכאורה דאפילו רק על פעם אחת מותר:

אך אם כן יקשה מאוד שהרמב"ם סותר את דברי עצמו שבפרק ו' מהלכות דיעות שכתב שם בענין תוכחה הרואה חבירו שחטא וכו' אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמין חטאו ומחרפין אותו עד שיחזור למוטב וכו' עיי"ש ואם כן בענייננו אמאי מתיר הרמב"ם לבזותו יוכיחנו מתחלה, ובוודאי לא מיירי הרמב"ם בדין זה דלבזותו דוקא בבית דין דנתרץ על זה דלכית דין כדי לגדור גדר שאני כי ידוע דדין זה של הרמב"ם הוא מהמימרא האי מאן דסני שומעניה והאי מימרא איירי בכלל אדם כמו בשאר מימרות דלעיל מזה עיי"ש בגמרא, אלא וודאי אנו מוכרחים לומר דכוונת הרמב"ם שרינון העיר הוא שהוא עובר תמיד על העריות לא שעבר פעם אחת לבד, וכן משמע לישנא דהרמב"ם למי שמדייק בו, ומסתמא רינון כזה אינו יוצא בבת אחת רק פעם אחת לפי עניני הכיעור שרואין בו תמיד ואם כן לא פליג עם רש"י וכאשר פירשנו למעלה דברי רש"י:

ואם כן תוסר גם כן הקושיא שהקשינו עליו בענין הוכחה דכיון שנשמע עליו תמיד בעיר ענינים מכוערין כאלו עד שנתחזק על ידי זה בעיר לאדם רשע תו לא הוי בכלל עמיתך ואין אנו מחוייבין להוכיחו דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב [ועיין לקמן בענין זה במה שנכתוב בביאור דברי הר' יונה שבשיטה מקובצת שלא יהא סותר דברי עצמו שבשערי תשובה] וממילא דמותר גם כן לבזותו דלא תונו איש את עמיתו כתיב, ואשר לא שת לבו לדבר ה' מותר להכלימו במעליו ולהודיע תועבותיו ולשפוך בוז עליו

וכמו שכתב ר' יונה בשערי תשובה במאמר רי"ט עיי"ש, ובתרו"מ בסי' רכ"ח בהגה"ה דלא נצטוינו על אונאת דברים אלא ליראי השם והכוונה לסתם איש ישראל, וגם מטעם אחר אין מחוייב להוכיחו לאיש כזה דכיון דרינון יוצא תמיד עליו בעיר והוא שונה באולתו ואינו חושש לזה הוא בכלל הלצים שאין אנו מחוייבין להוכיחם כמו שכתוב אל תוכח לץ פן וכו' ולכן התיר הרמב"ם לבזות אותו ולחרף יולדתו בפניו עד שיחזור למוטב והוא כעין שכתב שם בפ"ו מהלכות דיעות.

ומה שלא השיג מהרי"ק בשורש קפ"ח על הרודפין את הנחשד ר' אהרן דלא נחשד כי אם פעם אחת ואם כן בענין זה לא נקרא קלא דלא פסיק, דעדיפא השיג עליהם דהתם אויבים אפקוהו לקלא ולא נחשב לקול כלל:

ודע עוד דלא נקרא קלא דלא פסיק כי אם בקול שהרבים מסכימים עליו, אבל אם ידוע לנו שרק אחד הוציא את הקול מתחלה ועל ידו נשתרבו זה הקול בעיר אין מונח עליו שם קלא דלא פסיק, ובוודאי אסור לסמוך על הקול הזה חס ושלום ולבזותו מחמת זה, כי זה נקרא קול ושוברו עמו, וכן כתב מהרי"ק בשורש קפ"ח והעתקתי לקמן את כל התשובה. וה"ה לענין לקבולי או לשנוא אותו אפילו אם האחד הראשון שהוציא הקול עליו הוא עד כשר וכל שכן אם המוציא הקול הוא מאנשי ריבו, ואפילו הוא דר עתה בעיר אחרת ושם אין לו שום אויב, וגם בעיר זו נשמע הקול עליו, אפילו הכי אין שום ממש בקול זה לשום דבר אפילו הוא עתה קלא דלא פסיק כיון דידוע לנו שבראשונה אפקוהו אויבים ומשם נשתרבו הקול לכאן:

ודע דכל אלו הדברים שהארכנו הוא אפילו שלא להפסידו בענין ממון, אבל מה שיהיה נוגע בענין ממון פשיטא ופשיטא דאין שום קול מועיל לזה אם לא על פי שנים עדים וכדמוכח בכתובות (לו:): בגמרא דנפק עלה קלא דזנאי וכו' וכן נפסק בטור אבן העזר סימן קע"ז]:

(ג:ד) מילתא דעבידא לאגלווי

יבמות צג: טעמא דעד אחד נאמן לענין עדות אשה משום דעבידא לאגלווי או משום דייקא ומנסבא, ובר"ן על הרי"ף תחילת הפרק שם מביא דברי ריטב"א בשם רא"ה שעיקר הטעם שסמכו על עד אחד בעדות אשה משום דעבידא לאגלווי ומשמע שהוא טעם בדאורייתא, ועוד.... ==

ש"ך בסוגיא של מסיח לפי תומו חיכא ד"איכא למיקם עלה דמילתא", גוי נאמן גם בדאורייתא עיי"ש ==

באר מיים חיים כלל ז סוף סימן ח (עמוד קמה)

...וכן אין להקשות על דברינו ממ"ש במו"ק (טז) ברבי שדרש ואמר שדברי תורה יהיה בסתר נפק ר' חייא ודרש בשוקא שמע רבי ואיקפד ונוף עי"ז לר' חייא התם נמי איירי שנתברר לרבי ששמועתו הוא אמת או דמותר להאמין משום דמילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי כדאמרינן בר"ה (כב:):

בשבילי חיים שם

חפץ חיים עמוד רמ"ו במ"ח ס"ק לו

חפץ חיים עמוד ק"נ במ"ח בתו"ד

זרע חיים עמוד רצ"ט לענין עתונים / זרע חיים עמוד של"ה / זרע חיים עמוד שע"ג

"נחלת שלמה" מאמר הרב הלל זקס, מפתח לחפץ בחיים סימן כו (מי שדורש ברבים...)

חלקת בנימין עמוד רט

"נחלת שלמה" מאמר הרב הלל זקס, מפתח לחפץ בחיים סימן כו (מי שדורש ברבים...)

=== עיין ערך ב"מלא הרואים" ===

== יש קטע בענין זה במשנת חכמים דפוס חדש עמוד פו ד"ה אלא דעדיין (בענין הגמרא יבמות עז שמואל ובית דינו קיים) וגם ד"ה מהדו"ב והנה נכון שרק אם יבורר הדבר בודאי... ==

(ד) מתי מותר לקבל לשה"ר - בדברי מרן ה"חפץ חיים" ז"ל

◀ דברי החפץ חיים בעיקר איסור קבלת לשה"ר (לשה"ר כלל ורכילות כלל ה, ועוד) מובאים בפרק הקודם
אות ??? עיי"ש

מתי מותר לקבל לשון הרע / לשה"ר כלל ז

בכלל זה יבואר איסור קבלת לשון הרע, אם נאמר בפני שלשה או בפניו. ודין אם שמע הסיפור
מהרבה אנשים, או שקול יוצא בעיר, או ממסיח לפי תומו, או מממהימן לה כבי תרי, ובו י"ד
סעיפים:

לשה"ר: כלל ז: סעיף א. איסור קבלת לשון הרע הוא אפילו אם המספר מספר את
הדברים בפרסום (א) לפני כמה אנשים, אף על פי כן אין להחליט
מחמת זה שהדבר אמת, רק יש להשומעים לחוש לזה ולחקור את הדבר, ואם יתברר להם
שהדבר אמת יוכיחוהו על זה:

סעיף ב: אין שום היתר להאמין בלשון הרע אפילו אם המספר סיפר עליו (ב) הלשון הרע
בפניו, כיון שלא שמענו הודאה על זה מפני הנידון, וכל שכן אם אין מספר עתה בפניו רק
אומר שהיה אומר את הדברים אלו בפניו, דאסור להאמינו מטעם זה, ובעונותינו הרבים
העולם נכשלין בזה מאד. (ג) ואפילו אם הוא שותק עתה בשעה שאומרים עליו הדברי
גנות בפניו, אפילו הכי אין ליקח מזה שום ראיה להחליט שהדבר אמת, ואפילו אם טבעו
תמיד שלא לשתוק כשאומרים לו דבר שלא כרצונו ובזו הפעם הוא שותק, כי אולי נתגבר
עתה על טבעו וגמר בדעתו שלא לענות על ריב, או מפני שראה שבודאי יאמינו יותר
לדברי המספר מלדבריו, כמנהג הרע של העולם שמוסכם אצלם שאם רק יספר את הדברים

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

לשה"ר כלל ז: סעיף א: (א) לפני כמה אנשים, דבר זה נתבאר לעיל בכלל ב במ"ח אות ב.

סעיף ב: (ב) הלשון הרע בפניו, בדבר זה נכשלין העולם ולכן נבארו בהרחבה. קודם יש ראיה מדין
סיפר בפני ג' שאסור לקבל והוא הדין לסיפר בפניו כי לשניהם אותו דין. גם ראיה מלשון הרמב"ם
הל' דעות עיי"ש. והדבר גם פשוט בסברה שאפילו אם נניח שמותר לספר לשה"ר בפניו זה דוקא המספר
שיודע שהדבר אמת אבל לא המקבל דאינו יודע שהוא אמת ולמה יחליט שהוא אמת. ואין לסמוך על
הסברא דאין אדם מעיז לספר שקר בפני הנידון, כי אין בכח סברה זו להוציא אדם מחזקת כשרות שלו,
ואפילו אם נתקבל עדותו בבית דין אין סומכים עליו רק לחייבו שבועה אבל לא שמענו שעל ידי עדותו
נפסל הנידון לעדות ויוצא מחזקת כשרותו, עיין חו"מ סימן כח בהגה"ה. ורק אם שמענו הודעה מפיו
או שרואה שהנידון מתנצל מותר להאמין. (וע"ע ס"ק (ג))

(ג) ואפילו אם הוא שותק אין ליקח מזה שום ראיה וכו', כאן מביא הח"ח השוואה לדין עד אחד המעיד
על אשתו שזינתה והיא שותקת (המבואר בשו"ע אה"ע קעט ט) שלדעת השו"ע שם אם אין דעתו
סומכת על העד כבי תרי אשתו מותרת, ומוכח שלא סומכים על סברת שתיקה כהודאה, ואפילו לדעת
החולקים (מהרש"ל) זה דוקא לענין זנות שאין לה לשתוק בענין שכזה אבל בסתם לשון הרע אין
מהשתיקה שום ראיה. ומביא עוד דין (המבואר שם בסימן ב סעיף ד בהג"ה) דאם קרו לו ממזר ושותק
אין מהשתיקה ראיה, אמנם שודאי שלחשוש צריך. והאריך עוד בזה. ומביא עוד שגם בדין אשה שאמרה
לבעלה גירשתני נאמנת מטעם חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה, שבשו"ע שם כתב שבזמן הזה
שרבתה החוצפה אינה נאמנת אלא להחמיר.

בסוף מוסיף שאם המספר הזה סיפר דבר האסור משום איסור סיפור לשה"ר הרי אז הוא נעשה רשע
ואין בכוחו להוציא את חבירו מחזקת כשרותו. (וכן כתב לקמן במקור החיים סעיף ג)

בפניו, אפילו אם השכנגדו יכחישנו מאה פעמים, לא יאמינו לו שוב, ולכך הסכים אז בנפשו שטוב יותר לשתוק על זה ולהיות מהנעלבים, על כן אסור לקח ראיה מזה להחליט שהדבר אמת:

סעיף ג: כשם שאסור לקבל לשון הרע אם שמע מאחד, כן הדין (ד) אפילו אם שמע משנים או יותר, ולא מבעי בדבר (ה) שנעשו רשעים על ידי סיפורם, בודאי אין להאמינם אם סיפרו לו, כיון דאפילו לפי דבריהן שפלוני עשה שלא כהוגן עברו על לאו דלא תלך רכיל שהוא אפילו על אמת, אם כן רשעים הם, איך נאמינם על ישראל זה שהוא בחזקת כשר גמור לעת עתה, דהחשוד על לאו דלשון הרע חשוד לשקר ולהחליף ולהוסיף, ומה בכך שהם תרי, אפילו הרבה יותר, קשר רשעים אין מן המנין, אלא אפילו אם הוא דבר שאין נעשין רשעים על ידי סיפורם אם האמת איתם, אפילו הכי (ו) אסור לקבל דבריהם (ז) ולהאמינם בהחלטה, דאין חל שם עדות אפילו על שנים ויותר אלא בבית דין, אבל חוץ לבית דין לא, דאפילו אם יאמרו שקר אינם נקראים עדי שקר כי אם מוציא שם רע בעלמא, (וכדאיתא בספר מצות קטן לא תעשה רלה), וכל זה להחליט, אבל לחוש מותר אפילו אם לא שמע רק מאחד וכנ"ל:

סעיף ד: === מופיע לעיל עמוד ?? והוא הדין אם יצא (ח) קול על אחד שעשה מעשה או שדיבר דבר שלא כראוי על פי התורה, בין שהוא איסור חמור ובין שהוא איסור קל, אפילו הכי אסור לקבלו להאמינו בהחלטה, רק לחוש, עד שיתברר הדבר, ועל אחת כמה

_____ קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות _____

סעיף ג: (ד) אפילו אם שמע משנים, ראיה לקמיה מגמרא

(ה) שנעשו רשעים על סיפורם, כגון אם סיפר דברי גנות בין אדם למקום שאין הנידון יוצא על ידי זה מכלל עמיתך, או בדברים בין אדם לחבירו שאין תועלת על להבא.

(ו) אסור לקבל דבריהם, וראיה ממעשה דגדליה שאמרו לו שמחשבת ישמעאל היא להרגו, ומשמע שהיה צודק במה שלא האמין (והטענה עליו היתה שהיה לו לחשוש וכו'), ומסתמא טעם הדבר הוא דאין חל שם עדות כי אם בבית דין וחוץ לבית דין הוא לשון הרע, וכן כתב האבן עזרא בפסוק לא תהיה אחרי רבים לרעות, (וז"ל: אם ראית רבים יעידו על דבר שלא ידעתו לא תאמר בלבבך אלה לא יכזבו).

הגה"ה: מביא ראיה מחור"מ (עה כה) שהטוען דבר ששמע מפי שנים לא נקרא טענת ברי, עיי"ש עוד, וכתב אח"כ דאף אם נאמר דמה ששמע משנים נחשב כטענת ברי היינו רק בדבר שאין דרך האדם לשקר או להוסיף בו דברים כגון לומר לאשה שמת בעלה, אבל בעניני לשון הרע ורכילות שהדבר נעשה כהפקר ומצוי לשקר ולהגזים, ולא מדייקים באמת, בודאי אסור להאמין אפילו אם סיפרו לו שנים ויותר, ומותר רק לחוש.

(ז) ולהאמינם בהחלטה, מה שכתוב בגמרא פסחים ק"ג: דאם יש עדים שעבר עבירה מותר לשנאותו, היינו שנתחזק עדותם בבית דין. ומה שכתוב שם שלרבו מותר להאמין אם נאמן לו כבי תרי, כוונת הגמרא אם נאמינם לו כבי תרי המעידים בבית דין ולא כשני אנשים סתם, וכן נראה בלשון רבינו יונה.

סעיף ד: (ח) קול, ראיה מגמרא נדה סא הנהו בני גלילא וכו', דגם בקול יש איסור קבלת לשון הרע. ומה שכתוב בגמרא סנהדרין (דף לא) שהוציאו תלמיד שיצא עליו קול שגילה סוד, עיין רי"ף ורא"ש שגרסו בגמרא 'דאפיק' דמשמע דהיה דבר ברור, וגם לגרסתנו נראה דנתברר אחר כך שכך היה. ומה שכתוב בגמרא מגילה (כה:): האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויי וכו', נראה פשוט דסני שומעניה הכוונה מי שיוצאות עליו הרבה שמועות שעבר כמה פעמים ועל ידי זה נתחזק בעיר לחשוד על עבירות, ובודאי כל אנשי העיר לא יטעו תמיד, לכן שרי להסכים ולהחליטו לרע ולבזותו אפילו מי שאינו מכירו בעצמו, משא"כ אם במקרה נשמע על אדם שעשה דבר שלא כהוגן אפילו שמע זה מהרבה אנשים אסור לסמוך על זה ולשנאותו ולדבר עליו לשה"ר או לבזותו, וכן משמע מלשון רש"י שם. וכן מוכח בשו"ע אה"ע (קע"ח כ) שרק אם מוחזק שחשוד מרחיקים אותו, וכן מוכח בשו"ע יו"ד (שלד מב), ומלשון הסמ"ג שכתב שיצא עליו שם רע "בודאי" והיינו שנתברר על ידי כמה דברים מכוערים שעשה והוא כעין דברים הנכרים לענין זה. וגם בכתובות (כו:): משמע דקול גרע מעד אחד, וכבר נתבאר בפסחים ק"ג שעל עד אחד אין לסמוך לשנא ולספר.

ואין להקשות מגמרא מו"ק (טו). שרבי שמע שר' חייא עבר על דבריו ודרש דברי תורה בשוק וכו', והקפיד עליו רבי ונזף לר' חייא, התם נמי איירי שנתברר לרבי ששמועתו הוא אמת או משום שהוא מילתא דעבידא לאיגלוויי דלא משקרי אינישי כדאמרינן בגמרא ר"ה (כב:): לענין קידוש החודש.

וכמה שיזהר מאד אם רוצה לספר את הדבר לאחרים (ט) שלא יכוין להעביר הקול ולגלותו יותר וכמו שביארנו לעיל בכלל ב' סעיף ג', עיין שם היטב:

סעיף ה: וכל זה שדברנו הוא בסתם איש ישראל, אבל אם (י) נתחזק מכבר בלאו הכי לאדם רשע, מפני שנתפרסם עליו כמה פעמים שעבר בשאט נפש על איסורין הידועין לכל ישראל שהוא אסור כניאוף וכיוצא בזה, על איש כזה מותר לקבל לשון הרע:

סעיף ו: ואם אחד בא אצלו ומספר לו את עניניו ובתוך סיפורו סיפר לו איזה דבר שהוא גנות לעצמו ולחבירו, אינו מותר להאמינו רק על עצמו (יא) ולא על חבירו:

סעיף ז: ועתה נתחיל לבאר בעזרת ה' דין קבלת לשון הרע מאיש שהוא מהימן כבי תרי, או ממסיח לפי תומו, או אם יש לו על הסיפור ההוא דברים הניכרים שהוא אמת, ואף שברוב הדינים הם שווין, אף על פי כן חילקתי אותם כל אחד ואחד בסעיפין בפני עצמן מפני שיש פרטים אחדים שמשנתנה כל אחד בדינו מחבירו, וגם שלא יתערבבו עיני הקורא מפני רובי הענפים שמתפשטים מכל אחד ואחד. וזה החלי בעזרת החונן לאדם דעת:

מהימן כבי תרי

איסור קבלת לשון הרע הוא אפילו אם שמע מאיש שהוא מהימן לו כדברי שני עדים, ומה שכתבנו לעיל בכלל ד' סעיף ה' דמותר לגלות הענין בהצנע לרבו ולאיש סודו אם ידע אשר יאמין דבריו כדברי שני עדים, ומותר לרבו לקבל דבר זה ולשנוא אותו ולהתרחק מחברתו עד אשר יודע לו ששב מדרכו הרעה, היינו שם שהוא דבר אשר לפי האמת מותר לספר בגנותו עבור זה, אם לא עשה תשובה, כיון שעבר במזיד על עוון דבר המפורסם בישראל שהוא איסור שאין לתלות עליו עוד שום זכות (כגון יב) במעשה דטוביה בפסחים (קיג) שהוא ענין ניאוף וכיוצא בזה), לא כן (יג) בדבר שיש לתלות עליו זכות, כגון בחסרון ידיעת איסור המעשה, או אולי בשגגה בא לידו, או לספר עליו דברי דופי וגנאי בעלמא, או בענין שלילת המעלות, וכנ"ל בכלל ה' סעיף ב', או לזכור עליו מעשי אבותיו וקרוביו או מעשי הראשונים, בודאי לא שייך בזה מהימן כבי תרי, דמאי הוי אם הדבר הזה אינו שקר מעיקרו, אף על פי כן אסרה התורה להמספר לספר בגנותו עבור זה רק לדונו לצדק בענין הזה וכנ"ל בכלל ד' סעיף ג', ולהמקבל גם כן אסור להחליט בלבו את חבירו לגנות עבור זה וכנ"ל בכלל ו' סעיף ז',

(ומלבד איסור הקבלה עובר על לאו דלפני עור לא תתן מכשול, עם כמה עשין ולאין המבוארין לעיל בפתיחה, כיון שהמספר בודאי עובר על איסור לשון הרע כמבואר בכל

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

(ט) שלא יכוין להעביר הקול וכו', כך כתב הרמב"ם בדין אפי תלתא דכיון שהוא נתכוין לגלות הדבר יותר, אסור, עיין לעיל כלל ב'.

סעיף ה: (י) נתחזק וכו' כמה פעמים וכו', ואם כבר נתחזק בעבירה ובא אחד וסיפר שעבר עוד פעם ודאי דמותר להאמין, ונראה שגם בעבירה שלא נתחזק בה מותר להאמין כי יצא מכלל עמיתך. וראיה מדין סני שומעניה שכתב היראים שאינו בכלל עמיתך כמו שפסק בשו"ע (ח"מ רכח) בענין אונאת דברים, והוא הדין לספר עליו לשון הרע שמוותר. ואע"פ שיש לדחות דלענין קבלת לשה"ר לא נזכר בתורה 'עמיתך' מכל מקום לא מסתברא להחמיר בהמקבל יותר מהמספר.

הגה"ה: ===הגה"ה ארוכה בענין נאמנות קול ===

=====

סעיף ו: (יא) ולא על חבירו, ראייה מגמרא כתובות (כג): באשה שנשבת שאמרה אני וחברתי טמאה, שנאמנת על עצמה ואינה נאמנת על חברתה. שלחברתה יש חזקת כשרות, והכי נמי לענין קבלת לשון הרע כל סתם איש מישראל עומד בחזקת כשרות ואינו נאמן המספר רק על עצמו ולא על חבירו.

סעיף ז: (יב) במעשה דטוביה, [-שהוא דבר המפורסם בישראל שאסור], ואם הוא דבר שאינו מפורסם, צריך לדונו לכף זכות שלא ידע את האיסור ואסור להחליטו לגנאי עבור זה. ולקמן באיסור רכילות ביארנו שהדעת נוטה דלא שייך בזמן הזה דין 'נאמן כבי תרי', ובכל אופן אסור לקבל ומותר רק לחוש.

(יג) בדבר שיש לתלות, עיין ח"ב כלל ה ס"ו ובבמ"ח שם, ולשה"ר כלל ו במ"ח ס"כ כ'.

הפוסקים דלשון הרע הוא אפילו על אמת, והוא בשמיעתו הביאו לאיסור זה, דאילו לא היה רוצה לשמוע מאתו לא היה חבירו בא לכלל איסור, וכל שיתקבל יותר לפניו דברי המספר ויהיה 'אהנו מעשיו', יהיה יותר גרוע להמקבל גם כן שעל ידו בא חבירו לאיסור גדול כזה):

סעיף ח: ואפילו בכגון מעשה הטוביה הנ"ל, אינו מותר לקבל סתם רק בהצטרף אל זה שני הפרטים, שצריך ליהדר בהם בענין הקבלה: (א) דוקא אם סיפר לו שראה דבר זה בעצמו, אבל אם (יד) שמע מפי אחרים אין להמספר הזה שום יתרון כלל: (ב) אפילו אם סיפר לו שראה בעצמו, אין מותר רק להאמינו ולהרחיק את עצמו מחברתו עד אשר יודע ששב מדרכו הרעה, אבל לא לילך ולספר דבר זה לאחרים, וכמו שכתבנו לעיל בכלל ד' סוף סעיף ה', ומכל שכן שאין (טו) להפסידו בממון או להכותו ח"ו על ידי זה:

מסיח לפי תומו

סעיף ט: ואם מי שסיפר לו הלשון הרע על אחד היה (טז) מסיח לפי תומו בדבר זה, (ומה נקרא לפי תומו יתבאר בבאר מים חיים) דינא הכי, אם יש בענין הזה אפילו אם הוא אמת לשפטו לצד הזכות, או שענין זה הוא בעניני שלילת המעלות או אחד משאר פרטים שביארנו לעיל בסעיף ז', או שזה המספר (יז) לא ראה דבר זה בעצמו רק שמע מפי אחרים, בודאי אסור לקבל הימנו ולהחליט בלבו לגנאי על חבירו, ואפילו אם אין בו אחד מאלו הפרטים, (יח) מכל מקום גם כן יש ליהדר שלא לקבל מאיש זה המסיח לפי תומו דברי

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סעיף ח: (יד) שמע מפי אחרים, דשמא אותם אחרים שיקרו. ואפילו אם אמר המספר שמי שסיפר לו הוא נאמן לו כבי תרי, אסור להאמין, 'דאינו מצוי שהשומע הזה יהיה קים ליה טובה בהשערותו של המספר הזה שלא יפול בו טעות בשום אופן', וכל שכן לפי מה שביארנו לקמן שבזמן הזה לא סומכים על היתר נאמן כבי תרי.

(טו) להפסידו ממון וכו', ראייה מדין עד שאומר שאשתו זינתה האם העד נאמן לבעל כבי תרי היא אסורה עליו אבל לא נאמן להפסידה כתובתה. וכן כתב מהרי"ק שהוא דבר פשוט.

סעיף ט: (טז) מסיח לפי תומו, יש להבין איזה ציור נקרא מסיח לפי תומו לענין לשה"ר שנרצה לזון אם אפשר להאמינו. דלענין עכו"ם, שנאמן במסיח לפי תומו לומר על אשה שמת בעלה איתא בשו"ע אה"ע (יז יד) דרק אם סיפר לפי תומו האין היה המעשה נאמן, אבל אם בא לבית דין להעיד אפילו אם היה מסיח לפני תומו, אינו נאמן דשמא כוונתו להעיד, וכן לענין לשה"ר כל שרואים שאין כוונתו לגנות או לעורר מדנים רק אם מספר מעשה שהיה.

ועוד שם (בעכו"ם) מבואר שאם שאלוהו מתחילה איה פלוני, ואמר להם שהוא מת, אינו נחשב למסיח לפי תומו, ואפילו אם לא שאלוהו אלא שמע שמדברים על פלוני יהודי אם הוא חי או לא ואמר להם שהוא מת, אין זה נחשב למסיח לפי תומו. וכן בענין לשה"ר רק אם לא היו מדברים אודות האיש ההוא בשבחו או בגנותו.

ועוד, דמבואר שם (סעיף יד) דאם יש איזה צד שהעכו"ם ירוויח במה שהוא מספר שמת, כבר לא נקרא מסיח לפי תומו, והכא נמי בלשה"ר הרבה פעמים מתכוין בסיפור לכבד את עצמו וכדומה, ובפרט אם יודעים שהוא שונאו, כמבואר שם לענין ה' נשים שאינן נאמנות, וק"ו לכאן, ששם לענין אשה יש סברא של עבידא לאגלויי.

ועוד, דאם לא נתברר בכיור דנחשב מסיח לפי תומו, והוי רק ספק, יש להחמיר דספיקא דאורייתא הוא, ואסור מן הדין להאמין אפילו בלב. ולפי"ז יוצא שקשה מאד למצוא מציאות של מסיח לפי תומו לדינא, ובפרט שעל פי דין יש ספק גדול ועצום אם מהני כלל (מסיח לפי תומו) אפילו לענין להאמין בלב (כמו שיבאר בהמשך במ"ח יח), ולכן כל השומר נפשו ירחק מזה.

(יז) ולא ראה דבר זה וכו', דמי יודע שהראשון הסיח לו לפי תומו.

(יח) מכל מקום גם כן יש ליהדר וכו', דמוכח בגמרא ב"ק קיד: דברין דאורייתא אין אנו מחליטים הדבר לאמת על ידי מסיח לפי תומו, וכאן לענין לשה"ר הוא דין דאורייתא.

ומש"כ בגמרא מו"ק טו. שבר קפרא ור' שמעון ברבי למדו ענין קשה ור"ש אמר לבר קפרא דבר זה צריך רבי, ובר קפרא ענה לו 'ומה רבי אומר בדבר זה', ופירש רש"י אין רבי בעולם היודע דבר זה, ואח"כ אמר זה ר"ש לאביו [-לרבי], ופירש רש"י 'לפי תומו ולא משום לשינא בישא'. ואביו הקפיד על בר קפרא, עיי"ש, ומשמע דדבר ששמע במסיח לפי תומו מותר להאמין ולקבל, וזה אינו, (א) שמע רבי האמין בבנו כבי תרי שאינו משקר, וגם רבי הקפיד עליו משום תועלת להבא, או (ב) באופן יותר

גנות על חבירו, וכל שכן שאסור לסמוך על זה לילך אחר כך (יט) ולספר דבר זה לאחרים, או (פ) לבזותו בדברים עבור זה, וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לענין (פא) להפסידו עבור זה בממון או להכותו ח"ו דודאי אסור מן התורה:

דברים הניכרים

סעיף י: ואם יש עליו (כב) דברים הניכרים שנראה על ידי זה שמה שמספרין עליו הוא אמת, דינא הכי, אם יש בענין הזה אפילו אם הדבר אמת (כג) לשפטו לצד זכות, או בענין שלילת המעלות, או בכל שאר הפרטים המבוארים לעיל בסעיף ז', לא שייך בזה דברים

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

נאות שכוונת רבי שאמר 'איני מכירך' היה לבדוק מה בר קפרא ישיב, ואם ישתוק סימן שהוא אמת, ואינו בכלל מקבל לשון הרע, וכעין מה שכתב רש"י בגמרא שבת נו. שדוד אמר לציבא שיחלקו השדה רק אם יראה בסוף שיש ממש בדבריו ולא היה בכלל מקבל לשה"ר. ואין דומה למה שכתבנו בהלכות רכילות כלל ו דאפילו אם שותק אין לקבוע שהדבר אמת == ==

כלל העולה מדברינו מדוברי רש"י אין ראיה כלל להקל בדין זה ואם כן מנין לנו לחדש קולא מדעתנו, ובפרט שעשינו סמוכין לדברינו מתחלה ממ"ש אין מסיח לפי תומו כשר אלא לעדות אשה בלבד, ואף שיש לדחות קצת דאולי לענין קבלת לשון הרע שאני על כל פנים מנין לנו לחלק בזה כדי להקל ובפרט דאיסור תורה הוא על כן כתבתי בפנים דיש לזהר בזה ועיין לעיל בסוף ס"ק ט"ז: == ==

חסר קטע בהתחלה שהוא בתוך סוגריים == ==

הגה"ה באמצע באר מים חיים == כל זה כתבנו לפי דברי מהרש"ל בכלל ב'

(יט) ולספר דבר זה לאחרים, [נעתק בלשוננו] דלא יהא עדיף מאם ראה בעצמו דברי גנות על חבירו שאסור לגלותו וכדלעיל בכלל ד' ס"ד ואף (דלעיל איירינן) [אם נימא דאיירינן] בדברים שבין אדם לחבירו ורוצה לספר כדי לקנא בזה לאמת ולעזור לאשר אשם לו גם כן יזהר שלא לספר דבר זה בדרך ודאי רק שמעתי אומרים כן ואפילו באופן זה צריך עיון ועי' במה שכתבנו לקמן בחלק ב' כלל ט' ס"ק ט' בבאר מים חיים, ויותר טוב שיחקור מתחלה את הדבר עד שיחבר לו שאמת הוא, וגם ידע שלא יהיה מועיל לו הוכחה להנידון בינו לבין עצמו, ויתר הפרטים שצריך לזה עיין לקמן בחלק ב' כלל ט':

ולענין אם המספר לו הוא מהימן ליה כבי תרי והוא בדברים שבין אדם לחבירו, והוא רוצה אחר כך לילך ולספר לאחרים כדי לקנא לאמת, אף דלדינא אפשר לצדד דמותר כמו אם ראה בעצמו, מכל מקום אחרי שכתבנו לקמן בהלכות רכילות כלל ו' שהדעת נוטה דהשתא ליכא לדינא דמהימן ליה כבי תרי על כן יזהר מתחלה לחקור את הדבר אם אמת הוא, ועיין לקמן בחלק ב' כלל ט' שיש כמה פרטים אפילו אם ראה בעצמו דבר עולה שעשה אחד לחבירו מתי צריך לקנא לאמת וכל שכן בזה:

(כ) לבזותו בדברים, דאין להפקיע איסור דאורייתא של אונאת דברים ע"י נאמנות של מסיח לפי תומו, ותדע שבגמרא ב"מ (נח:): גדולה אונאת דברים מאונאת ממון וכו', ולענין ממון בודאי לא סומכים על סברא של מסיח לפי תומו להוציא ממון, וכ"ש לענין אונאת דברים.

וגם אם המספר נאמן לו כבי תרי, דעתי הקלושה נוטה דלא הותר להונותו משום זה, ואף דבגמרא פסחים כתוב דמותר לשנואתו, זה רק לענין שנאה דאינו עושה לו שום דבר בפועל משא"כ אונאת דברים שמבזהו בידים, אין היתר, וכדברי מהרי"ק שעל ידי נאמן כבי תרי אסור להפסיד לאחרים, וה"ה לענין אונאת דברים.

(כא) להפסידו על זה בממון, כמש"כ בב"ק קיד: ופשוט שהוא הדין להכותו

סעיף י: (כב) דברים הניכרים, =לשון החפץ חיים עצמו=מתחלה אבאר מקור ההיתרא דדברים הניכרים ואחר כך אבאר בעז"ה כל הפרטים שכתבתי בפנים טעמן ומקום מוצאן:

הנה שריותא על ידי דברים הניכרים הוא בסמ"ג לאוין י' ובהגהות מיימוני בפרק ז' מהלכות דעות ומקורו משבת נ"ו דאיתא שם בגמרא ושמואל אמר לא קיבל דוד לשון הרע דברים הניכרים חזא ביה ועד כאן לא פליג רב אלא משום דלא מחשיב דבר זה לדברים הניכרים או משום דמכל מקום עולה היה מדוד מתחלה במה שקיבל דבריו של ציבא מדאמר הנה לך כל אשר למפיבושת ואז לא ראה עדיין על מפבושת דברים ניכרים ולכך הביא רב לראיה זה הפסוק הנה לך וכו', ולא סבירא ליה כמו שתירץ רש"י לשמואל דיועד היה דוד שלא יתקיימו דבריו לעת עתה ועל תנאי השיב אם יראה אמת בדבריו:

הגה"ה: ולבד זה הלא נשאה הגמרא מתחלה בקושיא שמן מימרא אחרת דרב משמע שלא קיבל דוד לשון הרע ע"ש וע"כ משום דדברים הניכרים חזא ביה וכיון דיש ספיקא בדברי רב גופא היכי

הניכרים, דודאי אנו מחויבין לדונו לכף זכות (כד) כיון שהוא איש בינוני, כדי שלא יתבזה על ידי זה בעינינו וכנ"ל, אבל אם הוא דבר אשר אין למצוא צד זכות על העושקו (כה) מותר להאמין ולקבל:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סבירא ליה אין לנו לדחות דברי שמואל מהלכה וכלל זה כתב בספר יד מלאכי בסימן קנ"א בשם הראשונים:

ואין להקשות א"כ דלרב לא היה שם המעלה דדברים הניכרים מ"ט קאמר שם בתחלה רב אמר קיבל דוד לשון הרע דכתיב וכו' מכדי חזייה דשיקרא הוה כי הדר אלשין עליה מ"ט קיבלה מיניה וכו' למה צריך להניח ההקדמה הזו אפילו אם לא חזייה דשיקרא הוה גם כן אסור לקבל ממנו ולהאמינו בהחלט רק לחוש בעלמא לשמור את עצמו אבל לא להפסיד עי"ז לאחרים וכנ"ל בכלל ו' סי"א ובשלמא לשמואל דדברים הניכרים חזא ביה אף דבעלמא אסור להפסיד עי"ז לחבירו וכמו שנבאר לקמן דמן התורה אף שאנו משערים שהאמת עם האחד אסור להפסיד את חבירו הפסד ממש כי אם עי"ז עדים מ"מ הכא דמלך הוא שאני מפני חוק המלכות ובתורת קנס לא ע"פ ב"ד (וראיה דאל"ה מאי שייך עי"ז שפסק דוד לבסוף שיחלקו ביניהם את השדה ומה שייך דוקא לציבא) ויש למלך רשות לעשות כן מפני הצורך כמו שראיתי ג"כ בכעין זה באדרת אליהו ב' משפטים דהריגת שמעי בן גרא היה ג"כ על פי חוק המלוכה בלבד אבל לעת עתה שלא ידעה הגמרא מדברים הניכרים רק תמיה בעלמא איה בן אדוניך בוודאי לא היה לו לפסוק תיכף קנס על מפיבושת כיון שלעת עתה לא נתברר בדעתו שיש עולה על מפיבושת מה שייך בזה שקנסו דוד ע"פ חוק המלוכה וכ"ש לפי מה שהשיב מפיבושת עבדי רמני וכו' והכחישו לציבא בוודאי אין כאן שום דברים ניכרים ואם כן אפילו לא מצאו מתחלה לציבא דשקרן הוא ג"כ יהא אסור לקבל ממנו די"ל דלהגדיל הפלא על דוד קאמר מכדי חזייה דשיקרא הוא וכו':

ויש לומר עוד באופן אחר והוא דרב אף דלא ס"ל הדברים הניכרים של שמואל מ"מ היה שם דבר הניכר קצת במה שלא בא מפיבושת עם ציבא בשעת מעשה וכמו ששאלו דוד בעצמו איה בן אדוניך וס"ל לרב דעי"ז לבד היה מותר ג"כ לדוד להאמין לציבא על מפיבושת רק מפני שמצא כבר בפעם אחרת שקרן לציבא ס"ל לרב דשוב אין לו להאמינו לציבא עי"ז דברים ניכרים קצת כאלו ולכך קאמר מכדי חזייה דשיקרא הוא כו' ושמואל השיבו דדברים הניכרים גמורים חזא ביה כמו שנכתוב לקמן בס"ק כ"ו (וא"כ יהיה ראייה דעי"ז דברים ניכרים קצת ג"כ מותר לקבל לשה"ר ודלא כמ"ש בפנים) ויש לתפוס כתיורן הראשון לדינא דסיפקא דאורייתא הוא ובכלל גווני אין להאמין אם לא עי"ז דברים ניכרים ממש:

הגה"ה: ועוד אפשר לומר דרך אחר בזה דמה שלא בא מפיבושת עם ציבא לדוד היה חשוב אצל דוד דברים הניכרים ממש כי הלא היה מאוכלי שולחנו כמ"ש בקרא ועכשיו בא ציבא לבדו אצלו ולכך אם לא מצאו לציבא בפעם אחר שאין לבו שלם עם מפיבושת ממילא היה מוכח מזה שלא בא עמו מפיבושת שאין לבו שלם עם דוד כי מסתמא אם היה רוצה לבוא אף שפסח היה, היה מצוה לציבא לחבוש את החמור לרכוב עליו אבל כיון דחזייה דשיקרא הוא דהרי כששאלו דוד איפה הוא והוא השיב לו בית מכיר בן עמיאל בלא דבר פירוש שאיננו חכם בתורה נמצא שקרן בזה שמצאו דוד מלא בתורה אם כן מוכח מזה דכל רצונו הוא להקטין את מעלת מפיבושת בעיני דוד אף במילתא דעבידא לאיגליי וגם לא שאלו דוד כלל על זה (והוה כוונת רש"י בד"ה חזייה וכו' במה שדקדק וכתב מתחלה מצאו שקרן בכך):

אם כן איתרעו ליה הדברים הניכרים לגמרי כי הלא פסח היה והיה לו לדוד לדונו למפיבושת לכף זכות לחשוב שמניעת ביאתו היה על ידי ציבא באיזה סיבה כמו שהיה האמת לבסוף שעברו רימהו, ולזה קאמר הגמרא מכדי חזייה דשיקרא הוא כו' דעל ידי זה מגדיל רב הפלא על דוד דקבלה הראשונה שהאמין לציבא וקבל דבריו שהרי השיב לו הנה לך כל אשר למפיבושת גם כן שלא כדין היה ולכך הביא פסוק הראשון, ושמואל סבירא ליה דמתחלה על תנאי היה כמ"ש רש"י ומה שלא חזר דוד לבסוף מדבריו כשהשיב לו מפיבושת על מניעת ביאתו משום דאחר כך ראה בו דברים הניכרים בעצמו]:

אבל זה אין לתרץ דלהכי קאמר מכדי חזייה וכו' משום דרב ס"ל ג"כ כשמואל דהיה שם דברים הניכרים אך משום דכבר בפעם אחרת מצאו שקרן בדבר ס"ל לרב דלא מהני דברים הניכרים (ויולד מזה דין חדש דלא כמ"ש לקמן בס"ק כ"ה דהלכה כרב באיסורי) דא"כ הו"ל לשמואל לומר לא קיבל דוד לשה"ר דהא דברים הניכרים חזא ביה ומדקאמר דברים הניכרים וכו' משמע דשמואל הוליד סברא זו מזה הפסוק וא"כ אנו מוכרחין לומר דלרב לא היה שם דברים הניכרים וא"כ מ"ט קאמר מכדי חזייה אלא ע"כ כנ"ל:

היוצא מכל דברינו דבלא דברים הניכרים ממש אסור להאמין אפילו אם לא נמצא עד עתה שקרן בדבר, ובדברים ניכרים ממש מותר אפילו נמצא שקרן בפעם אחרת, ושמ בגמרא מיירי לענין רכילות ומסתמא ה"ה בלשה"ר, וכן משמע פשטא דלישנא דסמ"ג והגהות מיימוני, ועפ"ז כתבתי היתירא דדברים הניכרים בסוף סעיף י"א, ועתה נבוא לבאר כל דברינו שבפנים כל פרט על מקומו וכדרכנו בעז"ה:

הגה"ה: ובכל זאת צריכין להזהר מאד ולחקור בשבע חקירות אם הם באמת דברים הניכרים, וליזהר בכל התנאים שצריך לזה וכדלקמן, כי היצר מטעה את האדם בזה מאד ומראה לו כמה דברים הניכרים שהם אמת, כדי שיאמין בזה וילכדנו על ידי זה ברשת של עון קבלת לשון הרע, ועל כן אל ימהר להקל בזה:

סעיף יא: ודוקא אם הם ניכרים ממש, דהיינו (פו) שהם מגיעות לענין הסיפור, וגם ראה את הדברים הניכרים בעצמו, אבל אם הם רחוקין מזה רק הוא כעין דבר הניכר קצת, או שלא ראה את הדברים הניכרים בעצמו (פז) רק שמען מפי אחרים, אין לו בזה שום יתרון כלל:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

=== זה כתבתי תחילת סיכום הקטע == על פי סוגיא דשבת דף נו, מובא בסמ"ג והגהות מיימוני, במחלוקת רב ושמואל אם מה שדוד נתן חצי שדה שאול לציבא, על פי דברי ציבא שמפיבושת מרד בו, נחשב לקבלת לשון הרע, דלדעת שמואל היה מותר לדוד כי ראה דברים הניכרים במפיבושת, וגם לרב דמחשיב החלוקה לקבלת לשה"ר, היינו מפני שלא מחשיב הדברים שם לדברים הניכרים אבל הוא מודה במקום שבאמת יש דברים ניכרים שמותר לקבלם.

ואין להקשות על רב דס"ל לא היו שם דברים הניכרים מתחילת דברי הגמרא שמקשה על דוד הרי כבר הוחזק ציבא לשקרן בדבר אחר (כאשר אמר שמפיבושת אינו תלמיד חכם, עיי"ש), דגם אם לא שיקר מתחילה לא היה לדוד להאמין לו, בשלמא לשמואל י"ל דהפסידו דוד על פי קנס חוק המלכות לא ע"פ בית דין ===

(כג) לשפטו לצד זכות, כמו שביארנו לעיל כלל ו ס"ז, וכלל ה' מס"ב

(כד) כיון שהוא איש בינוני, [נעתק כלשונו] זה שייך אם הוא מספר עליו שעשה או שדיבר דבר שאינו הגון ואפילו אם הוא בעניני שלילת המעלות פשוט הוא דהמטה אזנו לשמוע את דברי המספר בהציעו את גודל חסרונותיו של אחד בחכמה או בשאר דברים ועיי"ז נתבזה בעיניו אף אם הוא יודע ג"כ שהדבר אמת בכלל מקבל לשה"ר הוא מצד רוע בחירתו לחייב את חבירו ולשמוח לגנותו וכמ"ש ר' יונה במאמר ריי"ז כי דרך הישר לכסות על כל פשעים ולשבח את האדם כי נמצא בו דבר טוב ודרך האויל לחפש מומי בני אדם ואשתם ויתן בהם דופי ולא ידבר לעולם בשבח ודבר טוב הנמצא בהם וכמ"ש לעיל בכלל ו' בס"ט דכל שיש על המספר איסור עבור ספורו יש על המקבל איסור עבור קבלתו:

(כה) מותר להאמין ולקבל, ודע דכל זה אם יש בשמיעה ההיא תועלת על להבא להזהר מאיש זה ולהתרחק מחברתו, דבאופן זה אין על המספר איסור לשה"ר, דאם אין תועלת אסור להטות אזנו שמביא את המספר לידי איסור וכנ"ל בכלל ד סעיף ד. ודע עוד שהיתר זה הוא אפילו אם המספר הוא עבר או אשה וגם נמצא שקרן בעבר, אפ"ה כיון דדברים הניכרים גמורים חזא ביה בהנחשד מותר להאמינו, וראיה מגמרא שבת דציבא היה עבד.

סעיף יא: (פו) שהם מגיעות, [נעתק כלשונו] הוא מדברי מהרש"א בחדושי אגדות בשבת (נו). ד"ה דברים הניכרים חזא ביה עיי"ש בפירושו ובאמת גם מדברי רש"י ז"ל בד"ה דברים הניכרים משמע גם כן דלא סמך דוד על זה לחוד דלא כיבס מפיובושת בגדיו ולא עשה שפמו מדכתב רש"י שם בא"ד והוא השיבו קשה אין לי לצעוק אלא על מי שהביאך הלום הנה שמצטער על שובו עכ"ל משמע בהדיא דמזה הוכיח דוד שמה שלא כיבס בגדיו היה מפני צערו על שחזר דוד ובוה נשלם הדברים הניכרים אבל בלא זה לא נקרא עדיין דברים ניכרים ממש אף דהוי דברים ניכרים קצת, ומה שהשיבו דוד מתחלה למה תדבר עוד דבריך וכו' תחלקו את השדה דעת דוד היה אז כדי לשמוע ממנו מה יתנצל עוד בזה כדי להבין מה היה כוונתו במה שלא כיבס בגדיו אם שנצטער על צרת דוד או להיפך וכמו שכתב מהרש"א עיי"ש, וכן מצאתי בהדיא במהרש"ל ב"ה והוא השיבו קשה וכו' נ"ב פירוש זה מוכיח על הדברים הניכרים שראה עכ"ל, משמע מינייה בהדיא דדעת רש"י ג"כ כדברי מהרש"א ועיין במהרש"א שם, ובלאו הכי דברי מהרש"א מסתברא מאוד לדינא, ובפרט בענינו דאיסור דאורייתא הוא בודאי אין להקל בזה נגד המהרש"א והמהרש"ל אף שנראה שהם מחולקין בפירש"י להמעין במהרש"א שם, עכ"פ לדינא הם שניהם מסכימים לדעת אחת:

(פז) רק שמען מפי אחרים, פשוט הוא דזה גופא אסור להאמין רק לחוש.

סעיף יב: ודע דאפילו דברים הניכרים ממש אינו מועיל רק לענין שעל ידי זה יהיה מותר להאמין בעצמו את הדבר שמספרין לו, אבל לענין לילך אחר כך ולספר דבר זה לאחרים לא מהני, דלא עדיף מאם ראה בעצמו דבר גנות על חבריו (כח) שאסור לספר אחר כך לאנשים, וכמו שמבואר לעיל בכלל ד' סעיף ג' וד'. ודע עוד (כט) דבכל אופן אסור לסמוך על היתר זה של דברים הניכרים ממש (ל) להפסידו על ידי זה בממון (לא) או להכותו:

סעיף יג: ולפעמים (לב) ניתן רשות לבית דין מפני צורך שעה, כגון שאחד בא לצעוק לפניהם על דבר גינבה שנגנב ממנו, והוא משער בודאי בדברים הניכרים ממש שפלוגי גנב ממנו החפץ, וגם הבית דין רואין את הדברים הניכרים, או שעדים העידו לפניהם על הדברים הניכרים, ניתן להם רשות להכותו כדי שיודה, אבל ליחיד, או אפילו לבית דין רק שלא נתברר להם הדברים הניכרים כי אם על ידי התובע, לא נתן רשות הזו:

סעיף יד: ומזה תראה כמה אנשים טועין בענינים אלו, שאם נגנב להם חפץ ויש להם על אחד חשד, אומרים לטובי העיר שיש להם על אחד דברים הניכרים והם מכים ועונשין שלא מן הדין כדי שיודה. ובאמת הוא שלא כדיון, דלו יהא דדברים הניכרים הוא כמו ראייה לעצם המעשה, וטובי העיר חשיבי כמו בית דין, הלא צריך שידעו מתחילה שנגנב, וגם עדים להדברים הניכרים, או שהם בעצמם יראו (כמו במעשה דמר זוטרא), אבל לא לסמוך על התובע ולהכות את ישראל בחנם. ואפילו רק להאמין לתובע בלבד שאיש זה גנב מאיתו, אסור מפני קבלת לשון הרע, ועל אחת כמה וכמה לסמוך על זה ולהכותו, דאיסור גדול עושים בזה ועוברים על לאו דלא יוסיף:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סעיף יב: (כח) שאסור לספר אח"כ, [נעתק כלשונו] אם לא שהוא מוחזק בעיר מפני רוע מעשיו לאדם רשע וכמ"ש לקמן בכלל ח' בס"ז, או שהוא בדברים שבין אדם לחבירו שצריך לקנא לאמת ולעזור לאשר אשם לו, וכמ"ש ר' יונה במאמר רכ"א ורכ"ח וכפי מה שנבאר אי"ה לקמן בכלל י' היטב את הענין הזה באיזה אופן מותר זה הדבר, ואז אפילו אם לא ראה זה הדבר בעצמו רק אחרים הגידו לו שפלוגי עשה עולה לפלוגי והוא יש לו על זה דברים הניכרים ממש שהוא אמת נ"ל שהוא מותר לספר דבר זה לאחרים ולהסביר לפניהם האיך שנראה בעיניו ג"כ שהוא דבר אמת כדי שיעי"ז יתעוררו לעזור לאשר אשם לו ולקנא לאמת:

(כט) דבכל אופן, אפילו במקום דמותר לספר לאחרים כגון לקנא לאמת וכנ"ל בס"ק כח אפילו הכי אסור להפסידו.

(ל) להפסידו על ידי זה, [נעתק כלשונו] ואיירי בדין זה (וה"ה בדינים הראשונים דהיינו מסיח לפי תומו ומהימן ליה כבי תרי) כגון שיצא דבה עליו בדבר שאם היה אותו הדבר אמת גם ממונו מותר להפסידו, כגון שיצא קול עליו בענין מלשינות וכדומה לזה (ואף דממון מלשין אסור לאבדו בידיים כמבואר בח"מ בסימן שפ"ח עכ"ז נ"מ לענין לשמור את עצמנו שלא להזיקו להמלשין הזה דלא אמרו רק דאסור לאבדו בידו והטעם כמבואר בב"ק קי"ט עי"ש אבל לא בכח"ג) ויש דברים הניכרים לזה שהוא אמת, מכל מקום כיון דלא נתברר הדבר אסור להפסידו:

ואם תרצה לידע שורש הדברים עיין לקמן בח"ב בהלכות רכילות כלל ו' בבאר מים חיים ס"ק כ' שם ביררנו דין זה מהפוסקים לענין רכילות, דהיינו שהיה לו היזק גדול בעיסקא ויצא קול על אחד שהוא עשה לו ההיזק הזה ויש על זה דברים ניכרים ממש, מכל מקום אסור לתפוס ממנו ממון אפילו שלא בעדים בשביל זה כל זמן שלא נתברר הדבר, רק יכול לתובעו שילך עמו לדין, והוא הדין בענינו:

(לא) או להכותו, פשוט הוא דאין להכות חבירו על ידי השערה אומדין דעת לבד. ואין להקשות מגמרא בבא מציעא (דף כד.) שנגנב כוס כסף וראה מר זוטרא אחד שניגב ידיו בבגד חבירו וכפה אותו ע"י מכות עד שהודה (רא"ש שם), דהכלי שנגנב לא היה של מר זוטרא אלא של בעל האכסניא ומר זוטרא עשה כך בתור דיין, דלבית דין מותר להכות לפי צורך השעה, אבל ליחיד כה"ג אפילו אם יש לו אומדנא גדולה גנב ממנו החפץ ויכול לברר על פי עדים שהוא שלו, אפ"ה אסור לו להכות את חבירו, וכ"כ שם בספר תורת חיים (ב"מ שם).

סעיף יג: (לב) ניתן רשות וכו', על פי מעשה דמר זוטרא בס"ק הקודם. וצ"ל ששם נחשב לדברים הניכרים ממש שכל שאר אנשי הבית היו בחזקת כשרים לגמרי, משא"כ אם יש חשד שאחד מאנשי העיר גנב אי אפשר לדקדק שכל שאר אנשי העיר הם כשרים לגמרי ונוהרים מאד בממון חבריהם, ורק אם יש דבר הניכר על עצם הגניבה.

מתי מותר לקבל רכילות / רכילות כלל ו

בכלל זה יבואר איסור קבלת רכילות, אם נאמר בפני שלישה או בפניו, ודין אם היה לו היזק וקול יוצא בעיר שהוא גרם לו היזק הזה, או שאחד סיפר לו לפי תומו בזה, או מהימן כבי תרי, ושאר פרטי דיני רכילות, וכו' * סעיפים:

רכילות: כלל ו: מקור החיים: סעיף א: אסור לקבל רכילות אפילו אם המספר סיפר את הדבר בפירסום (א) לפני כמה אנשים, אף על פי כן אין להחליט מחמת זה שהדבר אמת, רק יש לחוש אחר זה ולחקור את הדבר (ב) אם נוגע לו זה על להבא:

סעיף ב: כשם שביארנו לעיל בחלק א' בכלל ז' סעיף ב' דלשון הרע אסור לקבל מן הדין אפילו אם סיפר עליו (ג) בפניו, כן הדין ברכילות. דהיינו שאמר לו בפניו אתה דברת עליו כך וכך, ואפילו אם שותק עתה בשעה שסיפר עליו הרכילות בפניו גם כן אסור לקבל, ואין ליקח מזה שום ראיה שהדבר אמת, ואפילו אם טבעו של זה האיש שלא לשתוק בשאר דברים ובזה הוא שותק, אף על פי כן אין זו ראיה להחליט שהדבר אמת וכמו שביארנו הכל למעלה עיין שם:

וכל זה (ד) אפילו אם המרגל אינו עובר לדבריו על לאו דלא תלך רכיל בעמך, כגון שמספר לו שישמור עצמו מפלוגי שרוצה להזיקו וכל כיוצא בזה, וכמו שנבאר לקמן, וכל שכן אם מספר עליו דברי לשון הרע ורכילות בעלמא, הלא כבר ביררנו לעיל בשם הפוסקים דלשון הרע ורכילות אסור בין בפניו ובין שלא בפניו ואפילו על דבר אמת, ואם כן אפילו אם הכל אמת כדבריו שדיבר עליו פלוגי כך וכך, אף על פי כן הוא רשע גמור לפי סיפורו בעצמו שעבר על לאו דלא תלך רכיל בעמך, ולא תשא שמע שוא, ושאר לאוין ועשין המבוארין לעיל בפתיחה, ואם כן מפני רשע זה נוציא לאידך מחזקת כשרותו ולומר שעבר על איסור לשון הרע וכיוצא בזה? בודאי החשוד על לאו דרכילות ולשון הרע חשוד גם כן לשקר ולהוסיף דברים ולהחליף מסופו לתחילתו:

סעיף ג: ואם היה לו [-לשומע] היזק בעסקו ולא נודע לו סיבתו, כגון שמחזיק הארענודע [-חכירה] מהשר וסילק אותו השר ולא נודע לו אם אחד הלשין עליו או שהשר מצד עצמו העבירו, וכיוצא בזה, אסור לו לחשוד לאחד מישראל, (אם לא שיש לו עליו דברים הניכרים, וכפי מה שיתבאר לקמן [סעיף ט] מה נקרא דברים הניכרים, אז מותר להחליט בלבו עליו, אבל לא להפסידו על ידי זה וכדלקמן) דאחזקי אנשי ברשיעי לא מחזקינן. ועל זה נאמר בצדק תשפט עמיתך [* עיין הגה"ה]:

ואפילו אם שמע שהוא סיבב לו ההיזק, אף על פי כן אין מותר לו רק לחוש ולא להחליט הדבר בדעתו שהוא אמת, ואפילו אם אנשים עשו מריבה עבור זה עם הנחשד ואמרו לו שעוולה גדולה עשה במה שנשמע עליו שהוא סיבב ההיזק להישראל, ושתק, אף על פי כן אין לו להחליט מטעם זה שהדבר אמת, כי הגם שבאמת מצוה להציל עצמו מן החשד ולהציע לפני החושדו איך שנקי הוא מן החשד, וכמאמר הכתוב והייתם נקיים מה' ומישראל,

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

רכילות כלל ו: סעיף א: (א) לפני כמה אנשים, נתבאר לעיל לשה"ר כלל ב בבמ"ח ס"ק ב. (ב) אם נוגע לו זה וכו', כגון שסיפר לו שפלוגי עשה לו היזק, או גינה אותו, צריך לידע לפעמים האמת כדי לידע איך לשמור את עצמו.

סעיף ב: (ג) בפניו וכו' ואפילו אם שותק עתה וכו', מבואר לעיל לשה"ר כלל ז

(ד) וכל זה אפילו וכו' עד סוף הסעיף, מוזכר גם לעיל בבאר מים חיים [-לשה"ר כלל ז סוף במ"ח ג], אלא שם כתוב לענין לשה"ר וכאן הוא לענין רכילות.

(ה) מכל מקום פן ראה לפי הענין שקיבלו עליו לישנא בישא כל כך ונחלט ברעיונותיהם לדבר אמיתי, עד שלא יקבלו ממנו שום תשובה, ועל כן קיבל על עצמו שטוב יותר לשתוק בזה ולהיות מהנעלבין ואינם עולבין שומעין חרפתן (ו) ואינן משיבין:

* **הגה"ה:** ובעונותינו הרבים כמה מכשולין באין על ידי מידה גרועה הזו של קבלת רכילות. ואצייר בזה שני ציורים קטנים מה שמצוי בעונותינו הרבים, אולי יתן ה' ברחמיו שיועיל מעט על ידי שנגלה את תרמית היצר ומוזה יקיש המשכיל לכל כיוצא בזה:

(א) בענין השר הנ"ל וכיוצא בזה בניכרים המעלילים עליו, שכאשר הוא שואל מאיתם למה תעשו לי כך וכך לירד לחיי? והם משיבים כדי לסלק האשמה מאיתם, לא עלינו תלונותיך פלוני היהודי הלשין עליך. ותיכף נכנס הדבר באזניו ומקבל את הדבר לאמת גמורה וחושב את היהודי למלשין, ואת הנכרי חושב בלבו שאינו משקר בדיבורו ולא מחליף ולא מוסיף, ועבור זה נוטר ליהודי שנאה בלבו. והיה כזה יום מתר ילך גם הוא וילשין על חבריו ונעשה על ידי זה מלשין גמור:

(ב) (וכיוצא בזה מצוי כגון שנכרי קבע אצל יהודי אחד לקנות ממנו משקה וכיוצא בזה, וגמר את המקח והניח לו גם כן כליו בביתו, ויש מהקונים שאף אחר שגומרין המקח עם אחד לגמרי, אחר כך הולכין למוכרין אחרים מזה המין לדרוש מהם המקחים של אלו הסחורות אולי יוכלו להשיג מעט בפחות מהמקח הראשון, ויחזרו ממנו, ואין מספרין להמוכר השני שום דבר מזה איך שגמר בזה מתחלה עם אחר. וכשהמוכר השני אינו יודע מזה לפעמים ארע שמתרצה במקח פחות מעט מהמקח של המוכר הראשון כידוע, וכשמע הנכרי את הדבר הזה הוא הולך תכף אצל הראשון ולוקח כליו ממנו בלי שום טענה ומענה. וכשהוא שואלו, למה אתה עושה לי ככה? וכדי לסלק העולה מעל עצמו הוא משיבו, פלוני המוכר פגעני ואמר לי למה אין אתה רוצה לקנות ממני סחורה? הלא אצלי הסחורה טובה הרבה יותר משל פלוני וגם המקח אוזיל לך ממנו. ותכף מקבל את זה לאמת גמורה וחושב את היהודי המהפך בחררה וכו' שנקרא רשע, ונוטר להיהודי שנאה בלבו, ולמחר יולול נגד חבריו הרבה במקחים עד שיווד פשוט לחייו, ונעשים על ידי זה שונאים גמורים שכל אחד רוצה לבלוע את חבריו ולראות את דמו והכל אצלם כהתירא ולשם מצוה בחשבם שחבירו עשה לו גם כן ככה):

ראה כמה לאוין עבר על ידי זה - לא תשא שמע שוא, ולא תשנא את אחיך וכו', ולא תקום ולא תטור, ועוד הרבה לאוין ועשין המבוארין לעיל בפתיחה, ולפעמים גם כן מלשין גמור על פי התורה. וכל אלו נעשו על ידי קבלת רכילות שחשב שסיפר לו דברי אמת. והלא על פי דין איסור קבלת רכילות הוא אפילו אם יהודי סיפר לו בפניו, וגם אין לו שום נגיעה בדבר, והוא שתק גם כן, אפילו הכי אסור להחליט בלבו שהדבר אמת, (וכמו שביירנו לעיל בחלק א' מכל הפוסקים), וכל שכן בזה שהמספר הוא אינו יהודי (ועיין בבא בתרא דף מ"ה). וגם בסיפורו הוא דורש את טובת עצמו כדי לדחות את העולה מעליו, והוא נוגע בדבר זה, על אחת כמה וכמה שאסור לקבל את דבריו ולהאמינו. ויותר טוב היה לו בנדון זה להחזיק את הנוגע בדבר לשקרן, ולדון את הישראל לכף זכות [בציור הראשון]:

ובציור השני היה לו גם כן לחשב, שהיהודי לא היה יודע שקבע אצלו מתחילה וגמר אתו לקנות ממנו, והיה ניצול בזה מכמה לאוין, ובראשם היה מקיים מצות עשה דבצדק תשפט עמיתך, וממילא כשהיה חברו רואה שדן אותו לכף זכות ואינו נוטר לו שנאה עבור זה, בודאי היה הוא גם כן נזהר מכאן ולהבא מלהפסידו בשום דבר, ולא היה יוצא, חס ושלום, שום קלקול לשניהם על ידי מלשינות והורדת המקחים וכדומה, ועל ידי זה היה טוב לשניהן בעולם הזה ובעולם הבא, ועל זה וכיוצא בזה נאמר מי האיש החפץ חיים (פירוש בעולם הבא) אוהב ימים לראות טוב (פירוש בעולם הזה) נצור לשונך מרע, ובודאי שלא לקבל גם כן, כי גדול עון המקבלו יותר מהאומר, ה' ישמרנו:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סעיף ג: (ה) מכל מקום פן ראה וכו', ואפילו אם יצא עליו קול שהוא עשה לו את הדבר הזה, אעפ"כ אסור להחליט בלבו שהדבר אמת ולהיות לו שונא עבור זה כל זמן שלא העידו עליו בבית דין. (וכל שכן שאסור לו לגמול לו כמעשהו) ומותר רק לחוש.

(ו) ואינן משיבין, וכמש"כ בחולין (דף פט) שהעולם קיים על מי שבולם את פיו בשעת מריבה.

סעיף ד: ודע עוד דאיסור קבלת רכילות הוא אפילו אם שמע (ז) משנים ויותר, או שיצא קול בעיר שפלוני דבר עליו, או עשה לו כך וכך, אפילו הכי אסור לקבל ולהחליט הדבר בלבד שהוא אמת, אפילו אם כוונת המספרים לפי דבריהם הם לטובתו של זה על להבא שאין נעשין רשעים על ידי סיפורם וכנ"ל בסעיף ב':

סעיף ה: איסור קבלת רכילות הוא אפילו מאיש דמהימן לה כשנים, ואפילו אם אין בדבר ההוא (ח) שום צד זכות עליו. והני מלי שאין לו מדיעת ענין הזה תועלת על להבא, אבל אם (ט) יש לו מזה תועלת על להבא, כגון שסיפר לו שפלוני רוצה להזיקו בגופו או בממונו וכל כיוצא בזה, ועל כן ישמור עצמו ממנו, מותר לקבל דבר זה ממנו ולהאמין בזה. אבל (י) לא יגלה זה לאחרים ואפילו לאנשי ביתו אם לא שיש לו בהגלוי ההוא תועלת על להבא. וכל זה אם הוא מספר לו ששמע ממנו דבר זה בעצמו, אבל אם הוא (יא) שמע מאיש אחר שאמר לו ששמע ממנו, אין לו שום יתרון משאר אדם:

סעיף ו: ואפילו באופן המועיל הני מילי דקים לה בגויה דאיש ההוא טובא דהיינו (יב) שמכיר היטב את טבע האיש ההוא שאינו משקר בשום אופן, ואינו מגזם בדבר, ודעתו סומכת עליו כל כך עד שנאמנים לו דבריו (יג) בזה, וגם כן בשאר דברים תמיד כשני עדים המעידיים בבית דין שאין אחריהם שום ספק [*הגה"ה] אבל אם בשאר דברים אינו מאמינו כל כך ורק בזה משום דמתקן לו רגבי לשון הרע ורכילות גומר בנפשו הדבר שהוא מאמינו כבי תרי, בודאי אסור, דאדרבה כל שיותר יאמין ויחליט הדבר שהוא אמת יותר יכנס בכלל מקבל לשון הרע ורכילות:

[*הגה"ה]: ודע דאפילו יתקבצו כל חלקי ההיתר של מהימן ליה כבי תרי, אין מועיל רק לענין להאמין בעצמו, אבל לא להפסידו בממון (יד) או להכותו ח"ו או לגנותו בדברים עבור זה, דלאו כל כמיניה להאמין לזה כבי תרי ולגרע בזה לאחר.

סעיף ז: וכל זה הוא בזמן התלמוד, אבל היום לפי מה (טו) שהסכימו הפוסקים שאין לו לאדם לומר שפלוני מהימן לה כבי תרי דלא משקר, על כן אסור לו לקבל דבריו בשום

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

סעיף ד: (ז) משנים ויותר וכו' או שיצא עליו קול וכו', הכל מבואר לעיל לשה"ר כלל ז סעיפים ג ד. ואם נתחזק מכבר בעיר לאדם רשע נלענ"ד דאפשר דמותר לקבל עליו רכילות כמ"ש לעיל כלל ז ס"ה לענין לשון הרע.

סעיף ה: (ח) שום צד זכות עליו, דהיינו על מי שסיפר לו שדיבר עליו או עשה מעשה נגדו. והטעם כמו שכתבתי לעיל (לשה"ר כלל ו במ"ח ס"ק כא בהג"ה) בשם יד הקטנה, דכל שיש איסור על המספר יש איסור על המקבל, ומלבד זה יש בזה גם איסור לפני עור לא תתן מכשול.

(ט) יש לו מזה תועלת, כמו שכתבתי בתחילת כלל ה (סעיף ב) בכלל זה, דבענין זה מותר לשמוע רכילות ולחוש עיי"ש, לכך אם הוא מהימן ליה כבי תרי, מותר גם כן להאמין בהחלטה. וראיה לזה מגמרא פסחים (קיג): דאי מהימן ליה לרביה כבי תרי, לימא ליה וכו', והיינו שאז מותר לרבו לשנאותו, וא"כ כל שכן דמותר להאמין לאדם שנאמן לו כבי תרי, והוא הדין לענין קבלת רכילות.

(י) לא יגלה [זה לאחרים], דאפילו אם חרפו בפניו אסור לו לילך ולספר לאחרים.

(יא) שמע מאיש אחר, כיון שגם הוא בעצמו אסור לו לקבל ולהאמין לו.

סעיף ו: (יב) שמכיר היטב וכו', ולא מספיק שמאמינו כבי תרי משום שהוא מוחזק אצלו בחסידות. וכן איתא במהרי"ק (שורש פב) שהנאמנות הוא רק "כגון אדם שהוא מצוי אצלו תדיר וגם ביה בגויה טובא וכו' ואע"ג שהוא מוחזק הרבה לאדם כשר והגון", וראיה מהגמרא כתובות פה"ה דלא האמין רבא לרב פפא ואמר עליו "מר לא קים ליה בגויה". ועוד כבר הבאנו לעיל (לשה"ר כלל ז במ"ח ז) לשון רבינו יונה דבענין שיאמין דבריו כדברי שני עדים ולא כדברי שני אנשים סתם. ועיי"ש שהאר"ן עוד קצת בזה.

(יג) בזה וגם כן בשאר דברים וכו', על פי מהרי"ק ורבינו יונה בס"ק הקודם.

(יד) להפסידו וכו' לגנותו בדברים וכו', כל זה מבואר לעיל לשה"ר כלל ז במ"ק טו כ.

סעיף ז: (טו) שהסכימו הפוסקים [שהאידינא אין לומר על אדם שנאמן כתרי], מדברי הרי"ף והרא"ש (כתובות ח ו) וז"ל: וחזינן לגאון דקאמר והאידינא לית ליה לדיין לומר קים ליה בגויה דלא בירא לן

אופן רק לחוש בלבד. ובלאו הכי אין מצוי שיושלמו כל התנאים הנזכרים בסעיף ה' ו'. ומזה תראה כמה אנשים טועין בענין זה, שהם נזהרין מאיסור סיפור לשון הרע ורכילות וקבלתם אם הם שומעין זה מאחרים, ולא אם הם שומעין זה מאביהם ואמם ונשיהם, בחשבם שאלו בודאי לא ישקרו להם, וזוהי טעות גמורה כי (טז) אין חלוק בזה. ועיין לעיל בחלק א' בכלל ח' סעיף י"ד ולקמן בכלל ז' סעיף ח'.

סעיף ח: דין איסור קבלת רכילות (יז) הוא אפילו ממסיח לפי תומו, דהיינו שהוא רואה שהמספר לא כיוון בזה לעורר מדנים על חבריו, רק שבמקרה יצא דבר זה מפיו. וכל יתר פרטיו מבואר לעיל בחלק א' בכלל ז' בסעיף ט' לענין לשון הרע, והוא הדין לענין רכילות:

סעיף ט: ואם ראה עליו דברים הניכרים, שנראה על ידם שאמת הוא מה שסיפרו לו עליו, שהוא עשה לו, או דיבר עליו כך וכך, אם מותר להאמין מחמת זה עליו או לא, עיין לעיל בחלק א' בכלל ז' מסעיף י' עד סעיף י"ד, כי שם ביארנו בעזרת ה' כל הפרטים ששייכים בזה. אך כדי להקל על הקורא אכתוב בקצור היוצא משם, דצריך לזה אלו החמשה פרטים:

(א) (יח) שהענין שהדברים הניכרים מורים עליו שהוא אמת לא יהיה בו במה לשפטו לצד הזכות, דאי לאו הכי, מה שייך בזה דברים ניכרים שהוא אמת, אפילו אם הוא אמת אין להחליט בלב על הנדון משום זה לרע, וכדלעיל בכמה מקומות:

(ב) שיהא דבר הניכר ממש שיגיע לענין הסיפור, לא דבר הניכר קצת:

(ג) שיראה את הדברים הניכרים בעצמו ולא שישמע אותן מפי אחרים:

(ד) דוקא אם יוכל להיות לו מידיעת הסיפור הזה תועלת על להבא, דאי לאו הכי אסור להטות אזנו ולשמוע את הסיפור, וכמו שכתבנו בכמה מקומות:

(ה) אחר כל זה אינו מועיל ענין זה דדברים הניכרים רק לענין להאמין ולקבל בלבד את הדבר הזה לאמת, (יט) אבל לא לילך ולספר דבר זה לאחרים, (כ) ובכל אופן אסור לסמוך על דברים הניכרים ממש לענין להפסידו על ידי זה בממון או להכותו ח"ו ועיין לעיל שם בסעיף י"ד שהארכנו בזה:

קיצור באר מים חיים והגהות, עם הערות

קיים ליה בגוויה היכי הוי, ומובא להלכה בשו"ע חו"מ (טו ה). ואע"ג דלענין להפריש מאשתו לא נזכר דבר זה (שו"ע אהב"ע קטו) היינו משום דלהפרישו מאיסורא החמירו, אבל הכא אם לא נקבל הלש"ר והרכילות בהחלט מה בכך, הלא לחוש ולשמור עצמו בלאו הכי מותר. ובלאו הכי אינו מצוי אפילו כמעט אחד מאלף שנוכל לומר על אדם, בדברים כאלו, שדבריו נאמנים אצלו כבי תרי, שלא לגרוע ושלא להוסיף אפילו תיבה אחת ושאיין שום צד זכות בדבר ויהיה תועלת על להבא.

(טז) אין חלוק בזה, דלא מצוי שיהיו דבריהם בצמצום אמיתי כדברי שני עדים המעידים בבית דין.

סעיף ח: (יז) אפילו במסיח לפי תומו, מבואר הכל לעיל לשה"ר כלל ז ט ובבמ"ח שם.

סעיף ט: (יח) שהענין שהדברים וכו' שיהא דבר הניכר ממש וכו', עי' לשה"ר כלל ז סעיף י והלאה.

(יט) אבל לא לילך [ולספר דבר זה לאחרים], דאפילו אם שמע בעצמו שפלוגי ביזה אותו אסור לספר דבר זה לאחרים אם לא שיש תועלת להבא שלא יעשה לו עוד כך או שלא יגנה אותו יותר, דבאופן זה גם כאן אפשר דמותר.

(כ) ובכל אופן [אסור לסמוך על דברים הניכרים להפסידו], אפילו במקום שכוונתו לתועלת על להבא שלא יעשה לו עוד, כיון דלא נתברר לו דבר זה על פי עדים בבית דין. וראיה מגמרא ב"ב (דף צג) ונפסק בשו"ע חו"מ סימן תח דאין הנויקין משתלמין אלא בראיה גמורה. וכתב המהרי"ק בשורש קכט דאפילו אם יהיה אומדנא גדולה על המעשה כמו בציור שאחד רץ אחרי חברו לחורבה ומצאו אח"כ עם חרב בידו והרוג מפרפר (סנהדרין לו:), אין לחייבו דעל פי שני עדים אמר רחמנא.

ואפשר לצייר עוד ציור כגון שנגנב כסף מבית שמעון וראובן לן שם באותה לילה ובדק שמעון תיכף תיבתו ומצאה פרוצה, אסור לתפסו אפילו תפיסה שלא בעדים ומותר רק לתבעו שילך עמו לדין ושם ישיביעוהו היסת על זה.

הגה"ה: וכן הוא להדיא בחו"מ סימן עה בש"ך ס"ק סד וגם הט"ז שם בסעיף יו הסכים לדינא לדברי הש"ך דלא יוכל לתפוס ממנו אפילו שלא בעדים מטעם זה, דלא כהסמ"ע עיי"ש.

ולענין לגנונו בדברים מחמת דברים הניכרים צריך עיון גדול.

סעיף י: ועל פי זה תראה בחוש במה שנכשלין בעונותינו הרבים, שאם אחד יש לו היזק בעסקו מצד מלשינות וכדומה, ויש לו על ישראל דברים הניכרים שהוא עשה לו את הדבר הזה, על זה הסמך הוא הולך אחר כך ומלשין אותו גם כן, כי מרגלא בפומיהו דאינשי שאם אחד הלשין על חבירו מותר הוא גם כן אחר כך להלשינו, ובאמת היא טעות גמורה מכמה טעמים:

א) דדין זה הוא דוקא אם על ידי מלשינות השניה תהיה תועלת על להבא, שהשכנגדו לא יחזור וילשינו עוד, ואי אפשר להציל עצמו בדרך אחרת, אז מותר. אבל אם הוא מתכוון רק לנקום נקם, בודאי איסור גמור הוא, וכמבואר בחושן משפט (בסימן שפ"ח סעיף ט' בהגה"ה): (ב) ועוד דכל זה אם הוא רואה בעיניו שהלשינו, אבל לא לסמוך על דברים הניכרים, אפילו אם הם דברים ניכרים ממש וראה אותן בעצמו, וכנ"ל. וכל שכן אם רק אנשים סיפרו לו שהוא הלשינו, דבזה אפילו להחליט בלבו שהדבר הזה אמת גם כן אסור, כל זמן שלא העידו עליו בבית דין (או אפילו חוץ לבית דין, רק שנתברר בברור, שאין אחריו ספק), ועל אחת כמה וכמה שאסור לסמוך על זה ולהפסיד לחבירו הפסד כל שהוא, אפילו אם הוא מכוין בזה לתועלת על להבא:

שאר דברי חפץ חיים לעיל עמוד 47 - 49 ==

ציונים ועיונים נוספים: איסור קבלת לשון הרע והמסתעף

לא יאמר שמסכים לחדש משום שומע כעונה,
השווה עם מהר"ל, או"ח ייד
ביאורי ענינים, ר' משה בויאר
באיסור קבלת לשון הרע ==לסכס
בית אהרן וישראל, קובץ
דיין ששמע צד אחד שלא בפני חבירו, הרב משה
שלום שור, שנה כב גליון ה
בנין אב, ר' אליהו בקשי דורון
לא תשא שמע שוא, היחס בין דיני דינים
לאיסור לשה"ר לכל אדם, דיין יכול לשמוע
כללות הדיון מפי אחד כי עדיין לא יתשב בדיון,
אין ללכת סתם לשמוע דיונים בבית דין כי
עוברים בשמיעת לשון הרע, ח"ג סו
בקש שלום, ==
==

ברית משה, ר' משה חיים
אות א: שו"ט בחילוק בין הרמב"ם והסמ"ג מה
עיקר המצוה ומה רק "נבלל" בה (דינא דחיי),
וכן מו"מ במקורות השונים מכילתא, פס"ז, גמ'
שבועות ל וסנהדרין ז. אות ב: אם מעיד עדות
שקר נלמד מהמשך הפסוק או מלא תשיא (דינא
דחיי) סמ"ג ל"ה ט

ברכת אברהם, ר' אברהם ארלנגר
קבלת לשון הרע בענין דוד וציבא, ובענין דברים
הניכרים מעצמם מתוך הסיפור, שבת נו
ברכת יצחק, ר' יצחק ברכה
שמיעת לשון הרע, עמוד קצח והלאה
לא תשא שמע שוא, פתיחה עמוד ה' והלאה
דרכי חיים, ר' גרשון אברהם ויונפלד
== כמה הערות == עמוד כג והלאה

אבן ציון, (ספר זכרון), ישיבת חברון
קבלת לשון הרע, רבי ראובן גרוחובסקי ז"ל,
(מופיע גם בקובץ קול התורה), עמ' תקמב
אהל רמ"א, חבורת דרשו
בענין קבלת לשון הרע ובדברי הגר"י הוטנר,
מאת ר' יצחק מרדכי דרשוביץ, סנהדרין דף כט
אוהב ימים, ר' שלמה הולט
באיסור שמיעת לשון הרע, עיונים סימן ג
אום אני חומה, ר' מרדכי גרוס
סיפור וקבלת לשה"ר בין בעל ואשתו, ובענין
להפיג הצער, ח"ב סימן פג
אוצרות ירושלים, (קובץ)
לפני עור כלפי לאו דלא תשיא, הרב יחיאל מיכל
לובצקי תשס"א עמ' 368
אז נדברו, ר' בנימין זילבר
האם צריך פיוס בעושה תשובה, ובענין עיתונים,
חלק יא עמודים קב-קד
אני הים, ר' יהודה ליב אדל
גמרא שבת נו ובענין מפיבושת ודוד, שבת נו
אנצקלופדיה תלמודית
ערך "לא תשא שמע שוא"
ארח מישורים, ר' מנחם טריווש
למה המקבל גרוע מהמספר ביאור כד, בכל
שמועה מסתמא יש שקר ביאור כו, 'למיחש'
הוא סברא ביאור כו, שמיעה בעלמא מותרת
ותירץ בדברי מנורת המאור ביאור כח, אפשר
לסמוך על דברים הניכרים רק אחר שחקר ושמע
טענת הנאמר עליו, אות טו וביאור אות כט, סימן
ח ס"ק יג, יד, טו וביאור
אשל אברהם, הרב מבוטשטש

הליכות עולם = אהרמן

קבלת לשון הרע, בהרבה נקודות עיי"ש סימן ו
שמיעת לשון הרע אסור רק "כשמאזין", שם
מסיח לפי תומו, קדו"י עמוד סא
המליץ בינותם, ר' צבי פישביין
ביאור דעת תרגום יונתן ועוד, משפטים
המפתח לחפץ בחיים, ר"ש רוזנר ועוד
שמיעת לשון הרע, הרב חיים עבאדי עמוד עז
== == ==

העמק שאלה, הנצי"ב מוולאזין

קבלת לשון הרע קבט עיי"ש
למיחש כח אות ב

ויבנו במקרא, ר' משה מרדכי קארפ

בענין שמיעת וקבלת לשה"ר, פרשת משפטים

חוט שני, פסקי הגי"ר נסים קרליץ

קבלת ושמיעת לשה"ר, יוה"כ שנג"ד, שסט; יום טוב
עמוד רצד

גם מאביו ואמו, ==
==

חורב, רש"י הירש

קבלת לשון הרע, עמוד 56

חידושים וביאורים, ר' חיים גריינמן

בסוג לשה"ר של נזק אין איסור שמיעה, פאה א
סימן ??

היחס למצות בצדק תשפוט, שם

חלקת בנימין, חפץ חיים

= כלל ו =,
==

חפץ חיים הוצאת דרשו,

= כלל ו =,
==,
==,
==

יביע אומר, ר' עובדיה יוסף

לקבל עדות שלא בפני בעל דין בדבר איסור (לא
ממון) האם מותר או דהוי לא תשיא קבלת לשון
הרע, ח"א יו"ד סי' א

לימודי דעה, ר' אליעזר יעקב פייבלזון

לא תשא שמע שוא, סימן א, שמיעת לשה"ר בלי
קבלה, סימן נה, למיחש, סימן נו, אופנים דמותר
לשמוע לשה"ר, סימן נז

לרעך כמוך, הרב דוד אריאב

פרק ד: דיני קבלת לשון הרע, עמודים 153 - 207.
מאדם מהימן או נאמן כבי תרי, סעיפים כט ל.
מסיח לפי תומו, סעיף לג. דברים הניכרים, סעיף
לד לה. עבידיא לאגלווי, סעיף לו. נאמר בפרהסיא,
סעיף ד. לשה"ר שיש בה חשש נזק או לשה"ר
של גילוי סוד מותר להאמין, 155. מותר להאמין
לעצם העובדות (אם לא מתעורר גנות), סעיף ג
סעיף ה. קבלת לשה"ר על רשע, סעיף י. להאמין
לשמעות, סעיף יב יג. איסור שמיעה, סעיף טו.
מגנה עצמו וחבירו, סעיף יד. למיחש, סעיף טז יז.
נאמנות שליח בית דין, או ממונה סעיף לא לב.
פניו של המדובר, סעיף ה. נאמר על ידי שנים,
סעיף ז. לתועלת: להרבות שלום, סעיף כד.
שיחורר מעוקה, סעיף כה. להוציא מלב

השומעים סעיף כו.

מועדים וזמנים, ר' משה שטרנבוך

קבלת לשון הרע ובענין הנאה הבאה לאדם בעל
כרחו, חלק ז סימן רד

מטה יחיאל, ר' יחיאל שלזינגר

= סדר החפץ חיים =,
==

מנחה חרשה, ר' יוסף פופרש

=, מצוה עד

מנחת חיים, ר' חיים מנחם היילברון

= כלל ו =,
==

מענה לשון, כולל קרית ספר

עיונים בקבלת לשה"ר, ר' ישראל וינגן ה עמוד ט
בנתחזק ומהימן כתרי, הרב משה לוי, ה עמוד טז
קבלת לשה"ר מקטן, ר' מאיר כהן, ז עמוד קכב
קבלת לשון הרע ממסיח לפי תומו, ר' יואל הזו,
ה עמוד מג

נאמן כבי תרי, ר' שמריהו גרוסנס, ה עמוד עג
==,
==

מצוות המוסר, ר' יוסף דוד עפשטיין

בענין למיחש בקבלת לשון הרע, עמ' 4-221

לפני עור בקבלת לשון הרע, עמ' 63-68

מצות העצה, ר' יוסף דוד עפשטיין

קבלת לשון הרע כדי להפיג צערו של המספר,
עמ' שיא

מרפא לשון, קובץ

קבלת לשון הרע, הרב הלל זקס, חוברת א והמשך
בחוברת ב

הלאו דלא תלך רכיל ולא תשא שמע שוא מאת
ר' שלמה גולדשטיין, חלק ז עמוד 9

שיעורו של הרב א"י קוק, ח"ד עמוד 7

משנת אברהם סמ"ג, ר' אברהם אהרן פרייס

קבלת לשון הרע, =כמה נושאים עיי"ש ל"ת י
נחלת אליהו, ר' אליהו דושניצר

בתחילת הספר בתוך "הנהגות הרה"צ רבי
אליהו דושניצר": היה מעשה ואחד מהמקורבים
אליו שפך לבו על איזה עוול גדול שנעשה לו
על ידי פלוני ופלוני, רבינו כאילו האזין לדבריו
ולא הפסיקו, לבסוף אמר לו - דע לך כי לא
קבלתי ואינני מקבל כלל את הלשון הרע
שדיברת עליהם, ומה שלא הפסקתי אותך
מלדבר כי ראיתי סערת לבך הכואב על ענין זה
והייתי בטוח שאם לא אניח לך לדבר לפני לא
תירגע ותלך לאחריים ותצעק מרה, וחוששני
שמה האחרים יקבלו דבריך ותהיה חוטא וגם
מחטיא את אחרים, לכן שמעתך אני! אבל דע
כי לא קבלתי הלשון הרע ולא אקבל כאמור.
עמ' יט

נחלת שלמה, קובץ

קבלת לשון הרע, הרב הלל זקס, עמוד א
דברים הניכרים, הרב הלל זקס, עמוד א

עבידי לאתגלווי, הרב הלל זקס, עמוד א
איסור קבלת לשה"ר לא תשא שמע, הרב

אברהם רובין אב"ד רחובות, עמוד לב

בכל רגע, אומר בפיו ובלבו לא מאמין, ובאיסור לא תשיא, חלק נה עמוד נג.
 ר' מאיר מנחם מגיד, בענין קבלת לשה"ר, ומאת נאמן כבי תרי, חלק נה עמוד סה
קונטרס חוששין בלשון הרע, ר' יהודה לייבוביץ מאירך לחלוק על פסק החפץ חיים, השמטת הרמב"ם, ושעיקר ההיתר בגמרא נדה הוא רק משום פיקוח נפש, ועוד, קובץ ישיבת רמז"ל נצח ישראל עמודים 103-149

קונטרס שמירת הלשון, כולל שמירת הלשון שמיעת לשון הרע בידע שהסיפור אמת, מאת ר' שמואל לאפיר, ח"ד עמוד עז-פ

שו"ת לחפץ בחיים, ר"ש רוזנר מהדורה ד ילד המסיח לפי תומו גנאי על מורה האם אפשר להאמינו, ח"א סימן ג.
 מזה נחשב דברים ניכרים, ח"ג סימן יג (עמוד רסח) לקבל לשה"ר על בעל עבירה שעשה עוד פעם, ח"ג סימן ז (עמוד רמט)

קבלת לשון הרע בספק, עמוד ר' סימן טז למיחש, האם מותר להאמין מספק, ח"ד סימן ט

שירי ברכה, החיד"א

לא תשא שמע שוא או"ח קנ"ו

שערי זבולון, ר' זבולון שוב

====

תורת הלשון, קונטרס, קובץ

גדר למיחש בלשון הרע מאת הרב משה אלנר שליט"א, ושם בסוף הקונט' עמ' נח מאמר אחר "לשון הרע למיחש ליה בעי" מאת ר' אברהם צופיאף

תאווה לעינים, ר' נסים שלמה אלגאזי

קבל דוד לשון הרע יומא 106

תורה שלמה, ר' מנחם מנדל כשר

בפסוק לא תשא שמע שוא משפטים

== **תוספות השלם**, ==

לא תשא שמע שוא משפטים

תורת האדם לאדם, קובץ תורני במצוות שב.א.ל.

לא תשא שמע שוא כאזהרה לאיסור לשון הרע, ובהיתר לתועלת, מאת הרב אריאל חיון קובץ

ה' עמ' 187

תשובות והנהגות, ר' משה שטרנבוך

בדברי החפץ חיים באיסור קבלת לשון הרע, ח"א סימן תקנה

תשובות והנהגות, ר' משה שטרנבוך

מנהל חייב לשמוע טענות שהעלו על מלמד כי עיקר חובתו לשמור על נפשותיהם של התלמידים, וצריך לחשוש אפילו לדבר שאינו מצוי ויש נדנדוד ספק. ועיקר איסור סיפור וקבלת לשון הרע הוא אם נובע מכך ששונאו או מקנאו בו ואין כוונתו לשם שמים, אבל כשכוונתו טהורה חייב לחשוש לכל טענה או ריגון על מנת למנוע נזקים, והחשש המופרך מאיסור לשון הרע עלול לגרום לקלקול הרבים', == אפשר להעתיק עוד משום דברים נחוצים == ח"ה סימן שצח, "שמיעת ריגונים וחשדות"

קבלת לשון הרע, הרב אברהם ב"ש, עמוד לט

בענין למיחש, הרב אברהם ב"ש, עמוד מג

איסור קבלת לשון הרע, חכם אחד, עמוד נג

למיחש, הרב זאב פיינשטיין, עמוד נו

גדר איסור קבלת לשה"ר, חגי שנהב, עמוד רט

לא תשיא שמע שוא, הרב שץ, עמוד ריא

ניב שפתים, ר' נחום יברוב

איסור קבלת לשון הרע יסודו הוא באיסור קבלת שקר, ח"א כלל ה'

נפלאות מתורת ה', ר' צבי שלעז

ביאור בפסוק ובפרשה, מלבי ישראל פרק נו

נר מצוה, ר' משה פיזאנטי

באזהרות ר"ש גבירול ובדברי זהר הרקיע

נר מצוה, ר' יהודה סיד

בנשוא האם לא לוקין משום דאין בו מעשה או משום לאו שבכללות, כפילות לאווין באיסור

לשון הרע הוא מפני חומר האיסור, ל"ת קז

נתיבות הפשט, ר' יעקב פרץ

קבלת לשה"ר וביאור הפסוק לא תשא שמע

נתיבות חיים, ר' משה קופמן

קבלת לשון הרע בעיתונים, זרע חיים (רצט)

גדר איסור קבלת לשה"ר, זרע חיים (שס-שסו)

גדר למיחש, שם (שסו-שעג)

דברים הניכרים, שם שעז, שפג-שפח

מסיח לפי תומו, שם שפ,

עוד בענין קבלת לשה"ר, זרע חיים תכג

נאמן כבי תרי בזמננו, זרע חיים תכד

באיסור לא תשיא (בסיפור לשה"ר), זרע חיים

פתיחה לאווין ב (רפג, רפד), כלל א ס"א (רפז), ס"ד (רצא).

נתיבות עולם, ר' שמואל גלאנטי

לשון הרע וקבלת לשון הרע ל"ת ט' י'

נתן פרוי, ר' נתן גשטטנר

בגמרא מכות ובמה שצריך ב' פסוקים לאיסורי

לשון הרע, ל"ת רכיל ול"ת שמע, מכות כג

עטרות עט"ר, האדר"ת

== הערות בגמ' פסחים == שמות כא

עלי באר, ר' שלמה ר חנר

== כלל ו ==

====

עמק הלשון, ר' ראובן שורץ

שיטת הרמב"ם בקבלת לשה"ר, סימן כה

הערות בהיתרים של קבלת לשה"ר, סימן כו

פחד יצחק, ר' יצחק הוטנר

הדין שאסור לקבל לשון הרע הוא רק כשהוא "שוא" כלשון האיסור לא תשא שמע שוא אבל כשיש תועלת מותר. אגרות נט

פרי בנימין, ר' יוסף וואלף

לא תשא שמע, רמב"ם ל"ת רפ"א

פתגמי אורייתא, ר' שמואל יוסף פוגלבלט

==

צביון העמודים, ר' שפירא

====

קול התורה, קובץ תורני

הרב ראובן גרוובסקי, קבלת לשון הרע אם עובר

דברים הניכרים, פרק ד: סעיפים לד לה,

משנת אברהם,

לא תעשה ?? עמוד נג

נחלת שלמה, קובץ

דברים הניכרים, הרב הלל זקס, עמוד א

נתיב ישר, ר' אברהם הורוביץ

בענין דברים הניכרים, שבת נו (עמוד לו בתוך הספר)

נתיבות חיים, ר' משה קופמן

דברים הניכרים, שם שעז, שפג-שפח

פתגמי אורייתא, ר' שמואל יוסף פוגלבלט

=כמה נושאים צילום=

-- דברים הניכרים --

==יש קובץ צילומים על דה"נ וענין ציבא

ברכת אברהם, ר' אברהם ערלנגר

יסוד בענין דברים הניכרים: שבת נו

באר שמואל, ר' שמואל רחנברג

גם רב מודה לעצם הדין רק שם לא היו דברים

הניכרים, דא"ל ליפלאגי בדרך הוראה דברים

הניכרים רב אוסר ושמואל מתיר... סי' א' אות ז

הליכות עולם, =אהרמן

== סימן ו

לרעך כמוך, הרב דוד אריאב

שו"ת לחפץ בחיים, =רוזנר

==

הוספות

❖ עוד בסמ"ק, ובחילוק בין שנאה גלויה למעיד עליו בבית דין

חקרי לב: יו"ד ח"ג סימן פ: ... ובר מן דין קשיא לי לדבריו - [של הסמ"ק] דכי הותר לשנא את הרשע היינו שנאה גלויה, א"כ היכי אסיקנא שם בפסחים דעד יחידי הרואה דבר ערוה לחבירו דהותר לשנאותו, ואי בשנאה גלויה הו"ל מעיד בו שראה בו דבר ערוה, וכבר אמרו שם ג' הקב"ה שונאן וחד מינייהו עד יחיד הרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו, ומה גם דכי שונאו שנאה גלויה יהיה רשע בעיני הבריות דקעבר בלא תשנא ועל עשה דואהבת לרעך, ואם ינצל עצמו באומרו ראיתי בו דבר ערוה הו"ל עד יחיד כי ע"כ ע"כ דכי התירה התורה שנאה ברשע היינו גם שנאת לב ובעד יחיד שרי לשנאותו בלב שהוא דבר מסור בינו לבין קונו וידינו אל תהי בו.

ולזה נ"ל ליישב שדעת הרב דשנאה גלויה אינו מסור לב"ד, דהרי התירה התורה בעד יחיד הרואה דבר ערוה שמותר לשנאותו וא"כ כל שונא יאמר ראיתי בו דבר ערוה, וכי אמרו דג' הקב"ה שונאן עד יחיד שראה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו, היינו דברים כהוייתן שהולך לב"ד להעיד על עון שראה בו, וכ"נ מתשובת התשב"ץ ח"ב סימן נ"ה עי"ש, אבל אם אינו מעיד ושונאו, לא חשיב מעיד, שאין חבירו יכול להחזיק את זה לרשע דלמא השונא הוא הרשע דעבר בלא תשנא ולא ראה בו שום איסור דכולם בחזקת כשרים ומאי חזית דסמכת אהאי, ומ"מ אינו יכול לשנא את השונא כיון שהתורה נתנה לו רשות לשנא לעד יחיד.

וכ"נ להכריח מעיקר הסוגיא במ"ש מהו למימר ליה לרביה למיסנייה אי ידע דמהימן ליה כבי תרי לימא ליה ואי לאו לא לימא ליה, וקשה דכי מהימן ליה סוף סוף עד אחד בהכחשה הוא ולא כלום הוי כמ"ש בקדושין דף ס"ו אי דקא מכחיש ליה מי מהימן, ואף שגבי עד אחד המעיד באשתו שזנתה אמרינן שם דחייב לגרשה כמ"ש בטור אה"ע סי' קט"ו וע"ש בב"י, התם אין איסור לגרשה לכ"ע בכה"ג, אבל הכא דלצדיק אסור לשנאותו וכל ישראל בחזקת כשרים הם א"כ כי מעיד תלמידו ומהימן ליה נמי מי התירו מהלאו והיכן כתיבא דבר זה, אך למ"ש ל"ק דאיסור זה שנייא הוא דלא נמסר לב"ד לייסרו או להוכיחו אם שונא לחבירו וקמי שמיא גליא וכל כי האי אי לא מהימן ליה כבי תרי הו"ל חד וחד ואוקי גברא אחזקתיה, אבל אי מהימן ליה כבי תרי סמי חדא מקמי תרי ואין לו עון.

❖ בדברי מהרי"ק

וראיתי להרי"ק [- מהרי"ק] שורש קפ"ח שהכריח בעד יחיד דמעיד בחבירו דאסור לביישו על פי עדותו ואפילו לשנאותו בלב אסור, מ"מ בפסחים ומי שרי למסנייה... הרי נראה דלא מהימנינן ליה למסנייה דאי שרי למסנייה על פיו אכתי תיקשי כ"ע נמי מסנא סני לי, אלא ודאי דדוקא איהו שרי למסנייה שהרי ידע בו בודאי שהוא רשע כפירוש הרשב"ם שם ע"ש. הנה מבואר דנקיט בפשיטות נגד דברי הסמ"ק, דאי לדבריו הלא בשנאת לב בכ"ג אסיר, וק"ק דהי"ל להזכיר דלא קי"ל בהא כסמ"ק.

גם מתוך דבריו דן אנכי דקאי בשיטת הר"ם והחינוך, דאי לשאר הפוסקים דלאו דלא תשנא הוי בין לשנאת לב ושנאה גלויה לא היה לו להזכיר שנאת לב, וי"ל ע"פ מ"ש לעיל [ד"ה גם מתוך דבריהם] דלדבריהם שנאת לב ר"ל שאינה בפועל שמכהו או מחרפו אבל שנאה אפילו גלויה מקרי שנאת לב.

ומ"מ בעיקר ראיתו קשה דנראה דלא מכרעא, שי"ל דאה"נ שגם עד יחיד אם העיד שרי למסנייה על פיו, ומ"ש אלא דחזי ביה דבר ערוה היינו עפ"י מה שנתבאר לעיל שהעד אסור לו להעיד, וא"כ שפיר קאמר שונאך, דבסתם קרא בכשר איירי שאינו מעיד עליו

וא"כ כ"ע היכי ישנאוהו, אבל אה"נ דאם עבר והעיד כנ"ד דשרי למסנייה. ולדידי הראיה לדינו הוי מ"ש שם דאסור להעיד דכתיב לא יקום עד אחד באיש שאינו נאמן וא"כ הו"ל הולך רכיל כמ"ש רשב"ם וא"כ כיון דהתורה לא האמינו ואי שונאו קאי בלאו דלא תשנא א"כ היכי יהיה מותר למסנייה על פיו, ודברי הרב קשים בעיני.

מנורת המאור: פרק שלישי: אות נג: המקבל לשון הרע הוא סיבה למספרים אותו כי מאחר שרואים שמקבלו בסכר פנים יפות מרגילים עצמן בדבר, ועל כן הזהירו רבותינו שלא לקבלו כדגרסינן בפרקא קמא דכתבות (ה). דרש בר קפרא מאי דכתיב ויתד תהיה לך על אזנך, אל תקרי אזנך אלא אזנך שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יניח אצבעו באזנו, והיינו דאמר רבי אלעזר מפני מה אצבעותיו של אדם דומות ליתדות... שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון ישים אצבעו באזנו, ותנא דבי רבי ישמעאל מפני מה אוזן כולה קשה ואליה שלה רכה שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה, תנו רבנן אל ישמע אדם לאזניו דברים בטלים מפני שהן נכוות תחילה לאיברים.

ומצינו במכילתא מדבר שקר תרחק, הרי זו אזהרה למדבר לשון הרע, לא תשא שמע שוא הרי זו אזהרה למקבל לשון הרע. וגם מצינו במדרש משלי רוח צפון תחולל גשם וגו', כמו שהרוח הצפונית משברת העבים ומפזרתן ולא ימטירו, כך כשאדם מספר לשון הרע לחבירו אם יראה לו השומע פנים נזעמים הוא מחוללו ומדכאו ופוסק דבריו הרעים בפיו ולא יניחנו לספר לשון הרע... [-אח"כ מביא דברי רב"י שראוי להשליכו לכלבים, וגמ' פסחים פז שירבעם בן יואש לא קבל לשה"ר-].

וגם מצינו שעל שקיבל דוד לשון הרע מפי ציבא על מפִיבשת נחלקה מלכות בית דוד, כדגרסינן במסכת שבת אמר רב יהודה אמר רב בשעה שאמר דוד למפִיבשת אתה וציבא תחלקו את השדה יצתה בת קול ואמרה לו רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות, ואם בנידון זה שאמרו דדברים הנכרים חזא ביה להאמין הדבר יצתה פרצה גדולה כזאת בסיבת קבלת לשון הרע, על אחת כמה וכמה שיש לו לאדם להרחיק עצמו ולסתום אזניו מלשמוע לשון הרע שמספרים בכל יום על אנשים נקיים מהדבר הרע הזה שאומרים עליהם. והנצול מזה שכרו גדול וינקה מדינה של גיהנם:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן כזו ד"ה ומלתא דעבידא

ומלתא דעבידא לאגלויי שלא צריך דין עדים הוא רק בדבר שאפשר להודיע עתה ולברר שקרו כהא דאשתמודעינהו דאחיה דמיתנא מאבא הוא שאפשר שיפגשוהו בנ"א המכירין לאיש הזה שיודעים את אביו ואת אחיו, וכן עדות דמת בעלה שאם הוא חי אפשר שיבא לכאן ויתגלה שקרו אבל להעיד על דבר שעבר וא"א עתה להתגלות שקרו רק בזה שיכחישוהו הב"ד לומר שלא גיירוהו שזה אינו גילוי גמור שמשקר, דהא בכה"ג באחד נגד אחד איתא ברא"ש כתובות דף ע"ב בהא דאמרה פלוני תיקן לי את הכרי ואזיל שייליה ואשתכח שיקרא דבמכחישתו אינו נאמן, וכן פסק הטור והש"ע /אהע"ז/ בסימן קט"ו סעיף א' דבעינן דוקא שיעידו עדים שבאותה שעה שאמרה שפלונני תיקן לה את הכרי לא היה אותו פלוני בעיר, ולכן אף שהוא נגד שנים ויותר שלא יהיה נאמן הוא רק מצד הדין משנים עדיפי שאין להחשיב זה עבידא לאגלויי לומר שחזקה שלא ישקר כשידע שיתכחש משנים כיון שעדיין יכול הוא לומר שהוא אומר אמת והם המשקרין מצד שכחה או במזיד אף שלא יהיה נאמן. ואף הרמב"ן שהביא הר"ן בכתובות שם /דף ע"ב/ שפלונני שתלתה בו נאמן נמי לא יפלוג לומר שיתחשב זה כנתגלה שקרה, אלא דכיון דתלתה בו יש לו יותר נאמנות וכדאיתא ברא"ש שבועות דף ל"ב דודאי הוא נאמן יותר מן הבא בטענתו,

אבל ודאי גם לדידיה אינו ברור שמשקר האומר משמו ולכן אין זה בכלל החזקה שלא ישקר. ועיין בתשובת רעק"א סימן קכ"ד שכתב בפירושו אף דבקל ימצאו הרבה יודעים אם ראוהו חי מבערב מ"מ יש לומר דעבידי לאגלויי לא הוי ע"י עדות העדים דמ"מ יכול להכחישם ששקר אותם דאף דהתורה האמינה מ"מ בכלל עבידי לאגלויי אפשר דלא מיקרי גלוי לפנינו לעיני כל עד שיבא הבעל בעצמו לפנינו והוא סברת החו"ד והסכים לו רעק"א והרי מפורש כדכתבתי.

מתי סומכים על אומדנא

מהרי"ק: שורש קכט: [בענין אשה שטוענת על איש אחד שבא עליה בשעת עילופה וכו', ותובעת ממנו בושת ופגם, והוא מכחיש לגמרי, ובתוך דבריו כותב מהרי"ק...]

... (אות ב) ואם כי כתבת שיש אמתלאות רבות מראות על הענין, הלא ידוע הוא שפסקו רב אלפס ורבינו משה מיימון והסמ"ג דאין הלכה כרבי אחא אלא כרבנן דאומרים דאפילו זה מנוגח וזה מועד ליגח זה מנושך וזה מועד לישך אין לומר בידוע שזה נגחו כו' אלא אמרין המוציא מחבריו עליו הראיה, והוא הדין בכל אמתלא שבעולם ואפילו כגון כביוצא דההיא דשמעון בן שטח דאמר אראה בנחמה אם לא ראיתי שרץ אחר חבירו לחורבה ורצתי אחריו ומצאתי חרב בידו ודם מטפטף והרוג מפרפר, דבכי האי גוונא לא מחייבין ליה כדמוכח בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות...

[ובסוף כותב:] ... דאין להקשות דהא קיימא לן בכולה תלמודא דאזלינן בתר אומדנא כי ההיא דר' אלעזר בן עזריה דריש פרק אף על פי (נה) דלא כתב לה אלא על מנת לכונסה וקיימא לן כוותיה וכן ההיא דרבי שמעון בן מנסיא דשמע שמת בנו וכו' כל נכסיו לאחרים וכו' קיימא לן נמי כוותיה בפרק מי שמת (קמו) וכן בפרק אלמנה נזונית (צז) גבי זבין ולא אצטריכו ליה זווי וכן גבי שכיב מרע שכתב כל נכסיו בלא שיוור ועמד דחוזר וכן בכמה מקומות בתלמוד ואפילו גבי אסורא דמסוכן שאומר כתבו גט לאשתי שכותבין ונותנין... וכן גבי מסוכן סמכין אומדנא אפילו לענין אסור ערוה ולא אמרין העמידנה בחזקת אשת איש,

אפילו הכי לא קשה מידי דודאי דכל היכא שהמעשה מבורר אצל הדיינים אלא שאנו מסופקין באומדן דעת הנותן או המוכר או המגרשה אזלינן בתר אומדנא, אבל היכא דלא נתברר גוף המעשה אצל הדיינים, כי ההיא דגמל אוחר כו', דאין ידוע לנו אם נגחו ואם לאו אלא מתוך אומדן, בהא ודאי פליגו רבנן עליה דרבי אחא וקיימא לן כוותיהו לדעת הפוסקים הנזכר למעלה. ותדע דכן הוא דלא דמי האי אומדנא דרבי אחא לשאר אומדנא שבתלמוד שהרי בריש המוכר (צג)... [מובא בסוף ספר חפץ חיים]

אולי אפשר ללמוד מכאן לענין קבלת לשון הרע כאשר ברורה המעשה היה רק ספק בכוונה או בפרטים אחרים ועיין ==

איסור לשמוע בעל דין שלא בפני בע"ד חבירו / בפוסקים ומפרשי שו"ע

מהרי"ל: שו"ת סימן קצה: ומה שנוהגין לשמוע דברי בעל דין שלא בפני חבירו, לא ראיתי נוהגין, אך שרבים גדולי הדור נוהגין לשמוע קבלת ראובן, היינו משום דלאו דייני ניהו ואינם יכולים לכוף את שמעון [לדון לפניו ולקבל] דינו אלא לכופו לדין על פי בית דין השוה, ואין שומעין בדרך דין אלא בדרך קבלה ועצה, ונותנין עצה לראות מה לעשות, ושולחין אחר שמעון שליח להזמין לבית דין על פי טענות ומורה השוה.

וממקצת רבותינו ראיתי שאינם פוסקים אלא שמקבלין קניין לקיים דבריו והוי כמו נאמן עלי רועי בקר, ואפילו אם יתרצה שמעון אחר כך לקיים דינו של הרב הנשאל כבר ושמע דברי חברו, מכל מקום לא עבר הרב ששמע דברי בעל דין כיון שבשעה ששמע לא שמע דרך דיינות לדון עליו אלא בשמיעה בעלמא, גם למחר ירצה שמעון את דבריו אם ירצה שמורה זה ידון על דבריהם, וכבר המורה הסיח דעתו מדברי ראובן ולא נכנס שום זכות ודין של ראובן בלבד, אלא ישמיענו שנית במעמד חברו וידון. ודאי אם קבלו שניהם לקיים דין של הרב והלך אחד מהן והגיד דבריו להרב והרב ידע שידין להם שקבלו הם עליהם, הא לא יתכן, אך ח"ו לרבותינו שי' ושהיו קלים לעשות כזה, ושארית ישראל [לא יעשו עולה] וגו'. וברייטא [דקתני] מניין לדיין [שלא ישמע] כו' [מוכח כדפירשתי].

טור: חו"מ סימן יז: (ו...) אסור לדיין לשמוע בעל דין האחד קודם שיבוא חברו או שלא בפני חברו. ז) וכן הבעל דין מוזהר שלא ישמע דבריו לדיין קודם שבא חברו...

דרכי משה: הקצר חו"מ שם: (ד) בתשובת מהרי"ל סימן קצ"ה הא דאסור לשמוע דבריו היינו שהדיין יודע שהוא יהיה דיין בדבר ובעל דין השני יצטרך לעמוד לפניו לדין, אבל יכול אחד לשמוע קבילות בעלי הדין אם אינו יודע שיהיה דיין בדבר ואם אח"כ ירצה השני לדון לפניו הרשות בידו ועיין שם...

כנסת הגדולה: שם הגהות הטור: יג: אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין האחד קודם שיבוא חברו וכו', נ"ב: איסור זה מדאורייתא, הרד"ך בית כו והרשד"ם חלק יו"ד סימן קנג בשם מהר"י פורמן ז"ל, וכתב הראנ"ח ז"ל ח"א סימן ד דאין חילוק בזה בין דיין יחידי או בית דין השווה לשניהם לבירורים שזה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד... טו: ...וכתב בעל המפה ז"ל ודוקא שיודע הדיין שיהיה דיין בדבר, אבל אם שמע טענות האחד ואח"כ נתרצה הב' לעמוד לפניו, מותר להיות דיין בדבר, ע"כ. והוא מדברי מהרי"ל בתשובה סימן קצ"ה. וכתב הסמ"ע ודוקא שיודע הדיין וכו', פי' ויודע גם כן שבעל דין השני יצטרך לעמוד לפניו, ואז לא ישמע לכתחלה שמא לא ירצה השני שידון בדבר שכבר שמע טענה של שכנגדו, וגם כשיודע שיהיה דיין בדבר נכנסו דבריו באזנו, מה שאין כן כשאינו יודע שיהיה דיין בדבר מותר לו לשמוע, ואח"כ לא ידון אלא א"כ נתרצה גם השני לדון לפניו אף שכבר שמע על פה, ועיין בב"ח.

...יט. כתב המרדכי ז"ל, תקנת הקהלות שתקן ר"ח מויינא עם גדולי הארץ, כל רב שיפסוק דין בלי שמיעת בעלי דינין אלא כשיבא אחד אצלו ויאמר תשמע דברי וכתוב הנראה בעיניך ויכתוב, הדיין ההוא לא ידון שום דין, ע"כ. וכתב הרד"ך ז"ל בבית כ"ו חדר ה', וכל שכן שלא לפסוק על פי טענת אחד מבעלי דינים. והריב"ש בסי' ה' וקע"ט כתב, אין מדרך בעלי הוראה להורות בדין שנפל בין שתי כתות אם לא בהיותו נשאל מן השני הכתות או מן הדיין, פן יטעום האחד דבריו לחכם וצדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו, וצריך לסתור הדין ואיכא זילותא דבי דינא, גם כי יש לחוש שמא מתוך תשובת החכם ילמדו לשקר. גם הרב בעל תרומת הדשן בכתביו סימן ס"ב וע"ב ורס"ז כתב שלא ענה על דברי ממונות אפילו ע"ד תשובה ושאלה בעלמא, וכ"כ הר"ם מפדוה ז"ל בסימן מ', ועיין בתשובות רש"ל ז"ל סי' כ"ד. וכתב הרשד"ם ז"ל בי"ד סי' קנ"ג וכתבתיו למעלה אות ט"ו, דדוק' מי שמקובל לדיין לשתי כתות, אבל חכם שנשאל דרך שאלה לית ביה איסור, ומ"מ בענין ממון יש מדות חסידות, ובאפרושי מאיסור' אפי' מד' חסידו' ליכא, ע"כ. ואין נראה כן מדברי הפוסקים שכתבתי...

ובזמנינו זה המנהג פשוט שחכם שנשאל על דבר אחד אפילו שנשאל מן הצד האחד, להשיב דרך תשובה ושאלה. ויראה שסמכו דכיון דאותו הדין לא יבוא לפניו לדון לית ביה חששא, ומכל מקום מדברי הריב"ש ז"ל יראה דאף זה אסור. ורבים מהמורים ראיתי נוהגים לשמוע דברי האחד קודם שיבוא חברו אף על פי שהדין הזה עתיד לידון על ידם,

ושרי להו מרייהו. גם ראיתי לאחד מזקני הדור פוס' הדין ולהחרים על ידי כתב אחד מבעלי דינין שכך היה המעשה, מבלי דרישה וחקירה ומבלי קיום לחתימות העדים, על זאת תאבל הארץ.

בית חדש: שם: (ו) אסור לדיין לשמוע וכו'. פירוש דוקא כשיודע הדיין שקבלוהו שניהם עליהם לקבל דינו, אז אסור לו לשמוע וכו', דמשעת שמיעה קעבר על לא תשא, וגם האחר יכול לחזור מקבלתו ולומר אדעתא דהכי שישמע דברי בעל דין האחד שלא בפני חבריו ויכנסו דבריו באזניו לא קבלתיו עלי לדיין, אבל אם שמע טענות האחד בדרך קבולה, שאינו יודע שיקבלוהו שניהם לדיין, לא קעבד איסורא, וגם מותר לו להיות דיין אם נתרצה השני אחר כך לדון לפניו, והוא הדין היכא שיודע הדיין שיהיה דיין בדבר מותר לו להיות דיין אם נתרצה השני אחר כך, אלא דמכל מקום עבר אלאו משעת שמיעה כיון שהיה יודע שיהיה דיין בדבר, כן כתב מהרי"ל בתשובה סימן קצ"ה. וכתב עוד שם דראה ממקצת רבותיו שכששמעו דברי בעל דין האחד ואחר כך נתרצה גם השני שיהיה דיין בדבר לא רצו לפסוק ביניהם אלא על ידי שמקבלין קנין לקיים דבריהם והוה ליה כמו נאמנים עלי רועי בקר (סנהדרין כד):

שלחן ערוך: חושן משפט: יז ה: אסור לדיין לשמוע דברי בעל דין האחד שלא בפני בעל דין חבריו. הגהה: ודוקא שיודע הדיין שיהיה דיין בדבר אבל אם שמע טענת האחד ואחר כך נתרצה השני לדון לפניו מותר להיות דיין בדבר (תשובת מהרי"ל קצ"ה)... וכן הבעל דין מוזהר על כך...

סמ"ע: ס"ק י: אסור לדיין כו'. נלמד מדכתיב [דברים א' ט"ז] שמוע בין אחיכם, גם כתיב לא תשא שמע שוא, דכשישמע דברי האחד שלא בפני השני לא יבוש מלטעון שקר ושוא:

ס"ק יא: ודוקא שיודע הדיין כו'. פירוש, ויודע ג"כ שבע"ד השני יצטרך לעמוד לפניו, וכ"כ בהדיא שם [המהרי"ל המובא בציונים אות ה']. ואז לא ישמע לכתחילה שמא לא יהא ניחא להשני שידון בדבר שכבר שמע טענה של שכנגדו, וגם כשיודע שיהיה דיין בדבר נכנסו דבריו באזניו. משא"כ כשאינו יודע שיהיה דיין בדבר מותר לו לשמוע, ואח"כ לא ידון אא"כ נתרצה גם השני לדון לפניו אף שכבר שמע. והשתא א"ש מ"ש מור"ם ז"ל, אבל אם שמע טענות האחד ואח"כ כו', דקשה דאין לשון זה (הוא) דבר והיפוכו עם מ"ש לפני זה, והל"ל אבל אם אינו יודע שיהיה דיין מותר לשמוע. אלא ודאי השמיעה מצד עצמה לית בה איסור, אלא במה שהוא דיין ויצטרך הלה לעמוד לפניו הוא דאסור, וע"ש בתשובת מהרי"ל:

ש"ך: ס"ק ט) אסור לדיין לשמוע כו'. אבל אם שמע מותר, עיין בתשובת ׳ן לב ספר ג' סי' צ"ז, וכ"כ ר"ש מדינא סי' ב' [ד"ה ומעתה]. אכן אם כבר נשאל מדיין וכתב לו פסק ודעתו עליו, אין רשאי לפסוק דחשיב כנוגע. כ"כ שם. וכ"כ ר"ל ׳ן חביב באגרת הסמיכה אשר לו [ד"ה ולא לבד]:

פתחי תשובה: (ח) אסור לדיין לשמוע. כתב כנה"ג אות י"ג וז"ל, איסור זה מדאורייתא. הרד"ך בית כ"ו [כ"ב חדר ה' ד"ה והנה] והרשד"ם חיו"ד סי' קנ"ג בשם מהר"י פורמון. וכתב הראנ"ח ח"א סי' ד' דאין חילוק בזה בין דיין יחידי או ב"ד השווה לשניהם לברורים שזה בורר לו אחד וזבל"א וכו'. ועיין עוד [בכנה"ג] באות י"ד דדוקא לכתחילה אבל בדיעבד אינו פסול. מהריב"ל ח"ג [ריש] סי' צ"ז], רשד"ם חו"מ סי' ב' [ד"ה ומעתה] וכן מוכיחין דברי הסמ"ע. וצ"ע אם חולקין על הרד"ך שסובר שאיסור זה מדאורייתא, ולדידיה אפשר שאפילו בדיעבד פסול, עכ"ל. ועיין בספר ארעא דרבנן אות קפ"ג שכתב בפשיטות דמדברי מהריב"ל ח"ג דכתב דדוקא

לכתחילה אבל בדיעבד אינו פסול, נראה שחולק על הרד"ך וס"ל דאין האיסור אלא מדרבנן, דהא בדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד, עכ"ד. ובהגהות עפרא דארעא שם כתב דפשוט כדברי הרד"ך דאיסורו מדאורייתא דהא ילפינן לה מקרא, ומדברי מהריב"ל אין ראיה, שהרי מצינו אין דנין בלילה דאיסורו מן התורה, ואף על פי כן הרבה מהפוסקים סוברין דדיעבד דינו דין, וכן טבילת גר בלילה אף על גב דמשפט כתיב ביה כו', ע"ש. עיין בספר ברכי יוסף אות ד' מענין זה אי בדאורייתא איכא לאפלוגי בין לכתחילה לדיעבד.

ושם באות ח' כתב תוכחת מגולה על הדיינים שאין נזהרים בזה ושומעים בע"ד אחד לברו הבא אל ביתם, והביא דברי הזוהר פרשת וישב דף קמ"ט ע"ב [קע"ט ע"ב] דאיתא שם, כל דיינא דקביל מבר נש מלה עד לא ייתי חבריה כאילו מקבל עליה טעווא אחרא למהימנותא כו'. וכתב ומאנה הנחם נפשי על זה וכיוצא בזה שראיתי לאיזה מורים, וכבר ארז"ל [בראשית רבה כ"ו ח'] כל פירצה שאינה מן הגדולים אינה פירצה. ועיין להרב שמלה חדשה [בכור שור] [סוף סוטה] שהוכיח בקצת דברים שנוהגים הדיינים והראשים, עש"ב. וכתב עוד [ברכי יוסף אות י'] אף אם הבע"ד אחד אומר לדיין טענותיו וטענות חבריו אסור לשמוע, ולזה איצטריכו תרי קראי מדבר שקר ושמוע בין אחיכם. עדות ביהוסף ח"ב סי' א' [דף ד' ע"א], והדין דין אמת ופשוט מאד, ע"ש:

(ט) לשמוע דברי בע"ד. עיין בתשובת זכרון יוסף (חו"מ ס"ב אות ו) שכתב דודאי מותר להדיין לשמוע בדרך קובלנא היולי, וחומר אופן התביעה, אמנם לא צורתה ואיכותה ומהותה על גדר מרכז הויתא. על דרך משל אם קיבל אחד לפני מי שידוע שיהיה דיין בדבר קבען פלניא, אסור לחקור ולומר לו איך קבעך ובמה ומתי קבעך ובפני מי וכדומה לזה כו'. ומיהו מלשון מהרי"ל שהביא בדרכי משה סק"ד משמע קצת דאפילו קובלנא בעלמא אסור לשמוע, עכ"ל, ע"ש:

ערוך השולחן: סעיף ז: כתיב שמוע בין אחיכם ושפטתם וגו', מכאן שהדיין צריך לשמוע הטענות כששני הבע"ד עומדים לפניו, ואסור לשמוע טענות

מאחד כשאין השני אצלו.

ובזוהר וישב כתוב דכל דיינא דקביל מבר נש מלה עד לא ייתי חבריה כאלו מקבל עליו טעווא אחרא וכו'.

ועל זה נאמר לא תשא שמע שוא, כי טענות של הראשון נקבע בלבו ויוכל להיות שמזה לא יצא הדין לאמתו.

ואם אירע שאחד סיפר טענותיו לפני חכם שלא ידע שיהיה דיין בדבר ואח"כ בקשוהו לדון בזה, צריך החכם להגיד להשני שכבר שמע טענות הראשון ואם עכ"ז נתרצה השני רשאי להיות דיין בדבר, דכיון שזה קיבל עליו לא גרע מקבלת קרוב או פסול, ועוד דמאחר שלא ידע שיהיה דיין בדבר לא נקבעו הדברים בלבו שיטה אחריהם.

ומי שהוא דיין קבוע מהנכון ליזהר שלא לקבל דברים מאדם דרך סיפור כשמבין הדיין שיש לו דין תורה בזה, ויכול לומר להמספר לו דע לך שבשמעי המעשה ממך אי אפשר לי להיות דיין בדבר.

וכשם שאסור לדיין לשמוע מבע"ד אחד שלא בפני חבריו כמו כן חל האיסור על הבע"ד, ולכן מהראוי ששני הבע"ד יבואו יחד לפני הדיינים ולא יבא האחד קודם כדי שלא יהא נראה כמקדים לסדר טענותיו, ואם אירע שבא קודם לא ישב אצל הדיינים, ואפילו תלמיד שיש לו דין לפני רבו לא יקדים לבא אא"כ היתה לו עת קבוע ללמוד עם רבו שרי דבזה ליכא חשדא:

===האם יש עוד להעתיק מתוך ספר ברכי יוסף

===עיין ישועות ישראל, ועוד אחרונים

===חסר אריכות משנת חכמים, צפנת פענח, אם פסול בדיעבד או לא

צדיק הראשון בדינו / בפסוק ומפרשים

מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ, וְלִפְנֵי גְדֹלִים יִנְחֲנוּ: צְדִיק הָרִאשׁוֹן בְּרִיבוֹ,
וּבֵא (יבא) רְעֵהוּ וַחֲקֹרֵהוּ:

משלי פרק יח טז-יז

אבן עזרא: מתן, צדיק, ב' דבקים, ומתן רמז לשחד שיתן יוציאהו למרחב מצרתו: ולפני גדולים ינחנו, הם לוקחי השוחד שלא יכשל לפניהם בדין: צדיק, שיצדיקוהו הגדולים: הראשון, הוא הנותן המתן: ובא, אף על פי שיבא רעהו ויחקרהו בדין לא יוכל להרשיעו:

רלב"ג: מתן אדם, הנה האדם שיצטרך לו בעסקיו ללכת לפני גדולים הנה אם יתן להם מתן ירחיב לו הדרך וינחנו זה המתן לפני גדולים לעשות חפציו: צדיק הראשון, ולזה ראוי לפזר בזה האופן בעת הצורך, ובזה עוד תועלת לו בהכנסו לפניהם קודם הכנס בעל ריבו, כי מדרך האנשים להאמין בסיפור המנגד להם ראשונה, ולזה יהיה אצל השופט האיש הראשון שיבא לפניו צדיק בדברי ריבו, כי יאמין לדבריו, וכאשר יבוא רעהו להגיד לו הפך הדברים ההם לא יאמינהו כי אם אחר החקירה השלימה, והנה לזאת הסיבה מנעה התורה שלא ישמע הדיין דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו, כי זה יהיה סיבה אל שתהיה דעתו יותר קרובה אל מי שישמע דבריו בראשונה, וכאילו העיר על זה גם כן החכם בזה הפסוק:

רד"ק: צדיק הראשון, מזהיר את הדיין שלא יפסוק הדין על דברי הבא לפניו תחילה, לפי שסידר לפניו כל זכותו ולא אמר מה שהוא לו כנגדו, כי אין אדם משים עצמו רשע, אבל ימתין עד שיבוא רעהו ויטעון טענותיו כמו שעשה הראשון, ואחר כך יחקור על דברי כל אחד מהם וידע האמת, ואחר כך יפסוק הדין.

מתוך ספרו של אפרים תלמג' "פירושים לספר משלי לבית קמחי" ירושלים תשנ"א

רבינו יונה: צדיק הראשון בדינו, המקדים ללכת לפני בית דין ומגיד לפנייהם טענותיו, יצדק בדבריו, כי אין דרך בני אדם להגיד חובתם רק זכותם, ובא רעהו וחקרו, מה הועיל [לן] כאשר הקדים טענותיו והטעים טענותיו ודבריו לשופט שלא בפני בעל דינו – והנה כאשר יבוא רעהו ויחקרהו הדיין וישמע טענותיו [פעם שנית] והנה לא הואיל הראשון מאומה בהקדמת טענותיו, אבל הפסיד, כי הביא נפשו לידי חשד, כי אולי יחשדהו כי על דבר אשר טענות שקר בידו בחר לטעון דבריו בארוכה אל השופט לפני בעל דינו, כי לא היה מוצא את לבו להטעים דבריו בארוכה אל השופט לפני בעל דינו שהוא יודע כי שקר בידו. וכבר אמרו ז"ל כי אסור לבעל דין להטעים דבריו לדיין שלא בפני בעל דין חבירו. מפרש שדברי שלמה המלך הם דברי חכמה ועצה שלא ירויח מהקדמת טענותיו, ואח"כ מביא שחז"ל עשו בזה איסור להטעים.

ויתכן לפרש 'וחקרו' כי הוא ציווי על השופט שיחקור היטב את רעהו בכואו ולא יסמוך על דבר מדברי הראשון ולא תעלינה דבריו בלבו עד שמעו דברי השני, ויבחן האמת, ואז"ל כי אסור לשופט לשמוע דברי בעל דין שלא בפני בעל דין חבירו.

מצודת דוד: צדיק, הבא ראשון בריב ידמה לצדיק בריבו כי יוכל להטעים דבריו ולהכניסם בלב הואיל ולא אמר מי בחלוף, וכאשר יבא רעהו ויאמר החלוף ידמהו לשקרן וירבה לחקור בדבריו:

מלבי"ם: צדיק הראשון בריבו וכו', מדינים ישבית הגורל וכו', אח נפשע וכו', בא ללמד שלא יתעצם בדינא ודיינא, כי גדול ההפסד מן השכר, וטוב יותר שיתפשר, ועכ"פ בדבר המסופק יעשו גורל ביניהם וכפי הגורל כן יקום. אמר אם תרצה לדון ותחשוב כי תצדק אצל השופט, הנה באמת צדיק הראשון בריבו, אבל הלא בא רעהו וחקרו, ולא ידעת מה יטעון כנגדך ואיך יסתור טענותיך, לכן טוב כי מדינים ישבית הגורל, שאם יש ספק אצלכם ומדון ודין מי יקח חלק זה ומי חלק זה, יושבת ע"י גורל...

אגרות משה יו"ד ח"א סימן נד = אפשר לסמוך לענין איסורין על נאמן כבי תרי גם בזה"ז,
== והשגת הרב שטרנבוך ==

קושיא מפרשת נבל איך דוד קבל רכילות על נבל וכבר היה מכון להרוג אותו ==

גם יש שהתייחסו לקבלת לשון הרע של יעקב מיוסף ותירצו: עיין מושב זקנים: תימא מיעקב שהיה צדיק איך קבל לשון הרע, לכך נאמר וישראל אהב את יוסף, עכ"ל, וצריך להבין מה תירץ ואולי חסר שם כמה מילים??. ובגור אריה תירץ שהיה כדי להוכיחם ועיי"ש עוד

בעיונים: מחקר "שוא" בתנ"ך עיין דף ==

=== נושא לרעך כמוך ממונה על הציבור, או ממונה מטעם כל גוף וכו'

=== "מאזנים לתורה" הרואה בסוף הפסוק "ולא תעמוד על דם רעך" ענין קבלת לשון הרע == עיי"ש.

תיקונים:

עמוד 24 = חסר שאר דברי ביאור בתוך ארח מישרים אותיות כג, כד, כה

אהל משה, ר' אליעזר משה (הורוביץ) מפינסק =, שבועות לא. ד"ה גמרא לבעל דין שלא יטעים